

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Житомирський державний університет імені Івана Франка

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

ПРОЦЮК ІРИНА ЄВГЕНІВНА

УДК 172:615.15

ДИСЕРТАЦІЯ

**ФОРМУВАННЯ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ
МАЙБУТНІХ ФАРМАЦЕВТІВ У ПРОЦЕСІ ГУМАНІТАРНОЇ
ПІДГОТОВКИ В КОЛЕДЖАХ**

13.00.04 – теорія і методика професійної освіти
015 Професійна освіта

Подається на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ І.Є. Процюк

Науковий керівник

Березюк Олена Станіславівна,
кандидат педагогічних наук, професор

Житомир 2019

АНОТАЦІЯ

***Процюк І.Є.* Формування соціокультурної компетентності майбутніх фармацевтів у процесі гуманітарної підготовки в коледжах. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.**

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук (доктора філософії) за спеціальністю 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти». – Житомирський державний університет імені Івана Франка, Житомир, 2019.

Дисертаційна робота присвячена теоретико-експериментальному дослідженню проблеми формування соціокультурної компетентності майбутніх фармацевтів у процесі гуманітарної підготовки в коледжах.

Актуальність проблеми дослідження зумовлена глобальними змінами на європейському ринку праці, прогресом світової фармацевтичної та медичної науки, змінами в соціальному, економічному, правовому та освітянському просторі. Пріоритетності набуває підготовка мобільних і компетентних фахівців фармацевтичної галузі, спрямованих на особистісний та професійний саморозвиток, здатних забезпечувати надання належних фармацевтичних послуг різним категоріям населення та підвищувати якість охорони здоров'я зокрема. Про це йдеться в нормативно-правових документах, які регламентують освітній процес медичних, фармацевтичних закладів вищої освіти, а саме: закони України «Про освіту» (2017), «Про вищу освіту» (2014), «Основи законодавства України про охорону здоров'я» (2018), а також у Концепції розвитку фармацевтичного сектору галузі охорони здоров'я України на 2010-2020 рр, в Етичному кодексі фармацевтичних працівників України (2010), в міжнародних стандартах, настановах, фармацевтичних практиках Всесвітньої організації охорони здоров'я та Міжнародної фармацевтичної федерації.

Важливе місце в окресленій площині належить саме гуманітарній підготовці, яка надає можливість усвідомлення сутнісних характеристик суспільства й забезпечує здатність до прогнозування та врахування

соціальних, економічних, духовно-культурних аспектів майбутньої професійної діяльності, сприяє формуванню мовленнєвої компетентності та мобільності випускників на міжнародному фармацевтичному ринку праці.

Необхідність наукового пошуку у зазначеному напрямку підтверджено наявними суперечностями між: об'єктивними потребами сучасного суспільства у висококваліфікованих фахівцях фармацевтичної сфери, здатних здійснювати соціокультурну діяльність, і реальним рівнем сформованості відповідної компетентності; необхідністю вдосконалення шляхів формування соціокультурної компетентності студентів-фармацевтів та невизначеністю педагогічних умов означеного процесу; необхідністю реалізації інтегрованого підходу у напрямі формування досліджуваної компетентності та недостатнім рівнем науково-теоретичного й організаційно-методичного забезпечення процесу підготовки майбутніх фахівців.

У результаті категоріального аналізу наукових джерел з'ясовано сутність базових понять дослідження: «соціокультурна компетентність», «соціокультурна компетентність фармацевта», «формування соціокультурної компетентності майбутніх фармацевтів у процесі гуманітарної підготовки». На основі осмислення і критичного аналізу наукової літератури окреслено загальнонаукові засади дослідження. Сформульовано авторське поняття *соціокультурної компетентності майбутнього фармацевта* як особистісно-професійного утворення, яке характеризується здатністю особистості взаємодіяти з різними категоріями населення з метою надання інформації щодо раціонального використання лікарських засобів, профілактики захворювань, збереження та зміцнення здоров'я на основі набутих знань про соціальні і культурні сфери життя, ціннісні орієнтації, особистісні якості, які формуються й розвиваються в освітньому середовищі фармацевтичного закладу вищої освіти. Провідним поняттям у межах дослідження визначено *«Формування соціокультурної компетентності майбутнього фармацевта у процесі гуманітарної підготовки»*, яке розглядається як *процес* розвитку якісної характеристики особистості, що базується на сукупності

сформованих під час вивчення гуманітарних дисциплін знань про соціальні та культурні сфери життя, ціннісні орієнтації; *здатність* майбутнього фахівця до продуктивної взаємодії з представниками різних категорій населення в соціокультурному просторі.

Обґрунтовано значущість провідних методологічних підходів (компетентнісного, культурологічного, аксіологічного, діяльнісного, комунікативного), реалізація яких забезпечує формування соціокультурної компетентності майбутніх фармацевтів у процесі гуманітарної підготовки.

У межах дослідження розроблено та представлено структуру соціокультурної компетентності майбутніх фармацевтів, яка складається з мотиваційно-аксіологічного, інформаційно-пізнавального, поведінково-діяльнісного та особистісно-рефлексивного компонентів. Відповідно до структури досліджуваної компетентності визначено критерії її сформованості (мотиваційно-ціннісний, знаннєво-когнітивний, діяльнісно-комунікативний та оцінювально-результативний) і відповідні їм показники. Виокремлено три рівні її сформованості (початковий, достатній, високий).

У процесі наукового пошуку теоретично обґрунтовано й виокремлено педагогічні умови формування соціокультурної компетентності майбутнього фармацевта в процесі гуманітарної підготовки в коледжах. Доведено, що визначені педагогічні умови та їх послідовна реалізація забезпечує ефективність формування досліджуваної компетентності за умов інтеграції дисциплін циклу гуманітарної та соціально-економічної підготовки.

Розроблено авторську модель формування соціокультурної компетентності майбутніх фармацевтів у процесі гуманітарної підготовки та визначено її структурні компоненти (концептуально-цільовий, мотиваційно-потребовий, змістово-процесуальний, результативний).

Упровадження авторської моделі в освітній процес медичних, фармацевтичних закладів вищої освіти I-II рівнів акредитації здійснено шляхом реалізації поетапної методики формування соціокультурної компетентності майбутніх фармацевтів, яка включала підготовчий, основний

та підсумково-корегувальний етапи. На підготовчому етапі здійснено діагностику рівня сформованості соціокультурних знань, умінь, навичок студентів про зміст та структуру соціокультурної компетентності у процесі вивчення гуманітарних та соціально спрямованих дисциплін, здійснено вибір оптимальних форм і методів підвищення мотивації та ціннісного ставлення студентів до опанування соціокультурною компетентністю. Основний етап передбачав введення змістових змін у процес викладання гуманітарних та соціально спрямованих дисциплін, а також упровадження спецкурсу «Формування соціокультурної компетентності фармацевта», використання відповідних форм, методів та засобів навчання. Завданням підсумково-корегувального етапу визначено формування у студентів умінь застосовувати соціокультурні знання у майбутній професійній діяльності.

Результати експериментальної перевірки засвідчили, що впровадження авторської моделі в освітній процес професійної підготовки майбутніх фармацевтів сприяло підвищенню якісного рівня їх соціокультурної компетентності, а саме: показники високого рівня збільшилися з 10,5% до 36,1%, достатнього рівня з 39,0% до 52,9%. Кількість студентів, які мали початковий рівень зменшилась з 50,5% до 11,0%. Показники сформованості досліджуваної компетентності в контрольних групах суттєво не змінилися. Достовірність отриманих результатів перевірено за допомогою методів математичної статистики, зокрема критерію φ^* – кутового перетворення Фішера.

Наукова новизна одержаних результатів дослідження полягає в тому, що: *вперше* науково обґрунтовано та розроблено модель і поетапну методику формування соціокультурної компетентності майбутніх фармацевтів у процесі гуманітарної підготовки в коледжах; проаналізовано сутність та взаємодію базових понять «соціокультурна компетентність фармацевта», «формування соціокультурної компетентності майбутніх фармацевтів у процесі гуманітарної підготовки»; представлено структуру соціокультурної компетентності майбутніх фармацевтів, що складається з

мотиваційно-аксіологічного, інформаційно-пізнавального, поведінково-діяльнісного та особистісно-рефлексивного компонентів; визначено критерії (мотиваційно-ціннісний, знаннєво-когнітивний, діяльнісно-комунікативний та оцінювально-результативний), показники та охарактеризовано рівні (початковий, достатній, високий) її сформованості; визначено та обґрунтовано педагогічні умови формування досліджуваної компетентності; *удосконалено* зміст, форми й методи формування соціокультурної компетентності майбутніх фармацевтів у процесі гуманітарної підготовки в коледжах; *подальшого розвитку набули* теоретичні положення щодо сутності феномену соціокультурна компетентність та її ролі у професійній діяльності майбутніх фармацевтів.

Практичне значення дослідження полягає: в експериментальній апробації поетапної методики впровадження авторської моделі формування соціокультурної компетентності майбутніх фармацевтів у процесі гуманітарної підготовки в коледжах; в дослідно-експериментальній перевірці стану її сформованості у студентів-фармацевтів; розробці та практичній реалізації програми спецкурсу «Формування соціокультурної компетентності фармацевтів», який може бути використаний у процесі вдосконалення навчальних планів та робочих програм професійної підготовки фармацевтів.

Ключові слова: соціокультурна компетентність, майбутній фармацевт, соціокультурна компетентність фармацевта, формування соціокультурної компетентності майбутніх фармацевтів, фармацевтичний заклад вищої освіти, гуманітарна підготовка.

ABSTRACT

Protsiuk I. E. The Formation of Future Pharmacists' Sociocultural Competence in the Course of Humanitarian Training in Colleges. – Manuscript.

Thesis for a Candidate Degree in Pedagogical Sciences (Doctor of Philosophy) in Specialty 13.00.04 – Theory and Methodology of Professional Education. – Zhytomyr Ivan Franko State University, Zhytomyr, 2019.

This thesis is devoted to theoretical and experimental study of forming the sociocultural competence of future pharmacists in the process of humanitarian training in colleges.

The urgency of the research is determined by the global changes in the European labour market, the development of world pharmaceutical and medical science, changes in the social, economic, legal and educational space. The priority is given to the training of mobile and competent pharmaceutical professionals who focus on personal and professional self-development, able to deliver appropriate pharmaceutical services to different categories of the population as well as to improve the quality of healthcare in particular. This is stated in the normative and legal documents regulating the educational process of medical and pharmaceutical institutions of higher education. Among these are the Laws of Ukraine "On Education" (2017), "On Higher Education" (2014), "The Fundamentals of Ukrainian Legislation on Public Health "(2018), as well as the Concept for the development of the pharmaceutical sector of the healthcare sector of Ukraine for 2010-2020, the Ethics Code of Pharmaceutical Workers of Ukraine (2010), international standards, guidelines, pharmaceutical practices of the World Health Organization and the International pharmacist federation.

An important place in the outlined plane belongs to humanitarian training, which gives the opportunity to comprehend the essential characteristics of society and provides the ability to forecast and take into account the social, economic, moral and cultural aspects of future professional activities, contributing to the formation of language competency and mobility of graduates in the international pharmaceutical labour market.

The research needs in this direction is confirmed by the existing contradictions between: the objective needs of modern society in highly skilled pharmaceutical specialists, capable of carrying out socio-cultural activities, and the actual level of the previously shaped competence; the need to improve the ways of forming socio-cultural competence in pharmaceutical students and the vagueness of the pedagogical conditions of the identified process; the need to implement an

integrated approach to shape the competence under analysis and insufficient level of scientific-theoretical and organizational-methodological provision of the training process for future specialists.

The categorical analysis of scientific sources resulted in the clarification of the basic concepts of the study: "socio-cultural competence", "sociocultural competence of the pharmacist", "the formation of the sociocultural competence of future pharmacists in the process of humanitarian training". The general scientific principles of the research are outlined on the basis of comprehension and critical analysis of scientific literature. The formulated is the author's concept of sociocultural competence of the future pharmacist being a person-professional phenomenon and characterized by the ability of the individual to interact with different categories of the population in order to provide information on the rational use of drugs, disease prevention, preservation and strengthening of health on the basis of the knowledge gained on social and cultural spheres life, value orientations, personal qualities that are formed and developed in the educational environment of the pharmaceutical higher education establishment. The main concept within the study is "the formation of the sociocultural competence of the future pharmacist in the process of humanitarian training", which is considered to be a process of developing a qualitative personal trait based on the range of knowledge about social and cultural spheres of life formed during the study of humanities; the ability of the future specialist to productively interact with representatives of different categories of the population in the socio-cultural field.

The substantiated is the significance of the leading methodological approaches (competence, culturological, axiological, activity, communicative), the realization of which ensures the formation of sociocultural competence of future pharmacists in the process of humanitarian training.

The framework of the research enabled to develop and present the structure of sociocultural competence of future pharmacists, which consists of motivational-axiological, information-cognitive, behavioral-activity and personality-reflexive components. The investigation determines the criteria for the competence

formation (motivational-value, knowledge-cognitive, activity-communicative and appraisal-productive) as well as their corresponding indicators. There are three levels of its formation (initial, sufficient, high).

The scientific research substantiates and singles out the pedagogical conditions for forming the sociocultural competence of a future pharmacist in the process of humanitarian training in colleges. It is proved that certain pedagogical conditions and their consistent implementation ensure the effective formation of the investigated competence in the conditions of integration of the disciplines of the humanitarian and socio-economic training.

The author developed the model of shaping the sociocultural competence of future pharmacists in the process of humanitarian training and defined its structural components (conceptual-purposeful, need-motivational, content-procedural, effective).

The implementation of the author's model into the educational process of medical and pharmaceutical institutions of higher education of the I-II levels of accreditation was carried out through the implementation of a step-by-step method of forming the sociocultural competence of future pharmacists, which included the preparatory, main and final-correction stages. At the preparatory stage is characterized by the diagnosing the level of socio-cultural knowledge formation, abilities and skills of students about the content and structure of socio-cultural competence in the process of studying humanitarian and socially oriented disciplines. The chosen is the optimal forms and methods for increasing the motivation and value attitude of the students to mastering socio-cultural competence. The main stage envisaged the introduction of meaningful changes in the teaching the humanities and socially oriented disciplines, as well as the introduction of a special course "The formation of the sociocultural competence of a pharmacist", along with the appropriate forms, methods and means of training. The task of the final and correction stage is the formation of the students' ability to apply socio-cultural knowledge in future professional activities.

The results of the experimental verification showed that the introduction of the author's model in the educational process of the professional training of future pharmacists contributed to raising the quality level of their socio-cultural competence, namely: the high level indicators increased from 10.5% to 36.1%, a sufficient level from 39.0% to 52.9%. The number of students who had an initial level decreased from 50.5% to 11.0%. Indices of the formation of the investigated competence in control groups did not change significantly. The reliability of the results obtained was verified using methods of mathematical statistics, in particular the criterion of φ^* – the Fisher's angular transformation.

The scientific novelty of the research results is that: for the first time, the model and step-by-step method of forming sociocultural competence of future pharmacists in the process of humanitarian training in colleges is scientifically substantiated and developed; the essence and interaction of the basic concepts "sociocultural competence of the pharmacist", "formation of sociocultural competence of future pharmacists in the process of humanitarian training" are analyzed; the structure of sociocultural competence of future pharmacists is presented, consisting of motivational-axiological, information-cognitive, behavioral-activity and personality-reflexive components; the criteria (motivational-value, knowledge-cognitive, activity-communicative and evaluation-productive) indicators are determined and the levels (initial, sufficient, high) of its formation are characterized; the pedagogical conditions of forming the investigated competence are defined and substantiated; the content, forms and methods of formation of sociocultural competence of future pharmacists in the process of humanitarian training in colleges are improved; the theoretical ideas on the essence of the phenomenon of socio-cultural competence and its role in the professional activities of future pharmacists are developed.

The practical significance of the study consists in the pilot testing of a step-by-step methodology for introducing an author's model for shaping the sociocultural competence of future pharmacists in the process of humanitarian training in colleges; in experimental and experimental verification of the state of its

formation in students-pharmacists; in development and practical implementation of the program of the special course "The formation of Sociocultural Competence of Pharmacists", which can be used in the process of improving curricula and working programs of professional training of pharmacists.

Key words: sociocultural competence, future pharmacist, sociocultural competence of a pharmacist, formation of sociocultural competence of future pharmacists, pharmacy institution of higher education, humanitarian training.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні результати дисертації:

1. Процюк, І.Є., 2016. До проблеми аналізу базових понять соціокультурної компетентності майбутнього фахівця. *Нові технології навчання*: наук.-метод. зб. Інститут інноваційних технологій і змісту освіти МОН України. Київ, вип. № 89, ч. I, с. 178-183.

2. Процюк, І.Є., 2016. Формування соціокультурної компетентності особистості в науковій літературі. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Педагогічні науки*. Житомир, вип. № 3 (85), с. 107-113.

3. Процюк, І.Є., 2017. Методика формування соціокультурної компетентності майбутніх фармацевтів в процесі фахової підготовки. *Проблеми освіти*: зб. наук. праць. Інститут модернізації змісту освіти МОН України. Житомир: Вид. О.О. Євенок, вип. № 87, с. 221-227.

4. Процюк, І.Є., 2018. Основи морального та етичного виховання в соціокультурному аспекті професійної підготовки майбутнього фармацевта. *Проблеми освіти*: зб. наук. пр. ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти» МОН України. Вінниця: ТОВ «Нілан – ЛТД», вип. № 88, ч. II, с. 154-161.

5. Процюк, І.Є., 2018. Особливості формування соціокультурної компетентності особистості. *Scientific Letters of Academic Society of Michal Baludansky*, № 3, с. 113-118.

6. Процюк, І.Є., 2018. Педагогічні умови формування соціокультурної компетентності майбутніх фармацевтів у процесі фахової підготовки. *Симпозіум українців: мова, література, культура: наук. зб. Університет ім. Палацького. Оломоуцьк, Чехія, № 8, с. 275-208.*

Опубліковані праці апробаційного характеру:

7. Процюк, І.Є., 2010. Використання інноваційних технологій під час вивчення англійської мови в процесі підготовки майбутніх фармацевтів. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Педагогічні науки.* Житомир, вип. № 54, с. 108-111.

8. Процюк, І.Є., 2015. До проблеми формування соціокультурної компетентності студентів-фармацевтів в процесі фахової підготовки. *Андрагогічний вісник: науковий електронний журнал.* Житомир, № 6, с. 132-140.

9. Процюк, І.Є., 2015. Мотивація як основний фактор успішного вивчення англійської мови майбутніми фармацевтами. *Формування професійної компетентності майбутнього медичного спеціаліста: збірник матеріалів V Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції.* Сумський медичний коледж. Суми, с. 194-196.

10. Процюк, І.Є., 2016. Ефективне навчання іншомовному спілкуванню майбутніх фармацевтів з урахуванням соціокультурного аспекту. *Актуальні питання підготовки майбутніх фармацевтичних та медичних фахівців в умовах сучасної освіти: Збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції.* КВНЗ «Житомирський базовий фармацевтичний коледж ім. Г. С. Протасевича» Житомирської обласної ради. Житомир, с. 200-202.

11. Процюк, І.Є., 2016. Родина як соціокультурне середовище виховання дитини. *Інтеграція родинного виховання національних меншин Поліського регіону: зб. наук. праць.* Житомир: Вид-во ЖДУ ім. Івана Франка, с. 32-37

12. Процюк, І.Є., 2016. Формування позитивної мотивації майбутніх фармацевтів до міжкультурної комунікації. *Теорія і практика професійної підготовки фахівців у контексті загальноєвропейських інтеграційних процесів*: Збірник Всеукраїнської науково-практичної конференції. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. Івана Франка, с. 289-295.

13. Процюк, І.Є., 2017. Професійно-орієнтоване навчання іноземної мови у вищому навчальному закладі фармацевтичного профілю. *Модернізація змісту професійної освіти – умова підготовки компетентного фахівця нової формації*: збірник матеріалів конференції / редкол.: Г. Л. Губарев (голова) [та ін.]. Житомир: вид. О. О. Євенок, с. 64-68.

14. Процюк, І.Є., 2017. Соціокультурна компетентність майбутнього фармацевта як запорука успішної професійної діяльності. *Проектування розвивального освітнього середовища Полісся: регіональний аспект*: зб. наук. праць. за ред. О.С. Березюк, О.М. Власенко. Вид-во ЖДУ ім. Івана Франка, с. 45-49.

15. Процюк, І.Є., 2017. Формування соціокультурної компетентності майбутніх фармацевтів у процесі фахової підготовки відповідно до вимог нових державних освітніх стандартів вищої освіти. *Якість вищої освіти: сучасний стан та шляхи забезпечення*: Збірник Всеукраїнської науково-практичної конференції. Харків: Вид-во Харківський коледж національного фармацевтичного університету, с. 195-198.

16. Процюк, І.Є., 2019. Сутнісна та структурна характеристика соціокультурної компетентності майбутніх фармацевтів. *Дидактичні основи професійної підготовки майбутніх фармацевтів в умовах інноваційного освітнього процесу*: зб. наук. праць. за ред. О.С. Березюк, О.М. Власенко. Вид-во ЖДУ ім. Івана Франка, с. 48-54.

Опубліковані праці, які додатково відображають наукові результати дисертації

17. Процюк, І.Є., Сокур, О.П. та Прокопчук, Л.С., 2011. *Англійська мова для фармацевтів*. Київ. Вид-во ВСВ «Медицина», с. 27-281.

18. Процюк, І.Є., Прокопчук, Л.С. та Клязника, В.М., 2017. *Латинська мова*: навчальний посібник. Київ. Вид-во ВСВ «Медицина», с. 7-11, с. 135-223.

19. Процюк, І.Є., 2019. Формування соціокультурної компетентності майбутніх фармацевтів у процесі гуманітарної підготовки в коледжах, *методичні рекомендації*. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 100 с.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	17
Розділ I. НАУКОВО-ТЕОРЕТИЧНЕ ПІДґРУНТЯ ФОРМУВАННЯ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАРМАЦЕВТІВ У ПРОЦЕСІ ГУМАНІТАРНОЇ ПІДГОТОВКИ В КОЛЕДЖАХ.....	26
1.1. Сутність поняття «соціокультурна компетентність особистості» в науковій літературі	26
1.2. Особливості формування соціокультурної компетентності майбутніх фармацевтів у процесі гуманітарної підготовки	48
1.3. Теоретичні основи формування соціокультурної компетентності майбутніх фармацевтів у процесі гуманітарної підготовки	66
Висновки до першого розділу.....	90
Розділ II. ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАРМАЦЕВТІВ У ПРОЦЕСІ ГУМАНІТАРНОЇ ПІДГОТОВКИ В КОЛЕДЖАХ.....	93
2.1. Змістові характеристики соціокультурної компетентності майбутніх фармацевтів.....	93
2.2. Критерії, показники та рівні сформованості соціокультурної компетентності майбутнього фармацевта.....	115
2.3. Педагогічні умови формування соціокультурної компетентності майбутніх фармацевтів у процесі гуманітарної підготовки.....	129
2.4. Модель формування соціокультурної компетентності майбутніх фармацевтів у процесі гуманітарної підготовки.....	144
Висновки до другого розділу.....	164
Розділ III. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА ЕФЕКТИВНОСТІ ВПРОВАДЖЕННЯ МОДЕЛІ ФОРМУВАННЯ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАРМАЦЕВТІВ У ПРОЦЕСІ	

ГУМАНІТАРНОЇ ПІДГОТОВКИ.....	166
3.1. Організація, проведення та результати констатувального етапу експерименту.....	166
3.2. Методика впровадження моделі формування соціокультурної компетентності майбутніх фармацевтів у процесі гуманітарної підготовки.....	192
3.3. Аналіз результатів формувального етапу експериментального дослідження.....	221
Висновки до третього розділу.....	232
ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ.....	235
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	239
ДОДАТКИ.....	278

ВСТУП

Актуальність досліджуваної проблеми зумовлена сучасною політичною, соціальною, культурною ситуацією в Україні, що актуалізує потребу в оновленні змісту професійної освіти, зокрема фармацевтичної. Пріоритетності набуває орієнтація на міжнародні стандарти, відповідно до яких майбутній фахівець цієї сфери повинен бути мобільним і компетентним, спрямованим на особистісний та професійний саморозвиток, а також здатним прогнозувати тенденції соціальних змін, передбачати вектор розвитку суспільства, добре орієнтуватися у біоетичних проблемах системи фармацевтичної допомоги та маркетингу, мати ціннісні орієнтації щодо збереження та зміцнення здоров'я суспільства, а саме: сформовану соціокультурну компетентність. Про це йдеться в нормативно-правових документах, які регламентують освітній процес медичних, фармацевтичних закладів вищої освіти, зокрема: закони України «Про освіту» (2017), «Про вищу освіту» (2014), «Основи законодавства України про охорону здоров'я» (2018), а також у Концепції розвитку фармацевтичного сектору галузі охорони здоров'я України на 2010-2020 рр, в Етичному кодексі фармацевтичних працівників України (2010), у міжнародних стандартах, настановах, фармацевтичних практиках Всесвітньої організації охорони здоров'я та Міжнародної фармацевтичної федерації.

Відповідно на рівні сучасної теорії та методики професійної фармацевтичної освіти нагальною постає проблема створення якісно нової системи підготовки фахівців у контексті формування їхньої професійної, загальнокультурної й соціокультурної компетентності з урахуванням того, що зміст і форми майбутньої діяльності сучасного фармацевта визначаються певними соціально-культурними особливостями.

В окресленій площині саме гуманітарна підготовка надає можливість усвідомлення сутнісних характеристик суспільства, забезпечує: здатність до прогнозування та врахування соціальних, економічних, духовно-культурних аспектів майбутньої професійної діяльності (філософія, право, соціологія,

історія сучасного світу); освоєння надбань світової й української культури (культурологія, історія та культура України); розвиток творчого потенціалу, мовленнєвої компетентності, мобільності випускників на міжнародному фармацевтичному ринку праці (іноземна та українська мова за професійним спрямуванням).

Аналіз наукових джерел засвідчує, що значна кількість наукових розвідок пов'язані з вивченням окремих аспектів окресленої проблеми. Дослідження питань професійної підготовки майбутніх фахівців були предметом розгляду С. С. Вітвицької, О. А. Дубасенюк, С. У. Гончаренка, В. В. Желанової, С. О. Сисоєвої та ін. Окремі аспекти професійної підготовки майбутніх фармацевтів вивчали І. Д. Бойчук, В. П. Бобрук, О. П. Волосовець, Б. П. Громовик, І. А. Зупанець, Л. Г. Кайдалова, А. А. Котвіцька, В. Ф. Москаленко, І. В. Ніженковська, В. Л. Сліпчук, В. П. Черних.

Сутність поняття соціокультурної компетентності в соціології та філософії (О. М. Астаф'єва, М. А. Бердяєв, Л. П. Буєва, М. Вебер, М. Каган, М. І. Лапін, Г. В. Паніна, А. П. Садохін, П. О. Сорокін, Л. В. Сохань, Дж. Ритцер) розглядають як прояв суто людського, як базову умову суспільного життя та засіб створення соціально-культурних цінностей. У психологічних дослідженнях (Л. І. Божович, Т. А. Жукова, А. Маслоу, А. Моль, С. Е. Чехова, З. Фройд, К. Юнг) зазначену компетентність трактують як властивість особистості, що характеризує її теоретичну і практичну готовність до соціокультурної діяльності. У педагогіці (О. П. Акімова, М. Байрам, О. С. Березюк, О. В. Волошина, Дж. Вальдес, О. В. Долженко, О. І. Жорнова, Ж. Зарат, В. В. Каплінський, С. В. Лісова, К. Крамш, У. Кид, Л. С. Топчій) соціокультурну компетентність аналізують у контексті обов'язкової взаємодії мотивації, функціональних умінь та соціалізації особистості.

Разом із тим розгляд проблеми формування соціокультурної компетентності майбутніх фармацевтів зумовив можливість виявлення низки **суперечностей** між: об'єктивними потребами сучасного суспільства у

висококваліфікованих фахівцях фармацевтичної сфери, здатних здійснювати соціокультурну діяльність, і реальним рівнем сформованості відповідної компетентності; необхідністю вдосконалення шляхів формування соціокультурної компетентності студентів-фармацевтів та невизначеністю педагогічних умов означеного процесу; необхідністю реалізації інтегрованого підходу у напрямі формування досліджуваної компетентності та недостатнім рівнем науково-теоретичного й організаційно-методичного забезпечення процесу підготовки майбутніх фахівців.

У зв'язку з цим виникає потреба в обґрунтуванні змісту соціокультурної компетентності, визначенні комплексу педагогічних умов, які забезпечують її ефективне формування у майбутніх фармацевтів у процесі гуманітарної підготовки в коледжах. Аналіз стану розробки різних аспектів досліджуваної проблеми засвідчив, що формування соціокультурної компетентності майбутніх фармацевтів у процесі гуманітарної підготовки в коледжах не було предметом окремого дослідження і вимагає її системного розгляду.

Отже, актуальність та недостатнє теоретичне обґрунтування досліджуваної проблеми в структурі професійної підготовки фахівця-фармацевта, недостатній рівень її розробленості, необхідність вирішення виявлених суперечностей зумовили вибір теми дисертаційної роботи: **«Формування соціокультурної компетентності майбутніх фармацевтів у процесі гуманітарної підготовки в коледжах».**

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дослідження виконане відповідно до тематичного плану наукових досліджень кафедри педагогіки Житомирського державного університету імені Івана Франка «Професійна підготовка майбутніх фахівців в умовах ступеневої освіти» (РН № 0110U002274). Тему дисертації затверджено й уточнено вченою радою Житомирського державного університету імені Івана Франка (протокол № 3 від 23.10.2015 р.; протокол № 2 від 30.08.2018 р.)

Мета дослідження полягає в теоретичному обґрунтуванні й експериментальній перевірці ефективності впровадження моделі формування соціокультурної компетентності майбутніх фармацевтів у процесі гуманітарної підготовки в коледжі.

Відповідно до мети окреслено **завдання дослідження**:

1. Здійснити теоретичний аналіз досліджуваної проблеми в педагогічній теорії і практиці, уточнити зміст базових понять та окреслити сутнісне наповнення соціокультурної компетентності в системі гуманітарної підготовки майбутніх фармацевтів у коледжах.
2. Визначити структурні компоненти, критерії, показники та рівні сформованості досліджуваної компетентності.
3. Обґрунтувати педагогічні умови, що забезпечують формування соціокультурної компетентності майбутніх фармацевтів у процесі гуманітарної підготовки в коледжах.
4. Розробити модель формування досліджуваної компетентності майбутніх фармацевтів у процесі гуманітарної підготовки в коледжах та поетапну методику її впровадження.
5. Експериментально перевірити ефективність упровадження авторської моделі у процесі гуманітарної підготовки в коледжах.

Об'єкт дослідження – професійна підготовка майбутніх фахівців фармацевтичного сектору галузі охорони здоров'я в коледжах.

Предмет дослідження – зміст, форми, методи формування соціокультурної компетентності майбутніх фармацевтів у процесі гуманітарної підготовки в коледжах.

Для досягнення мети та реалізації поставлених завдань на різних етапах дослідження було використано наступні **методи**: *теоретичні* – аналіз, зіставлення й порівняння наукових джерел та нормативних документів з проблеми дослідження; синтез, узагальнення, конкретизація та систематизація наукових поглядів щодо базової категорії «соціокультурна компетентність»; *емпіричні* – інтерв'ювання, спостереження, анкетування,

опитування, тестування, бесіди, експертна оцінка – для проведення діагностики рівня сформованості соціокультурної компетентності студентів-фармацевтів та визначення сфери інтересів і мотивів студентів у визначеному напрямі; педагогічний експеримент (констатувальний, формувальний, узагальнювальний етапи) – з метою перевірки ефективності визначених педагогічних умов та авторської моделі; *методи математичної статистики* – кількісний та якісний аналіз результатів дослідження, критерій ϕ^* – кутового перетворення Фішера, за допомогою яких перевірялися якісні зміни у рівнях сформованості соціокультурної компетентності майбутніх фармацевтів.

Експериментальна база дослідження. Дослідно-експериментальна робота проводилася на базі комунального закладу вищої освіти «Житомирський базовий фармацевтичний коледж» Житомирської обласної ради, коледжу Харківського національного фармацевтичного університету, Вінницького медичного коледжу ім. акад. Д. К. Заболотного, Чортківського державного медичного коледжу Тернопільської області. На різних етапах дослідження експериментальною роботою було охоплено 486 студентів та 48 викладачів гуманітарних дисциплін медичних, фармацевтичних коледжів.

Організація та основні етапи дослідження. Дослідження здійснювалося в чотири взаємопов'язані етапи упродовж 2014 – 2019 років.

На *першому* (2014 – 2015 рр.) – *діагностувальному етапі* – вивчено та проаналізовано стан досліджуваної проблеми у філософській, психологічній, педагогічній літературі; обґрунтовано актуальність, окреслено мету, основні завдання, об'єкт, предмет дослідження; виявлено суперечності; уточнено базові поняття; з'ясовано дидактичний потенціал гуманітарних дисциплін щодо формування соціокультурної компетентності майбутніх фармацевтів у коледжах; обґрунтовано теоретико-методологічні підходи та принципи дослідження; розроблено програму експериментальної роботи.

На *другому* (2015 – 2016 рр.) – *констатувальному етапі* – обґрунтовано структуру соціокультурної компетентності майбутніх

фармацевтів; уточнено критерії, показники та рівні її сформованості; виокремлено комплекс педагогічних умов; розроблено модель формування досліджуваної компетентності та програму авторського спецкурсу; визначено оптимальні форми, методи та засоби, що забезпечують формування соціокультурної компетентності майбутніх фармацевтів; обґрунтовано експериментальну методику дослідження; сформовано контрольні та експериментальні групи; проведено констатувальний етап експерименту, систематизовано та проаналізовано його результати.

На *третьому* (2016 – 2017 рр.) – *формувальному етапі* – здійснено впровадження моделі формування соціокультурної компетентності майбутніх фармацевтів шляхом реалізації поетапної методики; розроблено авторське навчально-методичне забезпечення досліджуваного процесу (спецкурс та відповідні методичні рекомендації), поглиблено теоретичні положення та висновки.

На *четвертому* (2017 – 2019 рр.) – *узагальнювальному етапі* – перевірено ефективність реалізації розробленої моделі шляхом систематизації вхідних і вихідних діагностичних зрізів із використанням визначених критеріїв; узагальнено результати експериментальної роботи; здійснено їх статистичну обробку; сформульовано загальні висновки; окреслено перспективи подальших наукових пошуків.

Наукова новизна одержаних результатів дослідження полягає в тому, що:

– *вперше* науково обґрунтовано та розроблено модель і поетапну методику формування соціокультурної компетентності майбутніх фармацевтів у процесі гуманітарної підготовки в коледжах; проаналізовано сутність та взаємодію базових понять «соціокультурна компетентність фармацевта», «формування соціокультурної компетентності майбутніх фармацевтів у процесі гуманітарної підготовки»; представлено структуру соціокультурної компетентності майбутніх фармацевтів, що складається з мотиваційно-аксіологічного, інформаційно-пізнавального, поведінково-

діяльнісного та особистісно-рефлексивного компонентів; визначено критерії (мотиваційно-ціннісний, знаннєво-когнітивний, діяльнісно-комунікативний та оцінювально-результативний), показники та охарактеризовано рівні (початковий, достатній, високий) її сформованості; визначено та обґрунтовано педагогічні умови формування досліджуваної компетентності;

– *удосконалено* зміст, форми й методи формування соціокультурної компетентності майбутніх фармацевтів у процесі гуманітарної підготовки в коледжах;

– *подальшого розвитку* набули теоретичні положення щодо сутності феномену соціокультурна компетентність та її ролі у професійній діяльності майбутніх фармацевтів.

Практичне значення дослідження полягає: в експериментальній апробації поетапної методики впровадження авторської моделі формування соціокультурної компетентності майбутніх фармацевтів у процесі гуманітарної підготовки в коледжах; в дослідно-експериментальній перевірці стану її сформованості у студентів-фармацевтів; розробці та практичній реалізації програми спецкурсу «Формування соціокультурної компетентності фармацевтів», який може бути використаний у процесі вдосконалення навчальних планів та робочих програм професійної підготовки фармацевтів.

Основні положення наукового пошуку рекомендовані для використання викладачам медичних, фармацевтичних закладів вищої освіти у процесі професійної підготовки майбутніх фармацевтів, у системі підвищення кваліфікації викладачів гуманітарних дисциплін.

Основні результати дослідження **впроваджено** в освітній процес комунального закладу вищої освіти «Житомирський базовий фармацевтичний коледж» Житомирської обласної ради (довідка № 184 від 15. 06. 2018 р.), коледжу Харківського національного фармацевтичного університету (довідка № 127 від 17. 04. 2018 р.), Вінницького медичного коледжу ім. акад. Д. К. Заболотного (довідка № 529/1 від 08. 11. 2018 р.),

Чортківського державного медичного коледжу Тернопільської області (довідка № 083 від 15. 05. 2018 р.).

Апробація результатів дослідження здійснювалась на науково-практичних конференціях різного рівня, зокрема, *міжнародних*: «Формування професійної майстерності майбутніх фахівців в умовах освітньо-виховного середовища вищого навчального закладу» (Житомир, 2016, очна), «Теорія і практика формування та розвитку творчої обдарованості майбутніх фахівців у системі професійної освіти» (Бар, Вінниця, 2017, заочна), «Морально-патріотичне виховання студентської молоді в системі вищої освіти» (Бар, Вінниця, 2018, заочна), «Професійна підготовка фахівців в умовах неперервної освіти: андрагогічний підхід» (Словаччина, 2018, заочна), «Problemy jazyka, literatury a kultury. Současná Ukrajínistika» (Чехія, Оломоуц, 2018, заочна), «Науково-педагогічні школи: проблеми, здобутки та перспективи розвитку» (Житомир, 2018, очна), «Викладання іноземних мов в Україні та за її межами: досвід і виклики» (Івано-Франківськ, 2019, очна); *всеукраїнських*: «Формування професійної компетентності майбутнього медичного спеціаліста» (Суми, 2015, заочна), «Актуальні питання підготовки майбутніх фармацевтичних та медичних фахівців в умовах сучасної освіти» (Житомир, 2016, заочна), «Теорія і практика професійної підготовки фахівців у контексті загальноєвропейських інтеграційних процесів» (Житомир, 2016, заочна), «Якість вищої освіти: сучасний стан та шляхи забезпечення» (Харків, 2017, заочна), XXIV Всеукраїнські педагогічні читання «В.О.Сухомлинський у діалозі з сучасністю. «А що там за лісом?..»: Філософія для дітей» (Житомир, 2017, очна), «Професійна підготовка фахівців у вимірі нових освітніх реалій» (Івано-Франківськ, 2018, заочна); *регіональних*: «Духовні виміри родинного виховання в освітньому просторі Волині та Полісся» (Житомир, 2016, заочна), «Модернізація змісту професійної освіти – умова підготовки компетентного фахівця нової формації» (Житомир, 2017, очна), «Дидактичні основи професійної підготовки майбутніх фармацевтів в умовах

інноваційного освітнього процесу» (Житомир, 2019, заочна); науково-методологічних семінарах кафедри педагогіки Житомирського державного університету імені Івана Франка (Житомир, 2015-2019).

Публікації. Основні положення дисертаційної роботи відображено в 19 публікаціях, з яких 17 – одноосібні, у тому числі: 4 статті – у провідних наукових фахових виданнях України, 2 статті – в зарубіжних науково-періодичних виданнях, 9 статей і 1 тези – у збірниках наукових праць та матеріалах конференцій, 2 навчально-методичних посібника, 1 методичні рекомендації.

Структура та обсяг дисертації відповідає логіці наукового дослідження і складається зі вступу, трьох розділів, висновків до кожного з них, загальних висновків, списку використаних джерел (352 позиції, із них 14 – іноземними мовами) та 13 додатків на 62 сторінках. Загальний обсяг дисертації складає 341 сторінку, основний зміст дисертації викладено на 202 сторінках. Робота містить 19 таблиць, 9 рисунків.

РОЗДІЛ I

НАУКОВО-ТЕОРЕТИЧНЕ ПІДРУНТЯ ФОРМУВАННЯ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАРМАЦЕВТІВ У ПРОЦЕСІ ГУМАНІТАРНОЇ ПІДГОТОВКИ В КОЛЕДЖАХ

1.1. Сутність поняття «соціокультурна компетентність особистості» в науковій літературі

Швидкоплинність і швидкозмінність глобальних процесів суспільного розвитку, де останнім часом спостерігається тенденція до зростання міжнародних зв'язків і соціокультурної взаємодії з представниками інших національностей і культур, обумовлює необхідність модернізації змісту сучасної освіти та забезпечення якості підготовки майбутніх спеціалістів на рівні міжнародних вимог. Пріоритетності набуває підготовка мобільних і компетентних фахівців, здатних стати конкурентоспроможними, різнобічно розвиненими, ініціативними та впевненими в собі особистостями, які вмітимуть прогнозувати тенденції соціальних змін, передбачати вектор розвитку суспільства, вирішувати проблеми, ефективно здійснювати професійну діяльність та орієнтуватися в сучасних умовах. Усі ці процеси спонукають до пошуку найбільш дієвих моделей підготовки фахівців сьогодення. Наразі адекватною моделлю підготовки спеціаліста визначається не кваліфікаційна, а компетентнісна.

Проблема компетентності та компетенції є особливо актуальною в сучасній педагогіці. Саме тому логіка дослідження передбачає вирішення питання співвідношення двох понять – «компетенції» та «компетентності». Аналіз наукових досліджень свідчить про те, що, хоча обидві зазначені категорії мають безпосереднє відношення до професійної підготовки фахівців, на сьогодні не існує єдиного їх визначення, але є два варіанти тлумачення співвідношення зазначених категорій, а саме: вони або ототожнюються, або диференціюються.

Згідно з українським та російським тлумачними словниками термін «компетенція» походить від латинського «competentia», «competere» (досягати, відповідати, прагнути) і означає: 1) високий рівень обізнаності із чим-небудь; коло повноважень якої-небудь організації, установи, особи¹; 2) коло повноважень, наданих законом, статутом або іншим актом конкретному органу або посадовій особі; знання і досвід у певній галузі²; 3) проблему, про яку в кого-небудь багато інформації, що дає йому змогу фахово її розглядати³.

Чинні документи в галузі освіти, а саме закон України «Про вищу освіту», «Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року» та інші трактують поняття «компетенція» як інтегровану характеристику якостей особистості, результат підготовки здобувача освіти до виконання діяльності в професійних та соціально-особистісних предметних сферах (компетенціях), який визначається необхідним обсягом і рівнем знань та досвіду в певному виді діяльності. Своєю чергою, «компетентність» визначається як володіння особистістю відповідною компетенцією, включаючи її власне ставлення до предмета діяльності, усталена якість особистості (сукупність якостей) і мінімальний досвід діяльності в певній сфері^{4,5}.

Згідно з «Енциклопедією освіти» поняття «компетенція» роз'яснюється як відчужена від суб'єкта, наперед задана соціальна норма (вимога) до освітньої підготовки фахівця, необхідна для його якісної продуктивної діяльності в певній сфері, тобто соціально значущий результат. Майбутній спеціаліст набуває компетентності не лише під час вивчення предмета, групи предметів, а й за допомогою засобів неформальної освіти, унаслідок впливу середовища тощо⁶.

¹ Сліпушко, О.М., 1999. *Тлумачний словник чужомовних слів в українській мові. Правопис. Граматика*. К.: Кирилиця, с. 235.

² *Советский энциклопедический словарь*, 3-е изд., 1984. М.: Советская энциклопедия, с. 613.

³ Пустовіт, Л.О., 2000. *Словник іноземних слів: 23000 слів та термінологічних словосполучень*. К.: Довіра, с. 541.

⁴ Закон України «Про вищу освіту» від 01.07.2014 № 1556-VII, [online]. Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1556-18> [Дата звернення 15 березня 2016].

⁵ *Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року*, [online]. Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/go/344/2013> [Дата звернення 15 березня 2016].

⁶ Кремень, В.Г., 2008. *Енциклопедія освіти. Академія педагогічних наук України*. К.: Юрінком Інтер, с. 408.

На думку вченого А. В. Хуторського, компетенцію особистості варто розуміти як готовність людини до мобілізації знань, умінь, зовнішніх ресурсів для ефективної діяльності в конкретній життєвій ситуації⁷. О. І. Пометун, своєю чергою, наголошує, що «компетенція» – це інтегративне поняття, яке містить такі аспекти, як готовність до покликання, готовність до оцінювання, готовність до дії, готовність до рефлексії⁸. Прихильники іншого підходу обмежують поняття «компетенція» колом повноважень якої-небудь організації, установи або особи. У межах своєї компетенції особа може бути компетентною або некомпетентною в певних питаннях⁹.

Професійні якості фахівця будь-якої галузі обумовлюються комплексом знань, умінь та навичок, які отримані у відповідному закладі вищої освіти. Саме здатність реалізувати їх на сучасному ринку праці, що передусім оцінюється роботодавцями, та попит на молодих компетентних спеціалістів, спроможних діяти в європейському соціально-економічному просторі, наштовхували більшість науковців та педагогів на думку, що підготовка майбутніх фахівців повинна здійснюватися на новій концептуальній основі в рамках компетентнісного підходу¹⁰.

Тлумачення поняття «компетентний» в українських словниках хоча й дещо відрізняються за своїм змістом, але містять загальні аспекти: той, хто має достатні знання в якій-небудь галузі, який з чим-небудь добре обізнаний, тямущий¹¹; той, хто володіє компетенцією; той, хто знає, володіє необхідною інформацією, авторитетний у чомусь¹²; той, хто ґрунтується на знанні, кваліфікації; той, хто має певні повноваження, повноправний, повновладний^{13,14}. Відповідно до цього «компетентність» як похідне поняття

⁷ Хуторской, А.В., 2002. Ключевые компетенции как компонент личностно-ориентированной парадигмы образования. *Ученик в общеобразовательной школе*. М.: ИОСО РАО, с. 135-157.

⁸ Пометун, О.І., 2004. Дискусія українських педагогів навколо питань запровадження компетентнісного підходу в українській освіті. В: О.В. Овчарук, ред. *Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи*. К., с. 64.

⁹ Шпиталевська, Г., 2011. Характеристика ключових та предметних компетентностей і компетенцій особистості. *Проблеми підготовки сучасного вчителя*, № 4 (2), с. 220-225.

¹⁰ Філіпова, Л., 2009. Професійні компетенції фахівців з документальних комунікацій: освітній аспект. *Вісник Книжкової палати*, № 1, с. 25-28.

¹¹ Бусел, В.Т., 2002. *Великий тлумачний словник сучасної української мови*. К.: Ірпінь: ВТФ «Перун», 1440 с.

¹² Пустовіт, Л.О., 2000. *Словник інішомовних слів: 23000 слів та термінологічних словосполучень*. К.: Довіра, с. 541.

¹³ Бусел, В.Т., 2002. *Великий тлумачний словник сучасної української мови*. К.: Ірпінь: ВТФ «Перун», 1440 с.

означає: 1) властивість за значенням компетентний, 2) володіння компетенцією, 3) авторитетність, обізнаність¹⁵.

Аналіз наукових джерел засвідчує, що значна кількість наукових розвідок пов'язані з вивченням окремих аспектів окресленої проблеми. Дослідження питань категорії «компетентність» були предметом розгляду Дж. Равена (тлумачення явища компетентності)¹⁶, О. С. Овчарука (європейські підходи до проблеми компетентності)¹⁷, І. М. Тараненко (компетентність як здатність до найефективнішого застосування знань)¹⁸, Л. Г. Кайдалової (сучасні підходи формування професійної компетентності фахівців фармацевтичного профілю)¹⁹.

Зважаючи на те, що компетентність є системним утворюванням, британський учений Джон Равен переконаний, що вона є специфічною здібністю, яка необхідна для ефективного виконання конкретної дії в конкретній предметній сфері, що охоплює фахові знання, предметні навички, способи мислення, а також розуміння відповідальності за свої дії²⁰.

І. В. Родигіна у своїх працях доводить, що в педагогіці бажано користуватися терміном «компетентність» оскільки вона пов'язана з певною обізнаністю чогось, авторитетністю, кваліфікованістю²¹. Засвоєння людиною будь-яких знань, умінь і навичок складається з конкретних дій, операцій, які вона виконує. Як зазначає А. М. Дахін, виконуючи певні операції, усвідомлюючи потребу в них, оцінюючи їх важливість, особистість тим самим розвиває компетентність у будь-якій сфері діяльності²².

¹⁴ Пустовіт, Л.О., 2000. *Словник інішомовних слів: 23000 слів та термінологічних словосполучень*. К.: Довіра, с. 541.

¹⁵ Головань, М.С., 2011. Компетентнісний підхід як методологічна основа вищої професійної освіти. *Психологія: реальність і перспективи*. Збірник наукових праць Рівненського державного гуманітарного університету, вип. 1. Рівне: РДГУ, с. 50.

¹⁶ Raven, J., 2000. *Psychometrics, Cognitive Ability and Occupational Performance*. Review of Psychology. vol. 7, № 1-2, p. 51-74.

¹⁷ Овчарук, О.С., 2004. Напрями реформування змісту освіти: загальноєвропейські підходи до формування компетентнісно-орієнтованого змісту шкільної освіти. *Відкритий урок*, № 7-8, с. 30-36.

¹⁸ Тараненко, І.М., 1996. *Компетентність – вимога сучасності*. Світло, № 1, с. 57-60.

¹⁹ Кайдалова, Л.Г., 2011. Теоретичні та методичні засади неперервної професійної підготовки майбутніх фахівців фармацевтичного профілю: автореф. дис. доктора пед. наук. Запоріжжя: Класичний приватний університет.

²⁰ John, Raven, H.K., Lewis, 1997. *Competence in Modern Society – its Identification, Development and Release*. London.

²¹ Родигіна, І.В., 2005. Компетентнісно орієнтований підхід до навчання. *«Управління школою»*, вип. 8 (32). Х.: Вид. група «Основа», с. 32-33.

²² Дахин, А.Н., 2007. Компетенция и компетентность: сколько их у российского школьника? [online]. Режим доступа: <http://www.auditorium.ru/dokuments/otheer/discuss/intro2.html> [Дата звернення 4 квітня 2016].

О. І. Пометун поняття компетентність визначає як спеціально структуровані (організовані) знання, уміння, навички та ставлення, які набуваються в процесі навчання й дозволяють людині ідентифікувати й розв'язувати, незалежно від ситуації, проблеми, які характерні для певної сфери діяльності²³.

Як зазначає А. В. Хуторський, компетентність – це володіння особистістю відповідною компетенцією, включаючи її особистісне ставлення до предмета діяльності; це вже усталена якість (сукупність якостей) особистості й мінімальний досвід діяльності в певній сфері²⁴.

На думку багатьох науковців, компетентність проявляється у відновленні змісту освіти, яка зумовлена динамікою соціально-економічних змін (І. Д. Фрумін); є узагальненою умовою здатності людини ефективно діяти за межами навчальних сюжетів і навчальних ситуацій (В. А. Болотов); дає відповіді на вимоги сучасного виробництва (Т. М. Ковальова); є ключовим поняттям, яке поєднує в собі інтелектуальні навички в освіті (А. Ю. Петров)²⁵.

Дослідниця Л. Л. Хоружа вважає, що компетентність не обмежується вузько професійними рамками, а пов'язана з розв'язанням широкого кола соціальних, культурологічних, психологічних, фізіологічних та інших проблем. Тому в широкому аспекті компетентність майбутнього фахівця – «це сукупність теоретичних знань, практичних умінь, досвіду, особистісних якостей, діалектичний перебіг яких забезпечує ефективність та результативність певної дії»²⁶.

У сучасній науковій літературі дослідники Т. Б. Волобуєва, О. І. Дрогайцев, І. А. Зязюн, С. Ф. Клепко, Г. К. Селевко та інші поняття

²³ Пометун, О.І., 2004. Теорія та практика послідовної реалізації компетентісного підходу в досвіді зарубіжних країн. В: О.В. Овчарук, ред. *Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики*. К.: «К.І.С.», с. 17.

²⁴ Хуторской, А.В., 2002. Ключевые компетенции как компонент личностно-ориентированной парадигмы образования. *Ученик в общеобразовательной школе*. М.: ИОСО РАО, с. 135-157.

²⁵ Антонова, О.Є., Маслак, Л.П., 2011. Європейський вимір компетентісного підходу та його концептуальні засади. В: О.А. Дубасенюк, ред. *Професійна педагогічна освіта: компетентнісний підхід*: монографія. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, с. 81-109.

²⁶ Хоружа, Л.Л., 2003. *Етична компетентність майбутнього вчителя початкових класів: теорія і практика*: монографія. К.: Інститут педагогіки АПН України, с. 18.

«компетентність» трактують як складну інтегративну якість особистості, що сприяє її готовності здійснювати ефективну професійну діяльність з урахуванням соціальної важливості й соціального замовлення^{27,28,29,30,31}.

Такі науковці, як Т. В. Мельник³², І. В. Радзієвська³³, Є. В. Сидоренко³⁴, Ю. П. Федоренко³⁵ розглядають поняття «компетентність» через загальнодидактичний і методологічний рівні. Це пов'язано з системно-практичними функціями та інтеграційною роллю самої професійної підготовки. Посилення уваги до формування компетентності майбутніх фахівців обумовлене також рекомендаціями Ради Європи, що стосуються наближення професійної освіти до замовлення та вимог певного соціуму.

С. П. Бондар наголошує на тому, що компетентність проявляється лише в органічній єдності з цінностями людини, тобто в умовах глибокої особистісної зацікавленості в певному виді діяльності. Дослідниця стверджує: «Цінності є основою будь-якої компетентності»³⁶.

У своїх дослідженнях Т. М. Фоменко зазначає, що компетентність сприяє формуванню вагомих цінностей та норм поведінки, які збільшують прагнення і здатність до відповідальності за власні вчинки та діяльність (інтерес до інших, здатність до проникнення та емпатії, сміливість у

²⁷ Волобуєва, Т.Б., 2007. *Методологическая компетентность учителя (учебник педагога-исследователя)*: методическое пособие. Донецк: Каштан, 206 с.

²⁸ Дрогайцев, О.І., 2009. Складові професійної компетентності майбутнього вчителя в світлі компетентнісного підходу в освіті. *Вісник Черкаського університету*, вип. № 145. Черкаси, с. 25-28.

²⁹ Зязюн, І.А., 2005. Філософія поступу і прогнозу освітньої системи. *Педагогічна майстерність: проблеми, пошуки, перспективи*: монографія. Київ; Глухів: РВВ ГДПУ, с. 10-18.

³⁰ Клепко, С.Ф., 2005. Компетентність як основа успіху і самовдосконалення. *Управління школою*, № 5, с. 5-8.

³¹ Селевко, Г.К., 2004. Компетентности и их классификация. *Народное образование*, № 4, с. 138-143.

³² Мельник, Т.В., 2010. Соціокультурна компетентність майбутнього словесника крізь призму суміжних наук. *Вісник Луганського нац. ун-ту ім. Т. Шевченка. Матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції. «Сучасний лінгвістичний і лінгводидактичний дискурсивний простір»*, № 22 (209), с. 38-51.

³³ Радзієвська, І.В., 2008. Формування професійної компетентності медичних сестер. *Проблеми освіти*, вип. 57, с. 69-73.

³⁴ Сидоренко, В.В., 2017. Розвиток професійної компетентності сучасного педагога в умовах відкритої освіти: кластерний аналіз. *Професійна компетентність педагога в умовах оновленого змісту освіти та вимог ринку праці: III регіональна науково-практична конференція*. Вінниця: Вінницька міська друкарня, с. 8-17.

³⁵ Федоренко, Ю.П., 2002. Комунікативна компетенція як найважливіший елемент успішного спілкування. *Рідна школа*. № 1, с. 63-65.

³⁶ Бондар, С.П., 2003. Компетентність особистості інтегрований компонент навчальних досягнень учнів. *Біологія і хімія в школі*, № 2, с. 8-9.

висловленні власної думки, готовність брати на себе відповідальність, здатність до співпраці)³⁷.

У контексті професійної підготовки А. К. Маркова характеризує поняття «компетентність» як готовність особистості до виконання посадових та фахових обов'язків на професійному рівні. У своїх дослідженнях науковець виділяє певні види професійної компетентності, а саме: спеціальна компетентність (рівень володіння професійною діяльністю), соціальна компетентність (соціальна відповідальність за результати власної професійної діяльності), особистісна компетентність (готовність особистості до самовираження та саморозвитку), індивідуальна компетентність (готовність особистості до професійної самореалізації та розвитку).³⁸

С. С. Вітвицька визначає компетентність як специфічну здатність особистості до продуктивної діяльності в конкретній предметній галузі, яка включає вузько спеціалізовані знання, уміння і навички, досвід їх використання в реальному житті, відповідальне ставлення до виконання виробничих функцій³⁹.

Отже, аналіз визначень поняття «компетентність», що зустрічаються в педагогічній літературі, дозволяє зробити висновок, що даний феномен характеризується як здатність особистості реалізувати свій потенціал у майбутній професійній діяльності; це виявлені на практиці прагнення та готовність реалізувати в професійній та соціальній сфері діяльності сформовані в процесі навчання в закладі вищої освіти знання, уміння, навички, а також отриманий досвід й особистісні якості, усвідомлювання значимості й особистої відповідальності за результат власної діяльності та необхідність постійного вдосконалення сформованої компетентності.

³⁷ Фоменко, Т.М., 2014. Визначення поняття «соціокультурна компетентність» у сучасній парадигмі вищої освіти. В: В.І. Євдокимов, О.М. Микитюк, ред. *Засоби навчальної та науково-дослідної роботи: зб. наук. праць*, вип. 42. Харків: ХНПУ імені Г.С.Сковороди, с. 149-156.

³⁸ Ковальчук, В.А., 2002. Соціальна компетентність вчителя як складова професійно-педагогічної компетентності. В: А.Й. Капська, ред. *Соціалізація особистості: збірник наукових праць*, том XVIII. К.: Логос, с. 70-76.

³⁹ Вітвицька, С.С., 2011. Компетентнісний та професіографічний підходи до побудови професіограми магістра освіти. *Вісник Житомирського державного університету*, вип. 57. Педагогічні науки, с. 52-58.

Узявши за основу визначення науковців щодо сутності категорії «компетентність», у межах дослідження будемо розуміти це поняття як особистісно-професійне утворення, що характеризується здатністю особистості здійснювати успішну продуктивну діяльність у професійній сфері на основі сформованих та розвинених знань, умінь, навичок в закладах вищої освіти.

У науковій літературі виділяються наступні види компетентностей: професійна (С. С. Вітвицька, О. А. Дубасенюк, Н. Г. Сидорчук та ін.); комунікативна (С. Н. Барішнікова, К. Я. Климова та ін.); полікультурна (О. С. Березюк, Г. В. Елизарова та ін.); рефлексивна (В. В. Желанова та ін.); загальнопедагогічна (В. В. Каплінський та ін.); навчально-пізнавальна (С. Г. Ворощиков, М. Ю. Галатюк та ін.); культурологічна (А. М. Галенко, О. О. Лукіна та ін.); психолого-педагогічна (М. І. Лук'янова, О. І. Гура та ін.); соціально-психологічна (Л. А. Лепіхова, Є. Б. Шевченко та ін.); загальнокультурна (Т. О. Мороз, С. Л. Троянська та ін.), соціокультурна (Н. Р. Бобаль, Т. М. Фоменко та ін.). Це компетентності, які визначені на основі головних цілей загальної освіти, структурного представлення соціального досвіду й досвіду особистості, а також основних видів діяльності особистості, що дозволяє майбутньому фахівцю опановувати певний соціальний досвід, одержувати життєві навички для практичної діяльності в сучасному суспільстві (див. табл. 1.1).

Таблиця 1.1

Основні компетентності майбутнього фахівця

Види компетентностей	Сутнісні характеристики
Професійна (І. Д. Бойчук, С. С. Вітвицька, В. В. Желанова, Л. Г. Кайдалова, В. В. Каплінський, В. Ф. Москаленко та ін.)	Знання свого предмета, своєї професії, комунікабельність, здатність до вибору ефективних методів діяльності, забезпечення можливості для практики й зворотного зв'язку, уміння працювати з людьми ^{40,41,42} .

⁴⁰ Бойчук, І.Д., 2007. Передумови виникнення та становлення системи підготовки фармацевтів в Україні. *Педагогіка і психологія професійної освіти: наук.-метод. журнал*. Львів, № 4, с. 186-196.

⁴¹ Кайдалова, Л.Г., 2009. Професійна компетентність та імідж сучасного викладача. В: С.С. Єрмаков, ред., *Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту*: наук. жур. ХОВНОКУ ХДАДМ, № 1, с. 72-74.

⁴² Москаленко, В.Ф., 2011. Формування професійної компетентності майбутнього фармацевта в умовах кредитно-модульної системи освіти. *Медична освіта*, № 2, с. 85-87.

<i>Продуктивної творчої діяльності</i> (О. Є. Антонова, І. Д. Бех, С. С. Вітвицька, І. Г. Єрмаков, Л. В. Сохань та ін.)	Потреба продуктивно та творчо діяти в нестандартних ситуаціях та в професійній діяльності, активізація творчих здібностей та реалізація творчого потенціалу особистості ^{43,44,45,46,47} .
<i>Саморозвитку та самоосвіти</i> (Л. С. Виготський, В. В. Давидов, В.А. Сластьонін та ін.)	Потреба і готовність постійно навчатися впродовж усього життя ⁴⁸ .
<i>Комунікативна</i> (Н. Н. Альохіна, Л. Пляка, В. М. Приходько, М.А. Пригодій та ін.)	Спілкування в усній та письмовій формі рідною та іноземними мовами ^{49,50,51} .
<i>Полікультурна</i> (О.С. Березюк, Г. В. Елизарова, О. К Садикова та ін.)	Оволодіння досягненнями культури; розуміння та повага до людей інших національностей, релігій, культур, мов, рас, політичних уподобань та соціального становища; історико-культурна та цивілізаційна спрямованість національної освіти; полікультурна ідентифікація та самоактуалізація особистості; глобальність культурно-освітнього процесу; полікультурна толерантність та інтересівні перспективи. ^{52,53,54}
<i>Соціальна</i> (М. О. Докторович, Р. М. Лейчук, Т. М. Смагіна, В. М. Шахрай та ін.)	Здатність до співробітництва в групі та команді, мобільність, уміння адаптуватись і визначати особисті цілі та виконувати різні ролі й функції в колективі, планувати, розробляти й реалізовувати соціальні проекти індивідуальних і колективних дій; уміння визначати й реалізовувати мету комунікації в залежності від обставин; підтримувати взаємини;

⁴³ Антонова, О.Є., 2011. Європейський вимір компетентнісного підходу та його концептуальні засади. *Професійна педагогічна освіта: компетентнісний підхід*: монографія. В: О.А. Дубасенюк, ред. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, с. 81-109.

⁴⁴ Бех, І.Д., 2009. Теоретико-прикладний сенс компетентнісного підходу в педагогіці. *Педагогіка і психологія*, № 3, с. 26-31.

⁴⁵ Вітвицька, С.С., 2016. Професіографічний підхід у підготовці майбутніх магістрів освіти в контексті інформаційно-комунікаційних технологій. *Теорія і практика професійної майстерності в умовах цілежиттєвого навчання*: монографія. В: О.А. Дубасенюк, ред. Житомир: Вид-во Рута, с. 192-222.

⁴⁶ Єрмаков, І.Г., 2000. Педагогіка життєтворчості: орієнтири ХХІ століття. *Кроки до компетентності та інтеграції в суспільство*. К.: Контекст, с.14-22.

⁴⁷ Сохань, Л.В., Єрмакова, І.Г., 2003. *Життєва компетентність особистості: наук.-метод. збірник*. К.: Богдана, с. 89.

⁴⁸ Міляєва, В.Р., 2012. Формування компетентності саморозвитку особистості в умовах реалізації компетентнісного підходу у фаховій справі. *Актуальні проблеми навчання та виховання людей з особливими потребами*, № 9, с. 208-215.

⁴⁹ Приходько, В.М., 2004. Методи формування комунікативної компетенції фахівців. *Проблеми безперервної освіти в сучасних умовах соціально-економічного розвитку України: зб. наук. праць*, с.142-146.

⁵⁰ Пригодій, М.А., 2014. Визначення теоретичних аспектів змісту комунікаційної компетентності сучасного фахівця. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка*. Чернігів: ЧНПУ, вип. 117, с. 183-185.

⁵¹ Пляка, Л.В., 2008. Соціально-психологічний тренінг як засіб розвитку комунікативних здібностей майбутніх провізорів. *Наукові записки Харківського університету Повітряних Сил*. Соціальна філософія, психологія. Харків: ХУПС, вип. 2 (31), с. 165-169.

⁵² Дубасенюк, О.А., 2010. Проблема полікультурної підготовки студентів у зарубіжній педагогічній науці і практиці. В: Т. Левовицький, І. Вільш, І. Зязюн, Н. Нічкало, ред. *Професійна освіта: педагогіка і психологія: Польсько-український, україно-польський щорічник*, вип. Х. Київ, с. 91-98.

⁵³ Елизарова, Г.В., 2005. Формирование поликультурной личности как требование новой глобальной ситуации. *Языковое образование в вузе: методическое пособие для преподавателей высшей школы, аспирантов и студентов*. СПб.: КАРО, с. 8-20.

⁵⁴ Садикова, О.К., 2012. Розвиток полікультурної компетенції як одна з вимог сучасного виховання. *Педагогічний дискурс*, вип. 12, с. 277-280.

	розв'язувати проблеми в різних життєвих ситуаціях ^{55,56,57,58} .
Соціокультурна (Н. Р. Бобаль, Н. Г. Білоцерківська, І. А. Закір'янова, С. Шехавцова та ін.)	Здатність та готовність до взаємодії з людьми в різних аспектах життя, зокрема, професійній ^{59,60,61,62}

Розглянуті компетентності є життєвими (ключовими), володіння ними характеризує високий рівень готовності фахівця до успішної діяльності в різних сферах життя. Варто зазначити, що і зарубіжні, і вітчизняні науковці наголошують на тому, що ключові компетентності нестабільні, мають змінну й динамічну структуру, залежать від пріоритетів суспільства, цілей освіти, особливостей і можливостей самовизначення особистості в соціумі⁶³.

Отже, можемо констатувати, що категорія компетентності має міждисциплінарний характер і складає підґрунтя базового поняття нашого дослідження – «соціокультурної компетентності». Зважаючи на це, наступним й важливим кроком у нашому дослідженні буде здійснення аналізу поняття «соціокультурна компетентність».

Варто зазначити, що соціокультурна компетентність передусім дає можливість зрозуміти спільні й відмінні риси між культурами, допомагає розпізнавати упередження та позбавлятися їх, сприяє толерантному ставленню до інших культур, дозволяє створювати основи для

⁵⁵ Докторович, М.О., 2006. Соціальна компетентність: співвідношення наукових категорій. *Матеріали IX між нар. наук.-практ. конф. «Наука та освіта –2006»*, т. 2. Педагогічні науки. Дніпропетровськ, с. 81-89.

⁵⁶ Лейчук, Р.М., 2013. Соціальна компетентність учнів: до проблеми визначення змісту і структури поняття. *Проблеми соціальної роботи: філософія, психологія, соціологія*, № 2, с. 160-166.

⁵⁷ Смагіна, Т.М., 2010. Поняття та структура соціальної компетентності учнів як наукова проблема. *Вісник Житомирського державного університету*. Педагогічні науки, вип. 50, с. 138-142.

⁵⁸ Шахрай, В.М., 2008. Соціальна компетентність особистості в науковій літературі. *Соціальні виміри суспільства: збірник наукових праць*, вип. 11. К.: Інститут соціології НАНУ, с. 352-362.

⁵⁹ Бобаль, Н.Р., 2013. *Формування соціокультурної компетентності майбутніх журналістів у процесі професійної підготовки*. Кандидат наук. Вінницький держ. пед. ун-т імені Михайла Коцюбинського.

⁶⁰ Білоцерківська, Н.Г., 2009. *Формування соціокультурної компетентності майбутніх учителів у процесі вивчення гуманітарних дисциплін*: автореф. дис. кандидата пед. наук. Харківський нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди.

⁶¹ Закір'янова, І.А., 2005. *Формування соціокультурної компетентності у майбутніх учителів іноземної мови в процесі професійної підготовки*: автореф. дис. кандидата пед. наук. Київський інститут вищої освіти АПН.

⁶² Шехавцова, С.О., 2009. *Формування соціокультурної компетентності майбутніх учителів іноземної мови у познавчальній діяльності університету*: автореф. дис. кандидата пед. наук. Луганський національний університет імені Тараса Шевченка.

⁶³ Бібік, Н., 2015. Аналіз суперечностей у запровадженні компетентнісного підходу в шкільній освіті. *Гірська школа Українських Карпат*, № 12-13, с. 44-47.

міжкультурних обмінів і допомагати діяти свідомо й відповідально як у власному суспільстві, так і в площині міжнародних відносин.

Аналіз наукової психолого-педагогічної літератури свідчить, що зарубіжні та вітчизняні науковці, досліджуючи поняття «соціокультурна компетентність», особливу увагу приділяють наступному співвідношенню: мова, культура, основи цивілізації, взаємозв'язок мови та суспільства (соціуму), мови та культури.⁶⁴

Одне з перших трактувань феномену «соціокультурна компетентність» в науковій літературі було запропоноване фахівцями Ради Європи Jan van Ek та John L. M. Trim у дослідженні «Threshold 1990». Згідно з даним документом, соціокультурна компетентність особистості визначається як аспект комунікативної здатності, що включає в себе специфічні особливості суспільства та його культури (здатність до адекватної взаємодії в ситуаціях повсякденного життя, становлення й підтримка соціальних контактів за допомогою комунікації), які проявляються в комунікативній поведінці членів цього суспільства⁶⁵. Науковці класифікують ці ознаки як «соціальні конвенції», «соціальні ритуали» та «універсальний досвід», оволодіння якими є необхідною умовою для успішної комунікації майбутнього фармацевта⁶⁶.

У філософській науці поняття «соціокультурний», перш ніж стати основоположним у методології суспільних наук, пройшло певний шлях становлення. У кінці XVIII ст. – першій половині XX ст. поняття «соціокультурний» розумілося лише як наслідок історичного розвитку суспільства, як його продукт. Людину характеризували як «творець культурного світу», але не як його продукт, результат самої культури. У другій половині XX ст. набирає обертів роль культури, яка все більше укріплює свої позиції у свідомості суспільства, а також привертає до себе

⁶⁴ Коваленко, О., 2006. Політика та практика викладання в умовах соціокультурного розмаїття. *Іноземні мови в навчальних закладах*, № 5, с. 10-12.

⁶⁵ Van Ek Jan. and John L. M. Trim, 1998. *Threshold 1990*. Cambridge, UK: Cambridge University Press.

⁶⁶ Van Ek Jan, 1996. Sociocultural Conference. *Vantage Level, Council for Cultural Cooperation*. Education Committee.

увагу фахівців різних галузей соціально-гуманітарних наук. Науковці пропонують нове розуміння місця та ролі культури у функціонуванні та розвитку особистості в певному соціумі⁶⁷.

Трактуючи сутність поняття культури, учений В. С. Біблер зазначає: «Культура власної території не має. Вона здатна жити й розвиватися (як культура) лише на межі культур, водночас у діалозі з іншими цілісними, замкненими «на себе», на вихід за свої межі культурами»⁶⁸. Згідно з його вченням вирішальною подією у ХХІ столітті має бути новий соціум – соціум культури – особлива соціальність, а саме форма вільного спілкування людей у силовому полі культури, діалогу культур⁶⁹.

У соціологічній науці розглядається комплекс загальних соціальних закономірностей динаміки культури та специфічних форм культурного життя в суспільстві на кожному етапі його розвитку, аналізуються системи предметів, ідей, уявлень, цінностей, соціокультурних норм, які розширюють відносини в соціальних спільнотах, системах та в суспільстві в цілому, дається поглиблене розуміння багатьох соціокультурних явищ та процесів, що полегшує формування в особистості соціокультурної компетентності⁷⁰. Доказом цього виступають праці зарубіжних учених Г. Спенсера, Л. Моргана, Дж. Фрезера, Е. Тайлора, які відображають еволюційну концепцію соціокультурного розвитку, що базується на принципах однаковості та лінійності поетапного розвитку культури й суспільства⁷¹. На основі соціологічних досліджень можливе порівняння різних соціокультурних спільнот, що знаходяться на різних етапах еволюції за принципом більш-менш розвинених, та вплив певного соціуму на розвиток особистості⁷².

⁶⁷ Ахизер, А.С., 1997. *Россия: критика исторического опыта*. Новосибирск: Сибирский хронограф, с. 67.

⁶⁸ Библер, В.С., 1997. *На гранях логики культуры*. Книга избранных очерков. М.: Русское феноменологическое общество, с. 207-213.

⁶⁹ Библер, В.С., 1989. Культура. Диалог культур. *Вопросы философии*, № 6, с. 31-43.

⁷⁰ Таран, В.О., Зотов, В.М. та Резанова, Н.О., 2009. *Соціальна філософія*. Навч. посіб., т 19. К.: Центр учбової літератури.

⁷¹ Шейко, В.М., Богущкий, Ю.П., 2005. *Формування основ культурології в добу цивілізаційної глобалізації* (друга половина ХІХ – початок ХХІ ст.): монографія. К.: Генеза.

⁷² Бех, І.Д., 2012. Особистість: два наукових погляди на виховання та розвиток. *Рідна школа*, №8-9, с. 4-7.

Французький учений-соціолог Авраам Моль вважає, що культура має дві складові: культуру індивідуальну та культуру соціальну. Ученим було запропоновано бачення соціокультурного циклу, що відбувається в суспільстві в процесі людської життєдіяльності. Вихідною й кінцевою точкою цього циклу є окрема людина, яка створює нові елементи культури. Її індивідуальне поле свідомості визначається соціокультурними рамками, у яких ця людина живе. Для деяких людей (творців) ця діяльність є професійною. Вони створюють нові ідеї, роблять відкриття у своїх творах, наукових дослідженнях. Роль творців у створенні культури обмежується виробленням ідей і форм, що становлять масу повідомлень – мікросередовище. У цьому процесі формується «соціокультурна таблиця», на кінцевий результат якої впливають актуальні факти і події⁷³.

Сучасні дослідники М. Вебер та П. О. Сорокін розглядають соціокультурну компетентність особистості в контексті раціоналізації соціальних дій, організацій та інститутів⁷⁴. М. Вебер наголошує на тому, що саме духовно-культурні фактори (разом з політикою, релігією, освітою) чинять визначальний вплив не лише на економічне життя суспільства, а й на професійну діяльність. Соціокультурна компетентність, на думку М. Вебера, ґрунтується на уявленнях про людину як культурну істоту, й демонструє як на основі суб'єктивних смислів відбувається «становлення» соціальної об'єктивності особистості. Суспільство, професійна діяльність у цілому теж є культурним надбанням, оскільки базується на осмисленій поведінці, а не на інстинктивному реагуванні, властивому тваринному світу⁷⁵.

Продовжуючи ідеї М. Вебера, учений-філософ П. О. Сорокін визначає соціокультурну компетентність таким феноменом, який є, по-перше, проявом різних форм свідомості, а не результатом інстинктів, а по-друге, «перебуває виключно у сфері взаємодії людей і продуктів їхньої взаємодіяльності»⁷⁶. У

⁷³ Моль, А., 2008. *Социодинамика культуры*, 3-е. изд. М.: Издательство ЛКИ, с. 363.

⁷⁴ Сорокин, П.А. 2000. *Социальная и культурная динамика: исследование изменений в больших системах искусства, истины, этики, права и общественных отношений*. СПб: Изд-во РХГИ, 1054 с.

⁷⁵ Вебер, М., 1994. *Избранное. Образ общества*. Пер. с нем. М.: Юрист, 704 с.

⁷⁶ Сорокин, П.А., 1992. *Человек. Цивилизация. Общество*. М.: Политиздат, с. 158.

роботі «Соціокультурна динаміка» він зазначає: «Структура соціальної взаємодії... має три аспекти, невіддільних одне від одного: по-перше, особистість як суб'єкт взаємодії; по-друге, суспільство як сукупність взаємодіючих індивідів з його соціокультурними відносинами і процесами; по-третє, культура як сукупність значень, цінностей і норм, якою володіють взаємодіючі особи, і сукупність носіїв, які об'єктивують, соціалізують і розкривають ці значення...»⁷⁷.

Соціокультурну компетентність Е. А. Жежера розглядає як уміння й готовність особистості застосовувати сукупність соціопедагогічних, соціолінгвістичних, соціопсихологічних, країнознавчих та міжкультурних знань для досягнення порозуміння між представниками різних соціумів, мовними засобами та в межах соціокультурного контексту однієї із сторін⁷⁸.

О. І. Жорнова визначає та характеризує соціокультурну компетентність як здатність особистості самозмінюватися через засоби звичної активності, що проявляється як ефективний вплив на життєдіяльність інших громад, переосмислення, усвідомлення існування інших культурних значень раніше привласненого сенсу життєдіяльності⁷⁹.

І. А. Закір'янова зазначає, що соціокультурна компетентність – це інтегральна якість особистості, що дозволяє людині на основі відрефлексованої наявної системи знань визначити свої вподобання, на основі яких можливо конструювати поведінку й відносини з партнерами по взаємодії, самореалізовуватись у конкретних культурно-історичних умовах власної життєдіяльності⁸⁰.

Учений-психолог Т. А. Жукова трактує соціокультурну компетентність як інтегративну властивість особистості, що характеризує її теоретичну й

⁷⁷ Сорокин, П.А., 1992. *Человек. Цивилизация. Общество*. М.: Политиздат, с. 218.

⁷⁸ Жежера, Е.А., 2013. *Социокультурная компетентность будущего специалиста: от сущности к технологии формирования*, [online]. Режим доступа: www.sworld.com.ua/konfer30/894.pdf [Дата звернення 01 грудня 2015].

⁷⁹ Хоменко, Н.В., 2011. Соціокультурна компетентність як один з основних аспектів життєдіяльності особистості. *Управління в освіті: збірник матеріалів V Міжнародної науково-практичної конференції*. Інститут інноваційних технологій і змісту освіти. Львів: Видавництво Львівської політехніки, 14–16 квітня 2011, с. 332-334.

⁸⁰ Закір'янова, І.А., 2005. *Формування соціокультурної компетентності у майбутніх учителів іноземної мови в процесі професійної підготовки*: автореф. дис. кандидата пед. наук. Київ: Інституті вищої освіти АПН.

практичну готовність до соціокультурної діяльності⁸¹; Ян ван Ек розглядає соціокультурну компетентність як здатність до адекватної взаємодії в ситуаціях повсякденного життя, підтримки соціальних контактів⁸²; М. Байрам та Ж. Зарат характеризують соціокультурну компетентність як здатність до взаємодії з іншими, пізнання їх способу життя⁸³; С. Савіньон трактує соціокультурну компетентність як характеристику досвіду спілкування та використання мови в різноманітних соціокультурних ситуаціях⁸⁴; О. М. Горошкіна розглядає соціокультурну компетентність як сукупність знань, пов'язаних зі світовою, національною, регіональною культурою, цінностями, що визначають стосунки між людьми, бажання здійснювати свою діяльність, зокрема мовленнєву поведінку, у соціальному середовищі⁸⁵; І. А. Воробйова бачить соціокультурну компетентність як складне вербальне та невербальне соціокультурне утворення, без якого неможливе досягнення ефективності міжкультурного спілкування і яке виявляє себе у своєрідній єдності мови як засобу комунікації та умов комунікації: психологічних, соціальних, етнічних⁸⁶.

Вище зазначені визначення стосуються соціального компонента соціокультурної компетентності, які, як зазначає С. О. Шехавцова, «базуються на знаннях конкретних соціальних умов спілкування»⁸⁷. Оволодіння цими знаннями забезпечує успішне спілкування з представниками інших країн, дозволяє почуватися впевнено та комфортно в іншомовному соціокультурному середовищі⁸⁸.

⁸¹ Жукова, Т.А., 2007. *Педагогическая технология формирования социокультурной компетентности будущих учителей*: автореф. дис. кандидата пед. наук. Самара: Самарский государственный педагогический университет.

⁸² Van, Ek J.A., Trim J.L.M., 2001. *Vantage*. Cambridge University Press.

⁸³ Byram, M. and Zarate, G., 1997. *Definitions, objectives and assessment of sociocultural competence*. Strasbourg, France: Council of Europe.

⁸⁴ Savignon, S.J., 2002. *Communicative Language Teaching: Linguistic Theory and Classroom Practice*, Interpreting Communicative Language Teaching. Yale University Press.

⁸⁵ Горошкіна, О., 2010. Підручник як засіб формування соціокультурної компетенції учнів. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка*, № 22, ч II, с. 183-189.

⁸⁶ Воробйова, І.А., 2003. *Формування соціокультурної компетенції учнів старшої школи засобами іноземної мови*: автореф. кандидата. пед. наук. Київ: Інститут педагогіки АПН України.

⁸⁷ Шехавцова, С.О., 2009. *Формування соціокультурної компетентності майбутніх учителів іноземної мови у познавчальній діяльності університету*: автореф. дис. кандидата пед. наук. Луганськ: Луганський національний університет імені Тараса Шевченка.

⁸⁸ Фоменко, Т.М., 2014. Визначення поняття «соціокультурна компетентність» у сучасній парадигмі вищої освіти. В: В.І. Євдокимов, О.М. Микитюк, ред. *Засоби навчальної та науково-дослідної роботи: зб. наук. праць*, вип. 42. Харків: ХНПУ імені Г.С.Сковороди, с. 151.

Л. І. Божович розглядає поняття «особистість» та «соціокультурна компетентність» як явища, що взаємодоповнюють один одного, характеризують особистість як людину, яка здатна панувати над випадковостями й змінювати обставини життя відповідно до своїх цілей і завдань, здатна також свідомо керувати собою⁸⁹.

І. В. Родигина аналізує соціокультурну компетентність особистості через процес обов'язкової взаємодії мотивації, функціональних умінь та соціалізації особистості. У професійній підготовці це можна розглядати як процес формування особистості від мотивів через набуття певного функціонального багажу до соціокультурної компетентності майбутнього фахівця. І. В. Родигина робить акцент на основних групах соціокультурної компетентності: соціальній та полікультурній⁹⁰.

О. В. Долженко при дослідженні феномену соціокультурної компетентності особистості робить акцент на соціокультурних знаннях, які мають стати пріоритетними в процесі навчання в закладах вищої освіти. Учений наголошує на тому, що основу таких знань повинні становити соціальні та культурні осередки: соціальність задає не лише соціальні структури, які виконують домінуючу роль у суспільстві, а й систему стосунків між людьми, між людиною й навколишнім середовищем⁹¹.

Узагальнюючи тенденції трактування поняття «соціокультурна компетентність» у педагогічній науці, Л. С. Топчій доходить до висновку, що формування соціокультурної компетентності слід розглядати як інтегративне особистісне утворення, складниками якого є: знання, пов'язані зі світовою, національною, регіональною культурою, цінностями, що визначають стосунки між людьми, між людиною і світом; шанобливе ставлення до культурних надбань, дбайливе ставлення до рідної мови, відповідальне ставлення до рідномовних обов'язків, поважне ставлення до інших мов;

⁸⁹ Божович, Л.І., 2001. Проблемы формирования личности. Избр. психол. тр. под ред. Д.И. Фельдштейна. Рос. акад. образования. Моск. психол.-соц. ин-т, 3-е изд. М.: МПСИ. Воронеж: МОДЭК, с. 342-348.

⁹⁰ Родигина, І.В., 2007. Дидактичні умови реалізації компетентнісного підходу в навчанні. *Біологія і хімія в школі*, № 5, с. 7-10.

⁹¹ Долженко, О.В., 2000. Социокультурные предпосылки становления новой парадигмы высшего образования. *Alma mater: Вестник высшей школы*, № 10, с. 24-30.

бажання здійснювати свою діяльність у соціальному середовищі, зокрема й мовленнєву поведінку, за законами добра й краси; уміння організовувати власну діяльність, зокрема й мовленнєву, з урахуванням соціальних норм поведінки, морально-етичних, естетичних та інших цінностей; досвід емоційно-ціннісного ставлення до світу; здатність до життєтворчості в певному лінгвосоціумі⁹².

Зарубіжні педагоги-науковці К. Крамш та У. Кид аналізують соціокультурну компетентність особистості як складову комунікативної компетентності. Вони вважають, що соціокультурну компетентність потрібно розглядати як аспект комунікативної здатності особистості, який містить у собі характерні особливості суспільства та його культури, що проявляється в її комунікативній поведінці^{93,94}.

Аналіз наукової та методичної літератури дозволив розглядати соціокультурну компетентність на основі сукупності культурологічних знань моделей поведінки в певному соціумі, володіння особистістю певним соціокультурним мінімумом, а також уміннями та навичками їх практичного використання.

Отже, зважаючи на здійснений аналіз наукової літератури та специфіку досліджуваної проблеми, **соціокультурну компетентність** визначаємо як особистісне утворення, що характеризується здатністю особистості продуктивно взаємодіяти з різними категоріями населення на основі сформованих знань про їхні культурні особливості, ціннісні орієнтації, норми поведінки й етикету, традиції, стилі життя.

На основі визначень поняття соціокультурної компетентності особистості маємо змогу виявити її структуру та змістовне наповнення.

Аналіз наукової літератури дозволив дійти висновку, що в зміст соціокультурної компетенції найчастіше дослідники включають знання та

⁹² Топчій, Л.С., 2014. Формування україномовної соціокультурної компетентності: теоретичні і практичні аспекти. *Молодий вчений*, № 7 (10), с. 170-173.

⁹³ Kramsh Clare Coulex and Culture in Language Teaching. Oxford, 1996, 295 p.

⁹⁴ Kidd, W. Culture and Identity. Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2001.

вміння, здатності (М. Байрам, Г. В. Єлізарова та ін.). На думку В. О. Калініна, соціокультурна компетентність представляє собою структуру, яка складається із соціального, лінгвістичного, культурного та країнознавчого компонентів⁹⁵. Ці компоненти формуються в процесі навчання, передбачають оволодіння студентами певними знаннями, а також вимагають розвитку специфічних навичок, умінь і здібностей. Знання, навички та вміння, сформовані з метою адекватної взаємодії представників культури є основою здібностей, що дозволяють майбутньому фахівцю діяти в якості посередника культур при здійсненні міжкультурного спілкування⁹⁶.

Дослідник-культуролог А. Я. Флієр визначає важливість таких складових соціокультурної компетентності, як психологічна мобільність, комунікабельність особистості, її соціальна адаптивність. До складу соціокультурної компетентності вчений включає також культурний компонент, який передбачає систему уявлень про національні традиції, звичаї та реалії країни, мова якої вивчається⁹⁷.

О. С. Березюк доповнює структуру соціокультурної компетентності виділенням соціально-педагогічних та етнопедагогічних компонентів. У своїх працях дослідниця розглядає структуру соціокультурної компетентності майбутніх спеціалістів інтегрованою за природою, адже вона збирає науку однорідних та близьких умінь і знань, що стосуються широких сфер культури, соціуму й діяльності (інформаційної, комунікативної, професійної тощо)⁹⁸.

В. В. Каплінський пропонує до структурних компонентів соціокультурної компетентності віднести комунікативні знання, вміння,

⁹⁵ Калінін, В.А., 2003. Особливості формування соціокультурної компетенції майбутнього вчителя іноземної мови в процесі професійно-педагогічної підготовки, [online]. Режим доступу: <http://eprints.zu.edu.ua/814/1/39.pdf> [Дата звернення 15 травня 2016].

⁹⁶ Галицька, М.М., 2014. Міжкультурна комунікація та її значення для професійної діяльності майбутніх фахівців. *Освітологічний дискурс*, № 2, с. 23-32.

⁹⁷ Флієр, А.Я., 2000. Культурная компетентность личности: между проблемами образования и национальной политикой. *Общественные науки и современность*, № 2, с. 151-165.

⁹⁸ Березюк, О.С., 2015. Методичні засади формування етнокультурної компетентності особистості. *Освітологічний дискурс*, № 3, с. 13-21.

навички, досвід соціальної комунікативної взаємодії, основи педагогічної майстерності⁹⁹.

У працях Т. А. Жукові, І. К. Ярцевої виокремлено наступні структурні компоненти соціокультурної компетентності особистості: когнітивний (знання своєї культури і культури мови, що вивчається); аксіологічний (цінності культури); особистісно-операційний (навички спілкування, уміння організувати діалог культур); оцінно-рефлексивний (самостійність, рефлексія, самооцінка); концептуальний (знання щодо професійної, соціокультурної діяльності, культурнофонові знання); комунікативний (техніка і прийоми вербального й невербального спілкування); емоційно-моральний (соціокультурна свідомість і соціокультурна відповідальність особистості); діяльнісний (мотивація, рефлексія і креативність)¹⁰⁰⁻¹⁰¹.

У структурі соціокультурної компетентності Л. П. Гапоненко виділяє чотири взаємопов'язані та взаємозалежні компоненти: соціально-мотиваційний, змістовий, ситуативно-орієнтаційний та оцінний¹⁰².

Виходячи з аналізу наукової літератури та дотримуючись поглядів науковців щодо тлумачення структури та змістового наповнення соціокультурної компетентності, у межах нашого дослідження до її структури віднесемо такі компоненти: аксіологічний (формування позитивної мотивації, засвоєння соціокультурних цінностей); когнітивний (формування системи соціокультурних знань (енциклопедичних і методичних); комунікативний (культура вербального й невербального спілкування); діяльнісний (продуктивна взаємодія з представниками різних категорій населення); особистісно-рефлексивний (самовдосконалення, самооцінка, рефлексія).

⁹⁹ Каплінський, В.В., 2017. *Загальнопедагогічна компетентність учителя: особливості, складники, шляхи формування*: монографія. Вінниця: ТОВ «Ніланд ЛТД», 154 с.

¹⁰⁰ Жукова, Т.А., 2007. *Педагогические технологии формирования социокультурной компетентности будущих учителей*: автореф. дис. кандидата. пед. наук. Самара: Кузбасская государственная педагогическая академия.

¹⁰¹ Ярцева, И.К., 2009. *Педагогические условия формирования социокультурной компетенции студентов отделения переводчиков*: автореф. дис. кандидата пед. наук. Воронеж: Воронежский государственный университет.

¹⁰² Тинкалюк, О.В., 2012. Визначення компонентів та рівнів готовності майбутнього економіста до професійного іншомовного спілкування. *Матеріали звітних наук. конф. кафедри загальної та соціальної педагогіки*. Львів: Видав. центр ЛНУ імені Івана Франка, вип. 11, с. 51-54.

Ураховуючи викладені вище характеристики соціокультурної компетентності особистості, проаналізуємо погляди науковців щодо особливостей процесу формування досліджуваної компетентності.

Теоретико-методологічне підґрунтя для формування соціокультурної компетентності особистості знайшло відображення у філософських працях В. П. Андрущенка, І. Д. Беха, М. С. Кагана, В. Г. Кременя, В. І. Лугового, П. Ю. Сауха та ін.; у працях з психології Л. І. Божович, Л. С. Виготського, В. В. Давидова, Г. С. Костюка, О. Н. Леонтьєва, С. Л. Рубінштейна та ін.; у вченнях відомих педагогів С. Ю. Ніколаєвої, В. В. Сафонові, С. О. Сисоєвої та ін.; у зарубіжних учених М. Бірама, Дж. Вальдеса, Ж. Зарата, М. де Карло та ін.

Перспективність формування соціокультурної компетентності пов'язана з багатовимірністю та певним універсалізмом, оскільки вона об'єднує цивілізаційний та формаційний підходи в єдине ціле, з'ясовує, як вважає вчений М. І. Лапін, поєднання усталених компонентів (антропологічних, етнічних, культурних) людської історії, до яких звертається цивілізаційний підхід, та мінливих (соціальних, особистісних), на яких концентрує увагу формаційний в єдине ціле в розвитку особистості¹⁰³.

Учені-філософи Л. І. Божович, М. С. Каган, В. Г. Кремень, Н. В. Якса зазначають, що важливу роль у формуванні соціокультурної компетентності особистості відіграють філософські ідеї: діалогова концепція культури як своєрідної сфери діалогових відносин у просторі та часі людей інших культур; культурно-історична теорія про провідну роль соціокультурного оточення у формуванні розвитку особистості; ідеї культурної антропології про множинність культур, їх унікальність і необхідність обміну культурними досягненнями як провідної умови розвитку народів¹⁰⁴.

Аналіз наукової літератури свідчить, що певні орієнтири формування соціокультурної компетентності особистості закладені в працях соціологів:

¹⁰³ Лапін, Н.И., 2000. Проблема социокультурной трансформации. *Вопр. фило.*, № 6. с. 3-17.

¹⁰⁴ Якса, Н.В., 2010. Педагог як суб'єкт полікультурного середовища. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*, 50, с. 64-67.

О. П. Садохіна – готовність до соціокультурної діяльності, сформовані ціннісні орієнтації особистості, готовність до ведення діалогу; Г. В. Паніної – уміння розуміти соціальний контекст професійної діяльності; О. М. Астаф'євої – здатність людини адаптуватися та інтегруватися в соціумі та ін.¹⁰⁵

Сучасні вітчизняні соціологи вважають, що формуванню соціокультурної компетентності особистості притаманна сукупність форм соціального: соціальне явище, взаємодія, організація, інститут і соціальний процес. Як соціальна система формування соціокультурної компетентності особистості включає такі елементи: об'єкти та суб'єкти, соціальні інститути, культура й «окультурене» природне середовище, напрями тощо¹⁰⁶. Системними функціями формування соціокультурної компетентності особистості вчені-соціологи О. П. Садохін¹⁰⁷, Л. В. Сохань¹⁰⁸, Дж. Ритцер¹⁰⁹ вважають нормативну, інтегративну, культурологічну, соціалізаційну, адаптаційну, ціннісноутворювальну та соціального контролю.

Учений І. А. Зязюн стверджує, що процес формування соціокультурної компетентності особистості – це «залучення людини до всіх досягнень людської культури в такий спосіб, щоб вона жила в контексті загальнолюдської культури», відтак, академік наголошує на проблемі формування ціннісної свідомості особистості, «яка не є, і ніколи не була продуктом соціального середовища»¹¹⁰.

С. Е. Чехова визначає у формуванні соціокультурної компетентності знанняву обґрунтованість (випереджувальну й рефлексивну) поведінкових

¹⁰⁵ Топчій, Л.С., 2014. Формування україномовної соціокультурної компетентності: теоретичні і практичні аспекти. *Молодий вчений*, № 7 (1), с. 170-173.

¹⁰⁶ Будник, О., 2013. Соціокультурне виховання учнів як складова соціально-педагогічної діяльності майбутнього вчителя початкових класів. *Вісник Прикарпатського університету. Педагогіка*. Івано-Франківськ: Плай, с. 85-91.

¹⁰⁷ Садохін, А.П., 2007. Межкультурна компетентність: поняття, структура, пути формирования. *Журнал социологии и социальной антропологии*, № 1, с. 125-139.

¹⁰⁸ Сохань, Л.В., 2004. Соціально-психологічна аура особистості: цивілізаційний вимір. *Українське суспільство 1994-2004. Моніторинг соціальних змін*. К.: ІС НАНУ, с. 428-437.

¹⁰⁹ Ритцер, Дж., 2002. *Современные социологические теории*. Пер. с англ. А. Бойкова, А. Лисицына, 5-е изд. СПб.: Питер.

¹¹⁰ Зязюн, І.А., 2012. Естетичні регулятиви педагогічної майстерності. В: О.А. Дубасенюк, Н.Г. Сидорчук, ред. *Естетичне виховання дітей та молоді: теорія, практика, перспективи розвитку*: зб. наук. праць. Житомир: Вид-во ЖДУ імені І. Франка, с. 14-22.

актів на основі осмислено прийнятих рішень¹¹¹. На думку О. П. Садохіна, навички соціокультурної поведінки можуть формуватися як через прямий особистий досвід, так і через спостереження поведінки інших, тобто через вплив прикладу¹¹². І. О. Зимняя аналізує у своїх працях формування соціокультурної компетентності як складне структурне утворення, що охоплює єдність чотирьох структурних компонентів: знання змісту компетенції (когнітивний аспект), готовність до виявлення компетенції (мотиваційний), ставлення до змісту компетенції та об'єкта її застосування (ціннісносмысловий), досвід виявлення компетенції (поведінковий аспект)¹¹³.

Отже, основою для формування соціокультурної компетентності є надбання ціннісних орієнтацій особистості, знання елементів національної культури, специфіка мовної поведінки в процесі взаємодії із соціумом, у результаті чого об'єкти пізнання набувають для суб'єкта особистісного смислу, а саме суспільної значущості в цілому (див. рис. 1.1).

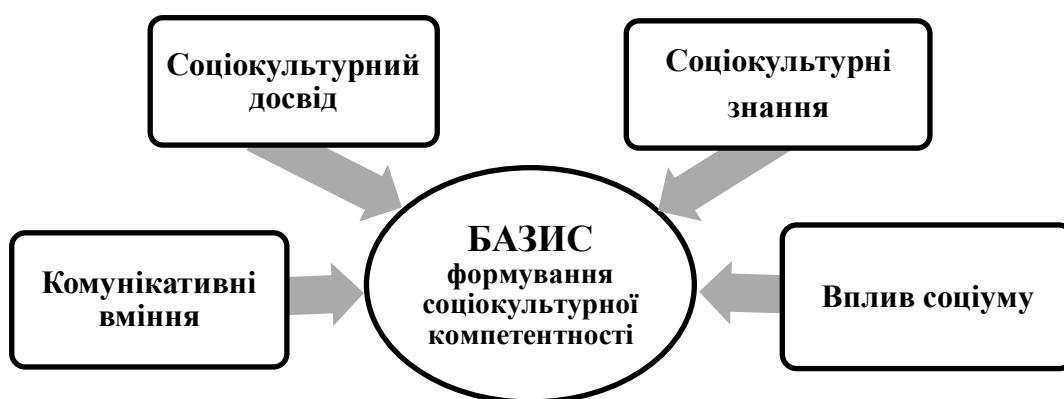

Рис. 1.1. Основи формування соціокультурної компетентності.

Проаналізувавши різні підходи щодо трактування науковцями процесу формування соціокультурної компетентності особистості, можна зробити висновок, що **формування соціокультурної компетентності** – це процес розвитку якісної характеристики особистості, що базується на сукупності

¹¹¹ Чехова, С.Э., 2003. Роль и место социокультурной компетентности в подготовке студентов вуза. Кандидат наук. Волжская гос. инж.-пед. акад.

¹¹² Chen, G.M., 1998. *Foundations of intercultural communication*. Boston, MA: Allyn and Bacon, 112 p.

¹¹³ Зимняя, И.А., 2006. Ключевые компетенции – новая парадигма результата современного образования. *Интернет-журнал «Эйдос»*, [online]. Режим доступа: <http://www.eidos.ru/journal/2006/0505.htm> [Дата звернення 20 січня 2016].

сформованих знань про соціальні та культурні сфери життя, ціннісні орієнтації; *здатність* особистості до продуктивної взаємодії з представниками різних категорій населення в соціокультурному просторі.

Отже, у результаті аналізу наукових праць сучасних вітчизняних й зарубіжних дослідників, у яких вирішуються проблеми формування соціокультурної компетентності особистості, нами визначено, що соціокультурна компетентність ґрунтується на знаннях соціокультурних норм, ціннісних орієнтаціях особистості, елементах національної культури й чуттєвому досвіді, оволодіння окресленою компетентністю дає можливість особистості вирішувати різні проблеми в повсякденному, професійному та соціальному житті.

1.2. Особливості формування соціокультурної компетентності майбутніх фармацевтів у процесі гуманітарної підготовки

Проблема формування ринкових відносин, становлення в Україні європейських цінностей зумовлюють відповідні настанови до професійної освіти: не лише забезпечення потреб держави в спеціалістах різних напрямів і рівнів підготовки, а й задоволення різноманітних освітніх потреб майбутніх фахівців у розвитку, самореалізації, самонавчанні та самовдосконаленні. Сучасне суспільство вимагає компетентних спеціалістів, які ґрунтовно володіють теоретичними знаннями, професійними вміннями і навичками, є різнобічно розвиненими особистостями, володіють навичками комунікативної, проєктивної та іншими видами діяльності, дотримуються особливостей міжнародної конвергенції зі збереження національних особливостей і культурно-освітніх традицій, володіють різними видами компетентностей.

Професійна підготовка є основою та гарантом фахового розвитку особистості, бо саме вона формує соціокультурний, інтелектуальний та виробничий потенціал суспільства в різних сферах діяльності. Розвиток держави, структурні перетворення на мікро- та макроекономічному рівнях

повинні гармонійно поєднуватися з освітніми реформами та професійною підготовкою з метою задоволення потреб і прагнень майбутніх спеціалістів, а також задля визначення нової системи професійних цінностей, які відповідатимуть запитам людства щодо змін у різних сферах суспільної діяльності, спрямованості на інтеграцію із світовою системою. Особливо це стосується підготовки тих фахівців, які в майбутньому будуть працювати в галузі охорони здоров'я: лікарів, медичних сестер, фармацевтів та ін.

Розв'язання проблеми формування професійної компетентності майбутнього спеціаліста за європейськими та світовими стандартами започатковано такими науковцями, як: С. С. Вітвицька¹¹⁴, Н. П. Волкова¹¹⁵, О. В. Овчарук¹¹⁶, О. А. Дубасенюк¹¹⁷, В. В. Желанова¹¹⁸, І. В. Демура¹¹⁹ та ін.

На думку Н. П. Волкової, професійна компетентність, професіоналізм майбутнього спеціаліста повинні містити професійні знання (суспільні, психолого-педагогічні, предметні, прикладні вміння та навички), особливістю яких є їх компетентність¹²⁰. Б. С. Гершунський трактує професійну компетентність як функціональну грамотність, яка є необхідною та актуальною саме на професійному рівні¹²¹.

С. М. Годнік професійну компетентність визначає як сукупність професійних знань і вмінь, а також способів виконання професійної діяльності. Науковець зазначає, що професійна компетентність майбутнього фахівця характеризується як набутими в освітньому процесі науковими

¹¹⁴ Вітвицька, С.С., 2011. Компетентнісний та професіографічний підходи до побудови професіограми магістра освіти. *Вісник Житомирського державного університету*. Випуск 57. Педагогічні науки. с. 52-58.

¹¹⁵ Волкова, Н.П., 2014. Компетентність у здійсненні професійної комунікації майбутнього соціального педагога. *Вісник Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля*. Серія: Педагогіка і психологія, № 2, с. 31-36.

¹¹⁶ Овчарук, О.В., 2004. Розвиток компетентнісного підходу: стратегічні орієнтири міжнародної спільноти. *Бібліотека з освітньої політики*. К.: "K.I.C", с. 6-15.

¹¹⁷ Дубасенюк, О.А., 2008. Акмеологічна концепція професійного становлення майбутнього педагога. *Акмеологічна наука XXI століття: розвиток професіоналізму: матер. Другої міжнар.наук.прак.конф.* Київ: КМПУ, імені Б.Д. Грінченка, с. 101-104.

¹¹⁸ Желанова, В.В., 2012. Рефлексивна складова професійної компетентності як результативно-цільова основа контекстного навчання майбутнього вчителя початкових класів у ВНЗ. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка*. Педагогічні науки, № 19 (3), с. 247-260.

¹¹⁹ Демура, І.В., 2007. Сутність професійних компетентностей. В: В.І. Сипченко, ред. *Гуманізація навчально-виховного процесу: збірник наукових праць*. Вип. 38. Слов'янськ: Видавництво центр СДПУ, с. 64-71.

¹²⁰ Волкова, Н.П., 2002. *Педагогіка: посібник для студентів вищих навчальних закладів*. К.: Видавничий центр «Академія», с. 418.

¹²¹ Гершунський, Б.С., 1997. *Філософія образования для XXI века*. М., с. 84-85.

знаннями, так і ціннісними орієнтаціями, мотивами діяльності, стилем взаємин з людьми, загальною культурою, здатністю до розвитку творчого потенціалу¹²².

Цікавим, на нашу думку, є підхід до виділення видів професійної компетентності А. К. Маркової. Зокрема, вона пропонує: *спеціальну компетентність*, яка характеризується рівнем володіння професійною діяльністю, здатністю проектувати свій професійний розвиток; *соціальну компетентність* – як володіння спільною (груповою, кооперативною) професійною діяльністю, прийомами професійного спілкування, як соціальну відповідальність за результати своєї професійної праці; *особистісну компетентність* – як володіння вмінням особистісного самовираження й саморозвитком; *індивідуальну компетентність*, яка вміщує методи і прийоми самореалізації та розвитку індивідуальності в рамках професії, готовності до професійного росту, здатності до індивідуального самозбереження, уміння раціонально організовувати свою працю¹²³.

Отже, в основі професійної компетентності майбутнього фахівця лежать певні професійні інтереси, якості та цінності, а також сукупність знань, умінь і навичок, необхідних майбутньому спеціалісту для здійснення ефективної професійної діяльності.

Виділені А. К. Марковою види компетентності можна співвіднести й до підготовки майбутнього фармацевта, які формують у нього особистісні характеристики майбутньої професійної діяльності. Саме знання, які отримують студенти в закладах вищої освіти фармацевтичного профілю, повинні забезпечити професійні культурологічні потреби майбутніх фармацевтів; допомогти використовувати їхній потенціал, мобільність, проявляти гнучкість, конкурентоспроможність і професійну компетентність; надати студентам-фармацевтам можливість навчитися розуміти

¹²² Годник, С.М., 2004. *Становление профессиональной компетентности учителя: учеб. пособ.* Воронеж: Воронеж. гос. ун-т, 346 с.

¹²³ Маркова, А.К., 1990. Психологический анализ профессиональной компетентности учителя. *Советская педагогика.* № 8, с. 82-88.

соціокультурні проблеми сучасного суспільства.

Фахівець фармацевтичного сектора галузі охорони здоров'я – це особа, яка здобула фармацевтичну освіту й кваліфікацію в спеціальних навчальних закладах чи підготовлених безпосередньо в установах охорони здоров'я й допущена, згідно із законом, до фармацевтичної діяльності¹²⁴. Відповідно до міжнародних офіційних документів фармацевт (pharmacist) – це кваліфікований спеціаліст, провідною діяльністю якого є виготовлення й реалізація різних лікарських засобів, профілактика захворювань, збереження та зміцнення здоров'я людини¹²⁵.

У фармацевтичній енциклопедії зазначено, що професійна фармацевтична діяльність представляє собою «сферу науково-практичної діяльності в охороні здоров'я, яка охоплює маркетингові дослідження фармацевтичного ринку, визначення потреби в окремих препаратах, дослідження щодо створення лікарських препаратів, усебічне вивчення їх властивостей, аналіз препаратів, стандартизацію, реєстрацію, виробництво, контроль якості, умови зберігання, інформацію з постачання, реалізації та застосування ліків, фармацевтичну опіку, підготовку фармацевтичних кадрів, а також керівництво фармацевтичними підприємствами та їх структурними підрозділами»¹²⁶.

Не менш важливим аспектом професійної діяльності фахівців з фармацевтичною освітою у сфері лікарського обслуговування населення є оволодіння певними соціально-психологічними властивостями особистості, що відповідають потребам суспільства, принципам фармацевтичної етики й деонтології. Історично так склалося, що фармація розвивалася паралельно з медициною, тому і моральні засади, які складають етичну основу медицини, рівною мірою відносяться й до фармації. Професійна етика фармацевта, так само як і лікаря, підпорядкована цілям охорони здоров'я і життя людини¹²⁷.

¹²⁴ Кузьмін, О.Є., Громовик, Б.П. та Гасюк, Г.Д., 2005. *Менеджмент у фармації*. Вінниця: Нова книга, 448 с.

¹²⁵ *Оксфордский мед. словарь*. URL, [online]. Режим доступу: <http://www.neuro.net.ru> [Дата звернення 25 травня 2016].

¹²⁶ Черних, В.П., 2016. *Фармацевтична енциклопедія*. К.: «МОРІОН», с. 1744.

¹²⁷ Мнушко, З.М., Діхтярьова, Н.М., 2009. *Менеджмент та маркетинг у фармації*: підруч. для студ. вищ. навч. закладів. В: З.М. Мнушко, ред., 2-ге вид., ч. I. Х.: Вид-во НФаУ: Золоті сторінки, с. 405.

Окремі питання професійної підготовки майбутніх фармацевтів досліджували І. Д. Бойчук¹²⁸, В. П. Бобрук¹²⁹, О. П. Волосовець¹³⁰, Б. П. Громовик¹³¹, І. А. Зупанець¹³², Л. Г. Кайдалова¹³³, А. А. Котвіцька¹³⁴, В. Ф. Москаленко¹³⁵, В. Л. Сліпчук¹³⁶, Я. В. Цехмістер¹³⁷, О. Ю. Лисенко¹³⁸, В. П. Черних¹³⁹.

На думку В. Ф. Москаленко, І. В. Ніженковської, О. В. Вельчинської, професійна компетентність фармацевта – це інтегрована характеристика особистості фахівця, вона включає здатність гідно виконувати свої професійні функції, кваліфіковано забезпечувати населення необхідними лікарськими засобами. Тут важливу роль відіграє особистісний компонент, який формується на основі наявності у майбутнього фармацевта мотивів і потреб працювати, особистих прагнень і завдань, зацікавленості поглибленим вивченням фахових дисциплін; прагнення до творчості в професійній діяльності, об'єктивності, самокритичності в оцінці досягнутого рівня розвитку власної професійної компетентності¹⁴⁰.

Як зазначає Л. Г. Кайдалова, професійна компетентність фармацевта специфічна, вона передбачає оволодіння системою знань, умінь, навичок та

¹²⁸ Бойчук, І.Д., 2007. Передумови виникнення та становлення системи підготовки фармацевтів в Україні. *Педагогіка і психологія професійної освіти: наук.-метод. журнал*. Львів, № 4, с. 186-196.

¹²⁹ Бобрук, В.П., 2012. Педагогічні аспекти викладання фармакології та організації економіки фармації із залученням інтегрованого підходу. *Вісник ВНМУ ім. М. І. Пирогова*, т. 16, № 2, с. 460-463.

¹³⁰ Волосовець, О.П., Клоченко, І.В. та ін., 2015. Сучасні завдання вищої медичної освіти та кадрового забезпечення реформування галузі. *Матеріали Всеукраїнської навчально-наукової конференції «Реалізація Закону України «Про вищу освіту» у вищій медичній та фармацевтичній освіті України», 21 – 22 травня 2015 р., Тернопіль*. Тернопіль: ТДМУ, «Укрмедкнига», с. 5-7.

¹³¹ Громовик, Б.П., 2013. Ролі аптечних фахівців з погляду соціальної фармації. *Актуальні питання фармацевтичної і медичної науки та практики*, № 3, с. 126-128.

¹³² Зупанець, І.А., 2012. Фармацевтська опіка в Україні: реалії та тенденції. *Провизор*, № 2, с. 8-11.

¹³³ Кайдалова, Л.Г., 2010. *Професійна підготовка майбутніх фахівців фармацевтичного профілю у вищих навчальних закладах*: монографія. Х.: НФаУ, 364 с.

¹³⁴ Соціальна фармація: стан, проблеми та перспективи, 2015. *Міжн. наук.-практ. інтернет-конференції, 27–30 квітня 2015 р.* В: А.А. Котвіцька, ред. Х.: Вид-во НФаУ, 325 с.

¹³⁵ Москаленко, В.Ф., 2009. *Система професійної безперервної підготовки фахівців для галузі охорона здоров'я України*. К.: Книга плюс, 64 с.

¹³⁶ Сліпчук, В.Л., 2017. *Професійна підготовка фахівців фармацевтичної галузі в Україні (XX – початок XXI століття)*: монографія. В: Я.В. Цехмістер, ред. Київ: Едельвейс, 520 с.

¹³⁷ Цехмістер, Я.В., Лисенко, О.Ю., 2018. Формування професійної компетентності майбутніх провізорів у вищих медичних навчальних закладах. *Fundamental and applied researches in practice of leading scientific schools*, 25 (1), 70-76.

¹³⁸ Там само.

¹³⁹ Черних, В.П., 2009. Моніторинг якості фармацевтичної освіти в Україні. *Аптека*, № 696, [online]. Режим доступу: <http://www.apтека.ua/article/8881> [Дата звернення 27 травня 2016].

¹⁴⁰ Москаленко, В.Ф., Ніженковська, І.В., Вельчинська, О.В., 2011. Формування професійної компетентності майбутнього фармацевта в умовах кредитно-модульної системи освіти. *Матеріали Всеукраїнської наукової навчально-методичної конференції. Нові напрямки впровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу у вищих медичних і фармацевтичних навчальних закладах України III-IV рівнів акредитації*. Медична освіта, № 2, с. 85-87.

здібностей, якостей особистості щодо досягнення мети або досягнення позитивного результату в процесі навчально-виробничої діяльності. Адже фармацевтичні працівники відносяться до сфери професійної діяльності з підвищеною комунікативною відповідальністю, працюють з людьми похилого віку, хворими, іноземцями та іншими категоріями, з якими необхідно встановити контакт, уміти вести бесіду, надавати поради та рекомендації щодо вибору й застосування лікарських препаратів, урахувати їхній менталітет, мову, рівень культури тощо¹⁴¹.

В. О. Тюріна та Л. В. Пляка розглядають професійну компетентність фармацевта як особистісне утворення, яке забезпечує якісне виконання фахівцем професійної діяльності й включає аналітичні, комунікативні процеси та забезпечує процес розвитку й саморозвитку особистості¹⁴².

І. Д. Бойчук, розглянувши у своєму дисертаційному дослідженні існуючі наукові підходи до визначення поняття «професійна компетентність», зазначає, що професійна компетентність фармацевта – інтегрована характеристика особистості фахівця, що включає здатність виконувати певні виробничі функції із забезпечення населення лікарськими засобами, товарами медичного призначення, контролю та аналізу лікарських засобів¹⁴³.

Визначаючи сучасні аспекти формування професійної компетентності майбутніх фармацевтів-бакалаврів, К. А. Ліневич дійшла висновку, що професійна компетентність об'єднує в собі як професійні якості фахівця, так і його комунікативні та індивідуальні здібності. Також дослідниця зазначає, що до професійної компетентності сучасного фармацевта можна віднести прагнення до творчості в професійній діяльності, набуті міцні знання та вміння з різних дисциплін, що необхідні для належного виконання

¹⁴¹ Кайдалова, Л.Г., 2010. *Професійна підготовка майбутніх фахівців фармацевтичного профілю у вищих навчальних закладах*: монографія. Х.: НФаУ, 364 с.

¹⁴² Пляка, Л.В., 2009. Професійна компетентність як фактор формування конкурентоспроможності майбутніх фахівців. *Матеріали VI Міжнародної науково-практичної конференції «Молодіжна політика: проблеми і перспективи»*. Дрогобич, 15-16 травня 2009 р. Дрогобич: Редакційно-видавничий відділ ДДПУ ім. Івана Франка, с. 135-137.

¹⁴³ Бойчук, І.Д., 2010. *Педагогічні умови професійної підготовки майбутніх фармацевтів у коледжі*. Кандидат наук. Житомирський державний університет імені Івана Франка.

професійних обов'язків, відповідальність за результати своєї діяльності, а також здатність до самоосвіти та самовдосконалення¹⁴⁴.

Виходячи з аналізу тлумачень професійної компетентності фармацевта, можемо констатувати, що науковці виділяють у цьому понятті такі суттєві складові, як: досвід, теоретичні знання, практичні вміння, особистісні якості та цінності, які, своєю чергою, забезпечують ефективне виконання професійної діяльності, можливість вирішувати проблеми різної складності на основі наявних знань та досвіду.

Ураховуючи думки науковців, *професійну компетентність фармацевта* в межах нашого дослідження будемо розглядати як інтегровану характеристику особистості фахівця, що включає компетенції та здатність виконувати певні професійні функції щодо кваліфікованого надання фармацевтичної допомоги та забезпечення населення лікарськими засобами.

Установлене нами в попередньому підрозділі співвідношення суміжних понять, що надають детальну характеристику компетентності майбутніх фахівців різних сфер діяльності, дало можливість зобразити їх у такому вигляді: загальна компетентність > професійна компетентність > професійна соціально-психологічна компетентність > соціокультурна компетентність. Виділене співвідношення вказує на те, що соціокультурна компетентність виступає складовою професійної компетентності. Водночас варто зазначити, що різні аспекти пов'язані з проблемою формування соціокультурної компетентності, яка входить до сфери професійної компетентності сучасного фахівця, зокрема майбутнього фармацевта, ще не були достатньо досліджені.

Згідно з типологією Є. О. Климова, професія фармацевта належить до професій типу «людини-людина»¹⁴⁵. Такий тип професії пов'язаний з побутовим, торговим, фармацевтичним та медичним обслуговуванням, а також з управлінням, керівництвом, інтегруванням цієї системи у світову

¹⁴⁴ Ліневич, К.А., 2016. Сучасні аспекти формування професійної компетентності майбутніх фармацевтів-бакалаврів. *Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції*. Житомир: КВНЗ «Житомирський базовий фармацевтичний коледж ім. Г.С. Протасевича» Житомирської обласної ради, 15 лютого – 24 березня 2016, с. 141.

¹⁴⁵ Климов, Е.А., 2010. *Психология профессионального самоопределения*: учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений. Москва: Издательский центр «Академия», 304 с.

фармацевтичну практику¹⁴⁶. Саме тому соціокультурна компетентність фахової підготовки майбутніх фармацевтів, у межах нашого дослідження, буде розглядатися як теоретико-методологічна стратегія, спрямована на формування у фахівців з фармацевтичною освітою досвіду соціокультурної взаємодії з представниками різних категорій населення.

Варто зауважити, що в процесі виконання своїх прямих обов'язків, фармацевт безпосередньо взаємодіє з представниками різних категорій населення, саме тому йому необхідно мати не лише міцні професійні знання та високий рівень професійної компетентності, а й володіти необхідним мінімумом соціокультурних знань, мистецтвом спілкування, дотримуватися моральних принципів і норм поведінки та етикету.

Аналізуючи соціокультурну спрямованість фармацевтичної діяльності, І. Д. Бойчук відзначає, що фармацевт повинен бути підготовлений до активної професійної діяльності, яка б сприяла задоволенню потреб споживачів аптеки, адже об'єктом впливу зазначеного фахівця є здоров'я людини. Майбутній фармацевт повинен мати високі моральні та етичні якості, уміти приймати професійні рішення з урахуванням соціальних та культурних наслідків¹⁴⁷.

Ураховуючи викладені вище характеристики професійної компетентності майбутніх фармацевтів та здійснений у п. 1.1 аналіз поняття «соціокультурна компетентність», окреслимо специфіку соціокультурної компетентності майбутніх фармацевтів у цьому контексті. Отож, специфіка соціокультурної компетентності майбутніх фармацевтів визначається з огляду на такі аспекти:

1) надання кваліфікованої, якісної, доступної та своєчасної фармацевтичної допомоги представникам різних категорій населення;

¹⁴⁶ Кайдалова, Л.Г., 2007. Спілкування як складник професійної компетентності випускників вищого фармацевтичного закладу студентів. *Наукові записки НПУ ім. М. П. Драгоманова*. Серія: педагогічні та історичні науки: зб. наук. праць. К.: НПУ ім. М. П. Драгоманова, № 69, с. 118-125.

¹⁴⁷ Бойчук, І.Д., 2007. Сучасні тенденції професійної підготовки фармацевтів в Україні. В: А.Г.Гудманян ред., *Гуманітарні проблеми становлення сучасного фахівця: матеріали VIII Міжнародної науково-практичної конференції*, Київ, Україна, 22–23 березня 2007 р. Київ: НАУ, с. 144-145.

2) формування довіри до професійної діяльності фармацевтів та підвищення статусу й іміджу фармацевтичної професії в суспільстві;

3) забезпечення гарантій безпеки застосування лікарських засобів та виробів медичного призначення різними категоріями населення;

4) сприяння лікувальному процесу, збереженню здоров'я представників різних категорій населення, зокрема профілактиці захворювань;

5) дотримування норм фармацевтичної етики та деонтології, постійне підвищення рівня професійних знань, умінь та навичок¹⁴⁸.

З огляду на проаналізований нами контент, надамо визначення базового поняття нашого дослідження. Отже, **соціокультурну компетентність майбутнього фармацевта** визначаємо як особистісно-професійне утворення, що характеризується здатністю особистості взаємодіяти з різними категоріями населення з метою надання інформації щодо раціонального використання лікарських засобів, профілактики захворювань, збереження та зміцнення здоров'я на основі набутих знань про соціальні й культурні сфери життя, ціннісні орієнтації, особистісні якості, які формуються й розвиваються в освітньому середовищі фармацевтичного закладу вищої освіти.

Проблему формування соціокультурної компетентності як базового компонента професійної компетентності та важливого показника готовності особистості до професійної діяльності досліджували зарубіжні та вітчизняні педагоги – Н. Р. Бобаль (майбутні журналісти), Р. О. Гришкова (студенти нефілологічних спеціальностей), Ю. М. Захарчишина, Н. В. Мороз (майбутні офіцери Збройних Сил України), О. В. Квасник (студенти технічних університетів), О. Ф. Усик (студенти філологічних спеціальностей), Т. М. Фоменко (майбутні аграрії), О. О. Фролова (майбутні судноводії). Дослідники Н. Г. Білоцерківська, О. В. Бирюк, І. А. Закір'янова,

¹⁴⁸ Етичний кодекс фармацевтичних працівників України, [online]. Режим доступу: <http://www.apteka.ua/article/126803> [Дата звернення 20 листопада 2015].

Т. В. Закутня, Т. М. Колодько, Л. Л. Смірнова, С. О. Шехавцова вивчали процес формування соціокультурної компетентності майбутніх учителів.

Напрями формування соціокультурної компетентності в професійній підготовці майбутніх фахівців з погляду їхньої готовності до соціокультурної діяльності досліджувалися вченими в різних аспектах: визначення педагогічних умов підвищення результативності технології соціокультурності під час формування готовності до іншомовного спілкування (Л. П. Гапоненко)¹⁴⁹, формування соціокультурної компетентності студентів філологічних спеціальностей засобами гуманітарної підготовки (О. Ф. Усик)¹⁵⁰, педагогічні умови використання ділової гри в підготовці студентів до соціокультурної діяльності (Ю. М. Друзь)¹⁵¹, підготовка майбутніх фахівців до ведення діалогу (Т. С. Розумна)¹⁵² та ін.

У психолого-педагогічних дослідженнях науковців (Г. П. Васянович¹⁵³, М. Лукашевич¹⁵⁴, О. І. Огієнко¹⁵⁵, Т. Г. Павленко¹⁵⁶, А. К. Похресник¹⁵⁷, І. Б. Червінська¹⁵⁸, Л. В. Чумак¹⁵⁹ та ін.) професійна підготовка майбутнього фахівця щодо формування його соціокультурної компетентності передбачає

¹⁴⁹ Гапоненко, Л.П., 2003. *Формування готовності студентів вищих педагогічних закладів до іншомовного спілкування*: автореф. кандидата пед. наук. Кривий Ріг: Криворізький державний педагогічний університет.

¹⁵⁰ Усик, О.Ф., 2010. *Формування соціокультурної компетентності студентів філологічних спеціальностей у процесі вивчення гуманітарних дисциплін*: автореф. дис. кандидата пед. наук. Кривий Ріг: Криворізький державний педагогічний університет.

¹⁵¹ Друзь, Ю.М., 2000. *Педагогічні умови використання ділової гри в підготовці студентів до іншомовного спілкування*: автореф. кандидата пед. наук. Київ: Криворізький державний педагогічний університет.

¹⁵² Розумна, Т.С., 2010. *Діалог як форма інтерактивної взаємодії. Педагогіка і психологія формування творчої особистості: проблеми і пошуки*: зб. наук. праць. Запоріжжя, вип. 60, с. 280-285.

¹⁵³ Васянович, Г.П., 2013. Професійні якості майбутнього фахівця: науково-методологічні критерії визначення і класифікації. *Педагогіка і психологія професійної освіти*, № 3, с. 9-33.

¹⁵⁴ Лукашевич, М.П., Рябченко, В.І., 2006. Проблема цілісного сприйняття особистості студента у контексті соціокультурного середовища ВНЗ: соціально-філософський аспект. *Філософія освіти*, № 3 (5), с. 259-265.

¹⁵⁵ Огієнко, О.І., 2013. Соціокультурна компетентність у професійній підготовці майбутнього фахівця. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології: науковий журнал. Міністерство освіти і науки України, Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка*. Суми: СумДПУ ім. А. С. Макаренка, № 4 (30), с. 368-375.

¹⁵⁶ Павленко, Т.Г., 2012. Контроль та оцінювання соціокультурної компетенції студентів. *Матеріали наукової конференції Сумського державного педагогічного університету ім. А. С. Макаренка. Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України, Сумський державний педагогічний університет ім. А. С. Макаренка*. Суми: Видавництво СумДПУ ім. А. С. Макаренка, с. 49-50.

¹⁵⁷ Похресник, А.К., 2001. Соціокультурні орієнтації студентської молоді трансформаційного суспільства. *Молодь у сучасному світі: морально-естетичні та культурологічні виміри*. К., с. 58-63.

¹⁵⁸ Червінська, І. Б., 2015. Соціокультурний концепт підготовки майбутнього вчителя початкових класів до професійної діяльності. *Теорія і методика навчання й виховання дітей дошкільного та молодшого шкільного віку: від історії до інновацій*: [колективна] монографія. Суми: ВВП «Мрія», с. 572-587.

¹⁵⁹ Чумак, Л.В., 2013. Социокультурная компетентность личности: научная интерпретация. *Социальная работа в России: тенденции и перспективы. Сборник материалов II Международной научно-практической конференции*. Часть 1. Таганрог: Изд-ль А.Н. Ступин, с. 62-66.

досконале пізнання соціокультурних факторів соціуму на основі підпорядкування духовно-моральним законам людського буття, усвідомлення необхідності підвищення соціально-особистісного рівня культури.

Згідно з дослідженнями багатьох науковців, першочерговим фактором формування соціокультурної компетентності майбутніх фахівців є соціальний вплив на свідомість особистості. На думку О. А. Жежери, «формування соціокультурної компетентності як важливої характеристики особистості залежить від ціннісних орієнтацій індивіда»¹⁶⁰.

У процесі професійної підготовки Л. П. Гапоненко розглядає формування соціокультурної компетентності майбутнього фахівця на основі наявності певних знань, особистісних властивостей або якостей стану, здатності до продуктивної діяльності. Дослідниця наголошує, що специфіка соціокультурної компетентності, з одного боку, містить розуміння студентами ролі соціокультурної діяльності, застосування ними знань, умінь і навичок для реалізації роботи за фахом (термінологія, загальноприйняті мовленнєві зразки тощо), а з іншого – практичні вміння реалізовувати соціокультурну діяльність (соціальний досвід студентів і культура майбутнього фахівця, знання загальноприйнятих особливостей соціальної поведінки)¹⁶¹.

Спираючись на основні ідеї Л. С. Виготського, зауважимо, що формування соціокультурної компетентності в закладах вищої освіти має орієнтуватися не на зону найбільшого розвитку студента, а на перспективи його професійного особистісного росту.

Як стверджує О. С. Березюк, формування соціокультурної компетентності майбутнього фахівця – це, передусім, результативно-діяльнісна характеристика соціокультурної освіти, яка культивує в молодій

¹⁶⁰ Жежера, Е.А., 2013. Социокультурная компетентность будущего специалиста: от сущности к технологии формирования, [online]. Режим доступа: www.sworld.com.ua/konfer30/894.pdf [Дата звернення 20 травня 2016].

¹⁶¹ Гапоненко, Л.П., 2002. Педагогічні умови формування готовності студентів до іншомовного спілкування. *Наукові записки*. Серія: Педагогічні науки. Кіровоград: РВЦ КДПУ ім. В. Винниченка, вип. 45, частина I, с. 77-79.

людини культурологічне, українознавче спрямування, забезпечує органічний взаємозв'язок з принципами демократизації та європеїзму¹⁶².

Т. І. Іванова визначає процес формування соціокультурної компетентності майбутнього фахівця як процес формування конкурентоспроможного спеціаліста, здатного до активної життєдіяльності в багатонаціональному і соціокультурному середовищі¹⁶³.

Отже, *формування соціокультурної компетентності майбутнього фахівця* розуміємо як цілісний процес розвитку в особистості культурологічних, комунікативних, народознавчих, психолого-педагогічних знань, відповідних умінь, здібностей, цінностей, досвіду ініціативної діяльності при моделюванні різних професійних ситуацій, а також у процесі спілкування, пізнання навколишньої дійсності, самовдосконалення¹⁶⁴.

Сформованість соціокультурної компетентності стає все більш важливою та значущою з погляду можливостей працевлаштування, кар'єри, конкурентоспроможності майбутнього фахівця. Саме сформованість окресленої компетентності в майбутнього фахівця створює сприятливі умови для успішного виживання й функціонування на сучасному ринку праці. Це стосується, передусім, фармацевта, який є ретротранслятором культури, мови, загальнолюдських якостей, носієм гуманізму, рівності та толерантності. Проте рівень соціокультурної компетентності майбутніх фахівців фармацевтичного сектора галузі охорони здоров'я України не повною мірою задовольняє потреби сьогодення, а відтак обумовлює необхідність трансформації в системі вищої професійної освіти, посиленої уваги до приведення теорії й практики навчання відповідно до потреб сучасності.

Саме тому в нашому дослідженні звертаємо увагу на формування соціокультурної компетентності студентів-фармацевтів, оскільки цей процес

¹⁶² Березюк, О.С., 2011. *Професійна педагогічна освіта: компетентнісний підхід*: монографія. В: О. А. Дубасенюк, ред. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, с. 267-275.

¹⁶³ Іванова, Т.В., 2005. *Культурологическая подготовка будущего учителя*: монографія. К.: ЦВПІ, с. 71.

¹⁶⁴ Огієнко, О.І., 2013. Соціокультурна компетентність у професійній підготовці майбутнього фахівця, [online]. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*, № 4, с. 368-375. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pednauk_2013_4_48 [Дата звернення 20 травня 2016].

відповідає сучасним тенденціям і принципам оновлення та модернізації освітнього фармацевтичного простору і є важливою умовою підготовки майбутніх фармацевтів, спроможних прогнозувати тенденції соціальних змін, зважати на різноманітні соціальні процеси в суспільстві, врахувати культурний й соціальний досвід суспільства, добре орієнтуватися у біоетичних проблемах системи фармацевтичної допомоги та маркетингу, мати ціннісні орієнтації щодо збереження та зміцнення здоров'я суспільства, виявляти повною мірою власний творчий потенціал та бути готовими до міжнародного співробітництва у фармацевтичній сфері.

Для підготовки фахівців будь-якої професії необхідно забезпечення цілісності освітнього процесу шляхом інтеграції фахової та гуманітарної підготовки, оскільки саме дисципліни гуманітарного циклу допомагають інтегрувати сформовані загальні та фахові знання в майбутню професійну діяльність, а також аналізувати особистий досвід, приклад, поведінку, цінності.

На нашу думку, при формуванні соціокультурної компетентності майбутніх фармацевтів вагому роль відіграє гуманітарна підготовка, яка у визначеному контексті передбачає: володіння студентами-фармацевтами соціокультурними знаннями як енциклопедичними, так і методичними; володіння соціокультурними цінностями; формування соціокультурної компетентності на основі комунікативних, особистісних процесів (вербальні й невербальні засоби взаємодії); урахування єдиних підходів до особливостей співпраці, спілкування з людьми та встановлення з ними контактів; урахування індивідуальних, соціальних, національних особливостей людей тощо. Від майбутніх фармацевтів очікується й вимагається орієнтування в життєвоважливих ситуаціях та вміння знайти вихід з них, бути тактовними, уважними, володіти емпатією та рефлексією, психологічними процесами, а

також знаходити спільну мову з представниками різних категорій населення^{165,166}.

Гуманітарна підготовка була предметом розгляду багатьох вітчизняних учених. Такі українські дослідники гуманізації вищої освіти, як Г. О. Балл¹⁶⁷ та С. У. Гончаренко¹⁶⁸, відстоюючи різні концепції гуманної освіти, зазначали, що еволюція людини та її розвиток є поступом гуманізму й безальтернативним шляхом розвитку вищої освіти. На думку О. Г. Романовського, гуманітарна підготовка надає майбутньому фахівцю можливість зрозуміти складність і багаторівневність буття, поглибити його мислення, забезпечує цілісність і системність світосприйняття, світорозуміння та світогляду¹⁶⁹. О. С. Ісаєва зазначає, що гуманітарна підготовка майбутніх фахівців сприяє розвитку таких базових компонентів навчання як: логічне мислення, аналіз, аргументування власних рішень¹⁷⁰. Н. Д. Бондар вважає, що процес навчання дисциплін гуманітарного циклу дозволяє формувати студента не як «вузького» фахівця, який виконує призначені йому функції, що приводить до стандартизації особистості, а як багатогранну гармонійну особистість, здатну розкрити й реалізувати власний потенціал¹⁷¹. На думку дослідників Г. П. Васянович¹⁷², Е. В. Лузік¹⁷³, О. М. Пехоти¹⁷⁴, О. В. Уваркіної¹⁷⁵, гуманітарна підготовка майбутніх фахівців у закладах вищої освіти повинна здійснюватися за такими

¹⁶⁵ Кайдалова, Л.Г., 2011. *Теоретичні та методичні засади неперервної професійної підготовки майбутніх фахівців фармацевтичного профілю*. Доктор педагогічних наук. Класичний приватний університет. Запоріжжя.

¹⁶⁶ Етичний кодекс фармацевтичних працівників України, [online]. Режим доступу: <http://www.apteka.ua/article/126803> [Дата звернення 20 листопада 2015].

¹⁶⁷ Балл, Г.О., 1996. *Психологічні аспекти гуманізації освіти*: кн. для вчителя. К.: Рівне, с. 80.

¹⁶⁸ Гончаренко, С.У., 2008. *Педагогічні дослідження: методологічні поради молодим науковцям*. Київ-Вінниця, с. 120.

¹⁶⁹ Романовский, А.Г., 2012. Психолого-педагогическая подготовка в свете концепции формирования гуманитарно-технической элиты. *Харьковская школа психологии: наследие и современная наука*. И: Т.Б. Хомуленко, М.А. Кузнецов, ред. Х.: Изд-во ХНПУ имени Г.С. Сковороды, с.129-139.

¹⁷⁰ Ісаєва, О.С., 2017. Значущість соціально-гуманітарної підготовки у медичних вишах. *Педагогіка та психологія*. Вип. 57, с. 93-101.

¹⁷¹ Бондар, Н.Д., 2012. Роль гуманітарних дисциплін у формуванні ключових компетентностей майбутніх менеджерів сфери туризму. *Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету «Україна»*, № 5, с. 16-19.

¹⁷² Васянович, Г.П., 2013. Педагог і його полікультурна освіта. *Педагогіка і психологія професійної освіти*, № 1, с. 25-35.

¹⁷³ Лузік, Е.В., 2006. Гуманітарна освіта в процесі підготовки спеціалістів профільних ВНЗ України проблеми та перспективи. *Філософія освіти*, № 2 (4) с. 266-276.

¹⁷⁴ Пехота, О.М., Кітченко, А.З., Любарська, О.М. та ін., 2001. *Навч.-метод. посіб.* В: О.М. Пехота, ред. К.: А.С.К., 256 с.

¹⁷⁵ Уваркіна, О.В., 2002. Специфіка гуманітарної підготовки студентів вищих медичних закладів освіти. *Освіта і управління*, т. 5, № 2, с. 183-186.

напрямами: світоглядно-філософським, етичним, соціологічним, історичним, соціально-політичним, культурологічним, психолого-педагогічним.

Отже, виходячи із вищезазначеного, констатуємо, що *гуманітарна підготовка майбутніх фармацевтів* забезпечує базу для професійного становлення фахівців, а саме: сприяє сформованості системи особистісних цінностей, що відповідають майбутній професійній діяльності фармацевта, гуманітарних знань, умінь, навичок, необхідних для виконання ефективної роботи у фармацевтичній галузі; умінь самостійно контролювати й оцінювати власні досягнення, використовувати внутрішні ресурси, необхідні для виконання роботи фармацевта; формує здатність до лідерства, творчого мислення й креативності, наполегливість під час виконання різних видів фармацевтичної діяльності.

У межах дослідження було проаналізовано навчальні програми, навчальні плани, робочі навчальні програми з гуманітарних дисциплін комунального закладу вищої освіти «Житомирський базовий фармацевтичний коледж», що дозволяє констатувати недостатній рівень їхньої зорієнтованості на формування соціокультурної компетентності майбутніх фармацевтів.

За навчальними планами, до циклу гуманітарних (соціально-економічних) дисциплін віднесено такі навчальні предмети з галузі знань, як: «Іноземна мова за професійним спрямуванням», «Українська мова за професійним спрямуванням», «Історія та культура України», «Філософія», «Культурологія», «Соціологія», «Правознавство».

Згідно з навчальним планом зміст циклу гуманітарної та соціально-економічної підготовки зі спеціальності 226 Фармація, промислова фармація освітньо-кваліфікаційного рівня «молодший спеціаліст» складає 510 годин, що становить 16,6% від нормативної компоненти (3060 годин) максимального навчального часу (3600 годин). У процесі аналізу навчального плану для підготовки студентів зі спеціальності 226 Фармація, промислова фармація першого бакалаврського освітнього рівня було

з'ясовано, що гуманітарні дисципліни входять до складу циклу загальної підготовки та складають 450 годин, що становить 30% від загального обсягу годин (1500), виділених на зазначений цикл.

Аналіз змісту дисципліни вказаного циклу дає можливість установити рівень їх важливості при формуванні соціокультурної компетентності майбутніх фармацевтів, а саме: виявити в змісті гуманітарних та соціально спрямованих дисциплін соціокультурну складову.

Для прикладу проаналізуємо робочі навчальні програми для студентів спеціальності 226 Фармація, промислова фармація першого бакалаврського освітнього рівня:

1. Навчальна дисципліна «Українська мова за професійним спрямуванням» вивчається студентами-фармацевтами протягом I семестру (загальна кількість годин – 90, що складає 3 кредити). Метою викладання цієї дисципліни є набуття студентами здатності засвоювати норми сучасної української літературної мови, культури усного й писемного мовлення; формувати комунікативну компетентність у студентів; сприяти набуттю комунікативного досвіду, що, своєю чергою, продукує розвиток креативних здібностей та спонукає до самореалізації фахівців, активізує їхні пізнавальні інтереси, впливає на формування професійної майстерності та конкурентоспроможності на сучасному ринку праці.

2. Навчальна дисципліна «Іноземна мова» (загальна кількість годин – 90, що складає 3 кредити) є обов'язковим компонентом освітньо-професійної програми та відповідно до навчального плану вивчається впродовж I семестру першого року навчання. Метою викладання дисципліни є формування в студентів-фармацевтів комунікативної, лінгвістичної, соціокультурної компетентності; формування інтерактивних навичок і вмінь усного та писемного мовлення з опорою на вже існуючу загальну мовну підготовку студентів з послідовним удосконаленням кожного окремого виду мовленнєвої діяльності; формування навиків і вмінь спілкування на повсякденні теми. Вивчення дисципліни забезпечує підготовку майбутнього

фармацевтичного фахівця нової генерації з чітко сформованою іншомовною комунікативною компетенцією, яка дає змогу грамотно застосовувати здобуті знання в майбутній професійній діяльності.

3. Навчальна дисципліна «Іноземна мова за професійним спрямуванням» (загальна кількість годин – 90, що складає 3 кредити) є обов'язковим компонентом освітньо-професійної програми та відповідно до навчального плану вивчається впродовж II семестру першого року навчання. Метою вивчення цієї дисципліни є підготовка майбутніх фахівців до розуміння лексико-граматичних й комунікативних особливостей іноземної мови, яку вивчають у проекції на конкретну спеціалізацію студентів та науково-технічне й культурне співробітництво з іншими країнами, а також підготовка до повсякденних і ділових контактів, спілкування в усній та письмовій формах. Вивчення дисципліни забезпечує формування в студентів умінь та навичок логічного вираження думки, послідовності мовлення, уміння користуватися професійно-орієнтованою лексикою відповідно до правил її вживання в професійному спілкуванні іноземною мовою.

4. Навчальна дисципліна «Філософія» є обов'язковим компонентом освітньо-професійної програми та відповідно до навчального плану вивчається в IV семестрі (загальна кількість годин – 90, що складає 3 кредити). Мета вивчення дисципліни – формування в студентів цілісного уявлення про світ і людину; філософія дозволяє підходити до наявних та традиційних проблем з нового, незвичного погляду, інтегрувати знання з конкретних наук, досвід релігії та мистецтва, звички повсякденного мислення для трансцендування людського буття. Філософія дозволяє подолати уявний розрив між теорією та практикою, словом і ділом; як система духовної самодисципліни вона дозволить студентам постійно проблематизувати світ, своє становище в ньому.

5. Навчальна дисципліна «Історія та культура України» є обов'язковим компонентом освітньо-професійної програми та відповідно до навчального плану вивчається в II семестрі (загальна кількість годин – 90, що складає 3

кредити). Мета вивчення дисципліни – формування історичної свідомості студентів, у якій поєднуються знання, погляди, уявлення про суспільний розвиток, усвідомлення нерозривного зв'язку між минулим і сучасністю, традиціями й досвідом різних поколінь українців, виховання громадянського патріотизму, спонукання до активної наполегливої праці в розбудові й зміцненні держави Україна; виховання глибокої поваги до історико-культурних процесів в українській державі, формування локальної та глобальної ідентичності.

Аналіз навчальних програм, навчальних планів, робочих навчальних програм дає підстави зробити висновок, що саме гуманітарні та соціально спрямовані дисципліни мають важливе соціокультурне значення, надають можливість усвідомлення сутнісних характеристик суспільства, забезпечують здатність до прогнозування та врахування соціальних, економічних, духовно-культурних аспектів майбутньої професійної діяльності, сприяють освоєнню надбань світової й української культури, розвивають творчий потенціал, мовленнєву та соціокультурну компетентності, мобільність випускників на міжнародному фармацевтичному ринку праці.

Проведений аналіз проблеми формування соціокультурної компетентності майбутнього фахівця в сучасній педагогічній теорії та практиці, а також визначення сутнісного наповнення соціокультурної компетентності в системі гуманітарної підготовки майбутніх фармацевтів дозволив сформулювати визначення базового поняття дослідження. Отже, ***формування соціокультурної компетентності майбутнього фармацевта в процесі гуманітарної підготовки*** розглядаємо як *процес* розвитку якісної характеристики особистості, що базується на сукупності сформованих під час вивчення гуманітарних дисциплін знань про соціальні та культурні сфери життя, ціннісні орієнтації; як *здатність* майбутнього фахівця до продуктивної взаємодії з представниками різних категорій населення в соціокультурному просторі.

Отже, у цьому підрозділі проаналізовано зміст і сутність поняття соціокультурна компетентність майбутнього фармацевта з урахуванням основних характеристик його професійної діяльності. З'ясовано, що сучасному фармацевту буде складно реалізувати себе без знань про своє конкретне професійне середовище; без здатності до самореалізації та культурного самовизначення в професійній діяльності, визначення власної приналежності до певної соціальної й професійної групи; без уміння вибрати потрібний рівень мовного етикету в роботі з представниками різних вікових, національних, соціальних, культурних груп, доречний у конкретній професійній ситуації спілкування залежно від соціального статусу співрозмовника, а саме – без сформованої соціокультурної компетентності.

Проведений аналіз змісту гуманітарної підготовки майбутніх фармацевтів дозволяє зробити висновок, що саме гуманітарні та соціально спрямовані дисципліни сприяють ефективному процесу формування соціокультурної компетентності студентів-фармацевтів.

Окреслення базових понять дослідження уможливило обрати та проаналізувати науково-теоретичні підходи до проблеми формування соціокультурної компетентності майбутніх фармацевтів.

1.3. Теоретичні основи формування соціокультурної компетентності майбутніх фармацевтів у процесі гуманітарної підготовки

Успіх реалізації формування соціокультурної компетентності майбутніх фармацевтів значною мірою визначається якістю теоретичної та практичної підготовки студентів в умовах багатоматного освітнього середовища фармацевтичних закладів вищої освіти.

Зміна соціокультурного контексту гуманітарної підготовки значною мірою впливає на приведення теорії й практики навчання відповідно до потреб суспільства.

Провідною ідеєю постає формування базової культури особистості, яка включає: знання філософсько-світоглядних основ; якісну позицію особистості; духовну культуру; основи моральної культури; уміння та навички професійної діяльності; взаємодію в певному соціумі та ін.

Вважаємо, що формування соціокультурної компетентності майбутнього фармацевта в процесі гуманітарної підготовки буде успішно здійснюватися за умови дотримання в освітньому процесі певних методологічних підходів.

Зауважимо, що методологічними основами сучасної педагогіки є підходи, кожен з яких спирається на систему принципів, понять і уявлень та визначає свою логіку постановки проблем і формування висновків. Обґрунтування методологічних підходів у дослідженні має велике значення, оскільки методологія допомагає комплексно та системно осмислити, узагальнити та впорядкувати наукові знання, а також систематизувати їх певним чином, користуючись при цьому накопиченим емпіричним досвідом.

Необхідність виділення методологічних підходів до формування соціокультурної компетентності майбутніх фармацевтів визначається специфікою їхньої професійної діяльності. Процес формування соціокультурної компетентності фахівця відбувається з урахуванням провідних принципів професійної підготовки, серед яких науковці виділяють: науковості, фундаменталізації, мотивації навчально-пізнавальної діяльності, систематичності й послідовності.

1. *Принцип науковості* – зміст навчання повинен відповідати сучасному науковому рівню й виховувати науковий світогляд майбутніх фахівців.

2. *Принцип фундаменталізації* – посилення загальноосвітнього компонента в освітніх професійно спрямованих навчальних програмах.

3. *Принцип мотивації навчально-пізнавальної діяльності* – створення оптимальних умов, які допоможуть майбутньому фахівцю проявити свої

особистісні вміння, навички, сприятимуть зацікавленості в результатах своєї діяльності, досягненні успіхів у формуванні професійної компетентності.

4. *Принцип систематичності й послідовності* – зміст навчальних дисциплін повинен містити діалектичні взаємозв'язки, що діють у природі та досліджуються сучасними науками.

Аналіз сучасних досліджень щодо проблеми формування соціокультурної компетентності особистості дозволив визначити такі підходи, а саме: культурологічний, діяльнісний, комунікативний, аксіологічний та компетентнісний.

Ці підходи були виділені на основі проведеного анкетування та опитування викладачів гуманітарних дисциплін фармацевтичних закладів вищої освіти. Проаналізуємо їх.

Науковими основами формування соціокультурної компетентності особистості виступають такі філософські поняття, як: етнос, соціум, нація, особистість, самосвідомість, менталітет, ментальність, духовна культура особистості, культуровідповідність, полікультурність, теорія виховання, закономірності сучасного освітнього процесу, самоідентифікація особистості та інше¹⁷⁶.

Т. В. Іванова вважає, що важливим підґрунтям для формування соціокультурної компетентності є теорія полікультурності, до структури якої входять: етногенез, мова, історія, матеріальна культура, родинно-побутова культура, особа – культура – нація – народ¹⁷⁷. Специфічно соціальне, національне, міжнаціональне, загальнолюдське в навчанні та вихованні – це не альтернативні, а взаємодоповнювальні аспекти в процесі пізнання людиною особливостей життєдіяльності суспільства. Соціальне не виключає вселюдського, а вселюдське містить у собі здобутки цивілізованих суспільств. Оптимальне поєднання соціального та загальнолюдського дає

¹⁷⁶ Антонова, О.Є., 2014. *Словник базових понять з курсу «Педагогіка»*: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів: вид. 2-ге, доп. і перероб. Житомир: Вид-во ЖДУ імені Івана Франка, 100 с.

¹⁷⁷ Якса, Н.В., 2008. Проблема полікультурності вищої освіти України в аспекті Болонського процесу. В: Н.Г. Сидорчук ред., *Модернізація освіти у контексті євроінтеграційних процесів: історико-педагогічний процес*: монографія. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, с. 91-104.

змогу виховувати не лише громадянина й патріота, який любить свій народ і водночас поважає інші народності та національні меншини, тобто володіє елементами полікультурності, а й професіонала певного виду діяльності.

Однією з умов становлення державності України є її входження у світ сучасних полікультурних та соціокультурних надбань, які сприяють формуванню в особистості наукового світобачення, орієнтованого на загальнолюдські гуманістичні цінності. А це, своєю чергою, є основою гуманітарної підготовки майбутніх фахівців.

Як зазначається в міжнародному документі ЮНЕСКО, «необхідно визнавати рівність у гідності всіх культур і права кожного народу й кожного культурного співтовариства, затверджувати, зберігати свою культурну самобутність і забезпечувати її повагу»¹⁷⁸. Тому вважаємо, що провідним підходом у процесі формування соціокультурної компетентності особистості є *культурологічний підхід*.

Саме поняття «культура» – категорія філософська. Поняття культури, її структура, закономірності розвитку досліджуються філософією історії (соціальною філософією) та філософською антропологією (філософським ученням про людину)¹⁷⁹.

Ще в перше десятиліття минулого століття зароджується філософсько-педагогічна основа парадигми «школа самореалізації особистості», тобто культурологічного підходу в системі освіти. Реальні спроби впровадити ці ідеї в практику освіти та розробити педагогічний інструментарій зробив В. О. Сухомлинський¹⁸⁰. У своїх працях видатний учений-педагог розглянув культурологічний підхід на основі культуровідповідності педагогічної

¹⁷⁸ ЮНЕСКО, с. 78-79, [online]. Режим доступу: <http://www.unesco.org.ua/ua/index.html> [Дата звернення 10 червня 2016].

¹⁷⁹ Головіна, Н.І., 2014. Філософсько-культурологічні засади дослідження феномену культури. *Філософські обрії*, № 32, с. 36-45.

¹⁸⁰ Кузь, В.Г., 2003. Особистісно орієнтована педагогічна технологія – нова освітня філософія. *Психолого-педагогічні проблеми сільської школи*: зб. наук. праць, вип. 6. Умань: УДПУ ім. Павла Тичини, [online]. Режим доступу: https://library.udpu.edu.ua/library_files/psuh_pedagog_probl_silsk_shkolu/6/visnuk_1.pdf [Дата звернення 10 червня 2016].

діяльності, орієнтованої на виховання особистості як людини культури, яка відкрита до сприйняття різних культур світу¹⁸¹.

Згідно з вітчизняною досліджуваною традицією, у ХХ ст. вивчення культури відбувалося в рамках філософської думки, яка намагалася виробити цілісний, системний підхід до аналізу культури, з позицій якого і розглядалася сутність культури як універсальної властивості суспільства, а також розглядалася змістова наповненість культурологічного підходу¹⁸².

Визначенням культури як філософської категорії займалися В. С. Біблер¹⁸³, М. Ю. Грушевський¹⁸⁴, М. С. Каган¹⁸⁵, В. М. Розин¹⁸⁶ та ін.

Загальні основи розвитку професійної культури особистості досліджували Г. П. Васянович¹⁸⁷, О. М. Третяк¹⁸⁸, О. С. Пономарьов¹⁸⁹, Т. П. Спіріна¹⁹⁰ та ін.

Питанням проблеми формування основ соціокультури особистості присвячені праці Є. С. Барбіної¹⁹¹, Н. Г. Богданової¹⁹², М. Б. Євтуха¹⁹³, Легун О. М.¹⁹⁴, І. С. Попович¹⁹⁵, О. М. Пехоти¹⁹⁶, О. Я. Савченко¹⁹⁷, В. А. Семиченко¹⁹⁸, С. О. Сисоєвої¹⁹⁹, Т. С. Яценко²⁰⁰ та ін.

¹⁸¹ Богуш, А.М., 2010. Культурологічний підхід до організації розвивального середовища у вищому навчальному закладі в аспекті спадщини В. Сухомлинського. *Наука і освіта*, № 7, с. 8-11.

¹⁸² Зеленська, О., 2012. Філософія культури ХХ століття та її вплив на формування культурологічної компетентності у курсантів ВНЗ МВС України. *Молодь і ринок*, № 11, с. 50-55.

¹⁸³ Біблер, В.С., 1989. Культура. Диалог культур: Опыт определения. Вопросы философии, № 6, с. 21-26.

¹⁸⁴ Грушевський, М., 1993. *Історія України – Русі*: в 11 т. В: Сохань П.С. ред. К.: Наукова думка. (Пам'ятки історичної думки України), т. 3, 592 с.

¹⁸⁵ Каган, М.С., 1996. *Філософія культури*. СПб: «Петрополис», с. 416.

¹⁸⁶ Розин, В.М., 2003. *Культурологія*: підручник. 2-е вид., перероб. і доп. М.: Гардаріки, с. 200.

¹⁸⁷ Васянович, Г.П., 2011. Методологічна культура вчителя у наукових пошуках Василя Сухомлинського. *Педагогічний дискурс*: Хмельницьк. Вип. 10, с. 92-94.

¹⁸⁸ Третяк, О.М., 2014. Професійна культура особистості в психологічній освіті. *Вісник Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. Психологія*. Вип. 48, с. 250-255.

¹⁸⁹ Пономарьов, О.С., 2006. Формування професійної культури фахівців у системі завдань педагогіки вищої школи. *Наукові праці*. Миколаїв: МДГУ ім. П. Могили, т. 46, вип. 33, с. 43-47.

¹⁹⁰ Спіріна, Т.П., 2009. *Формування професійної культури майбутніх соціальних педагогів у навчально-виховному процесі вищого навчального закладу*. Кандидат пед. наук. Київський національний університет імені Тараса Шевченка.

¹⁹¹ Барбіна, Є.С., 2008. Ідеї загальнонародського виховання в поглядах вітчизняних педагогів. *Гуманізація освіти: навчально-методичний посібник*. Херсон: Айлант, 52 с.

¹⁹² Богданова, Н., 2011. Соціокультурне середовище як визначальний фактор формування культури життєтворчості особистості. *Вісник Інституту розвитку дитини. Серія: Філософія, педагогіка, психологія*: збірник наукових праць. К.: Видавництво НПУ імені М.П. Драгоманова, вип. 14, с. 26-30.

¹⁹³ Євтух, М.Б., Сердюк, О.П., 2001. Філософські та психолого-педагогічні проблеми формування естетичної культури майбутнього вчителя в умовах вищої школи. *Наукові записки*. Кіровоград. держ. пед. ун-т ім. В.Винниченка. – Кіровоград, вип. 40., с. 57-63.

¹⁹⁴ Легун, О.М., 2010. Роль цінностей і ціннісних орієнтацій у розвитку особистості. В: С.Д. Максименко, ред. *Проблеми загальної та педагогічної психології*: зб. наук. пр. інст-ту психології ім. Г.С. Костюка НАПНУ. К. НАПНУ, т. XII, част. 4, с. 241-247.

¹⁹⁵ Попович, І.С., 2018. Розвиток та становлення особистості у вимірах соціальних очікувань. В: О.Є. Блинова, ред. *Соціокультурні та психологічні вектори становлення особистості*: монографія. Херсон: Вид-во ФОП Вишемирський В.С., с. 80-107.

Окремі аспекти формування професійної культури майбутнього фахівця в рамках певного соціуму розглядали І. С. Сабатовська²⁰¹, Ю. І. Колісник-Гуменюк²⁰², Л. М. Фільштейн²⁰³ та ін.

Культурологічний підхід у гуманітарній підготовці майбутніх фармацевтів дозволяє представляти цей процес як професійно-особистісне становлення особистості в площині засвоєння загальнокультурних знань та способів їх практичного застосування²⁰⁴.

Формування соціокультурної компетентності особистості в площині культурологічного підходу передбачає включення її в соціокультурний контекст, формування в неї соціокультурної активності, перетворення особистості на суб'єкт культури, створення нею власного стилю в майбутній професійній діяльності, детермінованої культурними характеристиками²⁰⁵.

Згідно з діалектичним законом єдності загального, особливого та одиничного результатом гуманітарної підготовки в соціокультурному контексті є засвоєння майбутнім фахівцем (особлива категорія) цілісності культурного досвіду людства (загальне) у відображенні цього на особистісному (одиничному) рівні. Культурний контекст при цьому стає змістовою характеристикою гуманітарної підготовки, процес оволодіння

¹⁹⁶ Пехота, О.М., 2007. *Особистісно орієнтоване навчання: підготовка вчителя*: навч. метод. посіб. Миколаїв: Іліон, 272 с.

¹⁹⁷ Савченко, О.В., 2014. Компетентність особистості на когнітивному рівні. *Проблеми сучасної психології*, вип. 25, с. 413-414.

¹⁹⁸ Семиченко, В.А. 2001. *Психологічна структура педагогічної діяльності*: навч. посібники. К.: Видав. поліграф. центр «Київський університет», ч. I, 217 с.

¹⁹⁹ Сисоева, С.О., 2011. Педагогічна компетентність викладача вищого навчального закладу непедагогічного профілю. *Компетентнісний підхід у сучасній університетській освіті*: збірник наукових праць. Рівне: НУВГП, с. 3-11.

²⁰⁰ Чиханцова, О.А., 2017. Соціокультурне середовище як чинник розвитку життєстійкості особистості. В: *Соціокультурні та психологічні виміри становлення особистості*: матеріали Всеукраїнської (із міжнародною участю) науково-практичної конференції. Херсон, 5–6 жовтня 2017 року. Херсон: Видавничий дім «Гельветика», с.152-154.

²⁰¹ Сабатовская, И.С., 2002. Проблема профессиональной культуры в современной отечественной социологической литературе. *Вчені зап. Харк. гуманіт. ун-ту «Нар. укр. акад.»*, т. 9, с. 206-214.

²⁰² Колісник-Гуменюк, Ю.І., 2011. Концептуальні основи формування професійно-етичної культури майбутніх медиків. *Педагогіка і психологія професійної освіти: наук.-метод. журнал*, № 5, с. 23-32.

²⁰³ Фільштейн, Л.М., 2016. Професійна культура в аспекті підготовки фахівців, [online]. *Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету*, вип. 29. Кіровоград, с. 12-18. Режим доступу: <http://dspace.kntu.kr.ua/jspui/bitstream/123456789/3914/1/1.pdf> [Дата звернення 15 серпня 2016].

²⁰⁴ Коновальчук, І.І., 2011. Соціокультурні детермінанти інноваційних освітніх процесів, [online], с. 473-481. Режим доступу: <http://eprints.zu.edu.ua/7139/1/Konovachuk.pdf> [Дата звернення 15 серпня 2016].

²⁰⁵ Закір'янова, І.А., 2002. Динаміка соціокультурної компетентності майбутніх педагогів. *Теоретичні питання культури, освіти та виховання*: зб. наук. пр. К.: Вид. центр КДЛУ, вип. 21, с. 183-189.

знаннями, уміннями й навичками – процесуальною характеристикою, особистісні морально-ціннісні імперативи фахівця – результативною²⁰⁶.

На думку Т. В. Іванової, культурологічний підхід в освіті характеризується унікальністю для кожного суб'єкта навчальної діяльності в контексті індивідуалізованого підходу реалізуватися в особистісно-розвивальній системі навчання, що забезпечить соціокультурний саморозвиток особистості. Метою такої системи стає людина культури, змістом – культура як середовище, а культуротворчість – як спосіб розвитку людини в культурі²⁰⁷.

Отже, культурологічний підхід охоплює сукупність методологічних прийомів, які забезпечують аналіз будь-якої сфери соціального й психологічного життя, зокрема сфери освіти й педагогіки, через призму системоутворювальних культурологічних понять: культура, культурні зразки, норми й цінності, побут і спосіб життя, культурна діяльність та інтереси.

Т. В. Іванова стверджує: «У світлі культурологічного підходу до освіти його епіцентром є людина як вільна, активна індивідуальність, яка здатна до особистісної самодетермінації в культурі»²⁰⁸.

Нова парадигма освіти, універсальна та загальнолюдська за своєю природою, вимагає синтезу, діалогу культур як суттєвого джерела збагачення та розвитку особистості. А звідси й проблема соціальної специфіки системи освіти, бо саме соціальна культура – це візитна картка країни та основний внесок у розвиток світової соціальної культури.

Особливо важливими у формуванні соціокультурної компетентності особистості на основі культурологічного підходу постають ідеї школи діалогу культур²⁰⁹.

Саму концепцію школи діалогу культур розробив філософ В. С. Біблер²¹⁰. Концепція школи діалогу культур ґрунтується на розгляді

²⁰⁶ Коновальчук, І.І., 2011. Соціокультурні детермінанти інноваційних освітніх процесів, [online], с. 473-481. Режим доступу: <http://eprints.zu.edu.ua/7139/1/Konovachuk.pdf> [Дата звернення 15 серпня 2016].

²⁰⁷ Іванова, Т.В., 2005. *Культурологическая подготовка будущего учителя*: монографія. К.: ЦВП, 282 с.

²⁰⁸ Там само.

²⁰⁹ Бастун, М.В., 2012. Культурологічний підхід в освіті та його психолого-педагогічне забезпечення. *Горизонты образования*, № 3, т. 2 (36), с. 170-175.

сучасної загальнолюдської культури як діалогу різних культур, а саме усвідомлення цього факту – як характерної риси сучасної людини. Освіта, яка орієнтує педагогічний процес на формування мислення й свідомості в дусі діалогу культур, формує людину освічену, мислячу, творчу, відкриту й причетну до світу природи, соціально найбільш адаптовану до реальності XXI століття²¹¹.

У процесі гуманітарної підготовки в освітніх закладах головну увагу приділяють тим соціокультурним цінностям, які виникли в різні часи, але не втратили ані свого змісту, ані творчого впливу на розвиток сучасного суспільства, науки, мистецтва.

Науковець Т. О. Атрощенко стверджує, що кожний народ (клас, етнічна чи культурна група) має свої специфічні правила й традиції, зумовлені національною історією, психологією, політичним устроєм, культурою. Ці психосоціальні норми й правила – дієвий засіб організації людської життєдіяльності. Їх додержання, що визначається певними моральними установками суб'єктів спілкування, сприяє полегшенню й поліпшенню взаємин між людьми²¹².

У зв'язку з вищезазначеним варто розрізняти поняття «культура поведінки» і «культура спілкування», які є основою культурологічного підходу.

Культура поведінки – це передусім знання комунікативних правил, володіння добрими манерами й опора на них у повсякденній життєдіяльності. Проблемі формування саме навичок культури поведінки присвячено дослідження В. О. Лозового, Л. М. Калашнікова²¹³, М. П. Колеснікова²¹⁴, Н. В. Шварп²¹⁵ та інші.

²¹⁰ Библер, В.С., 1989. Культура. Диалог культур: опыт определения. *Вопросы философии*, № 6, с. 31-42.

²¹¹ Максимюк, С.П., 2009. *Педагогіка*: Навчальний посібник. К.: Кондор, 670 с.

²¹² Атрощенко, Т.О., 2015. Розвиток культури міжнаціонального спілкування майбутніх бакалаврів дошкільної освіти, [online]. *Актуальні проблеми соціології, психології, педагогіки*, № 3 (2), с. 4-12. Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/aprsp_2015_3\(2\)_3](http://nbuv.gov.ua/UJRN/aprsp_2015_3(2)_3) [Дата звернення 20 серпня 2016].

²¹³ Шварп, Н.В., Калашнікова, Л.М., 2018. Формування професійної поведінки викладачів закладів вищої освіти непедагогічного профілю у системі підвищення кваліфікації фахівців. *«Педагогіка та психологія»*: збірник наукових праць. Харків, вип. 59, с. 230-243.

У системі формування соціокультурної компетентності майбутнього фармацевта важливим є *діяльнісний підхід*. Цей підхід передбачає, що професійна підготовка, становлення й розвиток майбутніх фахівців фармацевтичної сфери відбувається в процесі навчальної діяльності, яка повинна бути направлена на оволодіння ними соціокультурними знаннями, уміннями та навичками; яка сприяє вихованню в майбутніх фармацевтів поваги до духовних цінностей та культури інших народів; сприяє формуванню готовності до активної соціально-культурної діяльності.

Соціально-культурна діяльність займає особливе місце в духовному житті сучасного суспільства, виступаючи як взаємодія людей у створенні, засвоєнні, збереженні та поширенні суспільно значущих цінностей культури, у ході якої змінюються самі люди й навколишній світ. На думку М. А. Аріарського, соціально-культурна діяльність носить як професійний, так і непрофесійний характер, виконує низку найважливіших функцій у процесі формування соціокультурної компетентності особистості. Серед таких функцій учений виділяє адаптивно-нормативну, освітньо-розвивальну, перетворювально-творчу, інформаційно-просвітницьку, інтегративно-комунікативну, рекреативно-ігрову. Учений наголошує, що виділені функції можна реалізувати в різних сферах життєдіяльності: особистісній, професійній, освітній, культурно-дозвілєвій та інших²¹⁶. Дослідники Т. Г. Кисельова та Ю. Д. Красильников розглядають соціально-культурну діяльність як самостійну складову загальної системи соціалізації та соціального виховання майбутнього фахівця, що орієнтується на залучення його до культури²¹⁷. У своїх дослідженнях науковці А. П. Марков та Г. М. Бірженюк характеризують соціально-культурну діяльність як діяльність

²¹⁴ Колесніков, М.П., Колеснікова, О.В. та Лозовой, В.О., 2003. *Естетика*: навч. посіб, [online]. В: В.О. Лозовой, ред. К.: Юрінком Інтер. Режим доступу: <http://radnuk.info/pidrychnuku/estetika/497-kolesnikov/10237--12-----s-1-----.html> [Дата звернення 20 серпня 2016].

²¹⁵ Шварп, Н.В., 2011. Формування професійної поведінки як психологічної складової професійного становлення майбутніх фахівців фармації у процесі викладання психолого-педагогічних дисциплін. *Проблеми трудової та професійної підготовки*: зб. наук. пр. Київ, вип. 10, с. 146-155.

²¹⁶ Ариарский, М.А., 2008. *Социально-культурная деятельность как предмет научного осмысления*: монография. СПб: Арт-студия «Концерт», 792 с.

²¹⁷ Киселева, Т.Г., Красильников, Ю.Д., 1995. *Основы социально-культурной деятельности*. Учебное пособие. Москва, с. 12

соціального суб'єкта (особистості, спільноти, соціального інституту, етносу, нації), «сутність та зміст якого складають процеси створення, збереження, трансляції, засвоєння та розвитку традицій, цінностей та норм культури – художньої, історичної, духовно-моральної, екологічної, політичної»²¹⁸.

Отже, проаналізувавши погляди науковців щодо соціально-культурної діяльності, можна дійти висновку, що за своєю сутністю соціально-культурна діяльність спрямована на створення умов для найбільш повного розвитку, самоствердження й самореалізації особистості, а також є орієнтованою на культурний розвиток особистості. У процесі цієї діяльності змінюються соціальні та культурні відносини і зв'язки між людьми, самі люди та їх реальна дійсність.

Варто зауважити, що діяльнісний підхід широко використовують у професійній педагогіці, він передбачає зв'язок змісту професійної освіти й навчання з професійно-трудовою діяльністю майбутніх фахівців. Л. С. Виготський та С. Л. Рубінштейн вважають, що діяльність є сутністю процесу навчання, що відтворює структуру діяльності²¹⁹. О. М. Леонтьєв стверджує, що діяльність людини залежить від її місця в суспільстві, від умов, що випадають на її долю, від того, як вона складається в неповторних індивідуальних обставинах. Учений вважає, що основною характеристикою діяльності виступає предметність, яка і визначає різні види та спрямованість діяльності²²⁰.

Головною умовою діяльності майбутнього фармацевта є високий професіоналізм та компетентність у питаннях лікарського забезпечення населення. Вона передбачає не тільки колосальні витрати розумової енергії фармацевта для переробки величезного потоку інформації, а й його взаємодію (виконання функцій обслуговування: консультування й навчання пацієнтів, моніторинг та оцінку результатів лікарської терапії, що пов'язано з

²¹⁸ Марков, А.П., Бирженюк, Г.М., 1998. *Основы социокультурного проектирования*. Учебное пособие. СПб, с. 31.

²¹⁹ Коляда, М., 2003. Використання діяльнісного підходу при формуванні інформаційної культури майбутніх економістів. *Педагогіка і психологія професійної освіти*, № 1, с. 46-58.

²²⁰ Леонтьев, А.Н., 1982. *Деятельность. Сознание. Личность*. М.: Политиздат, с. 304.

певним ризиком, зумовленим не тільки лікарським засобом, а й особисто фахівцем, його відповідальністю за поради або рекомендації, які він надає пацієнту тощо) з представниками різних вікових, культурних та соціальних груп. Саме тому для досягнення успішного результату такої взаємодії майбутні фармацевти повинні виховувати в собі культуру спілкування, самовдосконалюватися, постійно поповнювати свої соціокультурні знання, дотримуватися принципів професійної етики і деонтології, згідно з якими вони повинні надавати допомогу кожному незалежно від національності, політичних та релігійних поглядів, матеріального стану, віку, статі та соціального статусу пацієнта²²¹.

Отже, особливості професійної діяльності представників фармацевтичної галузі органічно пов'язані з наявністю соціокультурних знань і вмінь надання фармацевтичної допомоги, послуг, які пропонуються при безпосередньому контакті з пацієнтами різних вікових та соціальних груп. Це доводить той факт, що діяльнісний підхід є методологічно-значимим при формуванні соціокультурної компетентності майбутніх фармацевтів.

Аналіз наукової літератури виявив різні погляди щодо застосування **комунікативного підходу** в процесі формування соціокультурної компетентності особистості.

Так, науковці С. Н. Баришнікова²²², В. В. Кабакчи²²³, С. В. Тер-Мінасова²²⁴ та інші акцентують увагу на тому, що при застосуванні комунікативного підходу потрібно робити акцент на оволодінні особистістю країнознавчими знаннями, уміннями користуватися ними в міжкультурній комунікації. Інші дослідники, зокрема І. А. Воробйова²²⁵, С. М. Замашна²²⁶,

²²¹ Подольська, Є.А., Лихвар, В.Д., 2003. *Культурологія: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. Х.: Вид: во НФаУ: Золоті сторінки.* с. 169.

²²² Баришнікова, С.Н., 2005. *Формирование коммуникативной компетенции в системе обучения иноязычной речевой деятельности студентов медицинских вузов:* автореф. дис. кандидата пед. наук. Саратов: Саратовский военно-медицинский институт.

²²³ Кабакчи, В.В., 2009. *Язык мой, камо грядеши? Глобализация, «глобанглизация» и межкультурная коммуникация. Язык в парадигмах гуманитарного знания: XXI век.* СПб., с. 78-97.

²²⁴ Тер-Минасова, Г.Г., 2000. *Язык и межкультурная коммуникация: учеб. пособие.* Москва: Слово/Slovo, с. 25.

²²⁵ Воробйова, І.А., 2003. *Формування соціокультурної компетенції учнів старшої школи засобами іноземної мови.* Кандидат пед. наук. Київ. Інститут педагогіки АПН України.

І. Р. Корольов²²⁷, В. В Сафонова²²⁸, вважають, що при застосуванні комунікативного методу провідними компонентами є моделі вербальної та невербальної комунікативної поведінки, без яких неможливе повноцінне розуміння партнерів спілкування, іншими словами, соціокультурний лінгвістичний мінімум.

Отже, різним людям притаманні неоднакові здібності до спілкування. У кожної людини, незалежно від її рівня розвитку, віку, статі, класової приналежності, національності, психологічного типу, ці здібності виникають ще до будь-якого соціокультурного впливу. Пізніше вони розвиваються у взаємодії з трьома основними факторами – спадковістю, середовищем та вихованням, і передаються через спілкування, культуру, соціокультурні інститути (суспільство, освітні заклади тощо).

Власне культура спілкування самої особистості впливає на результативність навчальної діяльності. Розкриття психологічних засад процесу спілкування, механізму ефективної комунікації, визначення місця й ролі спілкування в педагогічному процесі, у формуванні свідомості й поведінки студента як суб'єкта спілкування є важливою педагогічною проблемою.

В. А. Кан-Калик доводить, що ефективним вважається таке спілкування, яке забезпечує досягнення поставлених цілей, а також задоволення учасників його результатами²²⁹. Результативність спілкування залежить від міри взаємодосягнення його учасниками цілей, завдань і засобів комунікативної діяльності на основі взаєморозуміння. Морально-етичні й вольові риси особистості тут виступають чинником ефективного спілкування.

²²⁶ Замашна, С.М., 2009. Особливості американської комунікативної поведінки у зіставленні з українською. *Нова педагогічна думка: науково-методичний журнал*. Рівне, вип. 2, с.46-47.

²²⁷ Корольов, І.Р., 2011. Відображення національно-ціннісних орієнтирів у комунікативній поведінці різномовних інтерактантів. *Studia Linguistica*, вип. 5, с. 286-291.

²²⁸ Сафонова, В.В., 1998. Проблемы социокультурного образования в языковой педагогике. В: В.В. Сафонова, ред., *Культуроведческие аспекты языкового образования*: сб. науч. тр. М.: Еврошкола, с. 27-35.

²²⁹ Кан-Калик, В.А., 1987. *Учителю о педагогическом общении*: книга для учителя. М.: Просвещение, с. 97-100.

Комунікативний підхід при формуванні соціокультурної компетентності є знанням особистістю комунікативних норм та правил, звичне додержання їх у повсякденному виробничому житті. Адже повноцінна професійна діяльність людини, як стверджує В. В. Каплінський, не лише у відповідному фізичному потенціалі, а й у дотриманні культурних норм спілкування, етики професійної поведінки, які регламентуються певними комунікативними правилами або нормами етикету, пристойності, тактовності тощо²³⁰.

На думку О. С. Березюк, комунікативний підхід при формуванні соціокультурної компетентності є системою знань, умінь і навичок професійного й особистісного спілкування, а також володіння моральними цінностями, на основі яких відбувається взаємospриймання та взаєморозуміння між людьми. Поряд із суб'єктивними чинниками важливе значення мають зовнішні об'єктивні передумови формування особистісної культури професійного спілкування²³¹.

Під комунікативним підходом при формуванні соціокультурної компетентності вчені розуміють взаємодію, у процесі якої відбувається передусім різнобічний інформаційний обмін – досвідом, знаннями, вміннями і навичками, судженнями, моральними цінностями, мотивами й інтересами, здійснюється засвоєння способу мислення й поведінки, норм, манер, приписів, відображених у традиціях і звичаях певної професійної діяльності²³². Комунікативний підхід повинен забезпечити повноцінні міжособистісні взаємини в процесі спільної діяльності людей. Істотним чинником ефективного професійного спілкування є морально-етичні й вольові риси майбутнього фахівця, які виступають установчими щодо арсеналу комунікативних знань, умінь та навичок різних індивідів. У сукупності особистісні етико-комунікативні якості, які виявляються в певних

²³⁰ Каплінський, В.В., 2017. *Загальнопедагогічна компетентність учителя: особливості, складники, шляхи формування*: [монографія]. Вінниця: ТОВ «Ніланд ЛТД», с. 65–91.

²³¹ Березюк, О.С., 2004. Дидактичний процес моделювання педагогічних ситуацій в умовах особистісно зорієнтованого навчання. *ВІСНИК Житомирського державного університету імені Івана Франка*, вип. 19, с. 54-57.

²³² Овчарук, О., 2003. Компетентності як ключ до оновлення змісту освіти. *Стратегія реформування освіти в Україні: Рекомендації з освітньої політики*. К.: «К.І.С», с. 57-81.

професійних комунікативних уміннях, і визначають комунікативну компетентність майбутнього фахівця, культуру суб'єктів професійного спілкування²³³.

Невід'ємну складову культури професійного спілкування майбутнього фармацевта, яка є знанням комунікативних норм і правил, та звичне додержання їх в обраній професії, становить техніка спілкування. До складу «техніки спілкування» майбутнього фармацевта включаються комунікативні вміння за зовнішніми ознаками (поза, вираз обличчя, очей, хода, рухи), уміння визначати внутрішній стан людини (радість, сум, напруження думки тощо) і відповідно до цього вести діалог, а також знання та врахування особливостей темпераменту, характеру, конкретних прийомів ефективної взаємодії з клієнтами та додержання норм експресивної поведінки самим майбутнім фармацевтом.

Учені-психологи Л. С. Виготський, О. М. Леонтьєв та ін. вичленовують у процесі спілкування два взаємопов'язаних рівні: техніку і стратегію^{234,235}. Під технікою розуміють сукупність конкретних комунікативних засобів (умінь і навичок), покликаних забезпечити ефективне спілкування. Стратегією вважають комунікативні орієнтації й установки особистості, реалізація яких у конкретній ситуації виступає як тактика спілкування²³⁶. Становлення високої комунікативної компетентності майбутнього фармацевта та досягнення результативності в професійному спілкуванні можливе за умови поєднання адекватної стратегії з дійовою комунікативною технікою майбутнього фахівця.

Соціокультурне спілкування фармацевтів – це процес установлення контактів з клієнтами, що породжується потребами в спільній соціокультурній діяльності та включає в себе обмін інформацією (комунікацію), вироблення єдиної стратегії взаємодії (інтерацію),

²³³ Петрук, Н.К., 2013. Комунікативні засади професійно-творчого розвитку особистості у процесі педагогічної діяльності. Вісн. Нац. акад. Держ. прикордон. служби України: електрон. наук. фахове вид, [online]. Хмельницький, вип. 5. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Vnadps_2013_5_22.pdf. [Дата звернення 15 вересня 2016].

²³⁴ Леонтьєв, А.А., 2003. *Основы психолингвистики*. 3-е изд. М.: Смысл, СПб: Лань, с. 220.

²³⁵ Выготский, Л.С., 1999. *Мышление и речь*. 5-е. изд., испр. М.: Лабиринт, с. 15.

²³⁶ Мойсенок, Н., 2003. *Педагогіка*: навчальний посібник. К.: ВАТ «КДНК», с. 153.

сприйняття та розуміння один одного (перцепцію). Ф. С. Бацевич виділяє такі цілі (функції) соціокультурного спілкування: контактну (установлення контакту як стану взаємної готовності до прийому й передачі повідомлення); інформаційну (обмін думками, поглядами, рішеннями)²³⁷.

Соціокультурне спілкування майбутнього фармацевта І. Д. Бойчук, Л. Г. Кайдалова, Г. В. Козаченко, Л. В. Пляка розглядають як обмін духовними та емоційними цінностями (загальновизнаними й специфічними для різних вікових, етнічних, соціальних груп), який проходить у формі діалогу з клієнтами²³⁸.

М. С. Каган вважає, що соціокультурне спілкування, з одного боку, – самостійна сфера життєдіяльності людей, а з іншого – воно пронизує всі інші її сфери – пізнання, предметно-практичну, духовно-практичну діяльності, гру, спорт²³⁹.

На основі аналізу наукової літератури можна зробити висновок, що в майбутніх фармацевтів існує два основні види соціокультурного спілкування. Спілкування, що виникає в різних сферах професійної діяльності й має на меті обслуговування клієнтів, тобто соціально рольове. Залежно від характеру відносин у цій сфері професійної діяльності розрізняють партнерське й товариське спілкування. Товариське спілкування передбачає взаємодопомогу, доброзичливість і зацікавленість особистості в досягненні спільної мети. А коли спілкування має на меті тільки задоволення потреби певної особистості, то це міжособистісне спілкування передбачає можливості для його учасників за своїм бажанням вступати в спілкування з тією чи іншою особою залежно від ступеня суб'єктивної значущості та інтенсивності тих чи інших контактів, а також міри емоційної зацікавленості.

Отже, соціокультурне спілкування майбутніх фармацевтів сприяє розширенню світогляду, розвитку інтелекту, набуттю колективістських

²³⁷ Бацевич, Ф.С., 2004. *Основи комунікативної лінгвістики*. К.: Академія, с. 28 – 29.

²³⁸ Бойчук, І.Д., Козаченко, Г.В., 2014. Формування здатності до професійної комунікації як складової професійної компетентності фармацевтів, [online]. URL: Режим доступу: <http://college.nuph.edu.ua/wp-content/uploads/2014/05КозаченкоБойчук-фпк.pdf> [Дата звернення 12 вересня 2018].

²³⁹ Каган, М.С., 1988. *Мир общения: проблема межсубъектных отношений*. М.: Политиздат, с. 141-156.

якостей, знань, умінь для успішної професійної чи іншої діяльності, створює умови для розвитку цілеспрямованості почуттів, волі, оцінок, орієнтацій, здійсненню у своїй професійній діяльності життєвої позиції активного учасника суспільних перетворень.

На думку О. М. Леонтьєва, саме комунікативний підхід визначає систему цілеспрямованих і мотивованих процесів, які забезпечують взаємодію людей у колективній діяльності, реалізують суспільні та особистісні психологічні відносини й використовують специфічні засоби, передусім – мову²⁴⁰.

Б. Г. Ананьєв підкреслював, що особливою характеристикою комунікативного підходу є умова пізнання особистостями дійсності, формування в них емоційного відгуку на цю дійсність і поведінки, яка базується на цьому пізнанні²⁴¹.

Міжособистісна взаємодія, якою є соціокультурне спілкування, завжди визначається системою суспільних і культурних відносин, у яку вона включена, і ґрунтується на комунікативному підході, що забезпечує міжіндивідуальний зв'язок, індивідуальну форму дійсності в структурі і динаміці соціокультурного спілкування.

Психолог Б. Г. Ананьєв, аналізуючи комунікативний підхід, детально показав важливість урахування детермінант, які визначають прояви й розвиток психіки людини. Він довів, що в повсякденному бутті індивід зв'язаний різними відносинами не тільки з предметним світом, але й з людьми. Механізмом, з допомогою якого ці відносини в індивіда із «світом предметів» і «світом людей» устанавлюються й розвиваються, є діяльність: праця, гра, навчання, спілкування²⁴².

За взаємодією з комунікативною стороною соціально-культурного спілкування виступає його перцептивний аспект – здійснюване в соціокультурному спілкуванні взаємне сприйняття його учасників.

²⁴⁰ Леонтьев, А.А., 1979. Деятельность и общение. *Вопросы психологии*, № 1, с. 121-132.

²⁴¹ Ананьев, Б.Г., 1969. *Человек как предмет познания*. М.: Высшая школа, с. 171.

²⁴² Ананьев, Б.Г., 2001. *О проблемах современного человекознания*. 2-е изд. СПб.: Питер, 272 с.

Соціокультурне спілкування стає можливим у майбутніх фармацевтів тільки в тому випадку, якщо вони, вступаючи у взаємодію, зможуть оцінити рівень взаєморозуміння та мати уявлення про те, що представляє собою партнер по такому спілкуванню. Учасники соціокультурного спілкування прагнуть реконструювати у свідомості внутрішній світ один одного, зрозуміти почуття, мотиви поведінки, ставлення до значущих об'єктів культури, до суспільства, один до одного²⁴³.

Учений С. Л. Рубінштейн писав: «У повсякденному житті, спілкуючись з людьми, ми орієнтуємося в їхній поведінці, оскільки ми ніби «читаємо», тобто розшифровуємо значення їхніх зовнішніх даних і розкриваємо зміст отриманого тексту в контексті, який має внутрішній психологічний план. Це «читання» протікає швидко, оскільки в процесі спілкування з оточенням у нас виробляється визначений більш або менш автоматично функціонуючий психологічний підтекст до їх поведінки»²⁴⁴. Це потрібно враховувати, використовуючи комунікативний підхід до формування соціокультурної компетентності майбутніх фармацевтів.

Наступний підхід, який розглядаємо при формуванні соціокультурної компетентності майбутнього фармацевта – *аксіологічний*.

Ціннісні орієнтації майбутнього фармацевта, передусім, виконують такі функції: сприяють його пристосуванню до певного професійного середовища, побутових систем, соціальних норм і цінностей; допомагають реалізації здібностей особистості в майбутній професії; забезпечують гармонізацію внутрішнього світу людини, систематизацію знань, норм, стереотипів відносно майбутньої діяльності.

Науковець І. Д. Бех, розглядаючи аксіологічний підхід, акцентує увагу на тому, що будучи собою якісною характеристикою особистості, яка впливає на поєднання та розвиток потреб, ціннісні орієнтації майбутнього

²⁴³ Черкаський, А.В., 2013. Соціально-психологічні особливості спілкування в процесі спільної групової діяльності. *Актуальні проблеми психології*: збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України. т. X, вип. 25, с. 548-556.

²⁴⁴ Рубинштейн, С.Л., 2000. Основы общей психологии. Составители, авторы комментариев и послесловия, [online]. СПб.: Питер. Режим доступа: [http:// www.psylib.ukrweb.net/books/rubin01/index.htm](http://www.psylib.ukrweb.net/books/rubin01/index.htm). [Дата звернення 20 вересня 2016].

фармацевта становлять системоутворювальний фактор його соціально активної позиції в професійній діяльності. Особистісні цінності, якщо їх внутрішню природу та будову виводити з процесів смислоутворення, складають основне в аксіологічному підході. Їх можна інтерпретувати як ціннісну соціальну орієнтацію майбутніх фахівців. Остання, з одного боку, забезпечує цілісно-суб'єктивне розуміння окремої поведінки людини, а з іншого, сприяє, на основі спостереження за поведінкою людини в різних ситуаціях, прогнозу її поведінки в більш широкому полі соціально та професійно спрямованих ситуацій. Лише в співставленні в майбутнього фахівця узагальнених особистісних цінностей, можна констатувати про його певний професійний та соціальний розвиток²⁴⁵.

У професійній підготовці майбутніх фармацевтів практика почуттєвого й логічного пізнання при формуванні соціокультурної компетентності показала, що основний зміст людського буття становить їхня активна життєдіяльність. У процесі взаємодії люди виступають у різних ролях і виявляють передусім ті свої якості, морально-етичні орієнтації, які найбільшою мірою сприяють розв'язанню конкретних соціальнозначущих завдань, що постають перед учасниками спільної діяльності.

Дослідниця В. В. Желанова виділяє такі соціальні цінності: людина і людство як найвища цінність; цінності матеріального життя, включаючи природні ресурси, знаряддя й продукти праці, котрі необхідні для життя людей; цінності соціального життя: різні суспільні утворення, інститути й організації (родина, нації, класи, держава); цінності духовного життя й культури, включаючи наукові знання, моральні, естетичні й інші цілі, уявлення та погляди²⁴⁶. Аналіз представлених класифікацій дає підстави вважати, що дослідниця розглядає цінність у площині соціальних і культурних значень.

²⁴⁵ Бех, І.Д., 1997. Духовні цінності в розвитку особистості. *Педагогіка і психологія*, № 1, с.124.

²⁴⁶ Желанова, В.В., 2008. *Теоретико-методологічні аспекти проблеми цінностей особистості. Вісник Луганського національного педагогічного університету ім. Т.Шевченка (педагогічні науки)*, № 7, с. 114-119.

Позитивні зміни в ціннісних відносинах сприяють становленню особистості майбутнього фахівця, формуванню його соціокультурної компетентності; оскільки гуманітарно-гуманістичні засади фармацевтичної діяльності стають дедалі більш очевидними, то підвищується розуміння ролі та значення гуманітарних знань у професійній підготовці майбутніх фармацевтів. Уведення загальнокультурних компонентів у зміст освіти, надання соціокультурних знань сприяє гармонійному розвитку й соціокультурній зрілості майбутнього фахівця, змінюють його соціокультурну поведінку та надають йому можливість ефективно вирішувати професійні завдання незалежно від їх типу і рівня. Тому при формуванні соціокультурної компетентності майбутніх фармацевтів у процесі гуманітарної підготовки викладачі повинні розвивати в них і ціннісну сферу.

Ми орієнтуємося при цьому на такі критерії, як: обсяг знань з проблем загальнолюдських цінностей та постійна потреба в їх поповненні; позитивна емоційна установка майбутніх фармацевтів на формування загальнолюдських соціальних цінностей; позитивна мотивація щодо майбутньої професійної діяльності, спрямованої на вирішення певних соціальних проблем; активна участь у цій діяльності тощо.

Найбільше практичне значення для гуманітарної підготовки має формування системи соціальних цінностей та етичних стосунків між людьми. Центальною цінністю, звичайно, виступає сама особистість, оскільки розвиток її можливостей, процес творчої самоактуалізації є абсолютною метою суспільного розвитку і функціонування гуманітарної підготовки. Це положення зараз уже має нормативний характер, оскільки вимога спрямованості всієї вищої освіти на всезагальний розвиток людини міститься в Декларації прав людини. Звідси випливає пріоритетність гуманоцентрованих та гуманітарних цінностей системи освіти. Саме їх розвитком зумовлюється процес гуманізації та гуманітаризації освіти на сучасному етапі. Особливої актуальності набули два аспекти цього процесу:

по-перше, це становлення методології освіти, що передбачає не тільки формування в студента певної системи знань, а й розвиток духовності в контексті гармонійної взаємодії з ціннісною сферою особистості. Особливе значення тут має формування соціальнозумовленої мотивації навчання, орієнтованої на самоактуалізацію системи індивідуальних цінностей та гуманоцентричних характеристик професійної освіти. По-друге, це становлення професійної освіти як фактора розвитку соціальної культури майбутніх фахівців, зокрема на основі діалогу культур.

Аналізуючи аксіологічний підхід у формуванні соціокультурної компетентності майбутніх фармацевтів у процесі гуманітарної підготовки, ми орієнтуємося на те, що цілісним орієнтаціям притаманний динамічний характер. Якщо їх існування не підтримується людиною, якщо вони не створюються, не реалізуються й не актуалізуються, то вони поступово втрачаються.

С. В. Косянчук, розглядаючи цей феномен, виділяє те, що на основі усвідомлення цінностей породжуються ціннісні уявлення, а на основі ціннісних уявлень створюються ціннісні орієнтації, які, своєю чергою, є усвідомлюваною частиною особистісних смислів²⁴⁷. Ці орієнтації формуються й розвиваються в процесі соціалізації.

Одним з перспективних напрямків формування соціокультурної компетентності майбутніх фармацевтів у процесі гуманітарної підготовки є **компетентнісний підхід**.

Дослідники А. В. Хуторський, В. В. Краєвський під компетентнісним підходом розуміють спрямованість освітнього процесу на формування та розвиток ключових (базових, основних) і предметних компетентностей особистості^{248,249}. Н. Г. Ничкало розглядає компетентнісний підхід у

²⁴⁷ Косянчук, С.В., 2011. Формування ціннісно-сміслових орієнтацій учнів старшої школи засобами змісту сучасного підручника. В: Мадзігон В. М., головн. ред. *Проблеми сучасного підручника*: зб. наук. праць. К.: Пед. думка, Вип. 11, с. 107-120.

²⁴⁸ Хуторской, А.В., 2013. *Компетентностный подход в обучении*. Научно-методическое пособие. М.: Издательство «Эйдос», 73 с.

²⁴⁹ Краевский, В.В., Хуторской, А.В., 2003. Предметное и общепредметное в образовательных стандартах. *Педагогика*, № 3, с. 3-10.

професійній підготовці як такий, що скеровує освіту на формування цілого набору компетентностей (знань, умінь, навичок, ставлень тощо), котрими мають оволодіти майбутні фахівці під час навчання в закладах вищої освіти²⁵⁰.

Компетентнісний підхід переміщує акценти з процесу накопичення нормативно визначених знань, умінь і навичок у площину формування й розвитку в майбутніх фахівців здатності практично діяти й творчо застосовувати набуті знання та досвід у різних ситуаціях. При цьому заклади вищої освіти формують високу готовність у майбутніх фахівців до успішної професійної діяльності в реальному житті.

Компетентнісний підхід в освіті більшістю дослідників (І. А. Зимняя, А. В. Хуторський, Б. І. Хасан, Г. К. Селевко та ін.) розглядається як комплексна орієнтація освіти на досягнення інтегрованого результату в освіті: схвалюваних суспільством ціннісних орієнтацій, досить високого рівня знань, умінь і навичок, обізнаності, досвіду, розвинених здібностей, готовності до життя й діяльності в різних сферах²⁵¹.

Як методологічна основа забезпечення цілей, змісту та якості формування соціокультурної компетентності компетентнісний підхід розглядається і зарубіжними вченими – М. Дж. Равен, Дж. Боуден, С. Маслач, М. Лейтер, Е. Шорт, Е. Тоффлер, Р. Уайт, А. Бермус, Р. Хайгерті та ін.

Компетентнісно-орієнтована освіта є складна, багатоаспектна проблема, яка розглядається переважно крізь призму ключових понять і механізмів, упроваджуваних у психолого-педагогічну теорію і практику освіти, зокрема вищої школи. Оскільки компетентність і компетенція є інтегральними характеристиками майбутнього фахівця, який формується під час освітнього процесу, і здобуті ним на високоякісній основі знання, уміння,

²⁵⁰ Ничкало, Н.Г., 2008. Концепція розвитку професійно-технічної (професійної) освіти України. В: Кремень В.Г., голов. ред. *Енциклопедія освіти; Акад. пед. наук України*. К.: Юрінком, Інтер, с. 422-424.

²⁵¹ Бібік, Н., 2013. Переваги і ризики запровадження компетентнісного підходу в шкільній освіті. *Гірська школа Українських Карпат*, № 8-9, с. 26-30.

навички перестають бути «символічним капіталом», пріоритетним у цих дослідженнях стає питання розроблення основних підходів до управління як цими знаннями, так і щоденно збагачувальною інформацією для вирішення конкретних соціальних, професійних завдань, у яких можуть проявитися і реалізуватися ці вміння та навички²⁵².

Удосконалення гуманітарної підготовки майбутніх фармацевтів у процесі формування в них соціокультурної компетентності проводиться в умовах компетентнісного підходу з максимальною спрямованістю навчання на засвоєння знань, умінь, навичок, ціннісних орієнтацій у майбутній фармацевтичній діяльності.

Компетентнісний підхід, як зазначає С. П. Бондар виконує певні функції: пізнавальну, виховну, ціннісно-нормативну й комунікативну²⁵³.

Пізнавальна функція компетентнісного підходу при формуванні соціокультурної компетентності дає можливість особистості опанувати знання про історичне минуле того чи іншого народу, його культуру, мову, національні традиції, звичаї, обряди. Вона також стимулює прагнення особистості розширити й поглибити ці знання. Виховна функція компетентнісного підходу при формуванні соціокультурної компетентності ставить за мету перетворення соціокультурних норм поведінки щодо інших людей на особисті переконання, оскільки трансформуючись через індивідуальний досвід і діяльність особистості, здобуті знання або реалізуються, стають стимулами дій, життєвою потребою, або залишаються на рівні знань та ідей.

Ціннісно-нормативна функція виступає як система обов'язкових норм і вимог до всіх чинників життєдіяльності суспільства на основі пріоритету загальнолюдських. Активність людей визначається не лише тим, що вони належать до тієї чи іншої соціальної групи, а й тим, яких норм, стандартів,

²⁵² Артьомова, М., Бедь, В., 2011. Компетентнісний підхід в процесі модернізації ВНЗ, [online]. *Український науковий журнал «Освіта регіону. Політологія. Психологія. Комунікація»*, № 5. Режим доступу: <http://www.socialscience.com.ua/> [Дата звернення 30 вересня 2016].

²⁵³ Бондар, С.П., 2007. Термінологічний аналіз понять «компетенція» і «компетентність» у педагогіці: сутність і структура. *Освіта і управління*. Т. 10, № 3, с. 93-99.

традицій, звичаїв, зразків поведінки вони дотримуються. Традиційні норми культури поведінки різних соціумів різняться між собою специфічною формою вираження. Ця функція передбачає також шанобливе ставлення до історії, культури, мови, традицій, психології особистості, що є умовою для підпорядкування дій і вчинків вищим соціокультурним нормам, гарантом попередження психічної напруженості в соціальних стосунках.

Отже, компетентнісний підхід при формуванні соціокультурної компетентності майбутніх фармацевтів у процесі гуманітарної підготовки спрямований на посилення впливу всіх компонентів освітнього середовища на досягнення безпосереднього й опосередкованого цілеспрямованого впливу на соціальний, духовний, культурний, професійний досвід майбутнього фахівця.

Загальновідомо, що кожній людині ближчі культурні цінності свого суспільства, а це може породжувати її схильність оцінювати духовні цінності інших народів крізь призму культури свого народу. Водночас громадянська позиція, будучи відносно самостійною й відособленою, передбачає зв'язок з іншими народами через засвоєння їхніх культурних цінностей, надбань.

У культурних традиціях і самій культурі кожного народу є багато спільного, загальнолюдського. Особистість не обмежується лише рамками ставлення до своєї нації. Людина не може не усвідомлювати свою належність до певної нації без зіставлення своїх національних ознак з подібними ознаками представників інших націй. Формування соціокультурної компетентності зумовлено так чи інакше наявністю міжнаціональних контактів, рівнем сформованості уявлень про національну ідентичність не лише свого, а й інших народів.

Сформувати соціокультурну компетентність особистості означає зробити все, щоб не потрапити в полон культурного провінціалізму, щоб розвивати інтелект, свій потенціал, полікультурність, почуття соціальної відповідальності, адже соціокультурна компетентність передбачає спільні ініціативи.

Соціокультурна компетентність – узагальнювальна характеристика суб'єкта суспільства, що володіє способами спілкування в різному соціальному середовищі, яке розкриває його участь у функціонуванні й розвитку соціальних і політичних інститутів, цінностей культури і норм спілкування з рівними суб'єктами. Це дає можливість визначити соціокультурну компетентність як систему характерних для особи, націй, класів і соціальних груп або суспільства в цілому ідей та уявлень, способів, форм і видів специфічної соціокультурної діяльності, здійснюваних з метою поглиблення взаємодії та взаємовпливу людей різних соціальних груп; сукупність норм і суспільних настанов, якими повинні керуватися члени суспільства в процесі своєї професійної діяльності.

Отже, основними методологічними підходами формування соціокультурної компетентності майбутнього фармацевта в процесі фахової підготовки є: культурологічний, діяльнісний, комунікативний, аксіологічний та компетентнісний.

Принципами, на які опирається процес формування соціокультурної компетентності майбутніх фармацевтів у процесі гуманітарної підготовки, є принципи: науковості, фундаменталізації, професійної спрямованості, гуманізації, етнізації, інтегративності та культуровідповідності.

Висновки до першого розділу

На основі теоретичного аналізу наукової літератури з'ясовано, що *соціокультурна компетентність* – це особистісне утворення, що характеризується здатністю особистості продуктивно взаємодіяти з різними категоріями населення на основі сформованих знань про їхні культурні особливості, ціннісні орієнтації, норми поведінки й етикету, традиції, стилі життя. Визначено сутність поняття *соціокультурна компетентність майбутнього фармацевта*, яка є особистісно-професійним утворенням, що характеризується здатністю особистості взаємодіяти з різними категоріями населення з метою надання інформації щодо раціонального використання лікарських засобів, профілактики захворювань, збереження та зміцнення здоров'я на основі набутих знань про соціальні й культурні сфери життя, ціннісні орієнтації, особистісні якості, які формуються й розвиваються в освітньому середовищі фармацевтичного закладу вищої освіти.

Проведено аналіз досвіду формування соціокультурної компетентності особистості у вітчизняній та зарубіжній педагогічній теорії та практиці. Дослідження специфіки формування соціокультурної компетентності особистості засвідчило, що основою цього процесу вчені вважають надбання ціннісних орієнтацій особистості, знання елементів національної культури, специфіка мовної поведінки в процесі взаємодії з соціумом, у результаті чого об'єкти пізнання набувають для суб'єкта особистісного смислу, а саме суспільної значущості в цілому

З урахуванням навчальних планів закладів вищої освіти I-II рівнів акредитації для підготовки студентів зі спеціальності 226 Фармація, промислова фармація першого бакалаврського освітнього рівня та освітньо-кваліфікаційного рівня «молодший спеціаліст» обґрунтовано важливість і доцільність гуманітарної підготовки майбутніх фармацевтів при формуванні їхньої соціокультурної компетентності. Доведено, що предмети гуманітарного циклу сприяють сформованості системи особистісних цінностей, необхідних для виконання ефективної фармацевтичної діяльності;

формують уміння самостійно контролювати й оцінювати власні досягнення, використовувати внутрішні ресурси, необхідні для виконання професійних обов'язків; виробляють здатність до лідерства, творчого мислення й креативності, наполегливість під час виконання різних видів фармацевтичної діяльності.

Обґрунтовано значущість провідних методологічних підходів, реалізація яких забезпечує формування соціокультурної компетентності майбутніх фармацевтів у процесі гуманітарної підготовки: *компетентнісний* (спрямований на посилення впливу всіх компонентів освітнього середовища на досягнення безпосереднього й опосередкованого цілеспрямованого впливу на соціальний, духовний, культурний, професійний досвід майбутнього фармацевта); *культурологічний* (охоплює сукупність методологічних прийомів, які забезпечують аналіз будь-якої сфери соціального й психологічного життя крізь призму системоутворювальних культурологічних понять – культура, культурні зразки, норми і цінності, побут та спосіб життя, культурна діяльність, інтереси та ін.); *аксіологічний* (спрямований на самореалізацію та самовдосконалення власних потреб та ціннісних орієнтацій); *діяльнісний* (визначається створенням умов для розвитку, самоствердження й самореалізації особистості, а також передбачає моделювання в процесі професійного навчання такої структури педагогічної діяльності, яка була б спрямована на оволодіння соціокультурними знаннями, уміннями, навичками, компетенціями); *комунікативний* (забезпечує особистісний зв'язок, індивідуальну форму життєдіяльності в структурі та динаміці соціокультурного спілкування).

Установлено, що формування в майбутнього фармацевта соціокультурної компетентності є важливою та необхідною умовою для ефективної реалізації його професійної діяльності.

Зміст першого розділу відображає результати виконання першого завдання дисертаційного дослідження.

Результати першого розділу висвітлено у наукових працях автора: [216, 217, 218, 220, 222, 225, 226, 228]

РОЗДІЛ II

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАРМАЦЕВТІВ У ПРОЦЕСІ ГУМАНІТАРНОЇ ПІДГОТОВКИ В КОЛЕДЖАХ

2.1. Змістові характеристики соціокультурної компетентності майбутніх фармацевтів

Зважаючи на те, що процес формування соціокультурної компетентності майбутніх фармацевтів у процесі гуманітарної підготовки передбачає покрокове вивчення досліджуваної компетентності, наступним кроком буде аналіз основних складових соціокультурної компетентності майбутніх фармацевтів.

Аналіз наукового доробку щодо визначення основних структурних складових соціокультурної компетентності майбутнього фахівця (Н. Г. Білоцерківської, М. В. Боліної, І. О. Зимньої, Т. М. Колодько, О. В. Квасник, Ю. В. Кузьменко, В. В. Сафоновой, П. В. Сулейманової, О. Ф. Усик, Т. М. Фоменко, О. О. Фролової та ін.) (див. додаток А) дозволяє стверджувати, що не існує однозначного та чіткого визначення структури соціокультурної компетентності. Це зумовлено передусім специфікою діяльності майбутніх спеціалістів у різних професійних сферах, а також стрімкими змінами вимог суспільства до рівня соціокультурних знань і вмінь випускників закладів вищої освіти. Це відображено в освітньо-кваліфікаційних характеристиках спеціалістів, які відповідають змінам у суспільній філософії мислення, що визначає моральні цінності, пріоритети, спрямованість людської діяльності²⁵⁴.

Водночас, розглянемо найбільш характерні складові соціокультурної компетентності, які виділяють науковці. Так, дослідниця І. О. Зимня зазначає, що структурними одиницями соціокультурної компетентності є

²⁵⁴ Мельник, О.Ф., 2018. *Формування професійної компетентності майбутніх техніків-технологів виробництва харчової продукції в процесі вивчення природничих дисциплін*. Кандидат наук. Житомирський державний університет імені Івана Франка.

когнітивна (знання змісту компетентності); *мотиваційна* (готовність до виявлення компетентності); *ціннісно-сміслова* (відношення до змісту компетентності); *поведінкова* (досвід виявлення компетентності)²⁵⁵.

Структурними складовими соціокультурної компетентності особистості, на думку В. В. Сафонової, є *соціокультурні знання* (відомості про країну, мова якої вивчається; духовні цінності та культурні традиції; особливості національного менталітету); *досвід спілкування* (вибір потрібного стилю спілкування, правильне трактування явищ іншомовної культури); *особистісне ставлення до фактів іншомовної культури* (здатність вирішувати соціокультурні конфлікти в спілкуванні); *володіння способами застосування мови* (доречне використання соціально значимих мовних одиниць у різних сферах міжкультурного спілкування, сприйнятливність до подібності та розбіжностей між соціокультурними явищами рідної культури та іншомовної)²⁵⁶. У структурі соціокультурної компетентності майбутнього судноводія О. О. Фролова виокремлює такі основні складники: *загальнокультурний* (здатність враховувати в процесі спілкування набутий за життя досвід у загальнолюдських і загальнокультурних надбаннях цивілізації та вміння коректно цим досвідом користуватися), *соціолінгвістичний* (здатність здійснювати доцільний вибір вербальних і невербальних засобів комунікації) та *професійно орієнтований* (володіння професійною стандартизованою мовою, фаховими знаннями, уміннями та навичками)²⁵⁷.

На думку Ю. В. Кузьменко, сама соціокультурна компетентність складається із *загальнокультурної компетентності* (формування у власній свідомості суми знань про нації, народи різних країн, елементи культури та використання отриманих знань при потребі); *лінгвокраїнознавчої компетентності* (знання особливостей вербальної та невербальної

²⁵⁵ Зимняя, И.А., 2003. Ключевые компетенции – новая парадигма результата образования. М.: Высшее образование сегодня, № 5, с. 6-14.

²⁵⁶ Сафонова, В.В., 1992. *Социокультурный подход к обучению иностранному языку как специальности*. Доктор педагогических наук. Московский институт развития образовательных систем.

²⁵⁷ Фролова, О.О., 2015. *Формування соціокультурної компетенції майбутніх судноводіїв у процесі вивчення професійно орієнтованих дисциплін*: автореф. дис. кандидата пед. наук. Тернопіль: Комунальний вищий навчальний заклад «Херсонська академія неперервної освіти» Херсонської обласної ради.

поведінки); *соціолінгвістичної компетентності* (здатність самостійно робити правильний вибір щодо застосування вербальних засобів спілкування та адекватно їх використовувати відповідно до умов спілкування, віку, соціального статусу, рівня освіти співрозмовника); *культуроснавчої компетентності* (враховування цінностей, традицій, звичаїв, способів життя, менталітету певного народу, нації та ін.)²⁵⁸. Згідно з дослідженням О. Ф. Усик до структури соціокультурної компетентності студентів філологічних спеціальностей належать *етнокультуроснавча компетентність* (знання про народ, національний характер, суспільно-державний устрій, здобутки в галузі освіти, культури, особливості побуту, традиції, звичаї); *етнолінгвістична компетентність* (здатність та вміння сприймати й використовувати мову, враховуючи її національно-культурні особливості); *соціолінгвістична компетентність* (знання особливостей національного мовленнєвого етикету й невербальної поведінки, навички врахування їх у реальних життєвих ситуаціях)²⁵⁹. На основі аналізу наукових праць, Т. М. Колодько виділяє такі компоненти соціокультурної компетентності майбутніх учителів іноземних мов: *країнознавча компетентність* (знання про народ-носій мови, національний характер, суспільно-державний устрій, здобутки у галузі освіти, культури, особливості побуту, традиції, звичаї); *лінгвокраїнознавча компетентність* (здатність сприймати мову в її культуроснавчій функції, враховуючи національно-культурні особливості); *соціолінгвістична компетентність* (знання особливостей певного національного мовленнєвого етикету та невербальної поведінки особистості, навички врахування їх у реальних життєвих ситуаціях)²⁶⁰. С. О. Шехавцова, з метою визначення змісту соціокультурної компетентності майбутніх учителів іноземної мови, виділяє *лінгвокультурну компетентність* (знання історико-культурних, країнознавчих особливостей, етнокультурного фону країни, прояв

²⁵⁸ Сморочинська, О.О., 2011. Соціокультурна компетенція як складова професійної підготовки майбутнього менеджера. *Витоки педагогічної майстерності: збірник наукових праць*. Полтава, с. 277-281.

²⁵⁹ Усик, О.Ф., 2010. *Формування соціокультурної компетентності студентів філологічних спеціальностей у процесі вивчення гуманітарних дисциплін*: автореф. дис. кандидата пед. наук. Кривий Ріг: Інститут педагогіки НАПН України.

²⁶⁰ Колодько, Т.М., 2005. *Формування соціокультурної компетенції майбутніх учителів іноземних у вищих педагогічних навчальних закладах*. Кандидат наук. Національний педагогічний університет ім. М.П.Драгоманова.

толерантності, поваги та розуміння соціокультурних особливостей представників інших культур); *соціолінгвістичну компетентність* (знання лексичних одиниць з національно-культурною семантикою); *етнопсихологічну компетентність* (знання соціокультурних норм поведінки в умовах міжкультурної комунікації, національної ментальності, ціннісно-розумових аспектів духовної культури, способу життя соціокультурних співтовариств); *комунікативну компетентність* (здатність до взаємодії в умовах міжкультурної комунікації, знання національно-специфічних моделей комунікативної поведінки представників інших мов та культур)²⁶¹.

Н. Г. Білоцерківська вважає, що структура соціокультурної компетентності майбутніх учителів уміщує: *когнітивний компонент* (сукупність наукових, методологічних, теоретичних і методичних знань про людину, суспільство та культуру; суть і способи здійснення соціокультурної діяльності; планування, форми, методи і засоби соціокультурної діяльності); *процесуально-діяльнісний компонент* (уміння здійснювати соціокультурну діяльність: інтелектуальні, проектувальні, організаторські, комунікативні, аналітико-рефлексивні); *особистісно-рефлексивний компонент* (мотиваційно-професійна спрямованість, особистісні професійно значущі якості для соціокультурної діяльності)²⁶². М. В. Боліна представляє структуру соціокультурної компетентності майбутнього вчителя в єдності *мотиваційно-цільового* (створення потреби та мети формувати соціокультурну компетентність та участь у міжкультурній взаємодії); *змістово-процесуального* (наявність блоків загальнопрофесійної та спеціальної підготовки: соціокультурологічної та лінгвістичної); *організаційно-технологічного* (визначення методів, засобів формування соціокультурної компетентності) та *критеріально-рівневого* (визначення критеріїв, рівнів сформованості соціокультурної компетентності в студентів) структурних

²⁶¹ Шехавцова, С.О., 2009. *Формування соціокультурної компетентності майбутніх учителів іноземної мови у познавчальній діяльності університету*: автореф. дис. кандидата пед. наук. Луганськ: Луганський національний університет ім. Т.Шевченка.

²⁶² Білоцерківська, Н.Г., 2009. *Формування соціокультурної компетентності майбутніх учителів у процесі вивчення гуманітарних дисциплін*: автореф. дис. кандидата пед. наук. Харків: Харк. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди.

компонентів²⁶³. Дослідження П. В. Сулейманової з'ясували, що соціокультурна компетентність студентів містить такі структурні компоненти як: *когнітивний* (знання з культури, історії, релігії; знання традицій, норм та правил спілкування, взаємодії, етикет; засоби застосування цих знань на основі актуалізації); *мотиваційно-ціннісний* (мотиви, які спонукають людину до організації діяльності; мотивація до взаємодії; толерантність; переконання та принципи, якими особистість оперує в процесі спілкування та в поведінці; емоційне ставлення до етнічних груп); *діяльнісно-поведінковий* (соціокультурні вміння: регуляція вольової сфери; конкретні мовленнєві дії; досвід спілкування в полікультурному суспільстві)²⁶⁴. Т. М. Фоменко, на основі узагальнення існуючого досвіду, виділяє наступні структурні компоненти соціокультурної компетентності майбутніх аграріїв: *комунікативний* (наявність знань, умінь та навичок щодо правил міжкультурного спілкування в професійній діяльності); *когнітивний* (знання та вміння користуватися невербальними засобами (міміка, жести) комунікації в роботі); *мотиваційно-ціннісний* (мотивація до взаємодії; здатність до саморозвитку, культурне самовизначення); *діяльнісно-поведінковий* (розвиток соціокультурних вмінь і навичок)²⁶⁵. О. В. Квасник, структуруючи соціокультурну компетентність студентів технічних університетів, пропонує включити до її складу такі компоненти: *емоційно-моральний* (використання знань норм, законів і традицій у процесі професійної та повсякденної діяльності, її позитивне оцінювання, толерантність, ставлення до професії як до цінності, здатність сприймати внутрішній світ іншого й ототожнювати себе з ним); *діагностично-прогностичний* (прогнозування та цілепокладання майбутньої діяльності, її результатів з огляду на умови існування в соціокультурному середовищі); *когнітивний* (наявність системи знань у

²⁶³ Болина, М.В., 2001. *Формирование социокультурной компетентности будущего учителя*: автореф. дис. кандидата пед. наук. Челябинск: Челябинский государственный университет.

²⁶⁴ Сулейманова, П.В., 2013. Национально-культурные центры как средство формирования социокультурной компетентности студентов, [online]. *Современные проблемы науки и образования*, № 6. Режим доступа: <https://www.science-education.ru/ru/article/view?id=11137> [Дата звернення 20 липня 2017].

²⁶⁵ Фоменко, Т.М., 2014. Визначення поняття «соціокультурна компетентність» у сучасній парадигмі вищої освіти. *Засоби навчальної та науково-дослідної роботи*, вип. 42, с. 149-156.

галузі соціокультурної діяльності та професійного спілкування); *діяльнісно-комунікативний* (отримання, засвоєння й використання досвіду діяльності, наявність полікультурних умінь і навичок щодо поведінки в суспільстві, потреби студента у формуванні та самовдосконаленні соціокультурної компетентності, розвиток комунікаційних умінь; володіння технікою й засобами вербальної та невербальної комунікації, вміння вибирати оптимальний стиль спілкування); *особистісний* (моральна позиція суб'єкта, особистісні та професійно значущі якості, здібності особистості, самовираження й саморозвиток, самоаналіз і самоуправління)²⁶⁶. Це свідчить про те, що майбутньому фахівцю потрібно володіти низкою необхідних компетентностей, які сприятимуть здійсненню продуктивної взаємодії з представниками інших соціальних, вікових та культурних груп під час виконання професійних обов'язків.

Отже, як свідчить проведений аналіз наукових досліджень, в якості основних структурних елементів соціокультурної компетентності майбутнього фахівця будь-якої сфери діяльності можна виділити: *мотиваційний* (готовність до розвитку, формування професійної компетентності); *аксіологічний* (розвинена система цінностей і ціннісних орієнтацій необхідних у певній фаховій діяльності; позитивна етнічна самоідентифікація; толерантність свідомості тощо); *когнітивний* (професійні знання про об'єктно-суб'єктні соціальні відносини, вимоги суспільства до працівника певної галузі, культуру як соціальне середовище соціалізації особистості, власне її процес та його механізми); *діяльнісний* (уміння здійснювати певну соціокультурну діяльність під час виконання своїх професійних обов'язків: інтелектуальну, проектувальну, комунікативну, аналітико-рефлексивну); *особистісно-рефлексивний* (професійна спрямованість, сформовані особистісні професійно значущі якості для здійснення соціокультурної діяльності у своїй професії).

²⁶⁶ Квасник, О.В., 2014. *Формування соціокультурної компетентності студентів технічних університетів у процесі вивчення психолого-педагогічних дисциплін*: автореф. дис. кандидата пед. наук. Київ: Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут».

На основі теоретичного аналізу, узагальнення досвіду науковців стосовно структурування соціокультурної компетентності майбутнього фахівця з'ясовано, що структурні компоненти об'єднують змістові та динамічні характеристики соціокультурної компетентності, які зумовлюють здатність майбутнього фахівця легко відмовлятися від недоцільних способів професійної поведінки, прийомів мислення та емоційного реагування, приймати або виробляти нові, оригінальні підходи до вирішення професійно-виробничих ситуацій при певних принципах і основах життєдіяльності²⁶⁷.

З метою визначення змісту структури соціокультурної компетентності в професійній підготовці майбутніх фармацевтів зазначимо, що проблема здоров'я завжди посідала вагоме місце в суспільно-економічному й культурному житті людства. Виходячи з цього, фахівцю фармацевтичної сфери, окрім володіння повною інформацією про лікарські засоби, їх побічну дію, протипоказання до використання, володіння вміннями та навичками приготування ліків в умовах аптеки, необхідно виконувати здоров'язбережувальну функцію, зокрема сприяти лікувальному процесу, профілактиці захворювань; бути здатним виконувати свої професійні функції щодо кваліфікованого забезпечення населення лікарськими засобами й виробами медичного призначення та надавати необхідну інформацію про їх застосування; уміти поєднувати ринкові та соціальні принципи у своїй професійній діяльності; забезпечувати безконфліктне професійне спілкування та взаємодію з пацієнтами, ураховуючи їхні національні особливості, соціальний статус, етнічну приналежність, стать, мову, а також релігійні чи культурні переконання. Для цього потрібно використовувати не лише професійні знання, а й життєвий та соціокультурний досвід.

З'ясовано, що соціокультурна компетентність фармацевта складається з низки компетентностей, які наділяють майбутніх фахівців цієї сфери здатністю здійснювати ефективну соціокультурну діяльність. Ці

²⁶⁷ Фамілярська, Л.Л., 2017. *Розвиток інформаційно-комунікаційної мобільності педагога в освітньому середовищі післядипломної освіти*. Кандидат наук. Житомирський державний університет імені Івана Франка.

компетентності, як розкрито в наукових дослідженнях, мають ґрунтуватися на таких факторах:

- соціокультурний досвід (співпраця з представниками міжнародних фармацевтичних компаній, вивчення досвіду застосування у фармацевтичній практиці лікарських засобів іноземного походження, обмін досвідом із іноземними партнерами щодо надання фармацевтичної допомоги та опіки населенню, ділові закордонні подорожі, навчання та стажування в міжнародних фармацевтичних компаніях, участь у міжнародних конференціях тощо);
- фактори культурного порядку (соціальне становлення, культура, рекламні кампанії)²⁶⁸;
- особові чинники (вік, рід занять, економічний стан, стиль життя)²⁶⁹;
- соціальні фактори (соціальний статус, традиції в лікуванні, захворюваність, доступність інформації для населення)²⁷⁰;
- психологічні фактори (мотивація, сприйняття, засвоєння, переконання та відносини)²⁷¹;
- навички міжособистісної взаємодії (ефективна взаємодія з представниками різних вікових та соціальних груп, сприймання й розуміння співрозмовника, збір інформації про стан здоров'я, консультування та навчання відвідувачів щодо застосування лікарських засобів, використання різноманітних засобів й методів впливу на співрозмовника, гуманне й уважне ставлення до особи співрозмовника, повага до нього, урахування основ прояву культури й такту тощо).

На думку К. А. Сметаніної, фармацевт є найбільш гуманною професією, головним призначенням якої є піклування про благополуччя кожного пацієнта, що зобов'язує ставити здоров'я людини вище особистих та

²⁶⁸ Пестун, І.В., Бондарєва, І.В. та Мнушко, З.М., 2009. Кількісна оцінка впливу факторів зовнішнього макросередовища на роботу аптекних підприємств: *метод. рек. Х.*: Вид-во НФаУ, 23 с.

²⁶⁹ Там само

²⁷⁰ Там само

²⁷¹ Там само

комерційних інтересів²⁷². На думку І. Д. Бойчук, майбутній фармацевт повинен бути підготовлений до активної соціальної діяльності, яка б сприяла задоволенню потреб споживачів аптеки, адже об'єктом впливу зазначеного фахівця є здоров'я людини. Фармацевт повинен вільно володіти державною мовою, повинен мати високі моральні якості, бути здатним до збереження та примноження культурних цінностей суспільства, уміти приймати професійні рішення з урахуванням соціальних наслідків та вміти вести конструктивний діалог з представниками різних культур²⁷³. Спираючись на аналіз наукових досліджень Л. Г. Буданової, у структурі професійної компетентності фармацевта виділено *особистісний компонент* (мотиви, потреби, цілі, інтерес до вивчення професійно спрямованих дисциплін); *когнітивний* (система набутих теоретико-методологічних знань з гуманітарних та соціально-економічних дисциплін, необхідних для забезпечення професійної та соціокультурної діяльності); *практичний* (набуття професійних умінь, необхідних й достатніх для успішного здійснення професійної діяльності); *оцінно-рефлексивний* (здатність застосовувати набуті знання та вміння для здійснення професійної діяльності; здатність до критичного прогнозування результатів власної професійної діяльності й відносин, що відображаються у володінні прийомами фармацевтичної опіки)²⁷⁴.

На основі поглядів науковців стосовно структурних компонентів соціокультурної компетентності майбутнього фахівця, визначення їх специфіки та особливостей, а також питань щодо соціального та культурного характеру професійної діяльності майбутнього фармацевта, з'ясовано авторську структуру соціокультурної компетентності фармацевта (див. рис. 2.1.).

²⁷² Сметанина, К.А., 2015. Альтруизм в профессии фармацевта. *Молодой учёный*, № 10, с. 1527-1530.

²⁷³ Бойчук, І.Д., 2007. Сучасні тенденції професійної підготовки фармацевтів в Україні. В: А.Г.Гудманян, ред. *Гуманітарні проблеми становлення сучасного фахівця: матеріали VIII Міжнародної науково-практичної конференції*. Київ, Україна, 22-23 березня 2015. К.: НАУ, с. 144-145.

²⁷⁴ Буданова, Л.Г., 2015. Моніторинг якості ключових компетенцій майбутніх фармацевтів, [online]. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*, вип. 42. с. 81-86. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pfto_2015_42_13. [Дата звернення 25 листопада 2018].

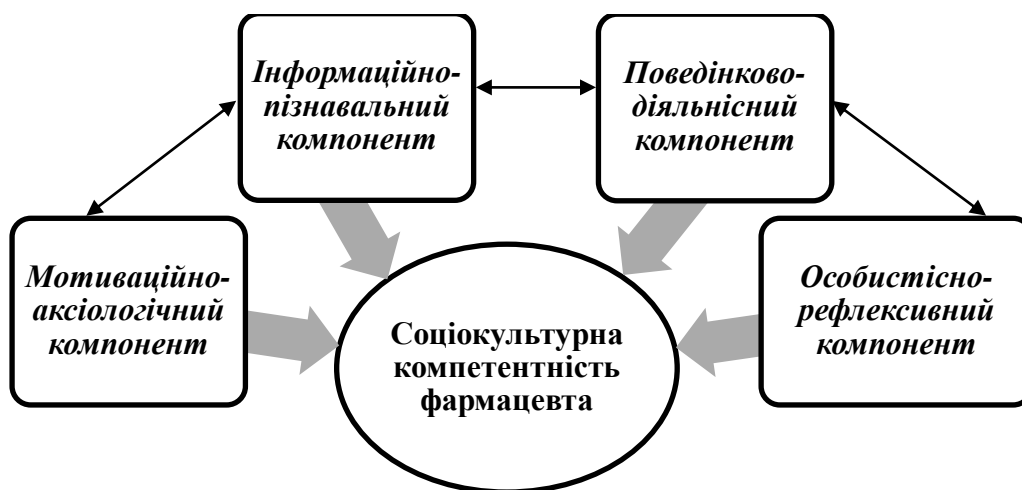

Рис. 2.1. Структура соціокультурної компетентності фармацевта

Усі компоненти структури соціокультурної компетентності взаємообумовлені та взаємозалежні. Отож, структурними компонентами соціокультурної компетентності виділяємо:

1. *Мотиваційно-аксіологічний* – включає мотиви, цінності, потреби, інтереси, мету, установки майбутнього фармацевта стосовно ціннісного ставлення до майбутньої професійної діяльності як до потреби щодо формування й самовиховання високої соціокультурної компетентності; здатність до саморозвитку та культурного самовизначення; прагнення до міжкультурної взаємодії.

2. *Інформаційно-пізнавальний* – характеризує рівень соціокультурної обізнаності студентів у фармацевтичній сфері; формує сукупність соціокультурних знань професійного, психологічного, педагогічного, культурологічного та соціального характеру (світогляд, соціокультурний досвід, знання й розуміння сутності та способів самовиховання соціокультурної компетентності; підготовка до суспільного життя й до професійної діяльності тощо).

3. *Поведінково-діяльнісний* – передбачає розвиток соціокультурних умінь та навичок (уміння застосовувати соціокультурну інформацію на практиці, уміння передавати інструментарій самопізнання й саморозвитку іншому; уміння рефлексувати власну діяльність і поведінку; здатність

розв'язувати професійні завдання при взаємодії із представниками інших соціальних груп).

4. *Особистісно-рефлексивний* – характеризує формування особистісної компетентності (соціокультурні якості; здатність оцінювати професійні явища з опорою на соціальні, культурні та особистісно значимі цінності; здатність сприймати внутрішній світ іншого й ототожнювати себе з ним; мобільність; спостережливість), індивідуальної компетентності (професійні якості та здібності, засоби саморегуляції) та рефлексивної компетентності (уміння здійснювати самооцінку, самоаналіз та самокорекцію, рефлексивна позиція щодо сформованого рівня соціокультурної компетентності).

Отже, нами з'ясовано, що структура соціокультурної компетентності фармацевта – це єдність мотиваційно-аксіологічного, інформаційно-пізнавального, поведінково-діяльнісного та особистісно-рефлексивного компонентів. Варто зазначити, що кожен із названих компонентів структури має певні завдання та реалізує конкретні функції. Надамо більш детальну характеристику кожному з виділених структурних компонентів соціокультурної компетентності майбутніх фармацевтів.

Мотиваційно-аксіологічний компонент є основою формування соціокультурної компетентності майбутніх фармацевтів. Цей компонент передбачає формування позитивних стійких мотивів, ціннісних орієнтацій майбутніх фармацевтів на розвиток означеної компетентності під час вивчення гуманітарних дисциплін у медичних, фармацевтичних закладах вищої освіти. Виділений компонент відображає ступінь усвідомлення студентами-фармацевтами значущості як обраної професії, так і соціокультурної компетентності в рамках цієї професії.

Мотив – багатовимірне утворення, яке узгоджує різні види спонукань: потреби, інтереси, переконання, соціальні настанови, цінності особистості, тому цей компонент охоплює певну кількість показників, що розширюють і характеризують уявлення про професійну спрямованість навчання. Науковці

А. І. Кузьмінський, В. Л. Омеляненко²⁷⁵ розглядають мотив як внутрішню спонукальну силу, яка забезпечує рух особистості до пізнавальної діяльності, активізує розумову активність. Учені зазначають, що мотивами можуть бути потреби й інтереси, прагнення й емоції, установки й ідеали, а з психологічного погляду мотиви виступають як внутрішні рушії діяльності особистості.

Основою успішного вирішення проблем вважають мотивацію. За визначенням науковців А. М. Колота²⁷⁶, Дж. О'Шонессі²⁷⁷, О. В. Крушельницької²⁷⁸, мотивація це сукупність мотивів, що спонукають людину до здійснення тих чи інших дій і вчинків; складний соціально-психологічний, інтелектуальний, емоційний і вольовий акт, який потребує аналізу й оцінки альтернатив, вибору та прийняття рішень. Водночас учені Ю. І. Палеха²⁷⁹, О. Д. Сердюк²⁸⁰, В. Г. Шинкаренко²⁸¹ трактують мотивацію як процес спонукання та стимулювання кожного працівника й колективу в цілому до результативної діяльності для досягнення особистих цілей і головної мети організації. На думку Б. Ф. Ломова, значне місце у формуванні мотивації відіграють суспільні інститути, насамперед, ті людські спільноти, до яких належить цей індивід. Розвиток мотивації варто розглядати не як процес «із середини» індивіда, а в плані розвитку його зв'язків з різними соціальними групами. Тобто перехід від одного рівня мотивації до іншого визначається не законами спонтанного розвитку індивіда, а розвитком його взаємин і зв'язків з іншими людьми, із суспільством у цілому²⁸².

Вивчення наукових праць (Дж. Аткинсон²⁸³, Ф. Герцбергер²⁸⁴, С. С. Занюк²⁸⁵ та ін.) дозволило уточнити змістове наповнення мотиваційно-

²⁷⁵ Кузьмінський, А.І., Омеляненко, В.Л., 2006. *Педагогіка родинного виховання: навч. посіб.* К.: Знання, с. 108.

²⁷⁶ Колот, А.М., 2002. *Мотивація персоналу*. К.: КНЕУ, с. 17.

²⁷⁷ О'Шонессі, Дж. *Принципи організації управління firmой*, [online]. Режим доступу: [http://udik.com.ua/books /book-1081/](http://udik.com.ua/books/book-1081/) [Дата звернення 25 листопада 2018].

²⁷⁸ Крушельницька, О.В., 2008. *Менеджмент персоналу*. К.: Знання України, с. 254.

²⁷⁹ Палеха, Ю.І., 2010. *Менеджмент персоналу*. К.: Ліра, с. 41.

²⁸⁰ Сердюк, О.Д., 2004. *Теорія та практика менеджменту*. К.: Професіонал, с. 136.

²⁸¹ Шинкаренко, В.Г., 2000. Система мотиваційного моніторингу працівників підприємства. *Україна: аспекти праці*, № 4, с. 27-32.

²⁸² Трофімов, Ю.Л., 2008. *Психологія: підручник*. К.: Либідь, 560 с.

²⁸³ Atkinson, J.W., Raynor, J.O., 1974. *Motivation and Achievement*. Wash D. C

²⁸⁴ Herzberg, F., 1993. *The Motivation to Work*. New Jersey: Transaction Publishers, 180 p.

аксіологічного компонента з урахуванням специфіки професійної діяльності працівників фармацевтичного сектору галузі охорони здоров'я та змісту фахової підготовки студентів цього профілю в закладах вищої освіти.

Узагальнюючи думку вчених, зазначимо, що мотиваційні чинники безпосередньо пов'язані із сутністю та характером професійної діяльності фахівця будь-якої сфери. Вони сприяють підвищенню рівня задоволеності роботою і розглядаються в якості самостійної групи потреб, яку, зокрема, можна визначити як потреби в професійному зростанні. До основних мотивів професійної діяльності майбутніх фармацевтів відносимо такі як: професійний успіх, суспільне визнання, умови праці, рівень заробітної плати, соціальний статус, можливість кар'єрного зростання, ступінь відповідальності тощо. Визначені мотиви дають змогу спроектувати мотивацію майбутніх фармацевтів не тільки до підвищення рівня власної професійної підготовки, але й до формування соціокультурної компетентності в рамках обраної професії.

Зазначимо, що саме гуманітарна підготовка сприяє розвитку такої мотивації, оскільки при вивченні таких дисциплін, як: українська мова (за професійним спрямуванням), англійська мова (за професійним спрямуванням), культурологія, історія та культура України студенти мають змогу поглиблювати власні соціокультурні знання, формувати моральні та особистісні якості, навчитися творчо й критично мислити, аналізувати й вирішувати конфліктні ситуації, вивчати культурні цінності представників різних культур та соціумів, вникати в суть зразків мистецтва, історичних процесів тощо.

У змісті мотиваційно-аксіологічного компонента соціокультурної компетентності майбутніх фармацевтів важливе місце належить цінностям, які трактуються науковцями як нормативні уявлення, що виражають позитивну або негативну значущість явищ, ідей, настановлень

²⁸⁵ Занюк, С.С., 2002. *Психологія мотивації*: навч. посібник. К.: Либідь, 304 с.

життєдіяльності з погляду їх відповідності потребам, інтересам і цілям суспільства, соціальних груп, окремої особи²⁸⁶.

Отже, вагомість завдань у фармацевтичній сфері вимагає формування та розвитку в спеціалістів цієї професії певних цінностей, які сприятимуть вибору майбутніми фармацевтами конкретних цілей, планів та засобів щодо здійснення їх продуктивної професійної діяльності в соціокультурному просторі; допоможуть формувати характер і контролювати власні вчинки, приймати правильні рішення тощо.

У філософському словнику «цінність» трактується як соціально-філософська категорія, яка позначає позитивне чи негативне значення явищ природи, продуктів суспільного виробництва, форм суспільної організації, історичних подій, моральних вчинків, духовних потреб (носіїв цінностей) для людства, окремого суспільства, народу, класу, соціальної групи на конкретному етапі історичного розвитку²⁸⁷.

Б. С. Братусь визначає цінності особистості як усвідомлені й прийняті людиною загальні смисли її життя. Саме особистісні цінності, у випадку їх усвідомлення, як вважає науковець, є основними одиницями свідомості особистості, що визначають головне й відносно постійне ставлення людини до основних сфер життя – до світу, до інших людей, до самої себе²⁸⁸.

О. М. Корнієнко розглядає цінності особистості як системну ознаку, що проявляється як функціональний аспект особистісного значення в процесі діяльності, характеризує специфічні аксіологічні відносини з боку особистості, спрямовані на реалізацію як особистих потреб, інтересів, так і інтересів системи, до якої належить певна особистість. Згідно з думкою науковця, цінності можна класифікувати на соціальні та індивідуальні. Соціальність цінностей полягає в тому, що вони зумовлені системою виховання і навчання, певною структурою соціальних відносин, формуються,

²⁸⁶ Роговець, О.В., 2009. Структура громадянської культури підлітків: когнітивний компонент. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді*, 1 (13), с. 317-325.

²⁸⁷ Лепіхова, Л., 2004. Соціально-психологічна компетентність у психологічній взаємодії, № 11, с. 24-26.

²⁸⁸ Братусь, Б.С., 1988. Аномалии личности. М.: Мысль, 301 с.

виходячи з інтересів і завдань суспільства, коригуються та спрямовуються ними, є проекцією його духовного життя; індивідуальність виявляється в залежності цінностей від особливостей особистості, її життєвого досвіду, специфіки потреб, інтересів, ідеалів²⁸⁹.

Т. М. Фоменко переконливо доводить, що цінності посідають важливе місце в загальній структурі особистості, оскільки сприяють визначенню її життєвих пріоритетів, що, своєю чергою, впливає на соціальні уявлення та соціальну поведінку особистості. Від рівня засвоєння й оволодіння ціннісними орієнтаціями залежить якість професійної підготовки майбутніх фахівців²⁹⁰.

У цілому мотиваційно-аксіологічний компонент передбачає засвоєння майбутніми фармацевтами під час вивчення гуманітарних дисциплін системи національних і загальнолюдських цінностей, які дозволять їм проявляти та відображати власний внутрішній світ, розкривати своє ставлення до культурних цінностей інших народів, правильно діяти в життєвих і фахових ситуаціях, тактовно поводитися при вирішенні складних професійних завдань. Цей компонент чітко окреслює особисте ставлення майбутнього фармацевта до пацієнта, до співробітників, керівників і підлеглих (емоційна стійкість, толерантність, соціальна відповідальність); формує основи продуктивної соціокультурної взаємодії; дає можливість налагоджувати міжкультурні контакти; визначає сукупність якісних характеристик, що відображають моральну позицію майбутнього фармацевта.

Отже, сформована в процесі гуманітарної підготовки стійка мотивація майбутніх фармацевтів щодо вдосконалення їхньої власної соціокультурної компетентності та сформованість ціннісних установок, необхідних для здійснення соціокультурної взаємодії з представниками іншого соціокультурного простору під час виконання професійних обов'язків,

²⁸⁹ Корнієнко, О.М., 1998. *Національні цінності особистості: сутність та особливості формування*: автореф. кандидата філософ. наук. Київ: Київський університет ім. Т. Шевченка.

²⁹⁰ Фоменко, Т.М., 2014. Структура і зміст соціокультурної компетентності майбутніх фахівців-аграріїв. *Гуманітарний вісник ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди»*. Додаток 1 до вип. 5, том V (56): Тематичний випуск «Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору». К.: Гнозис, с. 478-487.

становлять мотиваційно-аксіологічний компонент змістової структури соціокультурної компетентності майбутніх фармацевтів.

Необхідною й ефективною умовою підтримки позитивної мотивації та формування ціннісних орієнтацій майбутніх фармацевтів до навчально-пізнавальної діяльності є засвоєння студентами під час вивчення гуманітарних дисциплін різноманітної соціокультурної інформації, орієнтованої на їхню майбутню спеціальність. Саме цьому сприяє **інформаційно-пізнавальний компонент** структури соціокультурної компетентності майбутніх фармацевтів. Розвиток цього компонента передбачає поглиблення процесу формування соціокультурної компетентності майбутніх фармацевтів у процесі гуманітарної підготовки через набуття необхідних знань про:

- сутність, зміст, методи та способи соціокультурної взаємодії в суспільстві;
- специфіку (норми, правила, моделі вербального та невербального комунікативного спілкування) міжособистісної взаємодії фармацевта з відвідувачами аптек різних вікових і соціальних груп, з колегами та партнерами інших країн світу;
- норми універсальної теорії ввічливості, етикету та культури;
- індивідуальні й вікові особливості особистості;
- особливості, звичаї, традиції, системи комунікативної поведінки, цінності та переконання, схожості та розбіжності в культурах осіб і груп, які є представниками різних соціумів, віросповідань тощо;
- закономірності та особливості вирішення конфліктних ситуацій у фармацевтичній практиці.

Головною ознакою знань, отриманих при вивченні гуманітарних дисциплін, є їх багатофункціональність. Це не просто інформація, що пасивно зберігається в пам'яті, а засіб координації практичної діяльності, прийняття особистістю самостійних рішень у конкретних професійних

ситуаціях, спрямування й організація професійних дій, а також це критерій, завдяки якому фахівець оцінює результативність своєї роботи.

Учені Л. Г. Кайдалова, Н. В. Альохіна вважають, що основними показниками інформаційно-пізнавального компонента підготовки майбутнього фармацевта є вміння аналізувати, осмислювати, виділяти головне з інформації, наданої пацієнтом, приймати правильне рішення при недостатній інформації, розуміти сутність взаємозв'язків, притаманних певній проблемі; знаходити оптимальні засоби вирішення професійних ситуацій, передбачати можливі відхилення та небажані наслідки тощо. Фармацевт повинен мати високі показники пам'яті, психомоторних реакцій, сприйняття, уваги, інтелекту, ерудованості та ін.²⁹¹

Інформаційно-пізнавальний компонент передбачає вміння й навички прояву соціокультурної компетентності майбутніми фармацевтами в різноманітних професійних ситуаціях: володіння конкретними мовленнєвими діями (консультування, надання інформації з лікарських засобів, моніторинг лікарської терапії, надання порад, інструкцій і рекомендацій тощо), адекватна поведінка в процесі міжособистісного спілкування (усвідомлення фармацевтом своїх сильних і слабких сторін та здатність оцінити, проаналізувати дії, що впливають на людей, які оточують, їхню діяльність та самопочуття тощо), застосування норм універсальної теорії ввічливості, етикету та культури (емпатія, толерантність, здатність розуміти інших людей, схильність до надання допомоги, підтримка оточення, їх навчання, турботливість, здатність ураховувати бажання, пріоритети та сумніви представників різних культурних співтовариств тощо).

Саме сукупність соціокультурних знань майбутніх фармацевтів, їхня здатність до систематизації, аналізу, узагальнення та застосовування в майбутній професійній діяльності значним чином впливає на поведінку та професійну діяльність майбутнього фармацевта.

²⁹¹ Кайдалова, Л.Г., Альохіна, Н.В., 2009. Психологічна та соціальна компетентності майбутніх фахівців, [online]. *Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту*, № 4. с. 40-43. Режим доступу <http://dspace.nuph.edu.ua/handle/123456789/2929> [Дата звернення 13 серпня 2017].

Проаналізуємо поведінково-діяльнісний компонент структури соціокультурної компетентності майбутніх фармацевтів.

Поведінково-діяльнісний компонент структури соціокультурної компетентності майбутніх фармацевтів передбачає, що формування зазначеної компетентності повинно здійснюватися в межах свідомої соціокультурної діяльності.

Головним завданням працівників фармацевтичної сфери є збереження життя та охорона здоров'я людей незалежно від їхнього соціального статусу, культурного походження, релігійних поглядів або національності. Саме тому майбутньому фармацевту необхідні навички культури спілкування, дотримання у своїй діяльності принципів професійної етики, деонтології та ін. Культура спілкування майбутніх фармацевтів включає володіння навичками адекватної поведінки в процесі міжкультурної комунікації, що дозволяють легко вступати в контакти з представниками різних національностей, соціумів, зберігаючи при цьому самоконтроль та самовладання. Хвора людина потребує поважного й турботливого ставлення до себе нітрохи не менше, ніж ліків. Уміння підтримати хворого морально, порадити, поспівчувати, вкладаючи душу у свою роботу, — моральна норма й громадянський обов'язок кожного працівника фармацевтичної сфери.

Аналізуючи професійну діяльність фармацевтичного працівника, Г. В. Козаченко виділяє дотримання фармацевтичної етики як обов'язкову складову професіоналізму, що зумовлює вирішення низки проблем, пов'язаних з моральною відповідальністю, із захистом прав споживачів від незаконної діяльності деяких суб'єктів господарювання, проникненням на ринок фальсифікованих лікарських засобів, нечесною конкуренцією, використання досягнень фармації в антигуманних цілях тощо²⁹².

У наукових дослідженнях О. М. Щеглової діялісно-поведінковий компонент розглядається як розвиток здатності особистості до розв'язання

²⁹² Козаченко, Г.В., 2017. Особливості професійної діяльності викладачів фармацевтичного профілю у вищому навчальному закладі I-II рівнів акредитації. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*, 2 (88). с. 146-150.

професійних завдань при взаємодії із представниками різних культурних груп²⁹³. Т. М. Фоменко, аналізуючи критерій сформованості соціокультурної компетентності, акцентує увагу на тому, що діяльнісно-поведінковий компонент визначає сформованість умінь майбутнього фахівця реалізовувати соціокультурну діяльність, сприяє адекватності його комунікативної поведінки. Згідно з думкою дослідниці, цей критерій складається з низки показників: готовність до соціокультурної взаємодії; сформованість комунікативних умінь; уміння контролювати свою поведінку в конфліктній ситуації та вибирати правильну стратегію поведінки²⁹⁴.

Щоб ефективно функціонувати в соціокультурному суспільстві та бути конкурентоспроможними на фармацевтичному ринку праці, майбутні фахівці цієї професії повинні надавати посильну допомогу пацієнтам, які часто є носіями інших цінностей, вірувань, світосприйняття, світогляду та поведінки, а також враховувати соціальні, культурні та мовні потреби пацієнтів; бути толерантними; мати здатність до саморозвитку та культурного самовизначення. Соціокультурна компетентність фармацевтів часто визначається як сукупність конгруентних форм поведінки, що дає змогу фахівцю ефективно працювати в різних міжкультурних ситуаціях²⁹⁵.

Як зазначається вище, професійна діяльність працівників фармацевтичного сектору галузі охорони здоров'я прямо чи опосередковано пов'язана з комунікативними процесами. Знання способів удосконалення власної соціокультурної компетентності, а також володіння методами, прийомами здійснення ефективного міжособистісного спілкування є тим інструментарієм, який надає фармацевтам можливість постійно поліпшувати результати своєї професійної діяльності.

²⁹³ Щеглова, Е.М., 2005. *Развитие поликультурной компетентности будущих специалистов*. Кандидат наук. Омский государственный педагогический университет.

²⁹⁴ Фоменко, Т.М., 2017. Визначення критеріїв сформованості соціокультурної компетентності майбутніх аграріїв. *Педагогіка в системі гуманітарного знання: матеріали III Міжнар. науково-практ. конф.* Херсон: Видавничий дім «Гельветика», с. 92-94.

²⁹⁵ Halburn, KV, Halburn, DA., 2008. *Essentials of Cultural Competence in Pharmacy Practice*. Washington, D.C.: American Pharmacists Association.

На думку Н. В. Альохіної, саме комунікативна компетентність є важливою складовою при становленні фахівця, оскільки створює соціально-психологічну основу взаємодії та сприяє інтенсивному включенню особистості у виробничу діяльність, забезпечуючи її якісний результат²⁹⁶. В. М. Приходько зазначає, що фахівець будь-якої сфери повинен володіти різноманітними навичками міжособистісного спілкування, а саме: ефективно говорити й слухати, налагоджувати комунікативний контакт з іншими людьми; орієнтуватися в особливостях партнера в спілкуванні; спостерігати, розуміти та застосовувати невербальну мову; запобігати та долати перепони у взаєморозумінні з іншими тощо²⁹⁷. О. М. Тур відзначає, що соціокультурний характер професійно-комунікативної компетенції фахівців – це набуття ними в суспільстві соціокультурного досвіду, розвиток і вдосконалення своєї особистості, суб'єктивне визнання духовних цінностей. Комунікативним завданням соціокультурного рівня є обґрунтоване ставлення до позиції співрозмовника щодо професійної проблеми та процедур поведінкового характеру в професійно значущих ситуаціях²⁹⁸.

Комунікативна діяльність фармацевта має певні особливості: необхідність володіння вміннями використовувати інші мови в різних соціокультурних ситуаціях; будувати контакти з іноземними партнерами; знаходити взаєморозуміння з представниками різних соціумів, вікових груп, віросповідань; толерантно розв'язувати соціокультурні конфлікти; контролювати власні емоції під час діалогу з пацієнтами або колегами; бути стриманим і тактовним; правильно інтерпретувати прояви іншомовної культури; прогнозувати моделі сприйняття мовлення співрозмовником тощо.

Отже, поведінково-діяльнісний компонент охоплює комплекс умінь, які забезпечують розвиток соціокультурної компетентності майбутнього

²⁹⁶ Альохіна, Н.В., 2013. Формування комунікативної компетентності майбутніх фахівців. *Проблеми сучасної педагогічної освіти*. Педагогіка і психологія, вип. 40 (2), с. 51-55.

²⁹⁷ Овчарук, О.В., 2004. *Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи*. Бібліотека з освітньої політики. К.: «К.І.С», с. 3-21.

²⁹⁸ Тур, О.М., 2014. Професійно-комунікативна компетенція майбутнього спеціаліста: структура, функціональні компоненти та рівні. *Наукові записки Тернопільського нац. пед. ун-ту ім. Володимира Гнатюка*. Серія: Педагогіка. Тернопіль, вип. № 2, с.53-57.

фармацевта шляхом самовиховання, саморозвитку й самовдосконалення. Цей компонент передбачає наявність умінь здійснювати соціокультурну взаємодію, аналізувати власну діяльність і поведінку, розв'язувати конфліктні ситуації, а також передбачає здатність долати стреси та управляти стресовими ситуаціями в процесі певної професійної соціокультурної взаємодії.

Наступним структурним компонентом соціокультурної компетентності майбутнього фармацевта виділяємо *особистісно-рефлексивний компонент*, реалізація якого передбачає спрямованість спеціаліста фармацевтичної сфери на самоконтроль, самовдосконалення та самоаналіз власного рівня соціокультурного розвитку. Цей компонент характеризує систему потреб студентів щодо особистісного соціокультурного саморозвитку та усвідомлення необхідності сформованості зазначеної компетентності для майбутньої професійної діяльності.

Проблему рефлексивного компонента в структурі професійної компетентності майбутніх фахівців досліджувало багато науковців. В. В. Желанова трактує рефлексивну компетентність як метакомпетентність, яка є інтегрованою характеристикою особистості і представлена сукупністю компонентів, адекватних рефлексивній діяльності, що реалізується в ефективному здійсненні рефлексивних процесів й зумовлює успішне оволодіння професійною діяльністю²⁹⁹. І. Є. Єліна, досліджуючи питання рефлексивної компетентності, відзначає, що її суть полягає в усвідомленні особистістю свого покликання та його реалізації, а також у визнанні соціальної цінності результату своєї діяльності на основі глибокого різнобічного аналізу³⁰⁰. Е. В. Ільєнков визначає рефлексію як осмислення особистістю своїх дій і з'ясування їхніх основ (усвідомлення схем і правил

²⁹⁹ Желанова, В.В., 2017. Розвиток рефлексивної компетентності та суб'єктності як ознак обдарованої особистості майбутнього педагога у ВНЗ. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*, Педагогічні науки, вип. 2 (88), с. 118-122.

³⁰⁰ Елина, И.Е., 1999. *Компетентность как интегральная характеристика профессиональной деятельности государственных служащих*. Кандидат психол. наук. Российская академия государственной службы. Москва.

власних дій)³⁰¹. На думку Т. В. Разіної, рефлексія забезпечує здатність особистості реконструювати й аналізувати побудову власної думки, визначати її склад і структуру; можливість порівняння нинішньої розумової стратегії розв'язання ситуації з обраною раніше; пошук нового знання всередині себе, завдяки чому забезпечується процес самопізнання; аналіз процесу мислення та контроль за розумовими стратегіями³⁰².

Ураховуючи погляди науковців, зазначимо, що рефлексія є домінантною серед інших компонентів і займає провідну позицію в реалізації особистісної складової процесу формування соціокультурної компетентності майбутніх фармацевтів у процесі гуманітарної підготовки.

Реалізація рефлексивного компонента в процесі вивчення гуманітарних дисциплін передбачає вміння студентів свідомо контролювати результати своєї навчальної діяльності й рівень особистісних досягнень; уміння діагностувати рівень сформованості власної соціокультурної компетентності; забезпечує формування таких якостей і властивостей особистості, як креативність, ініціативність, націленість на співробітництво, співтворчість, схильність до самоаналізу. Саме тому у процесі гуманітарної підготовки необхідно проектувати такі завдання, під час яких студенти зможуть коригувати свою роботу відповідно до запланованих ними дій та усувати виявлені прогалини в знаннях і вміннях. У цьому випадку самоконтроль зводиться до аналізу власних дій і результатів праці. Студенти оцінюють й співвідносять результати своєї навчальної діяльності з тими, які необхідно отримати за планом.

Особистісно-рефлексивний компонент у діяльності майбутніх фармацевтів є регулятором особистісних досягнень, самоврядування, поштовхом до самопізнання, професійного зростання, розвитку рефлексивних здібностей і формування власної соціокультурної компетентності.

³⁰¹ Ильенков, Э.В., 2000. *Личность и творчество*. М.: Педагогика, 175 с.

³⁰² Разина, Т.В., 2003. Рефлексия в педагогическом мышлении. В: М.М. Кашапов, ред. *Психология профессионального педагогического мышления*. М.: Институт психологии РАН, с. 233-282.

Отже, основою особистісно-рефлексивного компонента соціокультурної компетентності майбутнього фармацевта є оптимальне поєднання форм, методів і прийомів контролю в реалізації навчальних цілей; можливість самоконтролю та самооцінки власних навчальних досягнень студентів, здійснення діяльності з метою фіксації її результатів та можливості подальшої корекції.

Структурний аналіз соціокультурної компетентності майбутніх фармацевтів дозволив зробити висновок про те, що вона інтегрує пізнавальні відношення, мотиви, цінності, емоції, практичні вміння, навички, соціально-культурні знання, зокрема й спеціальні фармацевтичні знання соціокультурного контексту, досвід, тобто все те, що майбутній фармацевт може мобілізувати для успішної професійної діяльності.

Представлена структура соціокультурної компетентності майбутніх фармацевтів є основою для визначення критеріїв, показників та рівнів сформованості соціокультурної компетентності майбутнього фармацевта під час гуманітарної підготовки в освітньому процесі коледжів.

2.2. Критерії, показники та рівні сформованості соціокультурної компетентності майбутнього фармацевта

Відповідно до мети дисертаційної роботи, зупинимось на визначенні критеріїв, показників та рівнів сформованості соціокультурної компетентності майбутніх фармацевтів у процесі гуманітарної підготовки в коледжі.

Варто наголосити на тому, що в основу розробки критеріїв, показників та рівнів сформованості досліджуваного явища нами покладено змістову структуру соціокультурної компетентності майбутніх фармацевтів. Ці критерії, показники та рівні повинні бути об'єктивними та поєднувати найсуттєвіші ознаки досліджуваної компетентності; охоплювати всі сторони її формування в процесі гуманітарної підготовки, формулюватися чітко, лаконічно, точно; включати саме ті характеристики, які не вступають у

протиріччя між собою та складають у результаті цілісну картину досліджуваного явища³⁰³.

Поняття «*критерій*» походить від грецького слова «*kriterion*» (засіб для судження) та пояснюється як ознака, відповідно до якої здійснюється оцінка, проводиться класифікація, тобто мірило оцінки³⁰⁴. Кожен окремий критерій містить притаманні лише йому показники, тобто величини, що можуть виявлятися в конкретному об'єкті. У науковій літературі «показники» трактуються науковцями як міра прояву критерію, його кількісна або якісна характеристика, за допомогою якої визначають різні стани об'єкта; зовні добре помітна ознака вимірюваного критерію^{305,306}.

У дисертаційних дослідженнях науковців відображені різні підходи до визначення критеріїв та показників сформованості соціокультурної компетентності у фахівців різних сфер діяльності, зокрема й фахівців галузі охорони здоров'я. Проаналізуємо деякі з них.

Отож, критеріями сформованості соціокультурної компетентності майбутніх лікарів О. В. Яцишина визначає: мотивацію студентів до адаптації в українському соціокультурному середовищі (мотиваційний компонент), розширення уявлень студента про нове соціально-культурне середовище (когнітивний компонент), уміння аналізувати та використовувати набуті теоретичні знання в професійній діяльності (аналітично-діяльнісний компонент) та спрямованість студентів на саморозвиток та самовдосконалення (особистісно-розвивальний компонент)³⁰⁷. Критеріями сформованості соціокультурної компетентності майбутнього педагога, у дослідженні Т. В. Закутньої, виступають соціально-світоглядний,

³⁰³ Робак, В.Є., 2006. До питання про розвиток медіапедагогіки у Німеччині. *Другий український педагогічний конгрес: зб. матер. конгр.* Львів: ТзОВ Камула, с. 275-286.

³⁰⁴ Березюк, О.С., Власенко, О.М., 2013. *Формування загальнокультурної компетенції майбутніх фахівців: збірник наукових праць.* Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 122 с.

³⁰⁵ Тернопільська, В.І., 2012. Визначення критеріїв сформованості професійної компетентності майбутніх гірничих інженерів. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*, № 31, с. 264-267.

³⁰⁶ Танська, В.В., 2006. *Підготовка майбутнього вчителя біології до екологічної освіти старшокласників:* автореф. дис. кандидата пед. наук. Житомир. Житомирський державний університет імені Івана Франка.

³⁰⁷ Яцишина, О.В., 2015. Критерії, компоненти, рівні та показники результативності гуманітарної підготовки іноземних студентів – майбутніх лікарів. *Педагогічна освіта: теорія і практика*, вип. 19, ч. 2, с. 244-248.

комунікативний, інформаційно-діяльнісний та культуротворчий³⁰⁸. В. О. Калінін виділяє такі критерії визначення рівня сформованості соціокультурної компетентності майбутніх учителів як стимулюючий, когнітивний, практичний, ціннісний, результативний³⁰⁹. Н. Р. Бобаль при вивченні питання формування соціокультурної компетентності майбутніх журналістів розрізняє мотиваційний, ціннісний, когнітивний, рефлексивний, діяльнісний критерії та критерій комунікабельності³¹⁰. Н. Г. Білоцерківська, досліджуючи проблему формування соціокультурної компетентності майбутніх педагогів у процесі вивчення гуманітарних дисциплін, виокремила критерії, які допомагають діагностувати сформованість соціокультурної компетентності майбутнього вчителя: мотиваційний (професійна спрямованість на педагогічну діяльність, професійно-пізнавальний інтерес до формування соціокультурної компетентності як професійно значущої якості вчителя); когнітивний (обсяг, повнота, глибина, системність професійно-педагогічних знань для здійснення соціокультурної діяльності); діяльнісно-поведінковий (сформованість сукупності вмінь здійснювати соціокультурну діяльність, характер участі в цій діяльності); особистісно-рефлексивний (сформованість рефлексивних умінь, адекватність самооцінки, виявлення особистісно-професійних якостей)³¹¹. Беручи до уваги той факт, що в межах одного дослідження дуже важко висвітлити усі критерії соціокультурної компетентності, а також погоджуючись з думкою А. М. Новикова, згідно з якою «визначена сукупність критеріїв повинна доволі повно охоплювати усі суттєві характеристики досліджуваного явища або процесу, бути об'єктивними та нейтральними щодо досліджуваних явищ, дозволяти однозначно та адекватно оцінювати досліджувану ознаку»³¹², у нашому

³⁰⁸ Закутня, Т.В., 2013. *Формирование социокультурной компетентности будущих педагогов в открытой образовательной среде колледжа*. Кандидат педагогических наук. Новгород. гос. ун-т им. Ярослава Мудрого.

³⁰⁹ Калінін, В.О., 2005. *Формування професійної компетентності майбутнього вчителя іноземної мови засобами діалогу культур*. Кандидат пед. наук. Житомирський державний університет імені Івана Франка.

³¹⁰ Бобаль, Н.Р., 2013. *Формування соціокультурної компетентності майбутніх журналістів у процесі професійної підготовки*. Кандидат пед. наук. Вінницький держ. пед. ун-т імені Михайла Коцюбинського.

³¹¹ Білоцерківська, Н.Г., 2009. *Формування соціокультурної компетентності майбутніх учителів у процесі вивчення гуманітарних дисциплін*: автореф. дис. кандидата пед. наук. Харків: Харківський нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди.

³¹² Новиков, А.М., Новиков, Д.А., 2010. *Методология научного исследования*. М.: Либроком, с. 142-143.

дослідженні зупинимось на тих, які є більш доцільними і найточніше характеризують процес формування соціокультурної компетентності майбутніх фармацевтів при вивченні гуманітарних дисциплін.

На основі теоретичного аналізу наукової літератури, підходів та принципів до визначення критеріїв сформованості соціокультурної компетентності фахівців у різних сферах діяльності, для ступеня оцінки сформованості соціокультурної компетентності майбутніх фармацевтів базовими критеріями ми виділяємо: *мотиваційно-ціннісний, знаннєво-когнітивний, діяльнісно-комунікативний та оцінювально-результативний*.

Розглянемо виокремлені критерії та показники сформованості соціокультурної компетентності майбутніх фармацевтів у процесі гуманітарної підготовки більш детально.

Для оцінки рівня сформованості соціокультурної компетентності майбутніх фармацевтів у процесі гуманітарної підготовки за мотиваційно-аксіологічним компонентом обрано ***мотиваційно-ціннісний критерій***. Цей критерій передбачає усвідомлення майбутніми фармацевтами цінності сформованих соціокультурних знань і застосування їх у майбутній професійній діяльності та наявність мотивів і потреб у формуванні соціокультурних умінь; характеризується наявністю стійкого інтересу, зрілістю суджень, ідеалів, ціннісних установок щодо формування власної соціокультурної компетентності; прагнення до самовдосконалення, самоосвіти та підвищення власного рівня сформованості соціокультурної компетентності.

Саме за таких умов мотиваційно-ціннісний критерій має комплексне змістове наповнення, до якого відносимо наступні показники: *внутрішні мотиви* (потреба в оволодінні професійно-важливими соціокультурними знаннями; потреба у позитивному ставленні до майбутньої професії як до цінності; потреба в формуванні власної соціокультурної компетентності; потреба уникнення невдач у життєвих та професійних ситуаціях на основі соціокультурного досвіду; потреба стати конкурентоспроможним фахівцем

на фармацевтичному ринку праці) та *зовнішні мотиви* (потреба відчуття успіху, потреба в кар'єрному зростанні, потреба визнання з боку оточення людей (керівництво, колеги, міжнародні партнери, відвідувачі аптек), потреба в збільшенні професійних можливостей, потреба в підвищенні власного статусу). Для вимірювання сформованості в майбутніх фармацевтів позитивної мотивації до майбутньої професії як до цінності було використано методику «Мотивації професійної діяльності» К. Замфір в модифікації А. Реана (див. додаток Б1).

Сформована позитивна мотивація, своєю чергою, спонукає до засвоєння майбутнім фармацевтом загальноприйнятих норм фармацевтичної етики і деонтології поведінки в процесі надання кваліфікованої, якісної, доступної та своєчасної фармацевтичної допомоги різним категоріям населення, тому показником було визначено «Усвідомлення цінності соціокультурної компетентності для професійної діяльності». Стан сформованості зазначеного показника визначався в нашому дослідженні за методикою «Ціннісні орієнтації» М. Рокича (див. додаток Б2).

Отже, показниками мотиваційно-ціннісного критерію стали: наявність мотивів, цілей, ідеалів, ціннісних установок майбутнього фармацевта; позитивне ставлення до майбутньої професії як до цінності; усвідомлення цінності соціокультурної компетентності для професійної діяльності; прагнення до професійного самовдосконалення.

Для оцінки рівня сформованості соціокультурної компетентності майбутніх фармацевтів у процесі гуманітарної підготовки за інформаційно-пізнавальним компонентом обрано **знаннєво-когнітивний критерій**, який характеризує наявність у майбутніх фармацевтів стабільних соціокультурних знань, умінь і навичок; додаткової інформації у сфері міжнародного соціокультурного досвіду щодо надання фармацевтичних послуг населенню та формування культури здоров'я; характеризується використанням фармацевтом у майбутній професійній діяльності арсеналу необхідних соціокультурних знань, сформованих під час вивчення гуманітарних

дисциплін; наявністю ґрунтовних знань про способи, методи і прийоми організації соціокультурної взаємодії.

Знаннєво-когнітивному критерію, у межах дослідження, притаманні такі показники, як: знання теоретичних основ майбутньої професії в соціокультурному контексті; знання цілей, завдань, основних ідей, категорій соціокультурної взаємодії; знання з предметів гуманітарного циклу, їх усвідомлення, системність; знання культурних цінностей, способів життя, етичних і моральних норм поведінки, звичаїв, традицій, представників різних соціальних груп. Стан сформованості цього критерію визначався за розроблено авторською анкетною (див. додаток Г).

Для оцінки рівня сформованості соціокультурної компетентності майбутніх фармацевтів у процесі гуманітарної підготовки за поведінково-діяльнісним компонентом обрано **діяльнісно-комунікативний критерій**. Виділений критерій стосується відповідних соціально-комунікативних умінь та навичок, необхідних для здійснення професійної діяльності майбутніх фармацевтів. Цей критерій характеризує здатність застосовувати знання соціокультурних норм та комунікативних стратегій і тактик, необхідних для виконання завдань професійної діяльності.

Загалом для діяльнісно-комунікативного критерію соціокультурної компетентності майбутніх фармацевтів обрано такі показники: наявність у майбутніх фармацевтів необхідних соціокультурних знань, умінь і навичок, що сприятимуть їх самореалізації в майбутній професійній діяльності; уміння чітко, ясно висловлювати свою думку й передавати інформацію співрозмовнику; уміння аргументувати та відстоювати свою позицію, переконувати співрозмовника; уміння визначати стратегію комунікативної поведінки при спілкуванні з різними соціальними групами та категоріями співрозмовників; здатність аналізувати свій рівень соціокультурної взаємодії; уміння здійснювати рефлексію своєї соціокультурної поведінки; здатність аналізувати свій рівень соціокультурної взаємодії; уміння обирати мовленнєві конструкції відповідно до конкретних життєвих та професійних

ситуацій. Для вимірювання показників було використано розроблений питальник «Професійна поведінка майбутнього фахівця фармацевтичної сфери» (див. додаток Д).

Діяльність майбутнього фармацевта характеризується гармонією цілей, мотивів, способів, оскільки при здійсненні діяльності людина ставить певну мету, обирає засоби, здійснює контроль, оцінку, виходячи зі своїх інтересів і потреб, через що найяскравіше виявляються її характерні риси.

Для оцінки рівня сформованості соціокультурної компетентності майбутніх фармацевтів у процесі гуманітарної підготовки за особистісно-рефлексивним компонентом обрано **оцінювально-результативний критерій**, який характеризується можливістю здійснювати об'єктивне осмислення й оцінку сформованості власних соціокультурних знань, умінь та навичок, що дозволяє виокремити складові успіху або виявити причини невдачі щодо їх формування; урахувувати особливості власного емоційного стану й рівня ефективності власної соціокультурної взаємодії в професійній діяльності; реалізувати рефлексію професійної діяльності на основі самоаналізу, об'єктивної самооцінки, самовиховання, самоствердження, професійного самовдосконалення майбутніх фармацевтів.

За цим критерієм визначено наступні показники: уміння студентів-фармацевтів з'ясовувати результативність сформованих у процесі гуманітарної підготовки соціокультурних знань та навичок; уміння забезпечувати регулювання, контроль та оцінку рівня власного розвитку, динаміки особистісного зростання та рівня своєї соціокультурної компетентності. Показники цього критерію вимірювалися за методикою А. Карпова «Діагностика рівня розвитку рефлексивності» (див. додаток Е).

Узагальнимо визначені нами критерії та критеріальні показники сформованості соціокультурної компетентності майбутніх фармацевтів (див. табл. 2.1).

Формування соціокультурної компетентності майбутніх фармацевтів при вивченні гуманітарних дисциплін – це складний багаторівневий процес.

Таблиця 2.1

Критерії та показники сформованості соціокультурної компетентності майбутніх фармацевтів

Критерії	Показники
Мотиваційно-ціннісний критерій	<ul style="list-style-type: none"> ➤ наявність мотивів, цілей, ідеалів, ціннісних установок майбутнього фармацевта; ➤ позитивне ставлення до майбутньої професії як до цінності; ➤ усвідомлення майбутнім фармацевтом потреби у формуванні власної соціокультурної компетентності; ➤ усвідомлення цінності соціокультурної компетентності для професійної діяльності; ➤ прагнення до професійного самовдосконалення; ➤ світоглядна зрілість.
Знаннєво-когнітивний критерій	<ul style="list-style-type: none"> ➤ розуміння теоретичних основ майбутньої професії в соціокультурному контексті; ➤ знання цілей, завдань, основних ідей, категорій соціокультурної взаємодії; ➤ знання з предметів гуманітарного циклу, їх усвідомлення, системність; ➤ знання культурних цінностей, способів життя, етичних і моральних норм поведінки, звичаїв, традицій, представників різних соціальних груп.
Діяльнісно-комунікативний критерій	<ul style="list-style-type: none"> ➤ здатність аналізувати свій рівень соціокультурної взаємодії; ➤ уміння здійснювати рефлексію своєї соціокультурної поведінки; ➤ самостійна дослідницька діяльність; ➤ уміння чітко, ясно висловлювати свою думку й передавати інформацію, відстоювати свою позицію, переконувати співрозмовника, визначати стратегію комунікативної поведінки при спілкуванні з різними соціальними групами та категоріями співрозмовників; ➤ усвідомлення етичних норм спілкування; ➤ уміння обирати мовленнєві конструкції відповідно до конкретних життєвих та професійних ситуацій.
Оцінювально-результативний критерій	<ul style="list-style-type: none"> ➤ удосконалення соціокультурних знань; ➤ критичність суджень щодо рівня сформованості соціокультурної компетентності; ➤ розвиненість здібностей ефективно застосовувати соціокультурні знання; ➤ соціокультурна обізнаність; ➤ соціокультурна свідомість.

На основі вищезазначених критеріїв доцільним є визначення певних характеристик рівнів сформованості соціокультурної компетентності майбутніх фармацевтів у процесі гуманітарної підготовки в коледжах.

«Рівень» у науковій літературі розглядається як шкала вимірювання, ступінь якості або здатності суб'єкта, що визначається набором об'єктивних

чинників – критеріїв та показників, які дають змогу комплексно оцінити певне педагогічне явище та мати відповідне теоретичне й практичне обґрунтування сформованості соціокультурної компетентності майбутніх фармацевтів³¹³.

О. В. Яцишина у своєму дослідженні виділяє чотири рівні сформованості соціокультурної компетентності майбутніх лікарів: високий, достатній, середній, низький³¹⁴. Т. О. Фоменко зупиняється на виокремленні таких рівнів сформованості соціокультурної компетентності майбутніх аграріїв, як: високий, середній, низький, а Т. В. Закутня до рівнів сформованості соціокультурної компетентності майбутнього педагога відносить: елементарно-базовий, продуктивно-діяльнісний, проблемно-творчий³¹⁵.

Проведений аналіз педагогічних досліджень щодо виділення рівнів сформованості соціокультурної компетентності майбутніх фахівців різних напрямів діяльності дозволяє стверджувати, що науковці, як правило, пропонують здійснювати оцінку сформованості соціокультурної компетентності за традиційною триступеневою шкалою: базовий, достатній, високий рівні. Отже, поділяючи думку Н. Р. Бобаль, у нашому дослідженні розглядаємо сформованість соціокультурної компетентності майбутніх фармацевтів як перехід між *початковим, достатнім та високим рівнями* (див. рис. 2.2).

Рис. 2.2. Рівні сформованості соціокультурної компетентності майбутнього фармацевта

³¹³ Клак, І.Є., 2015. *Формування професійної комунікативної компетентності в майбутніх учителів-філологів у процесі вивчення фахових дисциплін*. Кандидат наук. Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна академія ім. Тараса Шевченка.

³¹⁴ Яцишина, О.В., 2015. Критерії, компоненти, рівні та показники результативності гуманітарної підготовки іноземних студентів – майбутніх лікарів. *Педагогічна освіта: теорія і практика*, вип. 19, ч. 2, с. 244-248.

³¹⁵ Закутня, Т.В., 2013. *Формирование социокультурной компетентности будущих педагогов в открытой образовательной среде колледжа*. Кандидат педагогических наук. Новгород. гос. ун-т им. Ярослава Мудрого.

Якісний облік і взаємодія зазначених критеріїв й показників дозволили виділити три рівні сформованості соціокультурної компетентності майбутніх фармацевтів.

Початковий рівень сформованості соціокультурної компетентності майбутнього фармацевта в процесі гуманітарної підготовки в коледжі проявляється в недостатній сформованості мотивації студентів щодо формування та вдосконалення їхніх соціокультурних знань, умінь і навичок; характеризується поверхнево-інтуїтивними уявленнями про значущість і цінність застосування соціокультурних знань, умінь і навичок у майбутній професійній діяльності; неповним використанням студентами знань з гуманітарних предметів в освітньому процесі для формування власної соціокультурної компетентності.

Студенти цього рівня здійснюють оцінку соціокультурних явищ, діяльності, дійсності під впливом думки інших; не прагнуть поглиблювати соціокультурні знання, оскільки вони не підкріплені особистісним смислом; вважають отримання соціокультурних знань не пріоритетним при вивченні гуманітарних дисциплін та подальшій професійній діяльності; студенти майже не використовують набуті під час вивчення гуманітарних дисциплін соціокультурні знання в процесі виробничої практики, а якщо так, то проявляють їх стихійно та хаотично; мають лише елементарні знання про соціокультурні явища, при необхідності можуть їх використати, але лише відтворювального типу.

Достатній рівень сформованості соціокультурної компетентності студентів-фармацевтів у процесі гуманітарної підготовки характеризується наявністю нестійкої мотивації щодо підвищення рівня власної соціокультурної компетентності; епізодичним інтересом до формування власної соціокультурної компетентності; неповним визнанням особистісного стимулу отримання соціокультурних знань, усвідомленням важливості та необхідності формування соціокультурної компетентності для здійснення майбутньої професійної діяльності.

Сформовані під час вивчення гуманітарних дисциплін соціокультурні знання, уміння та навички використовуються студентами на практиці не систематично та за допомогою викладача; студенти мають власні пріоритети, можуть обґрунтувати свою думку щодо вибору або реалізації того чи іншого процесу, проте не можуть повною мірою критично оцінити себе та власні сили; студенти набувають певного соціокультурного досвіду, але не займаються регулярним удосконаленням знань та вмінь.

Високий рівень. Майбутній фармацевт має стійку позитивну мотивацію щодо підвищення власного рівня соціокультурної компетентності; чітке розуміння теоретичних основ своєї майбутньої професії в соціокультурному контексті; сформовані під час вивчення гуманітарних дисциплін ґрунтовні соціокультурні знання; уміє самостійно здійснювати пошук нестандартних рішень та застосувати їх на практиці; уміє контролювати свої дії в стандартних і нестандартних соціокультурних ситуаціях; здатний опановувати навичками дослідження, вивчення, аналізу соціальних та культурних проблем у конкретній соціокультурній ситуації професійної фармацевтичної діяльності; уміє аналізувати й використовувати в реальному професійному досвіді передові інноваційні технології; адекватно оцінює рівень сформованості власної соціокультурної компетентності; має стійке прагнення формувати й удосконалювати свою соціокультурну компетентність, а також наявні прагнення до особистісного самовдосконалення, саморозвитку.

Студенти цього рівня мають відмінно сформовану здатність адекватно оцінювати власну професійну діяльність та її результати в соціокультурному контексті; аналізувати наявну соціокультурну ситуацію й самовизначатися в ній; застосовувати соціокультурні правила та норми як в стандартних, так і в нестандартних професійних ситуаціях; узагальнювати та систематизувати ціннісні орієнтації, соціокультурні знання та вміння.

Узагальнену характеристику рівнів сформованості соціокультурної компетентності майбутнього фармацевта в процесі гуманітарної підготовки в коледжах подано в таблиці 2.2.

Таблиця 2.2

Характеристика рівнів сформованості соціокультурної компетентності майбутніх фармацевтів у процесі гуманітарної підготовки

Рівні	Характеристика
<i>Початковий</i>	<ul style="list-style-type: none"> - слабка мотивація щодо формування власної соціокультурної компетентності; - наявність фрагментарних знань з гуманітарних дисциплін; - соціокультурні знання в студентів носять поверхневий характер або відсутні зовсім; - формальне засвоєння знань; - відсутнє розуміння цілісної соціокультурної картини світу; - обмеженість умінь до формування соціокультурної компетентності; - байдуже та пасивне ставлення щодо формування соціокультурних знань, умінь і навичок у процесі гуманітарної підготовки.
<i>Достатній</i>	<ul style="list-style-type: none"> - наявність нестійкої мотивації щодо підвищення рівня соціокультурної компетентності; - епізодичний інтерес до опанування соціокультурною компетентністю; - невміння самостійно застосовувати соціокультурні знання, сформовані під час вивчення гуманітарних дисциплін; - базові вміння частково засвоєні й недостатньо використовуються на практиці; - неповне усвідомлення важливості й необхідності формування соціокультурної компетентності для здійснення професійної діяльності.
<i>Високий</i>	<ul style="list-style-type: none"> - стійка позитивна мотивація та інтерес щодо підвищення власного рівня соціокультурної компетентності; - наявність ґрунтовних соціокультурних знань, сформованих під час вивчення гуманітарних дисциплін; - креативне застосування гуманітарних знань і умінь; - самостійний пошук нестандартних рішень та застосування їх на практиці; - високий рівень сформованості навичок самостійної роботи, що надає діяльності творчого характеру; - уміння контролювати свої дії в стандартних і нестандартних соціокультурних ситуаціях; - здатність опановувати навичками дослідження, вивчення, аналізу соціальних та культурних проблем у конкретній соціокультурній ситуації професійної фармацевтичної діяльності; - здатність вивчати, аналізувати й використовувати у реальному професійному досвіді передові інноваційні технології; - адекватна оцінка рівня власної підготовленості до формування соціокультурної компетентності у процесі гуманітарної підготовки.

Отже, високий рівень сформованості соціокультурної компетентності майбутніх фармацевтів у процесі гуманітарної підготовки характеризується

грунтовним та всебічним формуванням соціокультурних знань, умінь та навичок, достатній – неповним, а початковий – частковим.

Узагальнена критеріально-рівнева характеристика показників сформованості соціокультурної компетентності майбутніх фармацевтів наведена в таблиці 2.3.

Таблиця 2.3

Критеріально-рівнева характеристика показників сформованості соціокультурної компетентності майбутніх фармацевтів

Критерії	Рівні сформованості		
	<i>Початковий</i>	<i>Достатній</i>	<i>Високий</i>
Мотиваційно-ціннісний	Відсутня мотивація щодо формування та вдосконалення соціокультурних знань, умінь і навичок; неповне усвідомлення власних цінностей, ідеалів; невизначене ставлення студента до майбутньої професійної діяльності фармацевта як до цінності; відсутнє прагнення до особистісного самовдосконалення.	Нестійка мотивація щодо підвищення рівня соціокультурної компетентності; частково сформована соціокультурна свідомість та соціокультурні цінності й ідеали; достатня обізнаність в соціокультурній сфері; формування соціокультурного світосприймання навколишнього світу.	Стійка мотивація до креативного здійснення діяльності, орієнтованої на цінності та соціокультурні потреби суспільства; повне усвідомлення цінності застосування сформованих в процесі гуманітарної підготовки соціокультурних знань, умінь та навичок у професійній діяльності.
Знаннєво-когнітивний	Часткові знання про сутність, зміст, методи та способи соціокультурної діяльності в суспільстві; знання норм етики та культури; обмеженість умінь та навичок пошуку, відбору, використання та презентації отриманої соціокультурної інформації; майбутній фармацевт	Достатнє володіння соціокультурними знаннями, уміннями й навичками; неповністю розвинені здібності ефективного застосування соціокультурних знань на практиці; неповне усвідомлення важливості й необхідності формування соціокультурної компетентності для	Наявність ґрунтовних соціокультурних знань, сформованих під час вивчення гуманітарних дисциплін; здатність вивчати, аналізувати й використовувати в реальному професійному досвіді міжнародні передові інноваційні технології; прагнення до самореалізації у своїй професійній

	володіє початковими вміннями працювати з інформацією, але не завжди може оцінити її достовірність і якість.	здійснення професійної діяльності.	діяльності; уміння вдосконалювати власну соціокультурну компетентність в умовах оновлення інформаційного середовища.
<i>Діяльнісно-комунікативний</i>	Частково набута належна поведінка, необхідна для виконання професійних обов'язків фармацевтів; недостатність умінь чітко, ясно висловлювати свою думку й передавати інформацію, відстоювати свою позицію, переконувати співрозмовника, визначати стратегію комунікативної поведінки при спілкуванні з різними соціальними групами та категоріями співрозмовників.	Достатнє усвідомлення етичних норм спілкування; сформовані під час вивчення гуманітарних дисциплін комунікативні навички та вміння не є досконалими, студент або не володіє іноземними та рідною мовами, або знання цих мов потребують удосконалення; недостатньо сформовані вміння застосовувати знання соціокультурних норм та комунікативних стратегій і тактик, необхідних для виконання завдань професійної діяльності.	Самостійна та креативна дослідницька діяльність; уміння творчо самовиразитися; оригінальність у виконанні поставлених задач; підготовка наукових доповідей та проведення досліджень соціокультурної спрямованості; участь у науково-методичних, науково-практичних конференціях та семінарах; відмінні вміння обирати мовленнєві конструкції відповідно до конкретних життєвих та професійних ситуацій.
<i>Оцінювально-результативний</i>	Необ'єктивне осмислення й оцінка сформованості власних соціокультурних знань, умінь та навичок; невміння враховувати особливості власного емоційного стану й рівня ефективності своєї соціокультурної взаємодії в професійній діяльності.	Об'єктивне осмислення й оцінка сформованості власних соціокультурних знань, умінь та навичок; уміння враховувати особливості власного емоційного стану й рівня ефективності своєї соціокультурної взаємодії в професійній діяльності.	Уміння студентів-фармацевтів з'ясовувати результативність сформованих у процесі гуманітарної підготовки соціокультурних знань та навичок, а також уміння забезпечувати регулювання, контроль та оцінку рівня власного розвитку, динаміки особистісного

			зростання та рівня своєї соціокультурної компетентності.
--	--	--	--

Отже, спираючись на дослідження вітчизняних і зарубіжних учених-педагогів щодо визначення критеріїв, показників та рівнів сформованості соціокультурної компетентності фахівців різних сфер професійної діяльності, детально охарактеризовано критеріально-рівневий інструментарій оцінювання результатів сформованості соціокультурної компетентності майбутніх фармацевтів для кожного з компонентів. Це дало змогу зрозуміти його змістове наповнення й взаємозв'язок між критеріями, показниками та рівнями, упорядкувати ці специфічні характеристики й використати їх під час вирішення подальших завдань дослідження. Означені критерії, показники і рівні сформованості соціокультурної компетентності майбутніх фармацевтів є основою для розробки цілісної моделі формування соціокультурної компетентності майбутніх фармацевтів у процесі гуманітарної підготовки.

Для забезпечення ефективного процесу формування соціокультурної компетентності під час вивчення гуманітарних дисциплін у коледжах потрібно визначити відповідні для цього педагогічні умови, що викладено в наступному підрозділі.

2.3. Педагогічні умови формування соціокультурної компетентності майбутніх фармацевтів у процесі гуманітарної підготовки в коледжі

Формування соціокультурної компетентності майбутніх фармацевтів у процесі гуманітарної підготовки вимагає необхідності обґрунтування низки педагогічних умов, що нададуть змогу ефективно побудувати процес формування досліджуваної компетентності.

У науковій літературі виявлено різні підходи до визначення поняття «умови». Зокрема, у великому тлумачному словнику сучасної української мови термін умова визначається як: 1) необхідна обставина, від якої залежить здійснення чого-небудь; 2) особливості реальної діяльності, за яких відбувається чи здійснюється що-небудь³¹⁶.

Умова – це філософська категорія, яка виражає відношення предмета до навколишніх явищ. Умови становлять те середовище, оточення, у якому явище виникає, існує й розвивається³¹⁷.

Розглянемо тлумачення терміна «педагогічні умови». У науковій літературі існує декілька визначень цього поняття. Нас будуть цікавити саме ті педагогічні умови, які лежать в основі освітнього процесу підготовки майбутніх фахівців.

На думку вчених С. А. Буляєвої та З. А. Решетової, розроблення та впровадження в практику педагогічних умов дозволяє здобути максимальний педагогічний ефект у дослідженні разом з найменшими витратами матеріальних засобів і зусиль³¹⁸. О. В. Шупта розуміє педагогічні умови як обставини, факти, за яких відбувається освітній процес³¹⁹. Дослідник В. Ф. Орлов розглядає педагогічні умови як обставини педагогічного процесу, які є результатом відбору, застосування змісту, форм, методів і засобів навчання, що сприяють ефективному вирішенню поставлених завдань³²⁰. М. М. Ростовцев визначає педагогічні умови як сукупність різнопланових компонентів, необхідних і достатніх для виникнення, функціонування та зміни певної педагогічної системи³²¹. Н. В. Безлюдна, Л. А. Сподін, І. Ф. Харламов під педагогічними умовами розуміють обставини, що забезпечують успішне виконання завдань навчання й

³¹⁶ Бусел, В.Т., 2009. *Великий тлумачний словник сучасної української мови*. К.: Ірпінь: ВТФ «Перун», 1736 с.

³¹⁷ Фролова, И.Т., 1987. *Философский словарь*. М.: Политиздат, 588 с.

³¹⁸ Буляева, С.А., Решетова, З.А., 1986. Проблемы единства фундаментальных и профессиональных знаний и построение учебных предметов в вузе. *Современная высшая школа*, № 2, с. 205-216.

³¹⁹ Шупта, О.В., 2005. *Формування готовності до професійної творчої діяльності майбутніх перекладачів*: автореф. дис. кандидата пед. наук. Хмельницький. Хмельницька академія ДПСУ.

³²⁰ Орлов, В.Ф., 2003. *Професійне становлення майбутніх вчителів мистецьких дисциплін: теорія і технологія*: монографія. В: І.А. Зязюн, ред. К.: Наукова думка, 262 с.

³²¹ Ростовцев, Н.Н., 1987. Развитие творческих способностей на занятиях рисованием: учебное пособие для студентов худ.-граф. фак. пед. ин-тов. М.: Просвещение, 176 с.

виховання^{322,323,324}. С. Г. Мельничук визначає педагогічні умови як чинники управління процесом навчання, що забезпечують активність студентів і стимулюють свідоме засвоєння змістового матеріалу³²⁵. В. Я. Ляудіс під педагогічними умовами розуміє сукупність об'єктивних можливостей, обставин і заходів, які супроводжують освітній процес, певним чином структурованих і спрямованих на досягнення мети³²⁶.

У системі медичної освіти, досліджуючи проблему формування деонтологічної культури майбутніх лікарів, Ю. О. Євтушенко визначає педагогічні умови як один з компонентів педагогічної системи. Цей компонент покликаний відображати сукупність можливостей освітнього й матеріально-просторового середовища, які впливають на особистісний і процесуальний аспекти зазначеної системи, а також забезпечують її ефективне функціонування й розвиток³²⁷. Н. М. Самборська, досліджуючи процес формування соціально-комунікативної компетентності майбутніх фахівців зі спеціальності «Медсестринство», визначає педагогічні умови як структурну оболонку педагогічних технологій (моделей), яка дає можливість реалізувати компоненти педагогічного процесу, відображені в технології чи моделі³²⁸. Нам імponує думка О. В. Яцишиної, яка визначає педагогічні умови гуманітарної підготовки студентів-медиків як особливості організації освітнього процесу в медичному закладі вищої освіти, що визначають результати гуманітарної підготовки майбутніх лікарів, забезпечують шляхи й засоби їх досягнення³²⁹.

³²² Безлюдна, Н.В., 2001. *Навчай, розвиваючи*: посіб. для студ. пед. навч. закл. К.: Наук. світ, 93 с.

³²³ Сподін, Л.А., 2001. *Педагогічні умови формування професійної спрямованості особистості студентів вищих аграрних закладів освіти*. Кандидат пед. наук. Київський національний аграрний університет.

³²⁴ Харламов, И.Ф., 1990. *Педагогика*: учеб. пособие, 2-е изд., перераб. и доп. М.: Высшая школа, 576 с.

³²⁵ Мельничук, С.Г., 1995. *Формування естетичної культури майбутніх вчителів (історико-педагогічний аспект, 1860 – 1970 роки)*. К.: Наукова думка, 198 с.

³²⁶ Ляудіс, В.Я., 1994. *Психологические предпосылки проектирования моделей инновационного обучения в школе. Инновационное обучение в школе: стратегия и практика*. М.: ИНИОН, с. 13-32.

³²⁷ Євтушенко, Ю.О., 2017. *Формування деонтологічної культури майбутніх лікарів у навчально-виховному процесі медичного ВНЗ*. Кандидат наук. Луганський національний університет імені Тараса Шевченка.

³²⁸ Самборська, Н.М., 2019. *Формування соціально-комунікативної компетентності майбутніх фахівців зі спеціальності «Медсестринство» у процесі вивчення гуманітарних дисциплін*. Кандидат наук. Житомирський державний університет імені Івана Франка.

³²⁹ Яцишина, О.В., 2016. *Гуманітарна підготовка іноземних студентів у медичних університетах*. Кандидат наук. Тернопільський національний педагогічний університет.

Отже, узагальнюючи погляди науковців щодо визначення поняття «педагогічні умови», можна зазначити, що це сукупність різних факторів, нерозривно пов'язаних один з одним, у процесі використання яких можливе досягнення поставленої мети.

Розкриваючи зміст поняття «педагогічні умови» у межах нашого дослідження, варто зазначити, що увага зосереджується на обставинах, які пов'язані з організацією освітнього процесу в медичних, фармацевтичних коледжах, який, у свою чергу, повинен бути спрямований на формування в студентів-фармацевтів не лише спеціальних (фахових, предметних) компетентностей, а й на розвиток необхідних для здійснення професійної діяльності загальних компетентностей, зокрема соціокультурної.

Відтак, адаптуючи визначення О. В. Яцишиної, *педагогічні умови формування соціокультурної компетентності фармацевтів у процесі гуманітарної підготовки* визначаємо як необхідні й достатні фактори, які забезпечують ефективний процес навчання та успішне досягнення майбутніми фармацевтами високого рівня сформованості досліджуваної компетентності.

Педагогічні умови формування будь-якої компетентності – це сукупність певних чинників, за допомогою яких особистість буде набувати компетентності в певній галузі найбільш ефективно. Так, дослідниками Ю. І. Римаренко та І. Ф. Курас виявлено педагогічні умови використання засобів формування соціокультурної компетентності професійної спрямованості в освітніх закладах України на основі етнізації особистості; прилучення молоді до літератури, музики, образотворчого мистецтва, надбань народної творчості, здобутків української та світової культури; відображення в змісті освіти закономірностей історичного розвитку; широкого вивчення професійної спрямованості, етнічної історії та етногенезу українців; використання досвіду народної педагогіки, народної дидактики,

народних основ наук^{330,331}. Б. П. Савчук і Г. А. Білавич виділяють наступні педагогічні умови формування соціокультурної культури студентів при викладанні гуманітарних дисциплін професійної спрямованості: урахування особливостей реальної практики спілкування студентів із майбутньою професією; рівень загальної культури, творчий характер його професійної діяльності, особистого захоплення мистецтвом, інтегрований підхід при викладанні гуманітарних предметів, що спрямований на майбутню професію; індивідуальний підхід до кожного студента, ураховуючи рівень його як загальної, так і соціальної культури³³².

Отже, аналіз науково-педагогічних досліджень дав можливість виокремити комплекс педагогічних умов, що сприятимуть якісній професійній підготовці майбутнього фармацевта та формуванню його соціокультурної компетентності.

На основі наукової літератури, окресленої структури соціокультурної компетентності, пілотажного опитування студентів-фармацевтів (253 особи), викладачів комунального закладу вищої освіти «Житомирський базовий фармацевтичний коледж» (32 особи) та фахівців фармацевтичної галузі (45 осіб) (див. додаток Ж), було виокремлено педагогічні умови, що отримали не менш 75 % позитивних відгуків, а саме:

1. Цілеспрямоване формування позитивної мотивації щодо використання соціокультурного потенціалу змісту дисциплін гуманітарної підготовки студентами-фармацевтами.
2. Зорієнтованість гуманітарних дисциплін на формування соціокультурної компетентності майбутнього фармацевта.
3. Забезпечення наступності аудиторної та позааудиторної роботи з метою спонукання студентів-фармацевтів до соціокультурного розвитку.

³³⁰ Римаренко, Ю., 1996. Права людини та громадянина, права народів, права етнічних меншин. *Український часопис прав людини*, № 3-4, с. 37.

³³¹ Курас, І.Ф., 2004. *Етнополітологія. Перші кроки становлення*. К.: Генеза, с. 67.

³³² Білавич, Г., 1999. *Товариство «Рідна школа» (1881-1939 рр.)*. Івано-Франківськ: Лілея - НВ, 208 с.

4. Реалізація інтегрованого підходу до вибору та використання методично доцільних форм і методів формування соціокультурної компетентності студентів.

Розглянемо детальніше кожну з виділених педагогічних умов.

Реалізація *першої педагогічної умови* сприяла цілеспрямованому формуванню позитивної мотивації щодо використання соціокультурного потенціалу змісту дисциплін гуманітарної підготовки студентами-фармацевтами. Метою означеної умови є розвиток мотиваційно-аксіологічного компонента соціокультурної компетентності майбутніх фармацевтів.

Науковці виділяють дві групи мотивів, які впливають на ефективність формування соціокультурної компетентності студентів: зовнішні та внутрішні. До зовнішніх мотивів належать: організація навчального процесу; взаєностосунки між викладачем і студентом; удосконалення змісту психолого-педагогічних та фахових дисциплін; використання завдань, орієнтованих на підвищення рівня соціокультурної компетентності фармацевтів; якісне проведення занять з урахуванням потреб професійної підготовки; використання нетрадиційних форм і методів навчання; належне керівництво навчальним процесом; взаєностосунки в студентському колективі. До внутрішніх мотивів відносять: професійно значущий мотив (мотив професійного становлення, бажання отримати якісні професійні знання); пізнавальні інтереси; потреби в набутті нових знань; необхідність самовдосконалення, підвищення рівня соціокультурної компетентності; прагнення до особистого успіху; нахили, уподобання, здібності. Формування внутрішніх мотивів є одним із головних педагогічних завдань у процесі формування соціокультурної компетентності фармацевтів. Розвиток внутрішніх мотивів відбувається шляхом переходу зовнішніх мотивів у внутрішні через формування пізнавальних інтересів і професійної спрямованості навчання.

Використання мотивації, як зазначає О. А. Глущенко, дозволяє виявити внутрішній резерв (спонукання) особистості та впливати на продуктивність діяльності. Дослідниця підкреслює взаємозалежність між мотивацією та соціокультурною компетентністю. На її думку, формування компетентностей неможливе без потреби особистості, тобто її внутрішньої вмотивованості. Динаміка ж мотивації розвивається завдяки реалізації компетентностей, успішної діяльності особистості³³³.

При викладанні дисциплін гуманітарного циклу викладач має мотивувати студентів до вдосконалення знань і вмінь, використовуючи засоби професійної спрямованості, здійснювати оптимальний підбір матеріалу з метою мотивації (потреби, інтереси, емоції, цінності, уподобання, самі мотиви). Наприклад, мотивування викладачем студентів до використання соціокультурного потенціалу змісту гуманітарних та соціально спрямованих дисциплін означає, що викладач добирає відповідний навчальний матеріал, конкретні методи та засоби, які стимулюють навчально-пізнавальну діяльність студентів, посилюють їхні прагнення до формування власної соціокультурної компетентності, спонукають до оволодіння міцними та різнобічними знаннями з гуманітарних та соціально спрямованих дисциплін, заохочують до розвитку творчої ініціативи тощо.

Отже, мотивування майбутніх фармацевтів до формування їхньої соціокультурної компетентності в процесі вивчення гуманітарних та соціально спрямованих дисциплін вимагає сформованості в них потреб, інтересів у її формуванні, а саме: усвідомлення необхідності знань особливостей мовленнєвого етикету й невербальної поведінки та навички врахування їх у реальних професійних ситуаціях (долання бар'єрів у спілкуванні з пацієнтами, колегами, міжнародними партнерами, пов'язані з їхньою освітою, соціально-економічним і культурним рівнем, інтересами та звичками); особистий інтерес до пізнання культурних реалій (життя соціуму,

³³³ Глущенко, О.А., 2010. *Формирование мотивационной основы студентов неязыковых факультетов в процессе развития иноязычной социокультурной компетенции*: автореф. дис. кандидата пед. наук. Санкт-Петербург: ГОУВПО «Российский государственный педагогический университет».

його історія, культурні відмінності, побут, традиції, звичаї, національні здобутки); прагнення розуміти основи соціокультурної взаємодії в професійній діяльності (зменшення диспропорцій у здоров'ї та забезпеченні оптимального догляду за пацієнтами незалежно від їхньої національності, соціального статусу, етнічної приналежності, статі, мови, а також релігійних чи культурних переконань).

Реалізація першої педагогічної умови відбувається на засадах принципу професійної спрямованості. С. В. Король розглядає професійну спрямованість як певну форму інтегрованого зв'язку, якому притаманний організований взаємозв'язок загальноосвітніх (гуманітарних) та професійних знань. Окрім цього, професійну спрямованість науковець розуміє як систему потреб, мотивів, нахилів, за допомогою яких майбутній фахівець реалізує власне ставлення до обраної професії³³⁴.

За навчальним планом підготовки бакалаврів зі спеціальності 226 «Фармація, промислова фармація» нормативна компонента циклу гуманітарної та соціально-економічної підготовки складає 450 годин, що становить 12,82% від загальної кількості виділених на нормативну компоненту годин (3510 год.). Аналіз навчального плану підготовки молодшого спеціаліста зі спеціальності 226 «Фармація, промислова фармація» засвідчив, що нормативна компонента зазначеного циклу складає 510 годин, це становить 16,7% від загальної кількості виділених на нормативну компоненту годин (3060 год.). Показники свідчать про те, що дисциплінам циклу гуманітарної та соціально-економічної підготовки відводиться не менш важлива роль у професійному становленні здобувачів фармацевтичної освіти, оскільки вони спрямовані на формування рівня професійної компетентності студентів-фармацевтів, їхньої освіченості, а також знань, умінь, навичок та досвіду загальної методології, філософії,

³³⁴ Король, С.В., 2011. *Професійна спрямованість гуманітарної підготовки фахівців інженерного профілю в університетах*: автореф. дис. кандидата пед. наук. Тернопіль: Тернопільський нац. пед. ун-т ім. В. Гнатюка.

гуманітарних і фундаментальних наук, знання історичного розвитку вітчизняної та світової культури та ін.

Варто зазначити, що дисципліни гуманітарного та соціально-економічного циклу є основою для засвоєння професійних дисциплін. Гуманітарна та соціально-економічна підготовка в медичних, фармацевтичних закладах вищої освіти представлена такими навчальними дисциплінами, як: «Іноземна мова» та «Українська мова» (за професійним спрямуванням), «Історія та культура України», «Культурологія», «Соціальна філософія», «Правознавство», «Історія сучасного світу». Саме зазначені дисципліни мають широкий спектр можливостей для мотивування майбутніх фармацевтів до формування соціокультурної компетентності. Наприклад, вивчення такої дисципліни, як «Українська мова (за професійним спрямуванням)» забезпечує налагодження контактів та уникнення непорозумінь з пацієнтом, колегами й може відігравати роль психотерапевтичного чинника в професійній діяльності фармацевтів. Знання іноземної мови для майбутньої професійної діяльності фармацевта відіграє не менш важливу роль, оскільки сприяє виконанню сумісних проектів з іноземними партнерами, дає можливість пройти стажування за кордоном, вивчати передовий досвід іноземних фармацевтичних компаній тощо. У процесі вивчення «Соціальної філософії» майбутні фармацевти мають можливість дізнатися про суспільство як цілісну систему, розкрити ціннісні орієнтації суспільства та людини, учаться визначити сутність і тенденції розвитку суспільства, установлювати статус людської особистості в складній структурі соціальних відносин, а також розв'язують актуальні питання пов'язані із глобальними суспільними проблемами сучасності.

Аналіз численних педагогічних досліджень доводить, що різноманітні засоби гуманітарної, культурологічної, соціальної спрямованості сприяють пробудженню в молоді почуття національної гідності й національної гордості, формують духовні цінності, підвищують загальнокультурний рівень особистості. Тому необхідно здійснювати цілеспрямоване формування

позитивної мотивації до використання засобів професійної спрямованості майбутніми фармацевтами в їхній діяльності.

Друга виділена педагогічна умова – зорієнтованість гуманітарних дисциплін на формування соціокультурної компетентності майбутнього фармацевта – вимагає вдосконалення навчально-методичного забезпечення викладання предметів гуманітарного циклу фахової підготовки студентів-фармацевтів темами, які розкривають основні тенденції розвитку сучасного соціокультурного суспільства. До предметів гуманітарного циклу фармацевтичних закладів вищої освіти віднесено такі дисципліни, як «Іноземна мова» та «Українська мова» (за професійним спрямуванням), «Культурологія». Провідним завданням зазначених навчальних дисциплін є формування нової системи цінностей, які допоможуть студентам-фармацевтам адаптуватися до умов сучасних суспільно-економічних відносин і розвитку міжнародних контактів³³⁵.

Майбутня професійна діяльність студентів-фармацевтів передбачає співпрацю з пацієнтами, колегами, медичними представниками різних фармацевтичних підприємств, організацій і установ (українських та закордонних), які, своєю чергою, можуть бути представниками різних національностей, матимуть відмінні політичні та релігійні переконання, майновий стан, стать, вік та соціальний статус. Саме тому майбутні фармацевти повинні бути озброєними соціокультурними знаннями, володіти психологічними навичками спілкування для досягнення довіри та взаєморозуміння із співрозмовниками, забезпечувати злагоджену взаємодію з людьми, які мають різні мотивації, світогляд, культуру, рівень кваліфікації та освіти.

Зазначимо, що базові знання про соціокультурне середовище, що оточує майбутнього фармацевта, механізми соціокультурної взаємодії, систему норм і цінностей, які регулюють життя суспільства, ієрархію цих

³³⁵ Власова, С., 2001. Взаимодействие естественнонаучного и гуманитарного знания. *Alma mater*, № 12, с. 22-24.

цінностей, – усе це складає зміст гуманітарної освіти³³⁶. Відтак, можемо стверджувати, що гуманітарні дисципліни стають інструментом соціокультурного розвитку майбутніх фармацевтів.

Отже, мета викладачів гуманітарних дисциплін фармацевтичних закладів вищої освіти – озброїти студентів необхідними соціокультурними знаннями, спонукати їх до саморозвитку та власної творчості. Для цього потрібно формувати та вдосконалювати загальну культуру, формувати науковий, моральний, естетичний світогляд у майбутніх фармацевтів, розкривати сутність і прищеплювати загальнолюдські цінності, формувати вміння та навички поведінки, прийнятої в певному соціумі, розвивати смаки та вподобання.

У межах дослідження було проаналізовано навчальні програми, навчальні плани, робочі навчальні програми з окремих гуманітарних дисциплін (українська та іноземна мови за професійним спрямуванням, культурологія), а також й соціально спрямованих дисциплін (основи філософських знань, соціологія, історія та культура України) Комунального закладу вищої освіти «Житомирський базовий фармацевтичний коледж» з галузі знань 22 Охорона здоров'я, що дало змогу констатувати брак їхньої зорієнтованості на формування соціокультурної компетентності майбутніх фармацевтів, оскільки питання формування соціокультурної компетентності студентів-фармацевтів відбито лише в деяких змістових модулях зазначених дисциплін.

Для успішного формування соціокультурної компетентності майбутніх фармацевтів при вивченні гуманітарних дисциплін, вважаємо за необхідне збагатити тематику модулів зазначених дисциплін темами, що сприяють формуванню соціокультурних знань і вмінь студентів, а саме: відображають основні тенденції розвитку сучасного соціокультурного суспільства; забезпечують соціокультурну спрямованість професійної взаємодії;

³³⁶ Фоменко, Т.М., 2016. Педагогічні умови формування соціокультурної компетентності майбутніх аграріїв (у процесі вивчення гуманітарних дисциплін). *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*, № 7 (61), с. 174-184.

збагачують особистий соціокультурний досвід студентів (наприклад: «Соціально-психологічні основи культури мовлення майбутнього фармацевта», «Мовний етикет фармацевта: поняття та практична сторона», «Соціальні та культурні особливості України та країни, мова якої вивчається» та ін.)

Третя виділена нами *педагогічна умова* – забезпечення наступності аудиторної та позааудиторної роботи в фармацевтичному закладі вищої освіти з метою розвитку здатності студентів до особистого соціокультурного самовдосконалення, саморозвитку та набуття ціннісного усвідомлення необхідності сформованості соціокультурної компетентності для майбутньої професії – спрямована на розвиток особистісно-рефлексивного компонента соціокультурної компетентності майбутніх фармацевтів.

Формування соціокультурної компетентності відбувається під час аудиторної та позааудиторної діяльності фармацевтів, тому важливим є вибір методично-доцільних форм і методів професійної підготовки, які ґрунтуються на культурологічній основі, наприклад: проведення вечорів, свят, концертів, де б студенти виступали не тільки в ролі учасників, але й організаторів (самостійно готували б сценарії, розподіляли ролі, дбали про костюми та декорації, які мають відповідати українському колориту). Можна запропонувати фармацевтам утілити свої творчі ідеї та напрацювання під час виробничої практики, обрати необхідні методи та засоби роботи.

Створення атмосфери для розвитку кожної особистості, виховання толерантності по відношенню до інших культур та націй, навчання рідною мовою, шанування культури та традицій – таку мету ставить викладач гуманітарного профілю. Освітній процес у всіх навчальних закладах України здійснюється державною мовою, адже рідна мова є зрозумілою та близькою кожному. Мова та література відображає історичне минуле, традиції, український колорит, і саме тому, беззаперечно, є одним із ефективних засобів формування соціокультурної компетентності молоді. На території України проживає багато національностей (поляки, чехи, татари, молдовани,

росіяни, білоруси, євреї, вірмени, грузини та ін.), які мають свої звичаї, культуру, тому необхідно виховувати шанобливе ставлення, повагу, толерантність до інших націй та їх духовних цінностей. Пізнання культури, історії, традицій, звичаїв інших народів та націй дозволяє особистості більше та глибше дізнатися про рідну державу.

Будь-який спеціаліст, насамперед у системі охорони здоров'я, а в фармації зокрема, повинен:

- 1) володіти культурою конструктивного діалогу та полілогу;
- 2) уміти сприймати, відтворювати готові та створювати наукові фахові тексти;
- 3) володіти прийомами підготовки й виголошення публічного виступу;
- 4) уміти застосовувати фахову термінологію в різноманітних комунікативних процесах.

Для оволодіння цими навичками й уміннями варто засвоїти основні поняття культури мови та споріднених з нею дисциплін, усвідомити основні принципи культури користування гуманітарними знаннями та вміннями. Так, наприклад, практичний курс сучасної української мови за професійним спрямуванням у закладах вищої освіти фармацевтичного профілю сприяє розвитку професійних якостей майбутніх фармацевтів і є запорукою вільного самовираження особистості в науково-навчальній та офіційно-діловій сферах спілкування, важливим етапом процесу формування тих національно свідомих кадрів, які надалі зможуть розвивати як медицину, так і сучасну фармацію (її науковий, діловий, практичний, соціальний, культурологічний, комунікативний, функціональні стилі).

Це дослідження підтверджує значення гуманітарних знань, котрі є необхідними для формування етичної культури сучасного фахівця в соціальних умовах реального освітнього середовища, здатності студентів до комунікативної взаємодії та осмислення соціокультурної ситуації.

Формування в студентів-фармацевтів основ професійно-орієнтованої, міжкультурної, комунікативної, соціокультурної компетентності повинно

здійснюватися на основі взаємодії іншомовної комунікативної компетенції, фахової, соціокультурної, навчальної та стратегічної діяльності.

Останньою, *четвертою педагогічною умовою* нами було виділено реалізацію інтегрованого підходу до вибору та використання методично доцільних форм і методів формування соціокультурної компетентності студентів.

Застосування інтегрованого підходу до вибору та використання методично доцільних форм і методів сприяє формуванню соціокультурної компетентності студентів. Оптимізація навчального процесу неможлива без інтеграції та систематизації знань у всіх освітніх галузях. Кожна освітня галузь передбачає інтегроване засвоєння її загальних законів, інтеграцію її змісту й на цій основі – оптимізацію освітнього процесу.

Термін інтеграція (від лат. *integer* – повний, цілий) тлумачиться як створення нового цілого на основі виявлення однотипних елементів і частин із кількох раніше розрізнених одиниць (навчальних предметів, їх доцільності та ін.)³³⁷.

У сучасній освіті інтеграція реалізується в таких напрямках: інтегровані заняття, курси, навчальні дисципліни тощо. У нашому дослідженні інтеграція стосується навчання гуманітарних, соціально спрямованих і фахових дисциплін. Реалізація ідей інтеграції та гуманітаризації передбачає докорінну перебудову не лише педагогічного мислення, а й усієї системи освіти – вихід викладача за межі власного предмета, здійснення міжпредметних зв'язків тощо.

Формування соціокультурної компетентності майбутнього фармацевта в позааудиторний період можна здійснювати за такими напрямками: *світоглядно-філософський* (створення умов для формування ієрархії соціальних, культурологічних і духовних цінностей, ідеалів, соціокультурної поведінки, смаку, переконань для того, щоб студенти відчували себе частиною нації, долучилися до національної культури та творили її самі); *суспільно-*

³³⁷ *Новейший словарь иностранных слов и выражений*. М.: ООО "Издательство АСТ", 2001, 976 с.

гуманістичний (пробудження інтересу до суспільного життя, розвиток ініціативи, самостійності, творчості, уміння організувати роботу інших, участь у колективних творчих справах, формування потреби бути активним учасником громадського життя); *культурологічний* (проведення культурно-освітньої роботи, пропаганда кращих зразків національної культури, забезпечення умов для розвитку творчих здібностей майбутніх фармацевтів у своїй професійній діяльності); *етнографічно-краєзнавчий* (формування інтересу до рідного краю, традицій, обрядів, звичаїв, виховання свідомих патріотів, які шанобливо ставитимуться до духовних та матеріальних цінностей свого народу; вивчення та дослідження літературних творів, пов'язаних з народознавчою тематикою, фольклорно-етнографічні розвідки, проведення екскурсій до літературних, краєзнавчих музеїв; обладнання краєзнавчих куточків, кімнат народного побуту в навчальних закладах; створення творчих майстерень з метою відродження традиційних для регіону методик народної медицини, народної фармації; організація молодіжних об'єднань клубного типу; підготовка стіннівок медичного та фармацевтичного змісту; підготовка тематичних днів, театралізованих свят, обрядів, ритуалів, конкурсів, ігор-змагань; відзначення дат, свят пов'язаних з іменами видатних учених у галузі фармації, практикуми вивчення народних рецептів, методів лікування тощо).

У процесі формування соціокультурної компетентності майбутнього фармацевта при вивченні гуманітарних дисциплін необхідно обирати ті методи та форми роботи, які є адекватними та відповідають умовам певного регіону України (матеріальній базі, психологічним і релігійним особливостям, рівню знань молоді, матеріально-технічній базі фармацевтичних закладів та ін.). Для цього можна виділити наступні шляхи: удосконалення навчального плану та навчальних програм; розгляд процесу навчання з позиції інтеграції; використання на лекційних і практичних заняттях матеріалу, пов'язаного зі спеціальними дисциплінами;

упровадження факультативів з питань формування соціокультурної компетентності студентів; проведення семінарів, конференцій.

Отже, ми вважаємо, що зазначені вище педагогічні умови сприятимуть формуванню соціокультурної компетентності студентів-фармацевтів при вивченні гуманітарних дисциплін. Визначені педагогічні умови та послідовна їх реалізація можуть забезпечити комплексний підхід до використання засобів професійної спрямованості в освітньому процесі за умов інтеграції філософських, психологічних, педагогічних, філологічних, культурологічних, народознавчих та фармацевтичних наук.

Зазначимо, що окреслені педагогічні умови є складовими моделі формування соціокультурної компетентності майбутнього фармацевта в процесі гуманітарної підготовки, зміст і структура якої буде досліджуватися в наступному параграфі.

2.4. Модель формування соціокультурної компетентності майбутніх фармацевтів у процесі гуманітарної підготовки

Логіка дослідження передбачає розв'язання в цьому підрозділі таких завдань, як побудова моделі формування соціокультурної компетентності майбутніх фармацевтів у процесі гуманітарної підготовки та визначення її компонентів.

Підготовка до професійної діяльності фахівця в закладі вищої освіти містить низку складних процесів, більшість з яких піддається моделюванню та сприяє вдосконаленню цієї діяльності й покращенню її якості³³⁸. Поданий у попередніх підрозділах матеріал (наукові підходи, принципи, педагогічні умови) дає підстави для побудови моделі цілісного процесу формування соціокультурної компетентності майбутніх фармацевтів. Розробка вказаної моделі зумовлена необхідністю вдосконалення процесу формування соціокультурної компетентності майбутніх фармацевтів, ураховуючи їхню

³³⁸ Дубасенюк, О.А., Антонова, О.Є., Вітвицька С.С., Сидорчук, Н.Г. та ін., 2006. *Професійно-педагогічна освіта: сучасні концептуальні моделі та тенденції розвитку*: монографія. В: О.А. Дубасенюк, ред. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І.Франка, 322 с.

професійну спрямованість та реалізацію мети і завдань дослідження, накопичення творчого досвіду, особистісних і професійних якостей, потрібних для майбутніх фармацевтів, що забезпечують їм ефективну професійну спрямованість у процесі формування соціокультурної компетентності під час вивчення гуманітарних дисциплін.

Поняття «модель» (англ. model) трактується як знакова або умовна система, яка відтворює, імітує, відображає принципи внутрішньої організації або функціонування об'єкта дослідження, його властивості, ознаки чи характеристики³³⁹. С. У. Гончаренко зазначає, що модель – це штучно створена система елементів, які з певною точністю відображають властивості, сторони, зв'язки об'єктів, що вивчаються³⁴⁰. В. С. Пікельна вважає, що модель є процесом і методом пізнання, формою та засобом наукового пошуку, характерними ознаками якої стають структурованість, висока вибірковість стосовно інформації, що використовується, об'єктивна аналогія та максимально наближене відтворення оригіналу; основна вимога, що висувається до неї, – можливість її використання для вивчення реального світу або для його перетворення³⁴¹. На думку Л. М. Фрідмана, модель виступає як обраний об'єкт (система), дослідження якого є засобом отримання знань про інший об'єкт (оригінал)³⁴².

Відповідно моделювання в науковому вимірі окреслюють як науковий метод опосередкованого дослідження об'єктів пізнання, безпосереднє вивчення яких з певних причин неможливе, ускладнене, неефективне чи недоцільне, через дослідження їх моделей – предметних, знакових чи мислених систем, що відповідно відтворюють, імітують чи відображають певні характеристики оригіналів³⁴³.

³³⁹ Шандригось, Г.А., 2012. *Можливості моделювання у професійній підготовці майбутнього вчителя фізичної культури*, [online]. Режим доступу: www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Vchdpu/2012_98.../Shand.pdf [Дата звернення 25 вересня 2018].

³⁴⁰ Гончаренко, С.У., 2008. Педагогічні дослідження: методологічні поради молодим науковцям. Київ-Вінниця, с. 120.

³⁴¹ Пікельная, В.С., 1993. *Теория и методика моделирования управленческой деятельности (школоведческий аспект)*. Доктор пед. наук. Криворожский педагогический институт, с. 184-260.

³⁴² Фридман, Л.М., 1984. *Наглядность и моделирование в обучении*. М.: Знание, с. 25-37.

³⁴³ Шинкарук, В.І., 2002. *Філософський енциклопедичний словник*. К.: Арбіс, с. 392.

Теоретичне обґрунтування педагогічного моделювання як загальнонаукового методу дослідження, що дозволяє об'єднати емпіричну та теоретичну частини дослідницької педагогічної діяльності та інтегрувати експеримент з побудовою логічних конструкцій, відображене в працях С. І. Архангельського³⁴⁴, В. П. Беспалька³⁴⁵, А. М. Новікова³⁴⁶ та інших.

Моделювання є базовою категорією пізнання, методом, що передбачає дослідження реальних об'єктів та їх аналогів (тобто моделей) на рівні структур, функцій і результатів. Задля гнучкості змодельованих змін, що не впливали б на вихідні показники моделі, спроектована модель повинна відповідати оригіналу, але не бути його повним аналогом³⁴⁷. Моделювання в педагогічних дослідженнях виконує функції відображення істотних зв'язків між головними суб'єктами досліджуваного явища, висвітлення досліджуваного освітнього процесу в динаміці, проектування результату майбутнього педагогічного впливу. Пізнавальна функція педагогічного моделювання розкривається через трансформацію теоретичного знання в нормативний педагогічний засіб (модель)³⁴⁸.

Узагальнюючи всі вищезазначені положення, можна зробити висновок, що одним із важливих методів педагогічного дослідження є побудова моделі, у якій відбиваються ознаки, властивості, функції, зв'язки досліджуваного об'єкта, що дозволяє наочно представити освітній процес, який, своєю чергою, спрямований на досягнення запланованого результату. Педагогічне моделювання (побудова педагогічної моделі) передбачає визначення цілей, закономірностей, принципів, змісту, форм, методів, системи контролю й оцінки результату й етапів здійснення цього процесу: 1) виокремлення об'єкта моделювання та подання його як процесу; 2) визначення мети, завдань і функцій; 3) конструювання моделі; 4) перевірка розробленої моделі

³⁴⁴ Архангельський, С.І., 1980. *Учебный процесс в высшей школе и его закономерные основы и методы*: учеб.-метод. пособ. М.: Высшая школа, 368 с.

³⁴⁵ Беспалько, В.П., 1989. *Слагаемые педагогической технологии*. М.: Педагогика, 192 с.

³⁴⁶ Новиков, А.М., 2000. Текущие проблемы развития базового профессионального образования. *Образование и наука*, № 2 (4), с. 25-31.

³⁴⁷ *Технологии социальной работы*: учебник, 2001. В: Е.И. Холостова, ред. М.: ИНФРА-М, с. 108-109.

³⁴⁸ Гребенев, И.В., 2007. Теория обучения и моделирование учебного процесса. *Вестник ННГУ им. Н.И. Лобачевского*, № 1, с. 28-32.

на достовірність; 5) експериментальне випробування моделі (застосування); б) оновлення моделі³⁴⁹.

Як правило, в основу побудови педагогічної моделі покладаються вимоги стандартів вищої професійної освіти, соціальне замовлення суспільства та затребуваність конкретних фахівців на ринку праці. Далі описуються методологічні підходи, на основі яких будуватиметься модель. Усі інші структурні частини моделі повинні відображати логіку взаємодії предмета моделювання із суб'єктом та освітнім середовищем, у якому взаємодіють усі учасники педагогічного процесу³⁵⁰. Традиційно, ці структурні частини моделі науковці представляють у вигляді декількох взаємопов'язаних компонентів, а саме:

1) Цільовий компонент (ціле-мотиваційний, соціально-цільовий) – визначає провідну мету дисертаційної роботи.

2) Змістовий компонент (змістово-діяльнісний, змістово-процедурний) – виявляє специфіку змісту досліджуваного явища, побудованого з урахуванням комплексу принципів.

3) Процесуальний (діяльнісний, діяльнісно-процедурний та ін.) – уміщує характеристику основних форм, методів та засобів педагогічної діяльності у зв'язку з досягненням поставленої дослідницької мети.

4) Результативний (оцінно-результативний, оцінно-рефлексивний) – компонент моделі, який підтверджує правдивість очікуваного результату застосованої технології чи методики. Зазначається, як правило, у вигляді сформованої компетентності, готовності, підготовленості тощо³⁵¹.

Для того, щоб розроблена модель була ефективною й забезпечувала досягнення поставленої мети дослідження, вона повинна відповідати певним

³⁴⁹ Яблоков, С.В., 2016. *Формування загальнокультурної компетентності майбутніх учителів іноземної мови засобами інноваційних технологій*. Кандидат наук. Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського.

³⁵⁰ Клак, І.Є., 2015. *Формування професійної комунікативної компетентності в майбутніх учителів-філологів у процесі вивчення фахових дисциплін*. Національний університет біоресурсів і природокористування України.

³⁵¹ Самборська, Н.М., 2017. Визначення основних елементів моделі формування соціально-комунікативної компетентності фахівців зі спеціальності медсестринство у процесі вивчення гуманітарних дисциплін. *Актуальні проблеми іноземної філології та освітній соціокультурний процес: зб. по матеріалам III міжнар. наук.-практ. конф. Тернопіль, 8-9 грудня 2017*, с. 207-209.

вимогам, а саме: мати чітку цільову спрямованість; бути простою та всебічно обґрунтованою; узгоджуватись із середовищем, у якому їй доведеться функціонувати; мати прогностичний характер³⁵².

Розроблена у дослідженні модель ґрунтується на основних концептуальних засадах змісту педагогічної освіти та враховує умови й фактори, провідні тенденції, базується на вдосконаленому змісті гуманітарних дисциплін, включає традиційні й інноваційні форми, методи та засоби формування соціокультурної компетентності й механізми їх застосування на кожному етапі підготовки.

Отже, *моделювання процесу формування соціокультурної компетентності майбутніх фармацевтів у процесі гуманітарної підготовки* розглядатимемо як цілеспрямований процес і результат відображення базових суб'єктів освіти у фармацевтичних закладах вищої освіти та їх взаємозв'язків і властивостей, що прямо чи опосередковано впливають на рівень соціокультурної компетентності студентів-фармацевтів.

Об'єктом моделювання в нашому дослідженні є процес формування соціокультурної компетентності майбутніх фармацевтів під час вивчення гуманітарних дисциплін у коледжах. *Предметом моделювання* визначаємо зміст, форми, методи, засоби, що забезпечують ефективність і результативність процесу формування соціокультурної компетентності майбутніх фармацевтів у процесі гуманітарної підготовки в коледжах.

Результатом проведеної роботи стала *модель формування соціокультурної компетентності майбутнього фармацевта в процесі гуманітарної підготовки*, за якою розуміємо теоретичний взірць-еталон, який містить комплекс взаємопов'язаних елементів освітнього процесу, що забезпечують формування в студентів системи соціокультурних знань і вмінь з використанням принципів, форм, методів, засобів гуманітарної підготовки в освітньому процесі й мають на меті розкрити особливості структури (з яких

³⁵² Туряниця, З.В., 2016. Модель формування готовності до професійного самовдосконалення в майбутніх майстрів виробничого навчання. *Науковий огляд*, т 1, № 22. с. 1-7.

елементів та етапів складається процес підготовки), послідовність, зв'язок цих елементів і в цілому – особливості побудови змісту такого процесу.

Основними складниками моделі формування соціокультурної компетентності майбутнього фармацевта в процесі гуманітарної підготовки стали: соціальне замовлення, мета, наукові підходи, принципи, мотиви, потреби, гуманітарні та соціально спрямовані дисципліни, спецкурс «Формування соціокультурної компетентності фармацевтів», методи, форми, засоби, етапи формування соціокультурної компетентності майбутніх фармацевтів, структурні компоненти соціокультурної компетентності фармацевтів, критерії та рівні її сформованості, результат.

Спираючись на мету і завдання наукового пошуку, при проектуванні моделі формування соціокультурної компетентності майбутніх фармацевтів у процесі гуманітарної підготовки нами було визначено наступні її структурні компоненти:

1. Концептуально-цільовий компонент – відображає соціальне замовлення на підготовку фахівця фармацевтичного сектору галузі охорони здоров'я зі сформованою соціокультурною компетентністю, а також окреслює мету та основні наукові підходи й принципи процесу формування соціокультурної компетентності майбутніх фармацевтів.

2. Мотиваційно-потребовий компонент – представлений сукупністю засобів мотивації (внутрішні та зовнішні) та об'єктивних потреб майбутнього фармацевта до формування їхньої соціокультурної компетентності.

3. Змістово-процесуальний компонент – відображає теоретичну та практичну підготовку студентів-фармацевтів, яка відбувається в ході вивчення гуманітарних та соціально спрямованих дисципліни, а також введення спецкурсу «Формування соціокультурної компетентності фармацевтів», охоплює систему оптимальних форм, методів та засобів, що сприяють формуванню соціокультурної компетентності майбутніх фармацевтів у процесі гуманітарної підготовки й окреслює етапи її формування.

4. Результативний компонент – включає структурні компоненти соціокультурної компетентності майбутніх фармацевтів, відповідні критерії і рівні її сформованості та результат.

Результативне функціонування моделі також передбачає необхідність виділення в ній сукупності педагогічних умов, які сприятимуть ефективному формуванню досліджуваного феномена (див. рис. 2.3).

Зупинимося на характеристиці змістової частини кожного з означених структурних компонентів моделі.

Концептуально-цільовий компонент моделі формування соціокультурної компетентності майбутніх фармацевтів у процесі гуманітарної підготовки відображає вимоги та потреби сучасного суспільства у компетентних фахівцях фармацевтичного сектору галузі охорони здоров'я, які матимуть досвід ціннісного ставлення до представників різних соціумів та культур, самостійності вибору та свідомості застосування набутих під час вивчення гуманітарних дисциплін соціокультурних знань у професійній діяльності, сформовані соціокультурні переконання та навички здійснювати позитивну соціокультурну взаємодію у сфері охорони здоров'я.

Отже, можна стверджувати, що в державі сформувалося *соціальне замовлення* на підготовку фахівця фармацевтичного сектора галузі охорони здоров'я зі сформованою соціокультурною компетентністю.

Як системоутворювальні елементи в будь-якій моделі виступають цілі. Цільова складова моделі формування соціокультурної компетентності майбутніх фармацевтів у процесі гуманітарної підготовки відповідно до сучасних європейських, національних і галузевих вимог відображає *мету*, якою визначено формування соціокультурної компетентності майбутніх фармацевтів у процесі гуманітарної підготовки в коледжах. Формування соціокультурної компетентності майбутніх фармацевтів, розвиток соціокультурних знань, умінь і навичок, з яких складається соціокультурна компетентність, буде успішним завдяки досягненню тісно пов'язаних навчальних, розвивальних та виховних цілей.

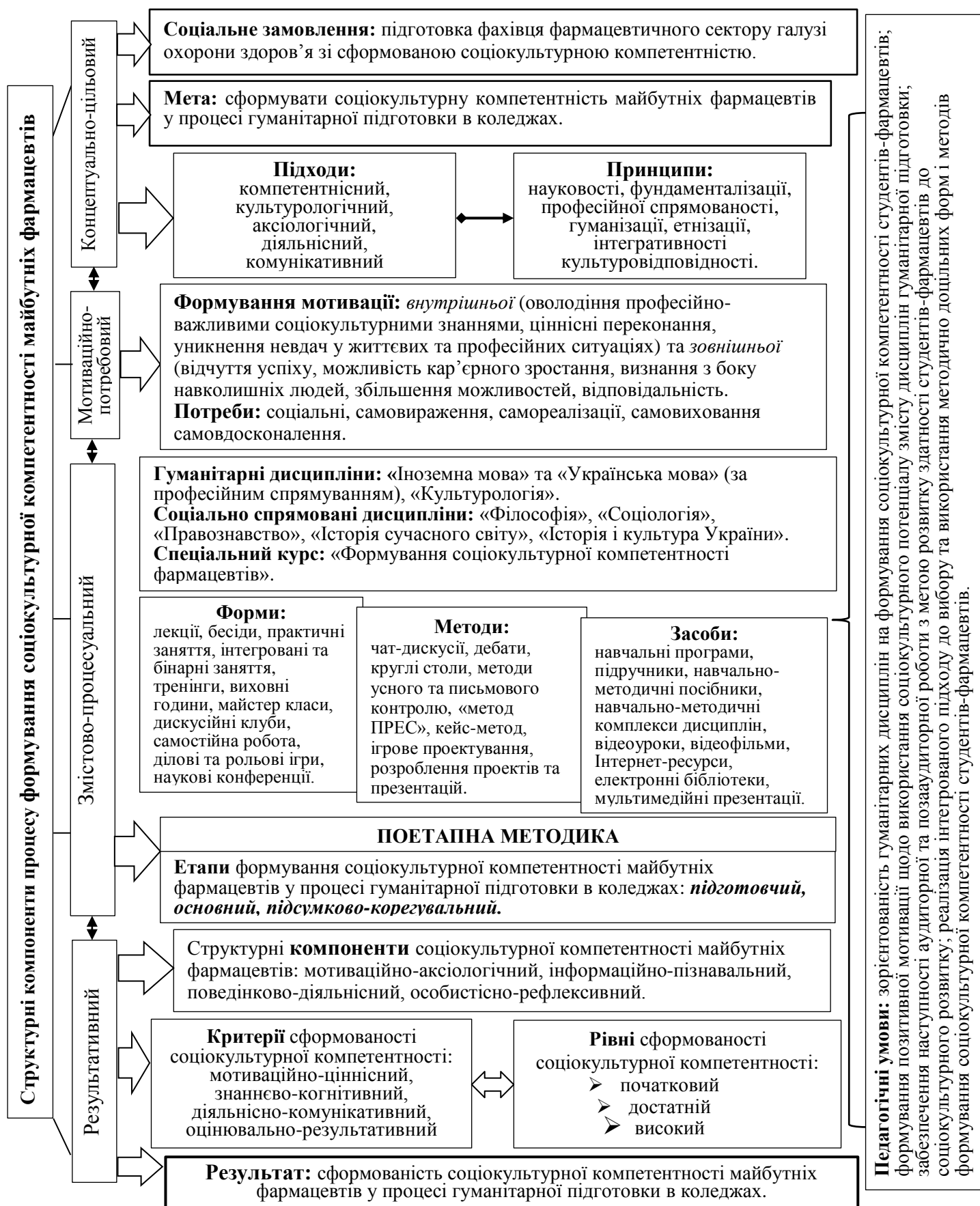

Рис. 2.3. Модель формування соціокультурної компетентності майбутніх фармацевтів у процесі гуманітарної підготовки

Навчальні цілі передбачають підвищення рівня соціокультури студентів-фармацевтів, накопичення, поглиблення й удосконалення їхніх соціокультурних знань як у процесі вивчення гуманітарних дисциплін, так і шляхом самоосвіти. До розвивальних цілей відносимо розвиток інтелектуальної, мотиваційної та емоційної сфер, формування самосвідомості, самовираження та саморегуляції, особистісної рефлексії студентів. Виховні цілі спрямовані на формування професійно важливих якостей фахівця фармацевтичної галузі, його ціннісних установок, розширення світогляду, розвиток культури міжособистісних відносин, культури спілкування, культури мовлення, культури поведінки в конфліктних ситуаціях тощо.

Зазначимо, що реформування системи надання фармацевтичної допомоги населенню багато в чому залежить від якості професійної підготовки фахівців фармацевтичного сектора галузі охорони здоров'я, від рівня їхньої професійної компетентності й загальної культури. Процес формування соціокультурної компетентності майбутніх фармацевтів щільно пов'язаний із реалізацією низки суперечностей, які окреслюють специфіку професійної підготовки й професійної діяльності означених фахівців у фармацевтичних коледжах: об'єктивними потребами сучасного суспільства у висококваліфікованих фахівцях фармацевтичної сфери, які здатні здійснювати соціокультурну діяльність, і реальним рівнем сформованості відповідної компетентності; необхідністю вдосконалення шляхів формування соціокультурної компетентності студентів-фармацевтів та невизначеністю педагогічних умов означеного процесу; необхідністю реалізації інтегрованого підходу у визначеному напрямі та недостатнім рівнем науково-теоретичного й організаційно-методичного забезпечення процесу підготовки майбутніх фахівців.

Концептуально-цільовий компонент моделі окреслює теоретичні основи сучасних наукових підходів (культурологічний, діяльнісний, комунікативний, аксіологічний, компетентнісний) до проблеми формування

соціокультурної компетентності майбутніх фармацевтів, які детально було охарактеризовано в п. 1.3., і відповідні принципи, на які опирається процес формування соціокультурної компетентності майбутніх фармацевтів у процесі гуманітарної підготовки.

Термін «*принцип*» тлумачиться як вихідні положення, які є фундаментом змісту, форм, методів, засобів і прийомів освітнього процесу³⁵³. Спільні погляди щодо принципів використання засобів соціокультурної спрямованості в освітньому процесі мають П. Р. Ігнатенко³⁵⁴, Ю. Д. Руденко³⁵⁵, Р. П. Скульський³⁵⁶, М. Г. Стельмахович³⁵⁷, Є. І. Сявавко³⁵⁸. Науковці виділяють наступні принципи: принцип *природовідповідності*, який враховує багатогранність і цілісність природи особистості; принцип *народності*, спрямований на прилучення студентської молоді до цінностей народу, його традицій, моралі, практичних дій, які віддзеркалюють матеріальне й духовне буття, історичне й культурне минуле та сучасне рідного народу; принцип *самодіяльності*, яким забезпечується пробудження й розвиток природних задатків, нахилів, формування творчої особистості; принцип *гуманізації*, спрямований на здійснення демократизації й гуманізації вузівського життя; принцип *індивідуалізації*, за якого створюються умови для всебічного впливу на особистість, глибокого знання її душі, рівня сформованості якостей її характеру для виховання свідомої, самобутньої й волелюбної індивідуальності. О. С. Березюк наголошує на застосуванні таких принципів при формуванні соціокультурної компетентності особистості, а саме: народності; природовідповідності; культуровідповідності; етнічної

³⁵³ Гончаренко, С.У., 1999. *Педагогічний словник*. К.: Вища школа, 568 с.

³⁵⁴ Ігнатенко, П.Р., 1997. *Виховання громадянина: психолого-педагогічний і народознавчий аспекти*: навчально-методичний посібник. К.: ІЗМН, 252 с.

³⁵⁵ Ігнатенко, П.Р., Руденко, Ю.Д., 1990. *Народознавство у школі*. Сер. 7 «Педагогічна», № 13. К.: Т-во «Знання» УРСР, 48 с.

³⁵⁶ Скульський, Р.П., Стельмахович, М.Г., 1995. *Методика викладання народознавства в школі: посібник для вчителів, вихователів, студентів і викладачів педагогічних інститутів та університетів*. В: Р.П. Скульський, ред. Івано-Франківськ, 178 с.

³⁵⁷ Стельмахович, М.Г., 1997. *Українська народна педагогіка*. К.: ІЗМН, 227 с.

³⁵⁸ *Українська етнопедагогіка: історичний контекст*: навч. посіб. В: К. Лисенко, ред., 2005. Івано-Франківськ.

соціалізації особистості; гуманізації; демократизму; єдності, наступності, спадкоємності поколінь³⁵⁹.

Враховуючи думку науковців, у нашому дослідженні було визначено наступні принципи формування соціокультурної компетентності в студентів-фармацевтів у процесі гуманітарної підготовки в коледжах:

- *Принцип науковості*, який виявляється в застосуванні компетентнісного підходу до організації освітнього процесу. Специфіка цього принципу полягає у відповідності навчального матеріалу гуманітарних дисциплін, зафіксованого в навчальних програмах та підручниках, рівню сучасної науки, відображенню загальних методів та закономірностей наукового пізнання. Здобувачі фармацевтичної освіти, в процесі гуманітарної підготовки повинні засвоювати достовірні факти, явища, процеси, розуміти сутність науково обґрунтованих законів, особливості розвитку суспільства, бачити перспективи нових наукових пошуків тощо. Важливо залучати студентів до здійснення самостійних досліджень, сприяти оволодінню ними доступними методами пошукової та дослідницької роботи, що забезпечить ефективність процесу формування їхнього наукового світогляду, зокрема соціокультурної компетентності.

- *Принцип фундаменталізації* змісту освіти та врахування сучасних освітніх тенденцій, концепцій, застосування здобутків наукового прогресу, доцільне використання засобів професійної спрямованості в процесі формування соціокультурної компетентності майбутнього фахівця фармацевтичної сфери діяльності.

- *Принцип професійної спрямованості* є одним із основних у процесі формування соціокультурної компетентності майбутніх фармацевтів. Визначений принцип передбачає єдність загальнолюдських і національних цінностей; забезпечення національної спрямованості освітнього процесу; готовність майбутніх фахівців фармацевтичної сфери відповідати етичним та

³⁵⁹ Березюк, О.С., 2015. Методичні засади формування етнокультурної компетентності особистості. *Освітологічний дискурс: електронне наукове фахове видання*, № 3(11), с.13-21.

професійним стандартам; прагнення допомагати різним категоріям населення зберігати задовільний стан здоров'я, запобігати хворобам і за необхідності придбати призначені їм ліки; сприяння раціональному призначенню й використанню лікарських засобів та виробів медичного призначення пацієнтами.

- *Принцип гуманізації* передбачає створення оптимальних умов для інтелектуального, соціального та естетичного розвитку майбутнього фахівця фармацевтичної галузі; виявлення глибокої поваги до людини, розуміння її цінності та неповторності; визнання природного права кожної людини на свободу, розвиток творчих здібностей і вияв індивідуальності; виховання шанобливого ставлення особистості до естетичних цінностей, смаків, культури інших; виховання в молоді почуття гуманізму, милосердя, доброзичливості.

- *Принцип етнізації* передбачає наповнення освітнього процесу, змістового компонента навчальних дисциплін національним змістом, спрямованим на формування національної свідомості, гідності, гордості за національні надбання та цінності; створення умов для творчого розвитку кожної особистості незалежно від її національної приналежності; навчання рідною мовою, вивчення традицій, звичаїв свого народу; формування рис національної ментальності; шанування народних цінностей та ідеалів; виховання почуття відповідальності, збереження, примноження та подовження народної культури з метою формування соціокультурної компетентності молоді.

- *Принцип культуровідповідності* передбачає нерозривний зв'язок освітнього процесу з культурними надбаннями всього людства та свого народу зокрема; знання про загальнолюдські культурні та естетичні цінності, особливості розвитку й становлення національної культури та її взаємозв'язок із загальнолюдською; знання історії рідного народу, краю; використання народних традиційних засобів народної медицини та фармації; забезпечення духовної єдності та спадкоємності поколінь; формування

соціокультурної компетентності з урахуванням особливостей регіону, віросповідання, культури особистості.

- *Принцип інтегративності* передбачає накопичення знань з гуманітарних дисциплін («Іноземна мова» та «Українська мова» (за професійним спрямуванням), «Культурологія») та соціально спрямованих дисциплін («Філософія», «Соціологія», «Правознавство», «Історія сучасного світу», «Історія та культура України»), уміння їх поєднувати з метою формування соціокультурної компетентності майбутніх фармацевтів, спрямувавши на розвиток професійної майстерності.

Необхідно наголосити на тому, що всі виділені нами принципи навчальної діяльності майбутніх фармацевтів взаємозалежні, кожен із них не є всеосяжним, та відокремлене їх застосування не дасть необхідних результатів³⁶⁰. Відтак, за умови дотримання визначених принципів освітній процес у медичних, фармацевтичних закладах вищої освіти I–II рівнів акредитації сприятиме формуванню соціокультурної компетентності студентів-фармацевтів і буде проходити ефективніше.

Мотиваційно-потребовий компонент моделі передбачає діагностику початкового рівня сформованості соціокультурної компетентності та врахування особистісних характеристик кожного студента: мотиви, цінності, потреби, прагнення, інтереси, переконання. Зазначений компонент відображає ступінь усвідомлення студентами-фармацевтами значущості майбутньої професійної діяльності, а також цінності соціокультурних знань у рамках обраної ними професії.

Мотивами можуть виступати ідеали, культурні та фахові інтереси, переконання, соціальні установки та професійні цінності майбутніх фармацевтів. Формування мотиваційної сфери майбутніх фармацевтів передбачає утворення в студентів ціннісного ставлення до майбутньої професійної діяльності як до потреби студента-фармацевта у формуванні й

³⁶⁰ *Профессиональная педагогика: учебник для студентов, обучающихся по педагогическим специальностям и направлениям*. В: С.Я. Батышев, А.М. Новиков, ред., изд. 3-е, переработанное, 2009. М.: Из-во ЭГВЕС, 456 с.

самовихованні своєї соціокультурної компетентності; потреба в саморозвитку та культурному самовизначенні; прагнення до опанування професійно-важливими соціокультурними знаннями, які сприятимуть продуктивній взаємодії з представниками інших мов та культур у соціокультурному просторі.

Потреби майбутніх фармацевтів переплітаються з внутрішніми мотивами: оволодіння професійно-важливими соціокультурними знаннями, ціннісні переконання, уникнення невдач у життєвих та професійних ситуаціях; особисте усвідомлення важливості фармацевтичної допомоги клієнту, а також почуття гордості й задоволення за досягнутий результат (консультативна допомога відвідувачам аптеки, ефективне й швидке обслуговування клієнтів, грамотне використання принципів мерчандайзингу та ін.), відчуття задоволення за відповідність власним уявленням про «ідеального провізора», а також зовнішніми мотивами: відчуття успіху, визнання з боку навколишніх людей, збільшення можливостей, відповідальність, престижність фармацевтичної справи, можливість кар'єрного зростання, схвалення оточення. Мотиви визначаються потребами, а саме: соціальні, самовираження, самореалізації, самовиховання, самовдосконалення тощо.

Відтак, для забезпечення мотиваційної динаміки щодо формування соціокультурної компетентності студента-фармацевта необхідно, на наш погляд, не лише уточнити, як вона здійснюється під впливом сформованих під час вивчення гуманітарних дисциплін знань про соціальні та культурні сфери життя, ціннісні орієнтації, але й простежити, як у процесі навчання змінюється сама пріоритетна стратегія студентів до опанування соціокультурними знаннями.

Змістово-процесуальний компонент моделі передбачає проведення аналізу специфіки особливостей формування соціокультурної компетентності майбутніх фармацевтів та ролі гуманітарних дисциплін у цьому процесі, а також розвитку особистості загалом. Процесуальність при

формуванні соціокультурної компетентності майбутніх фармацевтів постає першочерговим фактором, базовим завданням для визначеної нами задачі. Організація розвивального освітнього середовища, яке сприятиме отриманню студентами необхідної інформації про соціальні та культурні особливості представників різних соціальних і культурних співтовариств, їхні ціннісні орієнтації, норми поведінки й етикету, традиції, стилі життя дозволить перетворити соціокультурний матеріал на інструментальний засіб для досягнення різноманітних цілей – навчальних, професійних, особистісних. Це призведе до формування соціокультурної компетентності майбутніх фармацевтів.

Зміст процесу формування соціокультурної компетентності майбутніх фармацевтів у процесі гуманітарної підготовки відображається через сукупність гуманітарних та соціально спрямованих дисциплін: «Іноземна мова» (за професійним спрямуванням), «Українська мова» (за професійним спрямуванням), «Історія та культура України», «Культурологія», «Соціальна філософія», «Соціологія», «Правознавство», а також спецкурсу «Формування соціокультурної компетентності фармацевтів».

Змістово-процесуальний компонент моделі визначає провідні форми, методи і засоби формування соціокультурної компетентності майбутніх фармацевтів у процесі гуманітарної підготовки, які, своєю чергою, сприяють накопиченню та застосуванню теоретичних соціокультурних знань та навичок студентами-фармацевтами в їхній майбутній професійній діяльності; формуванню цілісного уявлення про соціальні та культурні сфери життя та ціннісні орієнтації представників інших мов, соціальних груп та культур.

Тільки в такому випадку, коли студенти будуть розуміти зміст і роль набутих у процесі вивчення гуманітарних дисциплін соціокультурних знань, вони будуть їх використовувати у власній професійній діяльності.

Розглянемо характеристику форм та методів організації освітнього процесу, що застосовувалися в ході реалізації розробленої моделі формування соціокультурної компетентності майбутніх фармацевтів у

процесі гуманітарної підготовки більш детально, зазначаючи, що в експериментальних групах навчання проводилося відповідно до окреслених етапів упровадження моделі. У контрольних групах зміст і методика навчання залишилися без змін із переважаючим використанням традиційних підходів.

Форми організації навчання – це способи організації освітнього процесу в закладах вищої освіти; форми зумовлюють часовий і організаційний режими освітньої діяльності, місце її проведення, склад студентської молоді, характер зовнішнього виявлення функцій суб'єктів процесу навчання, їх порядок спілкування тощо³⁶¹. Щодо форм організації навчання, які застосовуються задля формування соціокультурної компетентності, на наш погляд, вони повинні відображати характер взаємодії суб'єктів освітнього простору (педагогічного та студентського колективів) і бути спрямованими на формування в студентів соціокультурних знань, умінь, навичок та особистісних характеристик.

Отже, до форм навчання, що сприяють формуванню соціокультурної компетентності майбутніх фармацевтів віднесено: участь студентів у різних видах аудиторного навчання (лекції, практичні, семінарські, індивідуальні заняття та консультації) з елементами соціокультурних завдань; індивідуальна виховна та навчальна робота викладачів-предметників, кураторів, психолога; діяльність студентів у наукових студентських конференціях, у студентському самоврядуванні, самостійна робота студентів у предметних гуртках, факультативах, виховних заходах соціокультурного спрямування, проведення факультативного спецкурсу.

Упровадження форм навчання здійснюється на основі використання системи методів. Під *методом* (гр. *methodos* – спосіб) розуміють засіб досягнення будь-якої мети, вирішення конкретного завдання; сукупність прийомів або операцій практичного чи теоретичного засвоєння (пізнання)

³⁶¹ Мальований, Ю.І., 2008. *Форми навчання*. Енциклопедія освіти. В: В.Г. Кремень, ред. Академія пед. наук України. К.: ЮРІНКОНТІНТЕР, с. 965-967.

дійсності³⁶². Отже, методи формування соціокультурної компетентності студентів – це шляхи, засоби і прийоми оволодіння студентами соціокультурними знаннями, уміннями, навичками й компетенціями.

У педагогічній літературі окреслено десятки класифікацій методів навчання (Ю. К. Бабанський, І. Я. Лернер, С. І. Петровський, М. О. Данилов та інші.) за різними ознаками: за джерелом передачі та сприймання навчальної інформації – словесні, наочні, практичні (С. І. Петровський, Є. Я. Голант); за характером пізнавальної діяльності – пояснювально-ілюстративний, репродуктивний, проблемне викладання, частково-пошуковий, дослідницький (І. Я. Лернер, М. М. Скаткін); залежно від основної дидактичної мети і завдань – методи оволодіння новими знаннями, формування вмінь і навичок, перевірки та оцінювання знань, умінь і навичок (М. О. Данилов, Б. П. Єсіпов); класифікація з позиції цілісного підходу до діяльності в процесі навчання – методи організації та здійснення навчально-пізнавальної діяльності; стимулювання й мотивація учіння, контролю, самоконтролю, взаємоконтролю і корекції, самокорекції, взаємокорекції в навчанні (Ю. К. Бабанський)³⁶³.

У нашому дослідженні при виборі методів навчання будемо спиратися на класифікацію, запропоновану Ю. К. Бабанським. За його підходом, виділяють чотири великі групи методів навчання: методи організації та здійснення навчально-пізнавальної діяльності; методи стимулювання й мотивації навчально-пізнавальної діяльності; методи контролю та корекції за ефективністю навчально-пізнавальної діяльності; бінарні, інтегровані (універсальні) методи³⁶⁴.

Отже, при формуванні соціокультурної компетентності майбутніх фармацевтів у процесі гуманітарної підготовки нами було виокремлено форми та методи, які застосовувалися для забезпечення компонентів

³⁶² Ягупов, В.В., 2002. *Педагогіка*: навч. посібник. Київ: Либідь, с.102.

³⁶³ Фіцула, М.М., 2002. *Педагогіка*: навчальний посібник для студентів вищих педагогічних закладів освіти. Київ: Видавничий центр «Академія», с. 118-120.

³⁶⁴ Ягупов, В.В., 2002. *Педагогіка*: навч. посібник. Київ: Либідь, с.320-325.

сформованості соціокультурної компетентності майбутніх фармацевтів (див. табл. 2.4).

Таблиця 2.4

**Форми та методи аудиторної та позааудиторної діяльності,
спрямовані на формування соціокультурної компетентності майбутніх
фармацевтів**

Компоненти соціокультурної компетентності фармацевта	Форми, спрямовані на формування компонента	Методи формування компонента
Мотиваційно-аксіологічний	<ul style="list-style-type: none"> - Семінарські заняття; - факультативи; - екскурсії; - індивідуальні завдання; - виховні заходи соціокультурного спрямування; - проведення факультативного спецкурсу. 	<p>➤ Методи стимулювання й мотивації:</p> <ul style="list-style-type: none"> - метод навчальної дискусії, диспути; - метод забезпечення успіху в навчанні; - метод пізнавальних ігор; - метод створення ситуації інтересу в процесі викладання навчального матеріалу; - метод опори на життєвий досвід студентів.
Інформаційно-пізнавальний	<ul style="list-style-type: none"> - Проблемні лекції, лекції-бесіди, бінарні лекції; - практичні заняття; - семінари; - конференції; - самостійна робота студентів у предметних гуртках; - консультації; - проведення факультативного спецкурсу. 	<p>➤ Методи організації та здійснення навчально-пізнавальної діяльності:</p> <ul style="list-style-type: none"> - словесні методи (лекції, пояснення, бесіди, розповіді); - наочні (ілюстрування, демонстрування, самостійне спостереження); - практичні методи (вправи, дослідні роботи). <p>➤ Методи контролю та корекції:</p> <ul style="list-style-type: none"> - метод усного контролю; - метод письмового контролю; - метод тестового контролю; - метод самоконтролю.
Поведінково-діяльнісний	<ul style="list-style-type: none"> - Лекції з обговоренням конкретних ситуацій, лекції-провокації, лекції-діалоги; - практичні заняття; - ділові ігри; - тренінги; - екскурсії; - проведення факультативного спецкурсу. 	<p>➤ Методи стимулювання й мотивації:</p> <ul style="list-style-type: none"> - метод дискусії, диспути; - метод ігрового проектування; - метод моделювання проблемних ситуацій з професійним контекстом; - методи стимулювання обов'язку й відповідальності; - методи інтерактивного навчання. <p>➤ Методи контролю та</p>

		корекцій: - метод усного контролю; - метод письмового контролю; - метод тестового контролю.
Особистісно-рефлексивний	- Лекції проблемного характеру, інтерактивні лекції (лекції із застосуванням зворотного зв'язку); - практичні заняття; - диспути; - ділові ігри; - проведення факультативного спецкурсу.	➤ Методи стимулювання й мотивації: - метод дискусії, диспути; - метод пізнавальних ігор; - метод аналізу конкретних ситуацій; - метод комунікації та участі; - методи інтерактивного навчання. ➤ Методи контролю та корекції: - метод усного контролю; - метод письмового контролю; - метод тестового контролю.

Змістово-процесуальний компонент передбачає впровадження поетапної методики формування соціокультурної компетентності майбутніх фармацевтів у процесі гуманітарної підготовки в коледжах, яка включає підготовчий, основний та підсумково-корегувальний етапи. Надамо коротку характеристику кожному із зазначених етапів.

Підготовчий етап передбачав діагностику рівня сформованості соціокультурних знань, умінь, навичок студентів про зміст і структуру соціокультурної компетентності в процесі вивчення гуманітарних та соціально спрямованих дисциплін. Зазначене передбачало вибір оптимальних форм (лекції проблемного характеру, лекції з обговоренням конкретних ситуацій, лекції-провокації, інтегровані заняття) і методів (обговорення, дискусії та ін.) підвищення мотивації та ціннісного ставлення студентів до опанування соціокультурною компетентністю. Засобами реалізації етапу визначено: навчальні програми, підручники, навчально-методичні посібники, відеофільми, Інтернет-ресурси, мультимедійні презентації.

Основний етап передбачав упровадження спецкурсу «Формування соціокультурної компетентності фармацевта», що сприяло формуванню в студентів знань, умінь і навичок соціокультурного спрямування; підготовку навчально-методичних матеріалів для проведення лекційних та практичних

занять, організацію соціокультурних освітніх заходів, спрямованих на формування в студентів особистих переконань щодо необхідності й важливості формування власної соціокультурної компетентності. Зазначено про доцільність використання відповідних форм (лекції, практичні заняття, майстер-класи, дискусії, тренінги, диспути, рольові ігри, позааудиторна діяльність, екскурсії до аптек), методів («метод ПРЕС», метод аналізу випадків та конкретних ситуацій (кейс-метод), моделювання проблемних ситуацій з професійним контекстом, ігрового проектування, розроблення проектів та презентацій) та засобів (пошуку джерел наукової інформації, відеоролики, Інтернет-ресурси, мультимедійні презентації тощо).

Завданням *підсумково-корегувального етапу* визначено формування в студентів умінь застосовувати соціокультурні знання в майбутній професійній діяльності (науково-практичні конференції, on-line конференції, фармацевтичні форуми тощо), що забезпечувалося використанням наступних методів навчання: чат-дискусії, дебати, круглі столи, методи організації зворотного зв'язку, методи усного та письмового контролю з метою подальшої оцінки кількісних і якісних показників рівня сформованості соціокультурної компетентності студентів-фармацевтів.

Результативний компонент моделі характеризує ступінь досягнення поставленої мети, тобто відображає структурні компоненти соціокультурної компетентності майбутніх фармацевтів (мотиваційно-аксіологічний, пізнавальний, поведінково-діяльнісний, особистісно-рефлексивний); критерії (ціннісно-мотиваційний, знаннєво-когнітивний, діяльнісно-комунікативний, оцінно-результативний), рівні її сформованості (початковий, середній, високий) та результат (сформованість соціокультурної компетентності майбутніх фармацевтів). Зазначений компонент передбачає цілеспрямовану систематичну діагностику та виявлення основних напрямів підвищення рівня сформованості соціокультурної компетентності майбутніх фармацевтів, що проводиться в рамках моніторингу якості навчання. Цей компонент демонструє успішність функціонування розробленої моделі.

Відтак, упровадження розробленої моделі повинно забезпечити підвищення рівня соціокультурної компетентності майбутнього фармацевта в процесі гуманітарної підготовки, а також сприяти підготовці кваліфікованих спеціалістів, здатних до вирішення творчих професійних завдань.

Отже, спроектована нами модель є цілісним педагогічним утворенням, що характеризується наявністю структурних компонентів, між якими існує система зв'язків і співвідношень, і може реалізовуватися під час формування соціокультурної компетентності майбутніх фармацевтів у процесі гуманітарної підготовки в коледжах.

Висновки до другого розділу

Структурний аналіз соціокультурної компетентності майбутніх фармацевтів дозволив зробити висновок про те, що вона інтегрує пізнавальні відношення, мотиви, цінності, емоції, практичні вміння, навички, соціально-культурні знання, зокрема й спеціальні фармацевтичні знання соціокультурного контексту, досвід, тобто все те, що майбутній фармацевт може мобілізувати для успішної професійної діяльності. З'ясовано, що структура соціокультурної компетентності майбутніх фармацевтів є сукупність чотирьох взаємопов'язаних та взаємозалежних компонентів, а саме: мотиваційно-аксіологічного, інформаційно-пізнавального, поведінково-діяльнісного та особистісно-рефлексивного.

Узявши структуру соціокультурної компетентності майбутніх фармацевтів за основу, було визначено критерії (мотиваційно-ціннісний, знаннєво-когнітивний, діяльнісно-комунікативний та оцінювально-результативний), відповідні їм показники, виокремлено три рівні сформованості соціокультурної компетентності майбутнього фармацевта в процесі гуманітарної підготовки (початковий, достатній, високий).

Доведено необхідність формування соціокультурної компетентності майбутніх фармацевтів, а ефективними засобами реалізації поставленої мети є переосмислення змісту та пошуку ефективних форм організації освітнього

процесу в межах окремих навчальних гуманітарних і соціально спрямованих дисциплін, використання освітньо-культурного та виховного потенціалу предметів гуманітарного циклу, стимулювання самоосвітньої та науково-пошукової діяльності студентів для набуття ними базових соціокультурних знань, організації цілісної системи виховних впливів соціокультурного середовища закладу вищої освіти на студента.

Виділено та обґрунтовано педагогічні умови, що сприятимуть формуванню соціокультурної компетентності студентів-фармацевтів при вивченні гуманітарних дисциплін. Доведено, що визначені педагогічні умови та послідовна їх реалізація можуть забезпечити комплексний підхід до використання засобів професійної спрямованості в освітньому процесі за умов інтеграції філософських, психологічних, педагогічних, філологічних, культурологічних та народознавчих наук.

Розкрито зміст принципів формування соціокультурної компетентності в студентів-фармацевтів; виділено структурні компоненти моделі формування соціокультурної компетентності майбутніх фармацевтів у процесі гуманітарної підготовки в коледжах, а саме: концептуально-цільовий (соціальне замовлення, мета, наукові підходи та принципи); мотиваційно-потребовий (внутрішня та зовнішня мотивація, потреби); змістово-процесуальний (гуманітарні та соціально спрямовані дисципліни, спецкурс «Формування соціокультурної компетентності фармацевтів», методи, форми, засоби, етапи формування соціокультурної компетентності майбутніх фармацевтів); результативний (компоненти соціокультурної компетентності фармацевтів, критерії та рівні її сформованості, результат), між якими існує система зв'язків і співвідношень; розроблено авторську модель формування соціокультурної компетентності майбутніх фармацевтів, яка презентує загальний процес формування соціокультурної компетентності майбутніх фармацевтів у процесі гуманітарної підготовки в коледжах.

Результати дослідження з питань другого розділу було висвітлено в публікаціях – [214, 216, 217, 221, 227, 229, 230].

РОЗДІЛ III

ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА ЕФЕКТИВНОСТІ ВПРОВАДЖЕННЯ МОДЕЛІ ФОРМУВАННЯ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАРМАЦЕВТІВ У ПРОЦЕСІ ГУМАНІТАРНОЇ ПІДГОТОВКИ

3.1. Організація, проведення та результати констатувального етапу експерименту

Необхідність наукового обґрунтування процесу формування соціокультурної компетентності майбутніх фармацевтів у процесі гуманітарної підготовки зумовлена неналежним рівнем підготовки фармацевтів і розкриття їхнього творчого потенціалу в освітньому процесі фармацевтичних закладів вищої освіти. На жаль, досі не усунуто таку суперечність, коли, з одного боку, у фармацевтичних навчальних закладах працює широкий загаль спеціалістів, озброєних великим арсеналом сучасних програм, посібників, підручників, настанов і рекомендацій, розроблено та впроваджено спецкурси й факультативи, а з іншого – майже непомітні позитивні зрушення в підвищенні формування соціокультурної компетентності фармацевтів у процесі гуманітарної підготовки.

Відповідно актуалізується проблема покращення практичної підготовки майбутніх фармацевтів як вагомого фактору, який безпосередньо впливає на вдосконалення якості освітнього процесу. Науковий зміст роботи над актуалізованою проблемою вимагав здійснення експериментального дослідження, основою якого мала стати комплексна програма його реалізації.

Отже, педагогічний експеримент дослідження має складну структуру та здійснювався за допомогою групи методів емпіричного пізнання. *Основна мета* експерименту полягала в теоретичному обґрунтуванні та експериментальній перевірці ефективності моделі формування соціокультурної компетентності майбутніх фармацевтів у процесі гуманітарної підготовки в коледжах.

Відповідно до мети вирішувалися такі *завдання*:

1. Здійснити теоретичний аналіз досліджуваної проблеми в педагогічній теорії і практиці, уточнити зміст базових понять та окреслити сутнісне наповнення соціокультурної компетентності в системі гуманітарної підготовки майбутніх фармацевтів у коледжах.
2. Визначити структурні компоненти, критерії, показники та рівні сформованості досліджуваної компетентності.
3. Обґрунтувати педагогічні умови, що забезпечують формування соціокультурної компетентності майбутніх фармацевтів у процесі гуманітарної підготовки в коледжах.
4. Розробити модель формування досліджуваної компетентності майбутніх фармацевтів у процесі гуманітарної підготовки в коледжах та поетапну методику її впровадження.
5. Експериментально перевірити ефективність упровадження авторської моделі у процесі гуманітарної підготовки в коледжах.

Дослідно-експериментальна робота передбачала: проведення попереднього спостереження за об'єктом дослідження; вивчення сучасного стану сформованості соціокультурної компетентності майбутніх фармацевтів; теоретичне визначення та практичне створення педагогічних умов експерименту; упровадження авторської моделі формування соціокультурної компетентності майбутніх фармацевтів шляхом реалізації поетапної методики формування окресленої компетентності в процесі гуманітарної підготовки в медичних та фармацевтичних коледжах; вибір і підпорядкування оптимальних форм, методів та засобів навчання до реалізації мети; визначення структурних компонентів досліджуваної компетентності, критеріїв, показників та рівнів її сформованості в майбутніх фармацевтів; проведення вхідних і вихідних діагностичних зрізів із використанням визначених критеріїв у контрольних і експериментальних групах; визначення статистичної достовірності результатів дослідження; математичну обробку отриманого фактичного матеріалу.

Зазначена робота здійснювалася протягом 2014 – 2019 років та охоплювала чотири етапи: діагностувальний (етап попередньої дослідницької роботи), констатувальний, формувальний та узагальнювальний (див. таб. 3.1)

На *першому* (2014 – 2015 рр.) – *діагностувальному етапі* – вивчено та проаналізовано стан досліджуваної проблеми у філософській, психологічній, педагогічній літературі; обґрунтовано актуальність, окреслено мету, основні завдання, об'єкт, предмет дослідження; виявлено суперечності; уточнено базові поняття; з'ясовано дидактичний потенціал гуманітарних дисциплін щодо формування соціокультурної компетентності майбутніх фармацевтів у коледжах; обґрунтовано теоретико-методологічні підходи та принципи дослідження; розроблено програму експериментальної роботи.

На *другому* (2015 – 2016 рр.) – *констатувальному етапі* – обґрунтовано структуру соціокультурної компетентності майбутніх фармацевтів; уточнено критерії, показники та рівні її сформованості; виокремлено комплекс педагогічних умов; розроблено модель формування досліджуваної компетентності та програму авторського спецкурсу; визначено оптимальні форми, методи та засоби, що забезпечують формування соціокультурної компетентності майбутніх фармацевтів; обґрунтовано експериментальну методику дослідження; сформовано контрольні та експериментальні групи; проведено констатувальний етап експерименту, систематизовано та проаналізовано його результати.

На *третьому* (2016 – 2017 рр.) – *формуальному етапі* – здійснено впровадження моделі формування соціокультурної компетентності майбутніх фармацевтів шляхом реалізації поетапної методики; розроблено авторське навчально-методичне забезпечення досліджуваного процесу (спецкурс та відповідні методичні рекомендації), поглиблено теоретичні положення та висновки.

Таблиця 3.1

Програма експериментального дослідження

<i>Назва етапу експериментальної роботи</i>	<i>№ з/п</i>	<i>Мета експериментальної роботи</i>	<i>Основний зміст експериментальної роботи</i>
Діагностувальний етап (попередньої дослідницької роботи)	I	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Обґрунтувати теоретико-методологічні основи проблеми та узагальнити базові поняття дослідження. ➤ З'ясувати дидактичний потенціал гуманітарних дисциплін щодо формування соціокультурної компетентності майбутніх фармацевтів у коледжах. 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Вивчення стану дослідженості проблеми. ➤ Формування мети, завдань, об'єкта та предмета дослідження. ➤ Розробка концептуальних положень і етапів наукової роботи.
Констатувальний етап експерименту	II	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Розробити структуру соціокультурної компетентності майбутніх фармацевтів та визначити критерії, показники й рівні її сформованості. ➤ Виокремити комплекс педагогічних умов. ➤ Розробити модель та методику формування соціокультурної компетентності майбутнього фармацевта в процесі гуманітарної підготовки. ➤ На основі виділених рівнів сформованості соціокультурної компетентності майбутніх фармацевтів провести констатувальні зрізи компетентності. ➤ Проаналізувати проміжні результати констатувальних зрізів, скорегувати експериментальні методики. 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Уточнення структурних компонентів соціокультурної компетентності майбутніх фармацевтів, визначення критеріїв і рівнів її сформованості. ➤ Проведення факторного аналізу для виділених у моделі педагогічних умов та їх характеристика. ➤ Розробка моделі та методики формування соціокультурної компетентності майбутнього фармацевта в процесі гуманітарної підготовки. ➤ Виділення експериментальних та контрольних груп серед студентів-фармацевтів і проведення діагностики досліджуваної проблеми.
Формувальний етап експерименту	III	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Упровадити в освітній процес фармацевтичних закладів вищої освіти модель шляхом реалізації поетапної методики формування соціокультурної компетентності майбутнього фармацевта. 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Упровадження в освітній процес авторської моделі шляхом реалізації поетапної методики формування соціокультурної компетентності майбутнього фармацевта та розробленого спецкурсу «Формування соціокультурної компетентності майбутнього фармацевта»
Узагальнювальний етап експерименту	IV	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Перевірка та уточнення об'єктивності результатів формувального етапу експерименту за допомогою кількісних та якісних показників. ➤ Систематизація та узагальнення результатів експериментальної роботи. 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Аналіз та узагальнення результатів педагогічного експерименту.

На четвертому (2017 – 2019 рр.) – узагальнювальному етапі – перевірено ефективність реалізації розробленої моделі шляхом систематизації вхідних і вихідних діагностичних зрізів із використанням визначених критеріїв; узагальнено результати експериментальної роботи; здійснено їх статистичну обробку; сформульовано загальні висновки; окреслено перспективи подальших наукових пошуків.

Для досягнення реалізації кожного з етапів було використано комплекс методів, серед яких виділяємо: *теоретичні методи*, за допомогою яких було проведено теоретичний аналіз педагогічної, філософської, психологічної, навчально-методичної літератури, а також аналіз державних та міжнародних нормативних документів з питань освіти, вищої медичної освіти, професійної освіти щодо проблеми формування соціокультурної компетентності особистості в цілому, так і майбутнього фармацевта зокрема; *емпіричні методи* (інтерв'ювання, спостереження, анкетування, опитування, тестування, метод бесід, метод експертних оцінок) дозволили провести діагностику рівня сформованості соціокультурної компетентності студентів-фармацевтів, визначити сферу інтересів і мотивів студентів щодо формування власної соціокультурної компетентності, перевірити ефективність педагогічних умов формування соціокультурної компетентності майбутніх фармацевтів у процесі гуманітарної підготовки в коледжах; *методи математичної статистики* (методика В. С. Черепанова, методика П. М. Воловика, критерій кутового перетворення Фішера ϕ^*) дозволили провести кількісний та якісний аналіз результатів дослідження, перевірити достовірність і надійність одержаних експериментальних даних.

Експериментальним дослідженням було охоплено 486 студентів II та III курсів спеціальності 226 «Фармація, промислова фармація» освітньо-кваліфікаційного рівня молодший спеціаліст та спеціальності 226 «Фармація, промислова фармація» першого (бакалаврського) рівня чотирьох закладів вищої освіти України, які здійснюють підготовку фармацевтичних спеціалістів: КВОЗ «Житомирський базовий фармацевтичний коледж» (240

студентів), коледж Харківського національного фармацевтичного університету (120 студентів), Вінницький медичний коледж ім. акад. Д. К. Заболотного (64 студенти), Чортківський державний медичний коледж (Тернопільська область) (62 студенти); 48 викладачів гуманітарних дисциплін. У формувальному етапі експерименту брали участь 386 студентів та 20 викладачів гуманітарних дисциплін.

Для оцінки й аналізу рівня сформованості соціокультурної компетентності майбутніх фармацевтів було проведено констатувальний етап, мета якого полягала у вивченні мотиваційної сфери майбутніх фармацевтів, орієнтованої на формування їхньої соціокультурної компетентності; визначенні рівнів сформованості соціокультурної компетентності студентів-фармацевтів у процесі гуманітарної підготовки; виявленні загальних знань про соціокультурне виховання, культуру, свідомість, поведінку, цінності, ідеали. З цією метою було застосовано низку методів педагогічного дослідження: вивчення навчальної документації, що характеризує діяльність фармацевтичних закладів вищої освіти (нормативні документи, навчальні плани, навчальні та робочі програми, комплекси навчально-методичного забезпечення дисциплін гуманітарного циклу, методичні рекомендації, навчально-методичні посібники тощо); педагогічний експеримент; бесіда; анкетування (авторські анкети), методи математичної статистики (методика В. С. Черепанова).

З метою визначення результатів оцінювання рівнів сформованості соціокультурної компетентності було запрошено незалежних експертів, які мали враховувати правильність, повноту та точність відповідей.

Кількість експертів визначалася за формулою (1) запропонованою В. С. Черепановим³⁶⁵.

$$N = \frac{jd^2}{\Delta Q^2} \cdot 1 - g, \quad (1)$$

³⁶⁵ Черепанов, В.С., 1989. *Экспертные оценки в педагогических исследованиях*. Москва: Педагогика, 152 с.

де j – коефіцієнт, який для $0,8 < g < 0,99$ у нашому випадку становить $0,9$; d – розмах індивідуальних оцінок; g – довірлива ймовірність (для педагогічних досліджень g лежить у межах $0,8 < g < 0,99$); ΔQ – задане значення похибки колективної експертної оцінки.

Отже, здійснивши обчислення за формулою (1), було встановлено, що для надійності експертної оцінки на рівні довірливої ймовірності $g = 0,9$ необхідно не менше ніж 20 експертів. Саме тому було обрано 22 експерти із закладів вищої освіти, у яких здійснювався експеримент (КЗВО «Житомирський базовий фармацевтичний коледж» (9 осіб), коледж Харківського національного фармацевтичного університету (5 осіб), Вінницький медичний коледж ім. акад. Д. К. Заболотного (4 особи), Чортківський державний медичний коледж (4 особи)).

Основною вимогою до відбору експертів було вміння проявити максимальну здатність до передбачення майбутнього й адекватного відображення тенденції та закономірності розвитку досліджуваного процесу. Для цього були виділені такі критерії: рівень компетентності експерта (фахова вища освіта, гуманітарний профіль діяльності, загальний педагогічний стаж не менше 10 років, відповідність посади характеру й рівню досліджуваної проблеми, кількість і якість раніше виконаних вдалих експертиз) та ступінь об'єктивності й неупередженості, діловитості та зацікавленості експерта. Вибір експертів за їх компетентністю здійснювався відповідно до методики П. М. Воловика³⁶⁶. Згідно із зазначеною методикою компетентність визначається за наступною формулою (2):

$$K_i = \frac{\sum_{j=1}^n X_i}{\sum_{j=1}^n X_{i_{\max}}}, \quad (2)$$

де X_i – оцінка експерта за відповідним пунктом анкети; $X_{i_{\max}}$ –

³⁶⁶ Воловик, П.М., 1969. *Теорія ймовірностей і математична статистика в педагогіці*: навч. посіб. Київ: Радянська школа.

максимальна оцінка, яку може отримати експерт за цим пунктом; n – відповідає кількості запитань в анкеті.

Компетентність групи експертів визначається за формулою (3)

$$K_{gp} = \frac{1}{n} \sum_{i=1}^n K_i, \quad (3)$$

де n – кількість експертів, які входять до експертної групи;

K_i – компетентність i -го експерта.

Об'єктивність і неупередженість експертів визначалася за їхньою здатністю адекватно оцінювати підготовку майбутніх фармацевтів щодо формування соціокультурної компетентності в процесі гуманітарної підготовки; діловитість – за їхнім умінням вирішувати проблеми під час освітнього процесу; зацікавленість експертів – через їхнє позитивне ставлення до науково-дослідної діяльності, а також бажання брати участь в експерименті.

Експертні методи передбачали індивідуальну роботу експертів із розробленими автором дослідження анкетами. Індивідуальність полягала в тому, що експерти працювали окремо один від одного та не ознайомлювалися з оцінками своїх колег-експертів. Анкетування проводилося як під час особистої бесіди інтерв'юєра з експертом, так і шляхом самостійного заповнення (відправлялося електронною поштою за попередньої домовленості). Метод проведення групової експертизи був заочним, оскільки, як зазначалося раніше, були охоплені експерти фармацевтичних закладів вищої освіти з різних областей України.

Студентам-фармацевтам було запропоноване пілотажне опитування з метою визначення значення та місця гуманітарних дисциплін у формуванні їхньої соціокультурної компетентності (див. дод. 3). Результати анкетування наступні.

Більшість студентів не сформулювало думку про те, як професійно-

орієнтовані гуманітарні дисципліни формують соціокультурні знання, уміння та навички й допомагають застосовувати їх у практичних ситуаціях у галузі охорони здоров'я (37,4 %), тільки 12,3 % студентів змогли надати правильну відповідь. Це свідчить про те, що студенти-фармацевти не до кінця розуміють значення та місце гуманітарних дисциплін у формуванні їхньої соціокультурної компетентності.

Студенти-фармацевти не змогли дати відповідь на запитання «Чи є вивчення гуманітарних дисциплін у фармацевтичних закладах вищої освіти невід'ємною складовою при підготовці студентів до майбутньої соціокультурної взаємодії в професійній діяльності?» (24,6 % студентів не дали відповідь на це запитання), на наш погляд, тому, що це питання розглядається в освітньому процесі опосередковано. Більшість студентів (48,7 %) не розуміє, яким чином гуманітарні дисципліни сприятимуть формуванню вмінь та навичок здійснення соціокультурної взаємодії в професійній діяльності. На прохання перерахувати відомі засоби формування соціокультурної компетентності при вивченні гуманітарних дисциплін студенти назвали малу кількість засобів. Це свідчить про те, що в студентів бракує інформації про гуманітарні дисципліни, про можливість та ефективність їх використання в освітньому процесі з метою формування соціокультурної компетентності.

Майбутні фармацевти не змогли правильно визначити зміст гуманітарної освіти. Можна зробити висновок, що цьому питанню приділяється мало уваги при викладанні предметів гуманітарного циклу. Переважна більшість студентів (74,2 %) вважає за потрібне формувати соціокультурну компетентність молоді під час вивчення предметів гуманітарного циклу, оскільки згодні з тим, що гуманітарні дисципліни формують базові знання про соціальне середовище, що їх оточує, механізми культури, систему норм і цінностей, які регулюють життя суспільства, ієрархію цих цінностей. Це свідчить про те, що вони готові до цього процесу,

бажають удосконалюватися, підвищувати рівень соціокультурної компетентності, дізнаватися більше про гуманітарні дисципліни та ефективність їх використання в освітньому процесі.

Отже, розглянувши результати проведеного анкетування, бесід, виховних заходів, можна зробити висновок, що студенти виявляють зацікавленість до використання гуманітарних дисциплін, хотіли б дізнатися більше, але при вивченні дисциплін гуманітарного циклу отримують лише вибіркового матеріал, усі засоби вивчення гуманітарних дисциплін не охоплені або вивчаються поверхово. Позитивним є те, що студенти-фармацевти мають бажання підвищувати рівень соціокультурної компетентності та дізнатися більше про цю компетентність при вивченні гуманітарних дисциплін.

На цьому ж етапі експерименту нами було досліджено наявність необхідних умов для формування соціокультурної компетентності майбутніх фармацевтів у процесі гуманітарної підготовки у фармацевтичних закладах вищої освіти, вивчено досвід роботи викладачів з формування зазначеної компетентності засобами гуманітарних дисциплін, а також вивчено питання необхідності формування соціокультурної компетентності майбутніх фармацевтів у процесі гуманітарної підготовки в фармацевтичних закладах вищої освіти. Це дослідження проводилося за допомогою анкетування, бесід, круглих столів, а також було відвідано практичні заняття, виховні заходи та засідання методичних об'єднань викладачів гуманітарних дисциплін.

За результатами проведеної роботи можна зробити висновок, що більшість викладачів гуманітарних дисциплін намагається використовувати на заняттях методи, форми, засоби викладання гуманітарних дисциплін з метою формування соціокультурної компетентності студентів фармацевтичних навчальних закладів, але 22,2 % респондентів ними не користуються, оскільки самі не володіють інформацією про методи, форми, засоби викладання гуманітарних дисциплін та методикою їх використання.

Тільки 6,8 % респондентів залучають студентів підбирати матеріал до занять, а більшість з викладачів не бачить у цьому потреби, оскільки не розуміє ефективності використання інноваційних методик при викладанні гуманітарних дисциплін в освітньому процесі. Викладачі (55,6 %) вважають найдоцільнішим використовувати наочно-методичні матеріали з метою формування соціокультурної компетентності студентів при вивченні гуманітарних дисциплін. Досить малий відсоток викладачів, які організовують екскурсії до аптек, медичних установ, вивчають зарубіжний досвід. Лише 5,6 % респондентів вважають, що за професійно спрямованих умов процес формування соціокультурної компетентності майбутніх фармацевтів під час гуманітарної підготовки буде ефективним. Це ще раз свідчить про те, що більшість викладачів не бачить потенціалу гуманітарних дисциплін у процесі формування соціокультурної компетентності, не знають, які методи та форми роботи краще використовувати та як залучити студентів до цього. Тільки чверть (24,5 %) респондентів використовує гуманітарні дисципліни з метою формування соціокультурної компетентності студентів майбутніх-фармацевтів.

Серед труднощів, які виникають у процесі формування соціокультурної компетентності студентів при вивченні гуманітарних дисциплін, 36,8 % викладачів називають відсутність підручників, методичних посібників та 48,4 % респондентів указують на необхідність великої кількості ілюстративного матеріалу до занять. На запитання анкети «Чи потребуєте Ви методичної допомоги при викладанні предметів гуманітарного циклу щодо формування соціокультурної компетентності студентів?» майже половина респондентів дала стверджувальну відповідь. Це ще раз доводить те, що немає належного методичного забезпечення, а процес формування соціокультурної компетентності повинен бути цілеспрямованим, усеосяжним і здійснюватись у закладах вищої освіти фармацевтичного профілю, аби саме соціокультурно компетентні фармацевти ефективно, творчо, професійно

виконували свої обов'язки.

З результатів дослідження видно, що викладачі у фармацевтичних закладах намагаються використовувати гуманітарні дисципліни з метою формування соціокультурної компетентності студентів, підбирають матеріал, інколи залучають самих студентів до його пошуку, але, на жаль, більшість викладачів не використовує для цього інноваційні методики викладання гуманітарних дисциплін повною мірою. Хоча неможливо не погодитись із зауваженням викладачів з приводу того, що на предмети гуманітарного циклу в фармацевтичних закладах освіти виділяється недостатня кількість годин, а обсяг матеріалу досить великий; у більшості коледжів підручники були відсутні протягом року, студентам приходилося самостійно їх купувати або навчатися без них; недостатня кількість ілюстративного матеріалу, а в кольорових зошитах до занять ілюстрації малі, невиразні, не завжди якісні. Ці зауваження говорять про те, що немає достатнього методичного забезпечення. Це питання дискутується на сторінках педагогічної преси, розкриваються деякі аспекти в підручниках і методичних рекомендаціях, але дуже мало, інформація не систематизована, зазначена проблема розглядається поверхово та фрагментарно, не охоплює весь спектр засобів гуманітарних дисциплін.

Результати анкетування, відвідання засідань методичних об'єднань викладачів гуманітарного циклу, занять, виховних заходів виявили деякі недоліки у фаховій підготовці викладачів. На жаль, не всі викладачі змогли навести приклади використання методів, засобів, форм викладання гуманітарних дисциплін, які впливають на формування соціокультурної компетентності студентів, не всі використовують їх в освітньому процесі через брак інформації та нерозуміння їх ефективності в зазначеному процесі. Отже, викладачі гуманітарних дисциплін визнають необхідність і важливість професійної підготовки, обов'язковим компонентом якої має бути процес формування соціокультурної компетентності студентів-фармацевтів при

вивченні гуманітарних дисциплін.

Цілком очевидним є те, що в освітньому процесі вищих навчальних закладів фармацевтичного профілю бракує цілісного осмислення надзвичайно актуальної проблеми застосування засобів, методів, форм викладання гуманітарних дисциплін у процесі формування соціокультурної компетентності майбутніх фармацевтів, що пов'язана, з одного боку, з потребою в оновленні сталих підходів до підготовки викладачів, які викладають предмети гуманітарного циклу, з іншого – забезпеченням системи педагогічної освіти за визначеною спеціальністю, оновленими дидактичними й методичними компонентами. До недоліків у системі підготовки фармацевтів у коледжах ми відносимо: відсутність науково-обґрунтованої моделі процесу формування соціокультурної компетентності майбутніх фармацевтів у процесі гуманітарної підготовки, її методичного й наочного забезпечення; не врахування системного підходу формування соціокультурної компетентності фармацевтів у процесі їхньої професійно-практичної діяльності.

У сучасних умовах розвитку вищої освіти інтеграція є необхідною для формування соціокультурної компетентності майбутніх фармацевтів під час гуманітарної підготовки в освітньому процесі: збагачення емоційно-чуттєвого досвіду, формування культури спілкування, поведінки, пробудження особистісно-позитивного ставлення до людей, до суспільства, до загальнолюдських цінностей; розширення світогляду; розвиток творчої особистості при виконанні професійно зорієнтованих завдань; сприйняття світу всіма органами чуттів; розвиток пам'яті, уяви та творчих здібностей за допомогою методик викладання гуманітарних дисциплін.

Вивчення досвіду роботи викладачів, які читають предмети гуманітарного циклу, засвідчує, що вони не завжди досконало володіють усім арсеналом методів, прийомів і засобів формування соціокультурної компетентності студентів, не вміють доцільно використовувати інноваційні

методики викладання гуманітарних дисциплін.

Результати дослідження показали, що відсутність у коледжах належних умов (недостатня кількість методичної літератури, підручників, репродукційно-ілюстративних матеріалів, приладдя, технічних засобів навчання, а також незадовільна забезпеченість навчальних закладів добре підготовленими фахівцями) робить процес формування соціокультурної компетентності студентів під час гуманітарної підготовки у фармацевтичних коледжах швидше винятковим явищем, ніж масовою практикою.

Наступним етапом дослідницької роботи стало визначення рівня сформованості соціокультурної компетентності студентів-фармацевтів у процесі гуманітарної підготовки на основі розробленої системи критеріїв (див. п. 2.2.): мотиваційно-ціннісний, знаннєво-когнітивний, діяльнісно-комунікативний та оцінювально-результативний.

Було розроблено та запропоновано анкети, зміст яких складався із запитань, що розподілилися відповідно до розроблених показників критеріїв. Для кожного показника було запропоновано по три запитання.

Обробка даних кожного з критеріїв проводилася на основі визначення K – коефіцієнта значущості анкетних даних.

$K = \frac{P - O}{N}$, де:

P – кількість позитивних відповідей;

O – кількість негативних відповідей;

N – загальна кількість відповідей.

Числовий показник K : від -1 до 1 був умовно поділений на три частини відповідно до трьох рівнів.

$-1 < K < -0,33$ – початковий рівень;

$-0,33 < K < 0,33$ – достатній рівень;

$0,33 < K < 1$ – високий рівень.

Одним із завдань дослідження було визначити рівень сформованості соціокультурної компетентності студентів-фармацевтів у процесі

гуманітарної підготовки за *мотиваційно-ціннісним критерієм*. Для вирішення поставленого завдання було розроблено й запропоновано студентам анкету (див. дод. Б, В). Результати дослідження представлені в таблиці 3.2.

Таблиця 3.2

Результати визначення рівня сформованості соціокультурної компетентності майбутніх фармацевтів у процесі гуманітарної підготовки за мотиваційно-ціннісним критерієм

Показники мотиваційно-ціннісного критерію	№ запитання	Кількісні та якісні показники (486 - 100%)					
		Рівні					
		Початковий		Достатній		Високий	
		кільк.	якісн., %	кільк.	якісн., %	кільк.	якісн., %
Усвідомлення цінності застосування сформованих у процесі гуманітарної підготовки соціокультурних знань, умінь та навичок у професійній діяльності.	1	173	35,6	216	44,4	97	20
	2	76	15,6	263	54,1	147	30,3
	3	196	40,3	208	42,9	82	5,8
	Сз А	148	30,5	229	47,1	109	22,4
Наявність мотивації щодо вдосконалення власних соціокультурних знань, умінь і навичок під час вивчення гуманітарних дисциплін.	4	95	19,5	189	38,9	202	41,6
	5	146	30	239	49,2	101	20,8
	6	208	42,8	192	39,5	86	17,7
	Сз Б	150	30,9	207	42,6	129	26,5
Наявність мотивації до здійснення професійної діяльності, орієнтованої на цінності та соціокультурні потреби суспільства.	7	103	21,2	286	58,8	97	20
	8	76	15,6	197	40,6	213	43,8
	9	105	21,6	283	58,2	98	20,1
	Сз В	95	19,5	255	52,5	136	28
Середнє значення загального показника мотиваційно-ціннісного критерію		131	27	230	47,3	125	25,7
Сз А, Сз Б, Сз В – середні статистичні значення показників мотиваційно-ціннісного критерію							

Здійснивши аналіз результатів анкетування та обчислення коефіцієнта їх значущості, можна зробити висновок, що загалом у майбутніх фармацевтів домінує достатній рівень за мотиваційно-ціннісним критерієм – 47,3 %, більше чверті опитуваних виявило початковий рівень 27 % та 25,7 % – високий.

Відповіді респондентів засвідчили, що більшість майбутніх фармацевтів усвідомлює цінність застосування сформованих у процесі

гуманітарної підготовки соціокультурних знань, умінь та навичок в професійній діяльності – 44,4 % респондентів виявили достатній рівень. 54,1 % респондентів вважає, що цінність соціокультурного виховання полягає в тому, що воно органічно пов'язане з навчанням, освітою, психологічною підготовкою майбутнього фармацевта до професійної діяльності; тільки 15,6 % студентів байдужі до цього. Це свідчить, що студенти усвідомлюють цінність соціокультурних знань і готові до здійснення процесу формування власної соціокультурної компетентності, зацікавлені в підвищенні свого соціокультурного рівня та в самовдосконаленні, оскільки вважають, що фармацевт – це спеціаліст, який вирізняється високою особистою та громадянською мораллю; упевненістю в необхідності виконання обов'язку не тільки перед хворим, але й перед суспільством у цілому; рівнем сформованості власної соціокультурної компетентності, яка сприятиме вирішенню багатьох соціальних проблем у професійній діяльності, налагодженню ефективних зв'язків з різними категоріями населення.

На питання «Чи вважаєте Ви, що сформовані в процесі гуманітарної підготовки соціокультурні знання є важливими й значущими з погляду можливостей працевлаштування, кар'єри, конкурентоспроможності?» та «Чи допомагають сформовані в процесі гуманітарної підготовки соціокультурні знання й навички якісній інтеграції та втіленню отриманих знань про різні культури у фармацевтичну практику?» відповіді респондентів розподілилися так: 19,5 % студентів виявили початковий рівень, 38,9 % – достатній і 41,6 % – високий. Це ще раз свідчить про інтерес студентів до вдосконалення власних соціокультурних знань, умінь і навичок під час вивчення гуманітарних дисциплін.

Ті ж самі результати (42,8 %) ми спостерігаємо стосовно нестійкої мотивації щодо підвищення рівня соціокультурної компетентності майбутніх фармацевтів у процесі гуманітарної підготовки. Лише 17,7 % респондентів

вважає, що вивчення гуманітарних дисциплін сприяє ефективному формуванню певних соціокультурних цінностей, ідеалів, культури, світогляду тощо.

Переважна більшість студентів (58,8 %) виявила прагнення до креативного здійснення професійної діяльності, орієнтованої на цінності та соціокультурні потреби суспільства, тільки 21,2% не бачить у цьому потреби, до того ж студенти підтримали гіпотезу, що гуманітарні дисципліни формують світогляд, ціннісні орієнтири та впливають на формування соціокультурної компетентності (43,8 %).

Під час експериментального дослідження було проведено низку заходів (педагогічне спостереження, бесіди), де з'ясовано, що студенти мають інтерес до вивчення гуманітарних дисциплін та бажання підвищувати рівень їхньої власної соціокультурної компетентності. Але, на жаль, у фармацевтичному закладі вищої освіти засоби вивчення гуманітарних дисциплін розглядаються опосередковано та не визначається їх місце в процесі формування соціокультурної компетентності студентів. При вивченні таких дисциплін, як «Українська мова (за професійним спрямуванням)», «Англійська мова (за професійним спрямуванням)», «Історія та культура України» мало уваги звертається на вагоме значення соціокультурної компетентності в професійній діяльності майбутніх фармацевтів; розробляється недостатня кількість завдань культурологічної спрямованості; майже не проводиться позааудиторна робота зі студентами, спрямована на формування зазначеної компетентності тощо.

Можна зробити висновок, що процес формування соціокультурної компетентності має посідати належне місце в закладі вищої освіти, повинен носити інтегрований характер та охоплювати як освітній процес, так і позааудиторну діяльність студентів-фармацевтів.

Наступним завданням стало виявити рівень сформованості соціокультурної компетентності студентів-фармацевтів у процесі

гуманітарної підготовки за *знаннєво-когнітивним критерієм*. З цією метою було запропоновано анкету (див. додаток Г). Для аналізу результатів анкетування розроблено систему оцінювання, яка залежала від того, наскільки повну та точну відповідь дали студенти. За повну аргументовану відповідь студент отримував 5 балів, за наявності деяких неточностей – 4 бали та за неповну відповідь – 3 бали. Результати визначення рівнів сформованості соціокультурної компетентності майбутніх фармацевтів у процесі гуманітарної підготовки за знаннєво-когнітивним критерієм висвітлено в таблиці 3.3.

Проаналізувавши результати анкетування та здійснивши обчислення коефіцієнта їх значущості, можна зробити висновок, що загалом у майбутніх фармацевтів домінує достатній рівень за знаннєво-когнітивним критерієм – 44,4 %, великий відсоток респондентів (33,6 %) виявили високий рівень і 22 % – початковий.

Відповіді студентів засвідчили, що більшість майбутніх фармацевтів (44,7 %) усвідомлює, що процес формування соціокультурної компетентності є невід'ємною частиною їхньої професійної підготовки. Задіяні в експерименті студенти підтримують думку, що в процесі формування соціокультурної компетентності велике значення має розуміння теоретичних основ майбутньої професії в соціокультурному контексті; знання цілей, завдань, основних ідей, категорій соціокультурної взаємодії, серед опитаних 44,8 % виявили високий і 21,2 % – початковий. 42,4 % респондентів має стійкий інтерес до формування знань про культурні цінності, способи життя, етичні й моральні норми поведінки, звичаї, традиції, представників різних соціальних груп, а також прагнуть оволодіти вміннями та навичками застосовувати набуті знання на практиці. Більшість майбутніх фармацевтів (59,5 %) підтримує гіпотезу, що загальну культуру особистості варто розвивати та збагачувати шляхом формування соціокультурної компетентності при вивченні гуманітарних дисциплін, але не знає, як це

здійснювати.

Таблиця 3.3

Результати визначення рівня сформованості соціокультурної компетентності майбутніх фармацевтів у процесі гуманітарної підготовки за знаннево-когнітивним критерієм

Показники мотиваційно-ціннісного критерію	№ запитання	Кількісні та якісні показники (486 - 100%)					
		Рівні					
		Початковий		Достатній		Високий	
		кільк.	якісн., %	кільк.	якісн., %	кільк.	якісн., %
Рівень розуміння теоретичних основ майбутньої професії в соціокультурному контексті; знання цілей, завдань, основних ідей, категорій соціокультурної взаємодії.	1	163	33,5	217	44,7	106	21,8
	2	56	11,5	171	35,2	259	53,3
	3	103	21,2	165	34	218	44,8
	Сз А	108	22,2	184	37,9	194	39,9
Наявність у студентів сформованих у процесі вивчення гуманітарних дисциплін знань про культурні цінності, способи життя, етичні й моральні норми поведінки, звичаї, традиції, представників різних національностей та соціумів.	4	69	14,2	211	43,4	206	42,4
	5	127	26,1	257	52,9	102	20
	6	59	12,1	182	37,5	245	50,4
	Сз Б	85	17,5	217	44,7	184	37,8
Здатність вивчати, аналізувати й використовувати в реальному професійному досвіді міжнародні передові інноваційні технології; прагнення до самореалізації у своїй професійній діяльності; уміння вдосконалювати власну соціокультурну компетентність.	7	196	40,3	201	41,4	89	18,3
	8	78	16	251	51,7	157	32,3
	9	113	23,3	289	59,5	84	17,2
	Сз В	129	26,5	247	50,9	110	22,6
Середнє значення загального показника знаннево-когнітивного критерію		107	22	216	44,4	163	33,6
Сз А, Сз Б, Сз В – середні статистичні значення показників знаннево-когнітивного критерію							

41,4 % студентів має потребу в самоосвіті та підвищенні рівня соціокультурної компетентності при вивченні гуманітарних дисциплін, до того ж переважна більшість респондентів (51,7 %) вважає, що для формування соціокультурної компетентності варто проводити виховні заходи соціокультурного змісту, моделювати професійні ситуації тощо. Отримана інформація свідчить, що студенти усвідомлюють важливість і необхідність формування соціокультурної компетентності, але більшість з них не знає, як

це здійснити. У цьому випадку, на наш погляд, саме гуманітарна підготовка повинна стати потужним інструментом у реалізації цього завдання.

Отже, при визначенні знаннєво-когнітивного критерію ми з'ясували, що велика кількість студентів-фармацевтів (44,4 %) має достатній рівень сформованості соціокультурної компетентності. Вони отримують задоволення від споглядання, вивчення гуманітарних дисциплін, мають власні соціокультурної цінності, смаки, пріоритети, але не знають, як їх застосувати в процесі формування власної соціокультурної компетентності, а гуманітарна підготовка, своєю чергою, дає змогу студентам реалізувати це.

Наступним завданням було виявити рівень сформованості соціокультурної компетентності студентів-фармацевтів у процесі гуманітарної підготовки за *діяльнісно-комунікативним критерієм*. З цією метою було запропоновано анкету «Професійна поведінка майбутнього фахівця фармацевтичної сфери» (див. додаток Д).

Результати визначення рівнів сформованості соціокультурної компетентності майбутніх фармацевтів у процесі гуманітарної підготовки за діяльнісно-комунікативним критерієм висвітлено в таблиці 3.4.

Здійснивши аналіз даних, можна зробити висновок, що за діяльнісно-комунікативним критерієм у студентів переважає початковий рівень (45,9 %) сформованості соціокультурної компетентності, 42 % респондентів виявило достатній рівень та, порівняно з іншими критеріями, високий рівень виявило 12,1 % респондентів. Це дозволяє зробити висновок, що студенти володіють лише окремими, несистематизованими соціокультурними вміннями й навичками, набутими в процесі гуманітарної підготовки, які можуть сприяти здійсненню активної професійної діяльності та комунікативної взаємодії з пацієнтами, колегами, медичними представниками різних фармацевтичних підприємств, організацій і установ (українських та закордонних), які своєю чергою, можуть бути представниками різних національностей, матимуть відмінні політичні та релігійні переконання, майновий стан, стать, вік та

соціальний статус.

Таблиця 3.4.

Результати визначення рівня сформованості соціокультурної компетентності майбутніх фармацевтів у процесі гуманітарної підготовки за діяльнісно-комунікативним критерієм

Показники діяльнісно-комунікативного критерію	№ запитання	Кількісні та якісні показники (486 - 100%)					
		Рівні					
		Початковий		Достатній		Високий	
		кільк.	якісн., %	кільк.	якісн., %	кільк.	якісн., %
Наявність соціокультурних умінь і навичок, що сприятимуть здійсненню активної професійної діяльності, їх усвідомлення, системність.	1	189	38,9	234	48,1	63	13
	2	236	48,6	208	42,8	42	8,6
	3	208	42,8	199	41	79	16,2
	Сз А	211	43,4	214	44	61	12,6
Здатність ефективно обирати й використовувати соціокультурні знання, уміння, навички під час вивчення гуманітарних дисциплін.	4	203	41,8	196	40,3	87	17,9
	5	206	42,4	204	42	76	15,6
	6	238	49	201	41,4	47	9,6
	Сз Б	216	44,4	200	41,2	70	14,4
Сформовані вміння застосовувати знання соціокультурних норм та комунікативних стратегій і тактик, необхідних для виконання завдань професійної діяльності.	7	243	50	208	42,8	35	7,2
	8	286	58,8	168	34,6	32	6,6
	9	198	40,8	216	44,4	72	14,8
	Сз В	242	49,8	198	40,7	46	9,5
Середнє значення загального показника діяльнісно-комунікативного критерію		223	45,9	204	42	59	12,1
Сз А, Сз Б, Сз В – середні статистичні значення показників діяльнісно-комунікативного критерію							

Більшість студентів (41,8 %) не знає, чим відрізняється процес формування соціокультурної компетентності в процесі гуманітарної підготовки при вивченні окремих дисциплін і чим це викликано. Не всі студенти змогли застосувати методи та прийоми, які є доцільними під час проведення занять з використанням соціокультурних знань, умінь, навичок, тому це виявилось у наступних результатах: 42,4 % опитуваних показало початковий рівень, а високий – 15,6 %.

Отже, результати опитування вказують на те, що в процесі гуманітарної підготовки в студентів-фармацевтів недостатньо сформувались уміння та навички застосовувати знання соціокультурних норм та

комунікативних стратегій і тактик, необхідних для виконання завдань професійної діяльності. Це свідчить про те, що сучасний рівень та зміст підготовки майбутніх фармацевтів до формування їхньої соціокультурної компетентності під час вивчення гуманітарних дисциплін є не досить ефективним, що в результаті призводить до недостатньої сформованості соціокультурної компетентності майбутнього фармацевта.

Наступним кроком було виявлення рівня сформованості соціокультурної компетентності студентів-фармацевтів у процесі гуманітарної підготовки за *оцінювально-результативним критерієм*. Для вирішення поставленого завдання було розроблено й запропоновано студентам анкету (див. додаток Е). Результати дослідження представлені в таблиці 3.5.

Результати визначення рівня сформованості соціокультурної компетентності студентів-фармацевтів у процесі гуманітарної підготовки за оцінювально-результативним критерієм розподілилися так: початковий рівень виявили 18,1 % респондентів, достатній – 50,2 %, високий – 31,7 %.

53,3 % (блок А) респондентів виявило достатній рівень критичності мислення, критичності суджень про власні соціокультурні компетентності та рівень соціокультурної обізнаності й соціокультурної свідомості, 37,2 % – високий і 9,5 % – початковий.

Більшість респондентів (51,7 %) визначила свій рівень соціокультурної компетентності як «достатній», 41,3 % – як «високий» і лише 7 % – як «низький». Це свідчить про достатній рівень самокритичності студентів.

Цікавими для порівняння є результати за запитанням: «Яким рівнем соціокультурної компетентності повинен володіти сучасний фармацевт?» Результати розподілилися так: 55,5 % респондентів визначило рівень соціокультурної компетентності сучасного фармацевта як «достатній», 32,5 % – як «високий» і 11,9 % – як «низький».

Таблиця 3.5.

Результати визначення рівня сформованості соціокультурної компетентності майбутніх фармацевтів у процесі гуманітарної підготовки за оцінювально-результативним критерієм

Показники оцінювально-результативного критерію	№ запитання	Кількісні та якісні показники (486 - 100%)					
		Рівні					
		Початковий		Достатній		Високий	
		кільк.	якісн., %	кільк.	якісн., %	кільк.	якісн., %
Критичне мислення при вивченні гуманітарних дисциплін та рівень соціокультурної обізнаності й свідомості.	1	34	7	251	51,7	201	41,3
	2	58	11,9	270	55,6	158	32,5
	3	44	9,1	256	52,6	186	38,3
	Сз А	45	9,5	259	53,3	181	37,2
Здатність до вдосконалення соціокультурних знань, контролю, самоконтролю, професійного самовдосконалення, оцінки та підвищення власного рівня соціокультурної компетентності.	4	38	7,8	194	39,9	254	52,3
	5	49	10,1	232	47,7	205	42,2
	6	107	22	295	60,7	84	17,3
	Сз Б	65	13,4	240	49,4	181	37,2
Уміння з'ясовувати результативність сформованих у процесі гуманітарної підготовки соціокультурних знань та навичок; уміння забезпечувати регулювання, контроль та оцінку рівня власного розвитку, динаміки особистісного зростання та рівня своєї соціокультурної компетентності.	7	302	62,1	153	31,5	31	6,4
	8	86	17,7	254	52,3	146	30
	9	76	15,6	291	59,9	119	24,5
	Сз В	154	31,7	233	47,9	99	20,4
Середнє значення загального показника оцінювально-результативного критерію		88	18,1	244	50,2	154	31,7
Сз А, Сз Б, Сз В – середні статистичні значення показників оцінювально-результативного критерію							

Отже, студенти-фармацевти визначилися, що корекція та підвищення їхнього рівня соціокультурної компетентності в процесі навчання в освітньому закладі є необхідною умовою для здійснення ефективної професійної діяльності.

Досліджуючи здатність майбутніх фармацевтів до вдосконалення власних соціокультурних знань, контролю, самоконтролю, професійного самовдосконалення, оцінки та до підвищення рівня їхньої соціокультурної компетентності (блок Б), виявилось, що переважна більшість студентів-

фармацевтів неспроможна активно використовувати знання, уміння та навички в процесі гуманітарної підготовки з метою формування соціокультурної компетентності (62,1 %), оскільки не має необхідного багажу знань і досвіду, тільки 6,4 % респондентів вважає, що вони готові до такого роду діяльності й упораються з цим завданням. Ці результати свідчать про те, що гуманітарні дисципліни не дають достатній обсяг знань та не формують на належному рівні соціокультурну компетентність майбутніх фармацевтів. Це ще раз свідчить про необхідність цілеспрямованого процесу формування соціокультурної компетентності майбутніх фармацевтів у процесі гуманітарної підготовки.

Дослідження такого показника, як здатність студентів до рефлексивності при вивченні гуманітарних дисциплін, розвиненість здібностей ефективно застосовувати набуті соціокультурні знання в майбутній професії показало, що більшість студентів-фармацевтів бажає брати участь у організації та проведенні семінарів-диспутів, наукових конференцій, виховних заходів соціокультурної спрямованості. Відповіді розподілилися так (блок В): 52,3 % респондентів виявило достатній рівень, 30% високий і 17,7 % початковий. Можна зробити висновок, що студенти готові до вивчення засобів формування соціокультурної компетентності та підвищення рівня цієї компетентності, а викладачам гуманітарних дисциплін доцільно розробляти та впроваджувати ефективні методи, засоби та форми, що забезпечать формування соціокультурної компетентності майбутніх фармацевтів з метою якості освітнього процесу.

Результати дослідження свідчать про те, що в студентів-фармацевтів ще не достатньо сформовані практичні вміння, тому очевидною є необхідність у проведенні відповідної роботи з їх формування та розвитку.

Констатувально-експериментальне дослідження довело, що кожен із визначених рівнів сформованості соціокультурної компетентності майбутнього фармацевта в процесі гуманітарної підготовки (початковий,

достатній, високий) характеризується кількісними показниками. Нами було здійснено визначення характеристики рівнів за допомогою коефіцієнта повноти виконання завдань щодо знань, умінь і навичок з формування соціокультурної компетентності особистості в процесі гуманітарної підготовки.

У нашому дослідженні K_y виражає результати в значеннях, які характеризують ступінь їх наближення до найбільш високого, тобто абсолютного прояву певної якості. Коефіцієнт надає можливість показати досягнення однаковою мірою для кожної ознаки певного феномену одиниці вимірювання.

Визначення K_y проводилося за такою формулою:

$$K_y = m/n, \text{ де}$$

K_y – коефіцієнт успішності;

m – число отриманих балів;

n – максимально можливе число балів (60).

Вираження кількості значень визначених рівнів сформованості соціокультурної компетентності майбутніх фармацевтів у процесі гуманітарної підготовки було здійснено за допомогою коефіцієнта успішності та визначено так:

$$K_y > 0,10 \quad 48 < n < 60 \text{ – високий рівень;}$$

$$0,5 < K_y < 0,10 \quad 24 < n < 48 \text{ – достатній рівень;}$$

$$K_y < 0,5 \quad n < 24 \text{ – початковий рівень.}$$

Обробка результатів анкет, оцінка незалежними експертами творчих завдань і кількісний аналіз відповідей дозволили скласти загальну характеристику рівнів сформованості соціокультурної компетентності майбутніх фармацевтів у процесі гуманітарної підготовки. Результати дослідження представлені в таблиці 3.6.

Таблиця 3.6.

**Показники рівнів сформованості соціокультурної компетентності
майбутніх фармацевтів у процесі гуманітарної підготовки**

Рівні сформованості соціокультурної компетентності	КРИТЕРІЇ				
	Мотиваційно- ціннісний	Знаннєво- когнітивний	Діялісно- комунікативний	Оцінювально- результативний	Середнє значення
	Кількість студентів (у %)				
Початковий	27	22	45,9	18,1	28,2 %
Достатній	47,3	44,4	42	50,2	46 %
Високий	25,7	33,6	12,1	31,7	25,8 %

Подамо пропоновану таблицю у вигляді діаграми, яка наочніше покаже результати нашого дослідження (див. рис. 3.1).

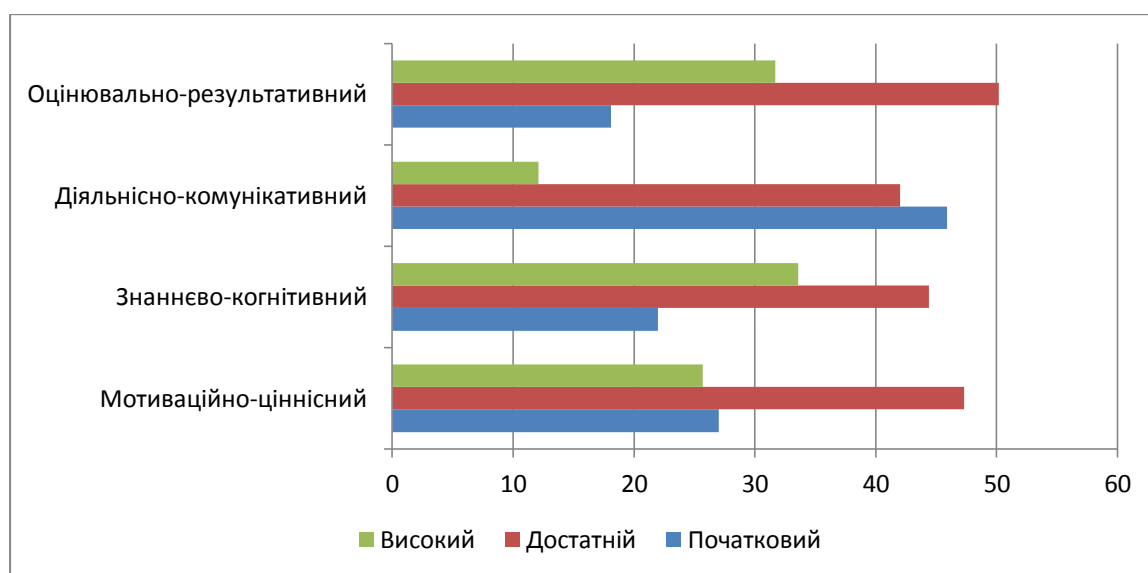

Рис 3.1. Рівні сформованості соціокультурної компетентності за критеріями.

Аналіз результатів констатувального експерименту засвідчив, що в студентів-фармацевтів переважає достатній рівень сформованості соціокультурної компетентності при вивченні гуманітарних дисциплін як загалом (46 %), так і за такими критеріями: мотиваційно-ціннісним (47,3 %), знаннєво-когнітивним (44,4 %) та оцінювально-результативним (50,2 %).

Результати дослідження довели, що в медичних, фармацевтичних закладах вищої освіти процес формування соціокультурної компетентності студентів-фармацевтів у процесі гуманітарної підготовки здійснюється не на належному рівні. Найбільшою проблемою є відсутність реалізації на практиці основоположних дидактичних принципів системності, фундаменталізації, соціокультурного спрямування гуманітарних дисциплін. Недостатня реалізація наведених принципів виявляється в розрізненості подання науково-навчального матеріалу з гуманітарних дисциплін, слабкій міждисциплінарній інтеграції, відсутності комплексної системи формування соціокультурної компетентності; недооцінці важливості фундаментальної соціокультурної складової в процесі підготовки майбутніх спеціалістів фармацевтичного сектору галузі охорони здоров'я. Отож, необхідно знайти шляхи для вдосконалення освітнього процесу з метою формування соціокультурної компетентності майбутніх фармацевтів у процесі гуманітарної підготовки.

Окрім цього, результати констатувального експерименту засвідчили, що студенти-фармацевти готові до формування рівня соціокультурної компетентності в процесі гуманітарної підготовки з метою реалізації в майбутній професійній діяльності набутих соціокультурних знань, умінь та навичок, але це не можливо без належної підготовки, яка б забезпечила їм необхідний рівень знань, умінь і навичок. Отже, вважаємо, що впровадження моделі формування соціокультурної компетентності майбутніх фармацевтів у процесі гуманітарної підготовки є необхідною умовою.

3.2. Методика впровадження моделі формування соціокультурної компетентності майбутніх фармацевтів у процесі гуманітарної підготовки

Формувальний етап експериментальної роботи був направлений на апробацію ефективності розробленої авторської моделі формування

соціокультурної компетентності майбутніх фармацевтів у процесі гуманітарної підготовки шляхом упровадження поетапної методики.

Під час проведення апробації досліджуваного феномена враховувалося, що експеримент як один із емпіричних методів дослідження є науково поставленим досвідом у галузі навчальної та виховної роботи, головним завданням якого є вивчення та спостереження в найбільш сприятливих, чітко фіксованих та контрольованих умовах досліджуваного педагогічного явища³⁶⁷.

Педагогічний експеримент є своєрідним комплексом методів дослідження, який дає змогу забезпечити науково-об'єктивну й доказову перевірку правильності обґрунтованої на початку дослідження гіпотези, глибше ніж інші методи перевірити ефективність тих чи інших нововведень у сфері навчання і виховання, порівняти значимість різних факторів у структурі педагогічного процесу й вибрати найоптимальніші з них для відповідних ситуацій; виявити необхідні умови для реалізації конкретних педагогічних задач. Саме тому експеримент є допоміжним інструментом при виявленні схильних до повторення властивостей, стійких, необхідних, суттєвих зв'язків між явищами, тобто дає змогу вивчати закономірності, характерні для педагогічного процесу³⁶⁸.

Результати аналізу науково-педагогічної літератури, дисертаційних досліджень та вивчення практичної діяльності медичних й фармацевтичних закладів вищої освіти I-II рівнів акредитації, зокрема коледжів, дозволив виявити відсутність експериментальних досліджень, у яких представлено й упроваджено модель та методику формування соціокультурної компетентності майбутніх фармацевтів у процесі гуманітарної підготовки.

Вирішення зазначеної проблеми обумовило проведення експериментального педагогічного дослідження. Організація цього

³⁶⁷ Гончаренко, С.У., 1997. Український педагогічний словник. К.: «Либідь», 376с.

³⁶⁸ Іщенко, Д.В., 2006. Результати дослідження лінгвосоціокультурної компетентності майбутніх учителів-філологів. *Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету ім. В. Гнатюка: Педагогіка*, № 4, с. 127-134.

дослідження здійснювалася відповідно до його основної мети – підтвердити ефективність розробленої в процесі дослідження моделі формування соціокультурної компетентності майбутніх фармацевтів шляхом упровадження авторської методики, а також оптимізації освітнього процесу й самостійної навчально-пізнавальної діяльності студентів під час гуманітарної підготовки на основі визначених педагогічних умов.

На цьому етапі експерименту було передбачено вирішення таких завдань:

1. Реалізація в освітньому процесі професійної підготовки майбутніх фармацевтів розробленої моделі формування соціокультурної компетентності шляхом упровадження авторської методики.

2. Уведення змістових змін у процес викладання гуманітарних і соціально спрямованих дисциплін та розробка й упровадження спецкурсу «Формування соціокультурної компетентності фармацевтів».

3. Апробація навчально-методичних матеріалів з формування соціокультурної компетентності майбутніх фармацевтів у процесі вивчення гуманітарних та соціально спрямованих дисциплін.

Формувальний етап експериментального дослідження проводився на базі комунального закладу вищої освіти «Житомирський базовий фармацевтичний коледж», після чого результати експерименту було впроваджено в освітній процес чотирьох закладів вищої освіти України: комунальний заклад вищої освіти «Житомирський базовий фармацевтичний коледж», коледж Харківського національного фармацевтичного університету, Вінницький медичний коледж ім. акад. Д. К. Заболотного, Чортківський державний медичний коледж.

У формувальному етапі експериментального дослідження взяло участь 386 студентів II та III курсів комунального закладу вищої освіти «Житомирський базовий фармацевтичний коледж», яких було розподілено на дві групи: контрольну (КГ) та експериментальну (ЕГ). Контрольними

визначено 7 академічних груп (спеціальність 226 «Фармація, промислова фармація» освітньо-кваліфікаційного рівня «молодший спеціаліст» та спеціальність 226 «Фармація, промислова фармація» вищого освітнього рівня «перший (бакалаврський)»), кількість яких разом склала 214 студентів. Експериментальними визначено 6 академічних груп (спеціальність 226 «Фармація» освітньо-кваліфікаційний рівень «молодший спеціаліст» та спеціальність 226 «Фармація, промислова фармація» вищого освітнього рівня «перший (бакалаврський)»), загальна кількість яких склала 172 студента.

Варто зазначити, що в обох виділених категоріях груп початковий рівень сформованості соціокультурної компетентності студентів був майже однаковим, що свідчить про ідентичні умови участі студентів у експериментальному дослідженні.

Формувальний етап експериментального дослідження організовувався з обов'язковим урахуванням реалізації моделі формування соціокультурної компетентності майбутніх фармацевтів шляхом упровадження розробленої поетапної методики в процесі вивчення гуманітарних дисциплін: «Українська мова (за професійним спрямуванням)», «Іноземна мова» (за професійним спрямуванням), «Культурологія» та соціально спрямованих дисциплін «Філософія», «Соціологія», «Правознавство», «Історія сучасного світу», «Історія та культура України», а також у процесі вивчення спецкурсу «Формування соціокультурної компетентності фармацевтів».

Поняття «методика» у педагогічній науці трактується як системний набір певних методів, методичних прийомів, засобів навчання і форм організації занять, які використовуються для вирішення педагогічного завдання; навчання окремої навчальної дисципліни (предмета); «технологія» професійної практичної діяльності.

Під *методикою формування соціокультурної компетентності майбутніх фармацевтів* у процесі гуманітарної підготовки в коледжах розуміємо спосіб організації навчально-пізнавальної діяльності студентів,

зумовлений особливостями змісту професійної підготовки, що передбачає оптимальне поєднання загальнодидактичних методів, прийомів, засобів і форм, спрямованих на досягнення мети дисертаційної роботи.

Принципові положення методики формування соціокультурної компетентності майбутніх фармацевтів базуються на розроблених педагогічних умовах, які впливають із закономірностей соціокультурної діяльності майбутніх фармацевтів у професійній сфері й визначають загальне спрямування гуманітарної підготовки в медичних, фармацевтичних закладах вищої освіти I-II рівнів акредитації.

Отже, *метою* розробленої методики є формування в майбутніх фармацевтів соціокультурної компетентності в процесі гуманітарної підготовки шляхом реалізації визначених педагогічних умов.

Реалізація означеної мети здійснювалася в процесі виконання низки виділених *завдань*:

- створення освітнього середовища, яке сприятиме цілеспрямованому формуванню позитивної мотивації, творчої спрямованості, прагненню студентів-фармацевтів до формування соціокультурної компетентності в процесі гуманітарної підготовки;
- створення навчально-методичного забезпечення навчальних дисциплін гуманітарного циклу, зорієнтованого на формування соціокультурної компетентності майбутнього фармацевта;
- упровадження методично доцільних форм і методів формування соціокультурної компетентності студентів, які ґрунтуються на засобах професійної спрямованості й забезпечують спрямованість навчальної та позааудиторної діяльності студентів-фармацевтів на формування соціокультурної компетентності.

Під час розроблення експериментальної методики враховувалися виокремленні й проаналізовані детально в підрозділі 2.4 наукові принципи формування соціокультурної компетентності в студентів-фармацевтів, а

саме: принципи науковості, фундаменталізації, професійної спрямованості, гуманізації, етнізації, культуровідповідності, інтегративності.

Поетапна методика впровадження моделі формування соціокультурної компетентності майбутніх фармацевтів у процесі гуманітарної підготовки в коледжах передбачала реалізацію трьох *етанів*: підготовчий, основний, підсумково-корегувальний.

Підготовчий етап передбачав проведення діагностики рівня соціокультурних знань, умінь, навичок студентів. На цьому етапі здійснювалося формування комплексу базових знань студентів про зміст та структуру соціокультурної компетентності шляхом удосконалення змісту гуманітарних та соціально спрямованих дисциплін, визначення оптимальних форм і методів навчання. Основним завданням підготовчого етапу було підвищення мотивації та ціннісного ставлення студентів-фармацевтів до формування власної соціокультурної компетентності.

Як було зазначено раніше, реалізація моделі формування соціокультурної компетентності майбутніх фармацевтів і педагогічний експеримент здійснювався в процесі вивчення гуманітарних та соціально спрямованих дисциплін, спецкурсу «Формування соціокультурної компетентності фармацевтів» з використанням провідних форм і методів навчання, які були видозмінені, доповнені з метою цілеспрямованого формування мотиваційно-аксіологічного, інформаційно-пізнавального, поведінково-діяльнісного й особистісно-рефлексивного компонентів як найважливіших складових соціокультурної компетентності майбутніх фармацевтів.

Наприклад, у процесі викладання дисципліни «Українська мова (за професійним спрямуванням)» з метою формування поведінково-діяльнісного компонента соціокультурної компетентності майбутніх фармацевтів й для забезпечення вироблення в студентів-фармацевтів системи навичок оптимальної мовної поведінки в професійній сфері, а саме: впливу на

співрозмовника за допомогою вмілого використання різноманітних мовних засобів; оволодіння культурою монологу, діалогу та полілогу; формування вмінь правильно й логічно висловлювати свої думки, викладачам пропонувалося застосовувати такі форми роботи, як лекції-прес-конференції, лекції-діалоги, лекції-провокації (орієнтовні теми: «Мова як генетичний код нації, засіб пізнання, мислення, спілкування, як показник рівня культури людини», «Культура усної та писемної мови в її стильових різновидах. Етика ділового спілкування», «Специфіка мовлення фахівця-фармацевта. Основні закони риторики»). На практичних заняттях доцільним було використання таких методів роботи: дебати (орієнтовні теми: «Основні поняття і принципи культури ділового спілкування», «Особливості професійного мовлення фахівця-фармацевта»), круглі столи (орієнтовні теми: «Поняття етикету. Комунікативні ознаки культури мовлення», «Етичні норми і нормативи. Професійна етика»), пошуково-дослідницькі колективні проекти (орієнтовні теми: «Ознаки та аспекти культури мовлення. Мовленнєва культура – критерій професійної майстерності фахівця», «Основні види ділового спілкування: публічний виступ, ділова бесіда, службова нарада та переговори»).

На заняттях з іноземної мови за професійним спрямуванням для забезпечення розвитку мотиваційної сфери та культурно-ціннісних орієнтацій майбутніх фармацевтів у професійному спілкуванні, формування соціально-психологічних та соціокультурних знань, а також умінь та навичок логічного вираження думки, послідовності мовлення, уміння користуватися професійно-орієнтованою лексикою відповідно до правил її вживання в професійному та повсякденному спілкуванні, мовленнєвого ділового етикету доцільним стало: використання коментованого перегляду відеофільмів (орієнтовні теми: «Аптека – майбутнє місце роботи студента-фармацевта», «Організація роботи безрецептурного відділу аптеки»), що передбачало проведення обговорення переглянутих уривків, використовуючи методики

«запитання-відповідь», дискусії, проведення рольових ігор; проведення науково-практичних конференцій (орієнтовні теми: «Значення вивчення іноземної мови в становленні майбутнього фахівця», «Фармацевтична допомога як історична, нормативно-правова та соціально-економічна категорія в системі охорони здоров'я і фармацевтичному забезпеченні населення»), роботу з текстами, у процесі якої використовувалися такі методи, як «Ажурна пилка» та «Снігова куля» (орієнтовні теми: «Особливості розвитку української культури», «Особливості розвитку британської культури», «Освіта. Порівняльна характеристика систем навчання України та Великої Британії»), розроблення проектів та презентацій (орієнтовні теми: «Мовний етикет: поняття та практична сторона», «Мовні моделі ввічливості. Елементи спілкування»), ділові ігри (орієнтовні теми: «Знайомство та взаємостосунки між людьми», «Мовні моделі вибачення, звертання, прохання», «В аптеці»).

Специфіка соціально спрямованих дисциплін полягає в їх інтеграції з гуманітарними дисциплінам. Саме в процесі вивчення «Філософії», «Соціології», «Правознавства», «Історії сучасного світу», «Історії та культури України» студенти усвідомлюють і засвоюють морально-етичні норми суспільного життя, формується особистість студента як людини, професіонала, члена соціуму, збагачується їхній науковий світогляд, набуваються навички науково-історичного аналізу, формуються навички виявлення логіки та об'єктивних закономірностей історичного процесу, виховується високий рівень культури, громадянської відповідальності, національної та загальнолюдської гідності. Тому на заняттях із зазначених дисциплін для забезпечення ефективності формування визначених у дисертаційній роботі структурних компонентів соціокультурної компетентності майбутніх фармацевтів організовувалася послідовна робота.

Наприклад, з метою формування інформаційно-пізнавального компонента викладачам пропонувалося проводити різноманітні інноваційні

лекції, як-от: *проблемні лекції* (орієнтовні теми: з правознавства «Мораль і право в системі соціальних норм», з курсу філософії «Суспільство як мегамашина (Л.Мамфорд)», з історії сучасного світу «Поняття нації. Відмінність між поняттями «народ», «нація», «етнос»)), *лекції-провокації* (орієнтовні теми: з правознавства «Пацієнт та його права», з курсу філософії «Філософський підхід до проблеми людини», з історії сучасного світу «Субкультура як форма культури: прояви в світі та Україні»), *бінарні лекції* (орієнтовні теми: з курсу правознавства й курсу етика та деонтологія у фармації «Соціально-правова захищеність фармацевтичних працівників», з історії сучасного світу та культурології «Сутність та функції культури», «Основні культурні стилі сучасного світу», «Масова і тоталітарна культура: основні ознаки»), *лекції-діалоги* (орієнтовні теми: з правознавства «Фармацевтичне обслуговування», з курсу філософії «Поняття та історичні типи суспільства», з історії сучасного світу «Культурні процеси сучасності»). Окрім лекційних занять із зазначених дисциплін, студенти брали участь й в науково-практичних конференціях, семінарах, тренінгах, майстер-класах, кінолекторіях, конкурсах, працювали у творчих групах, що сприяло через певний час проведенню дослідження з підтвердження ефективності впровадження авторської моделі.

Узагальнюючи, зазначимо, що окреслені вище дисципліни спрямовувалися на мотивування студентів-фармацевтів до адаптації в соціокультурному середовищі, вироблення стійких переконань щодо важливості та необхідності формування власної соціокультурної компетентності, яка, у свою чергу, є основою та запорукою ефективної професійної діяльності; набуття досвіду застосування знань із гуманітарних та соціально спрямованих дисциплін у подальшій професійній діяльності тощо.

Основний етап, окрім введення змістових змін у процес викладання гуманітарних та соціально спрямованих дисциплін, передбачав

упровадження спецкурсу «Формування соціокультурної компетентності фармацевта» та спроектованих інноваційних форм і методів навчання; підготовку навчально-методичних матеріалів щодо проведення лекційних та практичних занять; організацію соціокультурних освітніх заходів, спрямованих на формування в студентів особистих переконань щодо необхідності й важливості формування власної соціокультурної компетентності.

Отже, у якості додаткового чинника реалізації етапів авторської методики, спрямованої на безпосередню підготовку студентів спеціальності 226 «Фармація, промислова фармація» освітньо-кваліфікаційного рівня «молодший спеціаліст» та спеціальності 226 «Фармація, промислова фармація» вищого освітнього рівня «перший (бакалаврський)» до особистого соціокультурного самовдосконалення, саморозвитку та набуття ціннісного усвідомлення необхідності сформованості соціокультурної компетентності для майбутньої професії, було введено до змісту підготовки студентів-фармацевтів спецкурс «Формування соціокультурної компетентності фармацевтів».

Основною *метою* розробленого спецкурсу визначено надання майбутнім фахівцям фармацевтичної галузі актуальної інформації щодо змісту, структури, функцій, сутності та ролі соціокультурної компетентності з позицій фахової підготовки, а також формування в студентів на основі засвоєння теоретичних знань та емпіричних досліджень глибокого усвідомлення того, що володіння соціокультурною компетентністю для майбутніх фармацевтів є необхідною професійною нормою, оскільки в сучасному суспільстві значно зростає попит у висококваліфікованих фахівцях фармацевтичної галузі, здатних стати конкурентоспроможними, різнобічно розвиненими особистостями, які добре орієнтуються в біоетичних проблемах системи фармацевтичної допомоги та маркетингу, мають ціннісні орієнтації щодо збереження та зміцнення здоров'я суспільства.

Завдання спецкурсу полягало в тому, щоб:

- створити в студентів широку теоретичну базу обґрунтованих уявлень про соціокультурну компетентність фахівців фармацевтичної сфери;
- ознайомити студентів із сучасними прогресивними підходами щодо формування соціокультурної компетентності майбутніх фармацевтів;
- ознайомити студентів із сутністю і роллю соціокультурної компетентності в професійній діяльності майбутнього фармацевта;
- сформувати соціально-психологічні основи мовної культури студентів-фармацевтів;
- сформувати в студентів систему знань та навичок, уміння застосовувати здобуті соціокультурні знання в подальшій професійній діяльності.

Варто вказати, що під час педагогічного проектування спецкурсу було враховано впровадження Європейської кредитно-трансферної системи (далі ЄКТС), яка є визнаним інструментом організації освітнього процесу у вищих освітніх закладах України. Застосування цієї системи дало змогу спроектувати змістове наповнення лекційних та практичних занять спецкурсу, дидактичний комплекс інформаційного забезпечення, завдань для тематичного та модульного контролю навчальних досягнень студентів, а також розробити чіткі критерії та показники оцінювання результатів самостійної роботи студентів. Ураховуючи те, що кредити ЄКТС ґрунтуються на навчальному навантаженні, яке необхідне студентам для досягнення очікуваних результатів навчання, на визначення запропонованого спецкурсу було виділено 1 кредит ЄКТС – 30 годин, з них аудиторне навантаження становить 60%, а самостійна робота студента – 40% (спецкурс представлено у Додатку І).

У процесі розроблення спецкурсу нами було визначено, що цей спецкурс складатиметься з одного самостійного модуля «Соціокультурна компетентність фармацевтичного працівника», який, своєю чергою, буде

поділено на два змістових модулі: «Теоретичні засади формування соціокультурної компетентності фахівця фармацевтичного сектору» та «Значущі аспекти формування соціокультурної компетентності фармацевта», які є довершеними блоками дидактично адаптованої інформації (перший змістовий модуль включає – 2 теми, другий – 5 тем). Видами навчальних занять згідно із навчальним планом було обрано: лекційні заняття, практичні заняття, самостійну роботу студентів, контрольні заходи (модульний контроль). Під час розробки спецкурсу було враховано кількість годин, відведених на його опанування (1 кредит = 30 годин, що відповідають ЄКТС), із них 4 години – лекційні заняття, 13 годин – практичні заняття, 1 година – модульний контроль, 12 годин – самостійна робота студентів.

Як зазначалося вище, програмою спецкурсу було передбачено тісний зв'язок теоретичного курсу з практикою. У лекційному курсі студенти не лише ознайомлювалися із загальноприйнятими теоретичними положеннями і новими дискусійними ідеями, що висвітлюють основні відомості стосовно досліджуваної компетентності (поняття, визначення, умови реалізації тощо), а й здійснювали активні дії щодо здобуття знань з теми вивчення.

Так, наприклад, у рамках першого змістового модуля «Теоретичні засади формування соціокультурної компетентності фахівця фармацевтичного сектору» під час вивчення теми «Сутність і роль соціокультурної компетентності в професійній діяльності фармацевта», з метою формування інформаційно-пізнавальної складової, студенти-фармацевти брали участь в лекції проблемного характеру. Основною метою проведення такого типу лекції було розвинути творчі здібності студента, спрямувати його в напрямку здобуття нових знань через власну ініціативу та активність у навчанні. Саме тому студентам заздалегідь був розданий необхідний дидактичний матеріал та методичні рекомендації з вивчення теми, що дало їм можливість раніше опрацювати матеріал лекції, виписати визначення та найбільш важливу інформацію до теми заняття, визначити

незрозумілі моменти та уточнити їх під час лекції. Особливістю такої лекції було те, що викладач не тільки визначав проблему, яка потребує дослідження та її вирішення, але й організовував процес її розв'язання, активізував студентів, залучав їх до обговорення, висловлення думок і прийняття рішення, створюючи умови для прояву ініціативи та саморозвитку студентів.

Розробку лекції з теми «Сутність і роль соціокультурної компетентності в професійній діяльності фармацевта» ми здійснювали в такій послідовності:

Постановка проблеми. Студентам було запропоновано виконати наступне завдання:

Завдання 1. Проаналізуйте та висловіть ваші думки щодо наступного питання:

Вважається, що формування соціокультурної компетентності майбутніх фармацевтів є актуальним тому, що Україна зміцнює ділові стосунки й зв'язки з європейськими й світовими державами в галузі охорони здоров'я. Але що ж означає соціокультурна компетентність фармацевта? Яка її сутність і роль у професійній діяльності фармацевта? Чи погоджуєтеся ви з думкою про те, що для того щоб фахівці фармацевтичного сектору галузі охорони здоров'я нашої країни сприймалися іншими націями як висококваліфіковані, культурно зрілі, високоосвічені та соціокультурно обізнані особистості, потрібно формувати в них не лише необхідні професійні компетенції, але й знання про країни світу, уміння вести конструктивний діалог із представниками інших культур (носіями інших цінностей і світосприйняття), навички міжкультурного взаєморозуміння.

Надання системи інформації. Студенти вже мали теоретичні знання та напрацювання з означеної проблеми, були проінформовані про джерела, які містять необхідну інформацію з теми вивчення. На цьому етапі студентам також пропонувалося виконати завдання проблемного характеру, відповіді на

які створювали систему вторинної інформації, що за допомогою викладача формувалася безпосередньо студентами. Наведемо приклад таких завдань:

Завдання 2. Дайте визначення поняття «соціокультурна компетентність».

Завдання 3. Розкрийте сутність поняття «соціокультурна компетентність фармацевта».

Завдання 4. Проаналізуйте, як соціокультурна компетентність впливає на професійну діяльність фармацевта.

Завдання 5. Розкрийте механізм розвитку соціокультурної компетентності фармацевта.

Завдання 6. Занотуйте основні причини низького рівня сформованості соціокультурної компетентності фармацевта. Визначте шляхи для підвищення ефективності процесу формування соціокультурної компетентності студентів у фармацевтичному коледжі.

Усебічне вивчення поставленої на лекційному занятті проблеми. На цьому етапі лекційного заняття було проведено деталізоване обговорення окремих питань і вивчення положень до теми лекції. Студенти проводили дослідження з теми вивчення, висловлювали ідеї, давали власну оцінку та обґрунтовували вибір; здійснювали обговорення, обмін думками, дискутували; надавали пропозиції щодо розв'язання поставленої викладачем проблеми, шукали підходи до вирішення ситуації, робили висновки. Як приклад, наведемо деякі із запропонованих завдань.

Завдання 7. Висловіть власні ідеї щодо наступного твердження: «Соціокультурна компетентність досягається протягом довгого часу й розвивається зі зміною навколишнього середовища, тобто вона являє собою безперервним процесом оцінки й навчання».

Завдання 8. Охарактеризуйте специфічні особливості соціокультурної фармацевтичної діяльності.

Завдання 9. Обґрунтуйте ваше розуміння того, які соціокультурні знання та вміння допоможуть майбутньому фармацевту стати успішним у його професійній діяльності.

Завдання 10. Визначте, чи є формування соціокультурної компетентності майбутнього фармацевта способом забезпечення успішного працевлаштування.

Завдання 11. Визначте яка роль освітнього закладу у формуванні в студентів соціокультурної компетентності.

Оцінка результатів. На цьому етапі заняття викладач оцінював роботу студентів щодо вирішення поставленої проблеми, підводив підсумки проведеного лекційного заняття.

На практичних заняттях спецкурсу студенти закріплювали й поглиблювали теоретичні знання, виробляли вміння застосовувати їх на практиці, оволодівали здатністю застосовувати здобуті соціокультурні знання в практичних ситуаціях та здатністю до адаптації в соціокультурному та професійному середовищі, навчалися розуміти сутність та соціальну значущість майбутньої професійної діяльності, формували навички щодо ефективної міжособистісної та міжкультурної взаємодії в професійній та соціальній діяльності, набували здатності діяти відповідально та свідомо з урахуванням історичної спадщини та культурних традицій свого народу та інших народів світу.

Успішному виконанню зазначеного вище сприяло використання таких форм організації навчання, як: семінари-дискусії/диспути, семінари-конференції, тренінги, ділові ігри тощо.

Наведемо приклад застосування означених форм при вивченні деяких тем другого змістового модуля «Значущі аспекти формування соціокультурної компетентності фармацевта».

Отже, метою першого практичного заняття «Культура фармацевта як складне соціокультурне явище» стало з'ясувати, у чому полягає специфіка й

унікальність фармацевтичної культури, визначити, які труднощі виникають при формуванні фармацевтичної культури майбутнього фахівця цієї сфери діяльності, навчити майбутніх фармацевтів використовувати соціокультурні реалії (особливості культури) різних народів у своїй професійній діяльності та сформувати в студентів усвідомлення цінності й значення соціокультурних знань, умінь та навичок.

Це заняття проводилось у формі семінару-диспуту. Під час заняття використовувалися методи проблемного запитання та дискусії. Студенти були поділені на три групи: дві групи (прихильники та опоненти) мали завдання відстояти два різні погляди з однієї проблеми, а третя група повинна була зробити висновки з проведеної дискусії, тобто виконувала роль експертів. Студентам було запропоновано виконати наступні завдання:

Завдання 12. Поясніть, чи впливають власні соціальні та культурні цінності й переконання фармацевта на співпрацю з представниками як українського культурного середовища, так і іноземного.

Завдання 13. Перелічіть, які особисті якості фармацевта допомагають установлювати міжособистісні відносини з представниками інших культур.

Завдання 14. Визначте, чи є фармацевтична етика сукупністю неформальних норм моральної поведінки фармацевтичних працівників під час виконання обов'язків по відношенню до суспільства або пацієнта.

Завдання 15. Поясніть, що таке культура фармацевта. Розкрийте ваше розуміння, у чому вона виявляється.

Завдання 16. Наведіть приклади, які підтверджують правдивість висловлювання про те, що оволодіння знаннями щодо національної культури та культури інших народів має вагоме значення для здійснення професійних обов'язків майбутніми фармацевтами.

Під час проведення дискусії щодо обраних проблемних питань використовувалася інтерактивна вправа «метод ПРЕС», яка передбачала, що чотири представники з кожної дискусійної групи повинні були висловлювати

свою думку на запропоноване завдання. Перший студент пояснював, у чому полягає його думка, починаючи відповідь з фрази «Я вважаю, що...». Другий учасник групи пояснював, на чому ґрунтуються докази його позиції, починаючи свою відповідь з фрази «Тому що....». Третій студент наводив факти, які підтверджують позицію, вживаючи фразу «Наприклад...». Четвертий учасник групи узагальнював думку, робив висновок про те, чому необхідно прийняти таку позицію, починаючи свій виступ з «Отже, тому...». На завершальному етапі заняття експерти провели короткий аналіз результатів диспуту, відзначаючи помилкові погляди й судження учасників, найвлучніші аргументи, позиції, цікаві приклади та факти, щирість учасників тощо. Підсумки спільної діяльності учасників диспуту, зокрема й експертів, підводив викладач.

З метою формування поведінково-діяльнісного компонента соціокультурної компетентності майбутніх фармацевтів було заплановано проведення другого практичного заняття: «Міжкультурна комунікація майбутніх фармацевтів у контексті діалогу культур». Це заняття містило матеріал, що стосується культури спілкування й етикету, ділового етикету спілкування, особливостей комунікативної взаємодії з представниками різних соціокультур, засобів вербальної та невербальної комунікації з урахуванням особливостей носія культури, вираження основних мовних функцій (схвалення, підтвердження, заперечення, погодження, рекомендація тощо).

Під час формування культури ділового спілкування та ознайомлення майбутніх фармацевтів з особливостями комунікативної взаємодії з представниками різних соціокультур було передбачено залучення студентів до усної комунікації.

Отже, важливим методом у процесі формування соціокультурної компетентності майбутніх фармацевтів при вивченні цієї теми став метод аналізу випадків та конкретних ситуацій (кейс-метод). Приведемо приклади таких ситуативних завдань:

Завдання 17. Вам запропонували отримати посаду в одній з найбільших фармацевтичних компаній України, яка тісно співпрацює з іншими міжнародними фармацевтичними компаніями. Ваша посада передбачатиме роботу з корінними американцями різних соціальних груп. Ви проходитье співбесіду на цю посаду. Інтерв'юер каже: «Нам потрібен компетентний спеціаліст, який володітиме навиками спілкування та надання фармацевтичної допомоги хворим, ураховуючи його соціальний статус». Ваша реакція. Яку відповідь Ви надасте інтерв'юєру?

Завдання 18. В аптеку прийшла жінка й попросила в провізора роз'яснити їй кратність і час прийому препарату, який був виписаний їй лікарем. Однак фармацевт відповіла на прохання відвідувачки такими словами: «Я Вам уже сказала: усе одно – до їжі або після неї!». Оцініть ситуацію. Чи є відповідь провізора професійною? Обґрунтуйте вашу відповідь.

Завдання 19. До Вас звернувся відвідувач, який хоче придбати Еуфілін у таблетках, але його вже немає в продажу, але є Неофілін (теофілін пролонгованої дії у формі таблеток). Пацієнт звик до Еуфіліну й Ви очікуєте на стандартний вираз: «Ні, дайте мені лише Еуфілін, тільки він мені допомагає!» Запропонуйте найоптимальніші шляхи розв'язання цієї ситуації.

Перед студентами ставилося завдання не лише знайти правильний варіант відповіді, а й обґрунтувати свій вибір та надати аргументи щодо застосування інших шляхів вирішення запропонованих ситуативних завдань.

На практичному занятті за темою «Моделювання професійно-зорієнтованих соціокультурних ситуацій, ділових та рольових ігор», у процесі формування поведінково-діяльнісного компонента соціокультурної компетентності майбутніх фармацевтів, доцільним було застосування таких активних методів навчання: методи ігрового моделювання (рольові ігри, ділова гра), метод критичних інцидентів, метод комунікативно-ситуативного моделювання, метод мозкового штурму. Студентам-фармацевтам

пропонувалося взяти участь у різних професійно-зорієнтованих ділових та рольових іграх, таких, наприклад, як: «Бесіда фармацевта з відвідувачем аптеки», «Конфлікт фармацевта відділу безрецептурного відпуску з відвідувачем і можливі варіанти його рішення», «Перешкоди та бар'єри», «Етика спілкування фармацевтичного працівника з пацієнтом» тощо.

Сюжетна лінія цих рольових ігор полягала в тому, що звичаї та традиції (культурні особливості) однієї людини (у нашому випадку це фармацевт) не відомі та не зрозумілі іншій людині (відвідувач аптеки), оскільки ці люди є представниками інших соціокультур. Перед студентами було поставлене основне завдання – знайти шляхи вирішення конфліктних ситуацій та міжкультурних непорозумінь, що можуть виникнути під час обслуговування відвідувача аптеки фармацевтом. Наведемо приклад деяких ситуацій, що пропонувалися студентам.

Завдання 20. Один з вас – фармацевт-українець, а інший – відвідувач аптеки, який приїхав з іншої країни. Відвідувач скаржиться на біль у горлі та сильний головний біль, і він шукає поради щодо своєї проблеми.

Допоможіть клієнту в правильному виборі лікарських засобів та проконсультуйте його щодо їх використання та безпеки.

Завдання 21. До аптеки заходять відвідувачі різних соціальних груп, вивчають запропонований асортимент ліків, порівнюють ціни цієї аптеки з цінами в інших аптеках. Фармацевт уважно вислуховує відвідувачів, приймає рецепти, надає поради щодо застосування ліків, але між ними виникає конфліктна ситуація.

Знайдіть шляхи вирішення конфліктної ситуації, що склалася.

Варто зауважити, що сюжетні лінії деяких ігор чітко розроблялися викладачем, але й студенти також брали участь в організації спеціальних ігор на соціокультурну тематику, що сприяло актуалізації та глибшому формуванню соціокультурної компетентності, адже при підготовці,

організації та проведенні гри студенти не тільки збагачували свої знання, а й здобували практичні вміння та навички.

Основною метою практичного заняття з теми «Тренінг взаємодії і комунікації фармацевта в професійній діяльності» стало розширення можливостей майбутніх фармацевтів установлювати контакти в різних соціокультурних ситуаціях спілкування; відпрацьовування навичок розуміння людей з різних категорій населення; опанування навичок ефективного слухання та розширення діапазону творчих здібностей; використання культурологічних знань при соціальній взаємодії (дипломатичність у спілкуванні) тощо.

Оскільки діяльність майбутнього фармацевта передбачає взаємодію з людьми, тому її ефективність багато в чому залежить від рівня розвитку здібностей до пізнання поведінки інших людей, розуміння своїх переваг та недоліків у спілкуванні. Спілкування фармацевта передбачає вміння використовувати різноманітні засоби й методи впливу на відвідувача аптеки, адекватно сприймати й розуміти його, налагоджувати ефективну взаємодію. Тренінгові форми навчання повністю охоплюють весь потенціал майбутнього працівника фармацевтичної галузі: рівень та обсяг його професійної комунікативної компетентності (соціокультурної, емоційної та інтелектуальної), самостійність, здатність до прийняття рішень.³⁶⁹

Отже, наступним завданням було провести тренінг, у процесі якого використовувалися такі методи навчання, як: ігрові методи, аналіз конкретних ситуацій, групові дискусії, вербальні та невербальні техніки. Ці методи були направлені на розвиток соціокультурної компетентності майбутніх фармацевтів, засвоєння ними норм поведінки та комунікації з представниками інших верст населення, способів життя під час професійної діяльності. Наведемо приклад вправ, що допомагали студентам опанувати

³⁶⁹ Пляка, Л.В., 2008. Соціально-психологічний тренінг як засіб розвитку комунікативних здібностей майбутніх провізорів. *Наукові записки Харківського університету Повітряних Сил. Соціальна філософія, психологія*. Харків: ХУПС, вип. 2 (31), с. 165-169.

прийоми ефективної взаємодії та комунікації фармацевта в професійній діяльності:

Завдання 22. Виконайте вправу «Суперечка за присутності свідка».

Усі студенти групи були об'єднані в трійки. Один представник із кожної трійки виконував роль «спостерігача». Його обов'язком було стежити за тим, щоб учасники суперечки здійснювали підтримку висловлювань партнерів. Двоє інших учасників групи попередньо вирішували, яку з альтернативних позицій вони посідають, розпочинали суперечку на запропоновану викладачем тему. Під час виконання вправи кожен з учасників трійки по черзі виконував роль «спостерігача». Після завершення вправи проводилося загальне обговорення. Приклад тем для суперечки:

Завдання вправи: ознайомтесь із наведеними нижче висловлюваннями про соціокультурну компетентність майбутнього фармацевта. Обґрунтуйте ваше розуміння цих висловлювань. Проаналізуйте та висловіть власну думку щодо зазначеного.

✓ Соціокультурна компетентність майбутнього фармацевта забезпечує можливість прогнозувати можливі соціокультурні перешкоди в умовах міжкультурного спілкування та способи їх усунення, адаптуватися до іншомовного середовища.

✓ Соціокультурна компетентність фармацевта може бути реалізована за допомогою чотирьох компонентів, які пов'язують індивіда з навколишнім середовищем: ініціатива, відповідальність, участь у професійній діяльності, індивідуальність.

✓ Надаючи поради відвідувачу аптеки щодо зміни його поведінки або ставлення до власного здоров'я, фармацевту необхідно враховувати специфіку культури цієї людини, його расове або етнічне походження.

Наступним завданням, що сприяло формуванню в студентів навичок швидкого реагування під час взаємодії та комунікації з представниками різних категорій населення, було запропоновано вправу *«Карусель»*.

Завдання 23. Виконайте вправу «Карусель».

Під час виконання означеної вправи були залучені всі учасники тренінгу до активної роботи з різними партнерами. Учасники тренінгу утворили два кола – внутрішнє (нерухоме) та зовнішнє (рухоме) – за принципом каруселі обличчям одне до одного. За сигналом ведучого всі учасники зовнішнього кола пересувалися праворуч і опинялися перед новим партнером.

Завдання вправи: проаналізуйте та обговоріть запропоновані ситуації з діаметрально протилежних позицій. Розпочніть діалог, підтримайте розмову із співбесідником, пройдіть усе коло, вирішуючи поставлені в ситуаціях проблеми. Пропоновані ситуації:

✓ «Перед Вами – представник міжнародної фармацевтичної компанії, який пропонує Вам стати новим співробітником цієї компанії, але перед Вами ставляться певні умови. Ви радієте цій зустрічі, але не маєте бажання виконувати поставлені перед Вами умови ...»

✓ «Перед Вами – роздратований відвідувач аптеки, який звернувся зі скаргою на нещодавно придбаний у Вашій аптеці косметичний засіб для обличчя однієї з відомих марок. У відвідувача виникла алергічна реакція після застосування цього засобу. Ви намагаєтесь вирішити ситуацію, що склалася ...»

Варто зазначити, що не менш важливим методом навчання в процесі формування соціокультурної компетентності майбутніх фармацевтів був визначений метод «SWOT-аналіз» (Strong, Weak, Opportunities, Threats – сильні (сторони), слабкі (сторони), можливості, загрози). Зазначений метод дозволив провести всебічний аналіз досліджуваного феномена.

Наведемо приклад застосування цього методу на практичному занятті при вивченні теми спецкурсу: «Міжкультурна комунікація майбутніх фармацевтів у контексті діалогу культур». Отже, усі студенти групи були поділені на 4 групи по 4 особи в кожній. Викладачем був запропонований

об'єкт аналізу (а саме, міжкультурна комунікація фармацевта в професійній діяльності) і поставлене завдання. При виконанні завдання студенти отримали стандартні аркуші паперу А4 та по чергово записували всі думки. Після цього кожна група презентувала свої ідеї та здійснювалося обговорення. Студенти шукали шляхи уникнення несприятливих наслідків, зазначаючи, як сильні сторони й визначені можливості допоможуть здолати слабкі сторони та загрози. Приклад аналізу зазначеної теми однієї з груп студентів подано в таблиці 3.7.

Завдання 24. За 3 хвилини дати визначення поняття «міжкультурна комунікація фармацевта», після чого кожна група повинна скласти список однієї із сторін аналізу обговорюваного поняття (сильні сторони, слабкі сторони, можливості чи небезпека) за 5 хвилин.

Таблиця 3.7

Тема для аналізу: <i>міжкультурна комунікація фармацевта в професійній діяльності</i>	
<u><i>Сильні сторони:</i></u> - взаєморозуміння; - взаємоадаптація; - культурний обмін; - спосіб налагодження контактів; - обмін досягненнями.	<u><i>Можливості:</i></u> - взаємного культурного обміну та збагачення культур; - обміну інформацією; - налагодження міжнародного співробітництва у фармацевтичній сфері.
<u><i>Слабкі сторони:</i></u> - національні відмінності створюють певні бар'єри; - поява значної кількості субкультур; - нерозуміння культурних відмінностей; - брак соціокультурних знань.	<u><i>Загрози:</i></u> - можливе неприйняття однієї культури іншою; - виникнення невпевненості або нестабільності; - культурний і комунікативний шок; - конфліктні ситуації.

Підсумком кожного практичного заняття із спецкурсу «Формування соціокультурної компетентності фармацевтів» було невеличке письмове опитування студентів, які брали участь в експерименті. У довільній формі студентам пропонувалося оцінити ефективність отриманих соціокультурних знань, висловити свої думки щодо вдосконалення освітнього процесу з формування соціокультурних умінь та навичок.

На третьому – *підсумково-корегувальному* – етапі методики формування соціокультурної компетентності майбутніх фармацевтів акцент зміщується на формування в студентів умінь застосовувати сформовані соціокультурні знання в майбутній професійній діяльності. Актуальності набувають практичні заняття з гуманітарних дисциплін, які мають міждисциплінарні зв'язки із дисциплінами циклу професійно-орієнтованої підготовки; пропедевтична, технологічна та переддипломна практика в аптеці; самостійна та пошуково-дослідницька робота фармацевтичного спрямування; позааудиторна діяльність; робота волонтерського центру.

Доцільними на цьому етапі формування соціокультурної компетентності майбутніх фармацевтів є використання таких інноваційних форм та методів роботи, як: науково-практичні конференції, присвячені фармацевтичним темам (орієнтовні теми: «Укріплення здоров'я та профілактика погіршення стану здоров'я населення», «Основні принципи організації надання фармацевтичної допомоги населенню»), on-line конференції (орієнтовні теми: «Програма Доступні ліки – За і Проти», «Як змінюється світ – погляд з польської аптеки»), фармацевтичні форуми (орієнтовні теми: «Важкий пацієнт: люди з обмеженими здібностями», «Споживчі настрої та тренди поведінки покупців в аптеці», круглі столи на актуальні фармацевтичні теми (орієнтовні теми: «Поняття про відповідальне самолікування, самопрофілактику. Основні положення концепції самолікування», «Категорії пацієнтів, які потребують підвищеної уваги провізора», «Дослідження споживачів і типології споживання лікарських засобів»), дебати (орієнтовні теми: «Фармацевтична опіка пацієнтів зі шкідливими звичками», «Надання належної інформації та проведення заходів при зверненні пацієнта з інформацією про побічні реакції або відсутність ефективності лікарського засобу»), тренінги (моделювання професійно поведінкових ситуацій, тренінги з фармацевтичної опіки).

Не менш важливим чинником при формуванні соціокультурної компетентності майбутніх фармацевтів виступає й позааудиторна діяльність. Цей вид діяльності студентів є сферою виявлення їхніх власних інтересів, задоволення важливих психологічних потреб у спілкуванні, самореалізації, самовизначенні тощо. Виконуючи низку важливих функцій (як-от: виховна, соціальна, психологічна, рекреаційна, розвивальна тощо), позааудиторна діяльність у медичних, фармацевтичних закладах вищої освіти дозволяє розширити межі соціокультурної взаємодії студентів, об'єднати процес засвоєння соціокультурних знань і навичок з формуванням важливих особистісних якостей, залучити студентів у групи за інтересами.

Так, з метою розвитку й стимулювання мотиваційно-аксіологічного компонента соціокультурної компетентності майбутніх фармацевтів варто застосовувати такі форми позааудиторні роботи, як: психолого-педагогічні тренінги з виховання соціокультури майбутніх фармацевтів, свята, виховні години, брейн-ринги, вечори спілкування з представниками фармацевтичної професії, дискусійні клуби, вікторини соціокультурного спрямування, відкриті діалоги в соціальних мережах, дослідницьку та проектну діяльність студентів тощо.

У процесі формування соціокультурної компетентності майбутніх фармацевтів під час позааудиторної діяльності кураторам пропонувалося використовувати неавторські програми *психолого-педагогічних тренінгів* для студентської молоді, розроблені в межах різних проектів, зокрема – «Учимося бути толерантним» (розроблено в рамках проекту «Молодь за взаєморозуміння та повагу до соціальної різноманітності»), основною метою тренінгу є виховання толерантного ставлення молодих людей до культурних та соціальних відмінностей, формування навичок пізнання власної ідентичності та культури, а також формування активної громадської позиції щодо проявів різних форм дискримінації. У тренінговому курсі використовуються матеріали посібника з освіти в галузі прав людини за

участі КОМПАС, навчального посібника для міжкультурного навчання молоді, розробленого за підтримки Ради Європи та тренінгового посібника «Міжкультурне навчання», розробленого за підтримки Партнерства між Радою Європи та Європейською Комісією; тренінг «Жити у ладу з собою та іншими»³⁷⁰, «Мистецтво жити з несхожими людьми»³⁷¹.

Як приклад наведемо вправу «*Частини моєї ідентичності*», що доцільно використовувати на таких тренінгах. Такий метод дозволяє учасникам замислитися над своєю ідентичністю, усвідомити приналежність до груп ідентичності, бути толерантним і відкритим до інших.

Завдання 25. Виконайте вправу «Частини моєї ідентичності».

Отже, студенти отримали аркуші паперу А4 та олівці. На початку була пояснена тема вправи, яка пов'язана з ідентифікацією себе з різними соціальними групами.

Завдання вправи. Студентам було запропоновано окреслити олівцем свою руку на аркуші паперу й у центрі долоні написати власне ім'я, після чого на кожному пальці, не замислюючись довго (спонтанно), зазначити по одній назві груп, до яких вони себе відносять, та підкреслити ту, приналежність якої для них є найважливішою. Назви груп мають бути пов'язані з національністю, професією, релігією, культурою, мовою, соціальним статусом, віком. Після виконання цього завдання студенти об'єднувалися в пари й презентували один одному свої записи. Вони обґрунтовували свій вибір групи та пояснювали, як вони визначали пріоритетну групу.

Наступним етапом цієї вправи було виконання пропонованих викладачем дій. Викладач зачитував назви різних груп, якщо яка-небудь з них була зазначена в листку студентів, їм необхідно було підвестися.

³⁷⁰ Солдатова, Г.У., Шайгерова, Л.А., Шарова, О.Д., 2000. Жить в мире с собой и другими: тренинг толерантности для подростков. М.: Генезис, 112 с.

³⁷¹ Солдатова, Г.У., Макачук, А.В., 2009. Искусство жить с непохожими людьми: психотехники толерантности. ГУМО Издательский дом Московия, 310 с.

Студенти не повинні були розмовляти під час цього етапу вправи, а лише спостерігати за ситуацією.

Останнім етапом було підсумкове обговорення, яке містило такі запитання: Що для Вас було складним під час виконання завдання? Як Ви почувалися, коли Вам довелося стояти одному або в складі дуже малої групи, коли інші сиділи? Чи дізналися Ви яку-небудь нову інформацію про учасників групи? Чи трапилося щось несподіване? Чи були такі групи, учасникам яких було нелегко підвестися, коли їх оголосили? Чи це пов'язано з Вашою симпатією до групи (категорії)? Що Ви про це думаєте? Чи Ви відкрили для себе під час виконання вправи, що не думали раніше про те, членами яких різних багатьох груп Ви насправді є? Чому? Що Ви при цьому відчуваєте? Чи під час виконання вправи Ви мали нагоду пояснити, чому Ви встали (обрали ту чи іншу групу)? Що Ви при цьому відчували? Як Ви поясните слово «ідентичність»? Чи легко це пояснити? Як упродовж нашого життя змінюється означуваний цим словом феномен? Що впливає на цей процес?

Отже, ідентичність – це не тільки наше власне сприйняття самих себе. Інші ідентифікують нас, і нам не завжди можуть подобатись ярлики, які на нас вішають. Наша соціальна ідентичність пов'язана з цінностями та символами. Ми поділяємо людей на групи через потребу бути відмінними від інших. Нам необхідно створити цінності для нашої групи (родини, друзів), які надають нам самим позитивних вартостей. Загроза полягає в тому, що зазвичай ми накладаємо негативні цінності на тих, хто не є частиною нашої групи. Ставлячи людей у якісь певні рамки, ми назавжди забираємо в них можливість стати в наших очах, у нашому сприйнятті кимось іншим.

Окреме місце в позааудиторній роботі посідають заходи для формування соціокультурної компетентності на теми: «Учися панувати собою», «Хотіти – наполовину могли», «Компліменти», «Діалог із самим собою», «Сімейна реліквія», «Етика професійного спілкування», «Традиції

народної фармакології», «Ярмарок народних ліків», «Ключ до розуміння», «Чи легко бути не таким», «Основи безконфліктного спілкування», «Зрозумій мене», «Проблеми міжнаціональної взаємодії»; «Емпатія – основа ефективного професійного спілкування», «Культура стосунків», «Діалог культур»; «Кодекс світу» та ін. Безумовно, основу цілеспрямованої роботи з формування соціокультурної компетентності майбутніх фармацевтів має становити організація спільної діяльності та спілкування студентів, де виявляється і формується толерантність особистості³⁷².

Використовуючи метод проектів, студенти можуть здійснювати заочні подорожі в різні краї, знайомитися з цікавими професіоналами, займатися пошуковою роботою, добрими справами (акти милосердя).

Для студентів привабливими формами дозвілєвої діяльності є фармацевтичні КВК, брейн-ринги, аукціони народної медицини, сюжетно-рольові ігри «Аптека», «Фармацевт», «Пацієнт» і т. д. Відтак, у рамках тижня іноземних мов, було організовано й проведено брейн-ринг соціокультурного спрямування. Метою цього заходу було сформувати знання студентів про культуру, історію, літературу та традиції Великої Британії; зацікавити студентів культурним та історичним спадком цієї країни; розвивати комунікативні вміння, ерудицію студентів, абстрактне та логічне мислення; виховувати розуміння важливості володіти соціокультурними знаннями та вміннями й застосовувати їх на практиці; розширювати світогляд студентів, викликати інтерес до інших соціокультур; виховувати ввічливість, взаєморозуміння в стосунках між представниками різних культур та толерантне ставлення до думок інших людей. Сценарій брейн-рингу подано в додатках (див. дод. К).

Отже, використання інноваційних інтерактивних форм та методів навчання, активізація позааудиторної, самостійної та науково-дослідної

³⁷² Байбородова, Л.В., 2002. *Виховання толерантності у школярів як функція діяльності класного керівника*, [online]. Режим доступу: <<http://teacherjournal.com.ua/артфоліо.doc>> [Дата звернення 11 жовтня 2018].

роботи студентів медичних, фармацевтичних закладів вищої освіти сприяє та стимулює розвиток усіх визначених нами структурних компонентів соціокультурної компетентності майбутніх фармацевтів, сприяє накопиченню необхідних соціокультурних знань, закріпленню та вдосконаленню вмінь та навичок майбутніх фармацевтів у контексті сформованості їхньої соціокультурної компетентності.

Отже, у цьому підрозділі з'ясовано особливості реалізації авторської моделі формування соціокультурної компетентності майбутніх фармацевтів у процесі гуманітарної підготовки шляхом упровадження поетапної методики. Методику формування соціокультурної компетентності майбутніх фармацевтів у процесі гуманітарної підготовки в коледжах визначено як спосіб організації навчально-пізнавальної діяльності студентів, зумовлений особливостями змісту професійної підготовки, що передбачає оптимальне поєднання загальнодидактичних форм, методів, прийомів та засобів, спрямованих на досягнення мети дисертаційної роботи. Сформульовано мету й завдання розробленої методики, охарактеризовано етапи її реалізації (підготовчий, основний, підсумково-корегувальний). Виокремлено доцільні форми, методи та засоби навчання, які сприятимуть формуванню соціокультурної компетентності студентів у процесі гуманітарної підготовки. Визначено провідну роль спецкурсу «Формування соціокультурної компетентності фармацевтів» у процесі особистісного соціокультурного самовдосконалення, саморозвитку та ціннісного усвідомлення студентами-фармацевтами необхідності формування соціокультурної компетентності для майбутньої професії.

Результати перевірки ефективності моделі формування соціокультурної компетентності майбутніх фармацевтів у процесі гуманітарної підготовки розглянемо в наступному підрозділі дисертації.

3.3. Аналіз результатів формувального етапу експериментального дослідження

Як було зазначено в попередньому підрозділі, на формувальному етапі педагогічного експерименту в процесі вивчення гуманітарних дисциплін студентам експериментальної групи було впроваджено модель формування соціокультурної компетентності з поетапною методикою її реалізації. У процесі навчання студентів контрольної групи було частково використано розроблений нами спецкурс «Формування соціокультурної компетентності фармацевта» (проведено одне лекційне та одне практичне заняття). Після формувального етапу нами було проведено повторне діагностування рівня сформованості соціокультурної компетентності майбутніх фармацевтів для порівняння впливу експериментального фактора – моделі формування соціокультурної компетентності. З метою оцінки ефективності запропонованої формувальної роботи проаналізуємо отримані результати, порівнявши їх з даними констатувального зрізу.

Відповідно до гіпотези дослідження, головними критеріями соціокультурної компетентності майбутніх фармацевтів є такі: мотиваційно-ціннісний, знаннєво-когнітивний, діяльнісно-комунікативний та оцінювально-результативний. Тому порівняльний аналіз змін щодо сформованості соціокультурної компетентності майбутніх фармацевтів після формувального етапу експерименту проводився за кожним критерієм окремо.

В основі мотиваційно-ціннісного критерію соціокультурної компетентності ми визначили рівень сформованості соціокультурних цінностей, свідомості, зрілості суджень, наявності певних мотивів, ідеалів, пізнавального інтересу до вивчення та збагачення культурної спадщини рідного народу; уміння студентів сприймати та давати оцінку засобам гуманітарних дисциплін; бажання розширювати свій кругозір та підвищувати рівень соціокультурної компетентності.

Як видно з отриманих даних (табл. 3.8), в експериментальній та контрольній групах спостерігається зростання рівня соціокультурної компетентності, але воно носить різний характер.

У контрольній групі, з якою формувальний експеримент не проводився, зміни у зростанні соціокультурної компетентності студентів носять незначний характер (високий рівень зріс на 1,4%; середній рівень і низький рівні стали на 0,9% і 0,5% відповідно). Такі незначні зміни можуть бути зумовлені як ситуаційним характером тестування, так і участю окремих студентів у епізодичних виховних проектах.

Таблиця 3.8

Розподіл студентів експериментальної і контрольної груп за мотиваційно-ціннісним критерієм на формуальному етапі експерименту

№	Рівень соціокультурної компетентності	Експериментальна група				Контрольна група			
		до		після		до		після	
		к-сть	у %	к-сть	у %	к-сть	у %	к-сть	у %
1.	Початковий	54	31,4	12	7,0	59	27,6	58	27,1
2.	Достатній	86	50,0	69	40,1	115	53,7	113	52,8
3.	Високий	32	18,6	91	52,9	40	18,7	43	20,1
Всього		172	100	172	100	214	100	214	100

В експериментальній групі зміни в рівні соціокультурної компетентності носять більш виражений характер. Так, високий рівень соціокультурної компетентності студентів експериментальної групи зріс з 18,6% до 52,9%, що свідчить про обізнаність студентів-фармацевтів у соціокультурній сфері. Достатній рівень соціокультурної компетентності спав з 50% до 40,1%, однак ця тенденція має позитивний характер, оскільки більшість студентів просто перейшли в групу з високим рівнем сформованої соціокультурної компетентності (див. рис. 3.2).

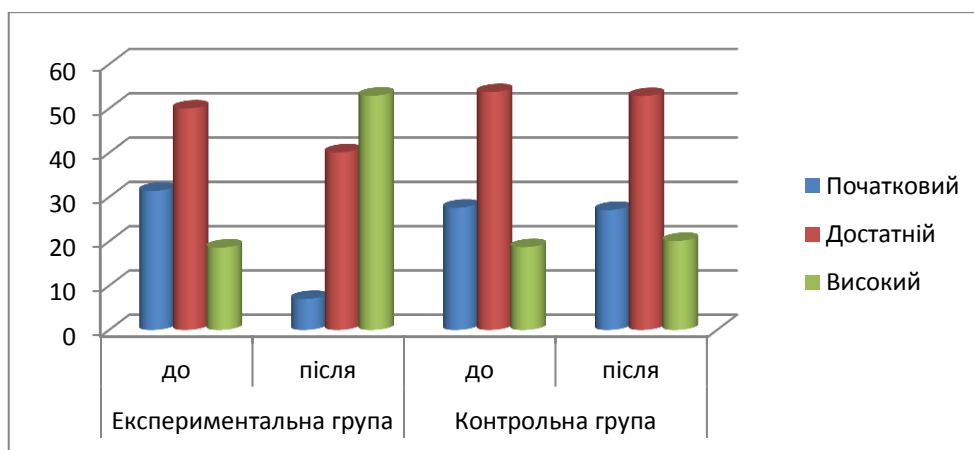

Рис. 3.2. Розподіл студентів експериментальної та контрольної груп за мотиваційно-ціннісним критерієм на формувальному етапі (% співвідношення)

Дослідження знаннево-когнітивного рівня сформованості соціокультурних знань студентів у процесі вивчення гуманітарних дисциплін дозволило нам виявити таку тенденцію: високий рівень соціокультурних знань після формувального етапу педагогічного експерименту виріс в експериментальній групі студентів до 36,6%, у контрольній групі – знизився до 2,3 %. Ми обґрунтовуємо це відсутністю прогресу соціокультурних знань і цілеспрямованої педагогічної діяльності по її формуванню та відображенням існуючої освітньої системи закладів вищої освіти. Результати експериментальної групи до і після формувального етапу експерименту значно видозмінилися, а в контрольній групі – залишилися сталими (див. табл. 3.9).

Таблиця 3.9

Розподіл студентів експериментальної та контрольної груп за знаннево-когнітивним рівнем на формувальному етапі експерименту

№	Рівень соціокультурних Умів	Експериментальна група				Контрольна група			
		до		після		до		після	
		к-сть	у %	к-сть	у %	к-сть	у %	к-сть	у %
1.	Початковий	86	50,0	18	10,5	113	52,8	110	51,4
2.	Достатній	81	47,1	91	52,9	95	44,4	99	46,3
3.	Високий	5	2,9	63	36,6	6	2,8	5	2,3
Всього		172	100	172	100	214	100	214	100

Така ситуація, на нашу думку, відображає необхідність та ефективність запропонованої методичної роботи по формуванню соціокультурної компетентності студентів (див. рис. 3.3).

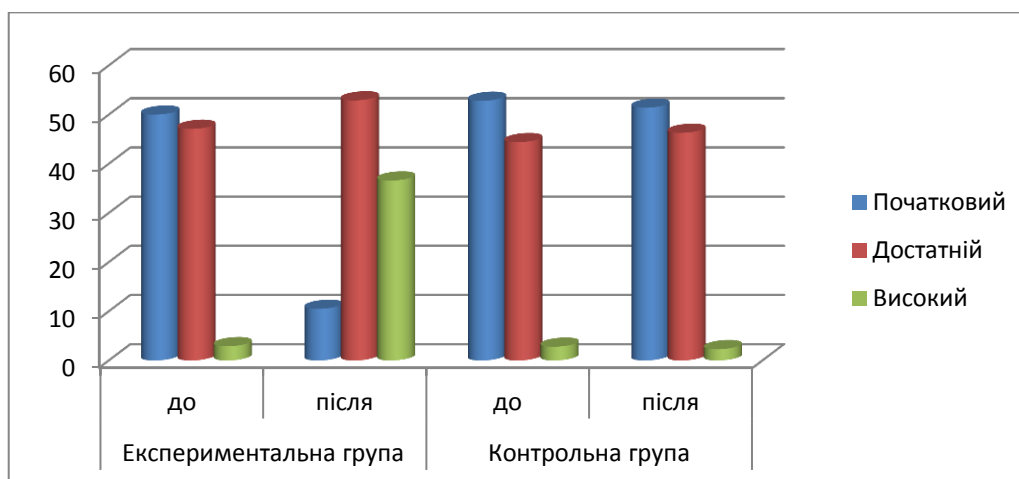

Рис. 3.3. Розподіл студентів експериментальної та контрольної груп за знаннєво-когнітивним критерієм на формувальному етапі (% співвідношення)

Діяльнісно-комунікативний критерій визначався як володіння студентами-фармацевтами необхідними соціокультурними вміннями й навичками при вивченні гуманітарних дисциплін, що сприятимуть здійсненню їхньої активної професійної діяльності в процесі комунікативної взаємодії з представниками різних культурних співтовариств (див. табл. 3.10).

Таблиця 3.10

Розподіл студентів експериментальної та контрольної груп за діяльнісно-комунікативним критерієм на формувальному етапі експерименту

№	Рівень соціокультурних знань	Експериментальна група				Контрольна група			
		до		після		до		після	
		к-сть	у %	к-сть	у %	к-сть	у %	к-сть	у %
1.	Початковий	93	54,1	21	12,2	110	51,4	112	52,3
2.	Достатній	76	44,2	102	59,3	99	46,3	96	44,9
3.	Високий	3	1,7	49	28,5	5	2,3	6	2,8
Всього		172	100	172	100	214	100	214	100

У процесі експериментальної роботи було виявлено, що високо оцінюють рівень своїх соціокультурних умінь та навичок 28,5% студентів експериментальної групи та 2,8% студентів контрольної групи (на констатувальному ці цифри становили нижчі відповідно). Ці показники нижчі, порівняно з результатами діагностики. Ми обґрунтовуємо це, в першу чергу, відсутністю спрямованості традиційно організованого процесу гуманітарної підготовки майбутніх фармацевтів на розвиток соціокультурних комунікацій та компетентності студентів у їх здійсненні; по-друге, спрямованістю лише окремих навчальних предметів на формування соціокультурної компетентності.

Достатній рівень соціокультурних умінь та навичок студентів експериментальної групи значно вище (див. рис. 3.4).

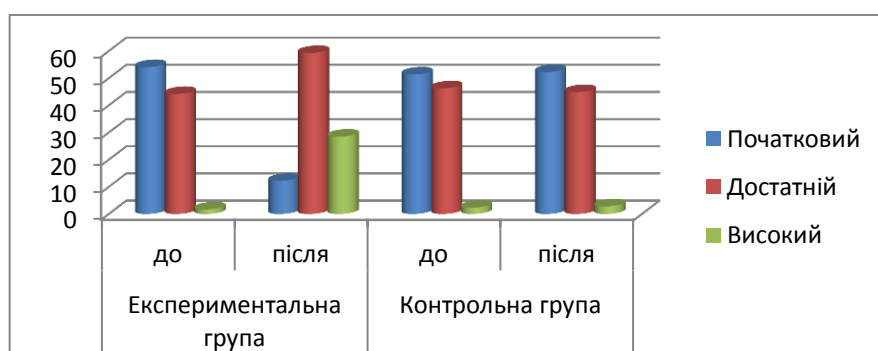

Рис. 3.4. Розподіл студентів експериментальної та контрольної груп за діяльнісно-комунікативним критерієм на формувальному етапі (% співвідношення)

Оцінювально-результативний критерій визначається критичністю суджень про власний рівень сформованості соціокультурної компетентності та рівень підготовки студентів-фармацевтів до цього, здійсненням самооцінки студентами своїх майбутніх професійних досягнень, здатністю до самопізнання, самовиховання, самоствердження, професійного самовдосконалення, відбору найоптимальніших методів і форм у процесі гуманітарної підготовки для формування соціокультурної компетентності

майбутніх фармацевтів, результати цього блоку опитування продемонстровано в табл. 3.11.

Таблиця 3.11

Розподіл студентів експериментальної та контрольної груп за оцінювально-результативним критерієм на формувальному етапі експерименту

	Рівень розвитку соціокультурних характеристик	Експериментальна група				Контрольна група			
		до		після		до		після	
		к-сть	у %	к-сть	у %	к-сть	у %	к-сть	у %
1.	Початковий	73	42,4	17	9,9	94	43,9	95	44,4
2.	Достатній	88	51,2	84	48,8	110	51,4	107	50,0
3.	Високий	11	6,4	71	41,3	10	4,7	12	5,6
Всього		172	100	172	100	214	100	214	100

Їх зростання в експериментальній групі після формувального етапу експерименту на 34,9% (з 6,4% до 41,3%) характеризує позитивну динаміку спрямованості особистості студентів на успішне вдосконалення соціокультурних знань, що є свідченням ефективності педагогічного експерименту.

Початковий рівень соціокультурних характеристик студентів експериментальної групи після формувального етапу педагогічного експерименту знизився до 9,9% (для порівняння в контрольній групі – 44,4%) – див. рис. 3.5.

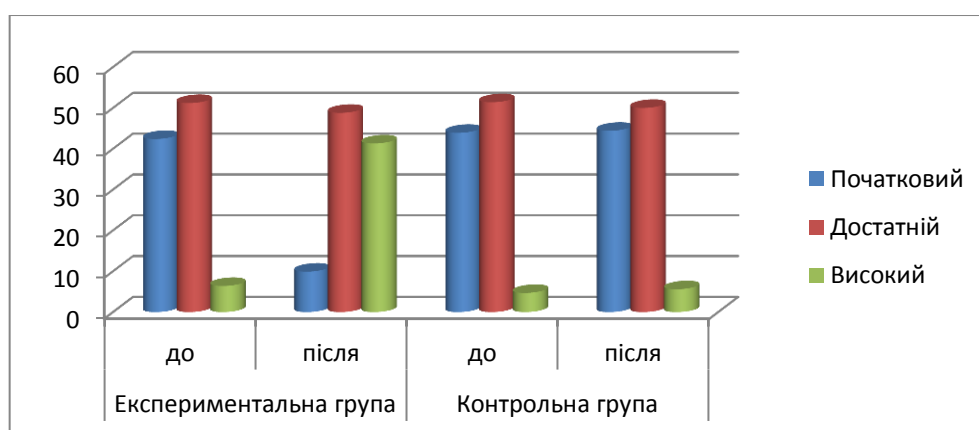

Рис. 3.5. Розподіл студентів експериментальної та контрольної груп за оцінювально-результативним критерієм на формувальному етапі експерименту (% співвідношення)

Отже, проведена на формувальному етапі педагогічного експерименту робота щодо впровадження методики реалізації моделі формування соціокультурної компетентності майбутніх фармацевтів у процесі гуманітарної підготовки в коледжах є ефективною, оскільки дозволяє підвищити результативність професійної підготовки студентів як за окремими складовими, так і системно – підвищити рівень соціокультурної компетентності студентів-фармацевтів.

Отож, проведене нами повторне діагностування студентів контрольної й експериментальної груп виявило позитивні зміни окремих компонентів соціокультурної компетентності експериментальних груп. Загальні результати дослідження представлено в табл. 3.12.

Таблиця 3.12

Критеріальні показники рівнів сформованості соціокультурної компетентності майбутніх фармацевтів на констатувальному та формувальному етапах експерименту

% та абсолютне значення	Експериментальна група						Контрольна група					
	Констатувальний етап			Формувальний етап			Констатувальний етап			Формувальний етап		
	Початковий	Достатній	Високий	Початковий	Достатній	Високий	Початковий	Достатній	Високий	Початковий	Достатній	Високий
Мотиваційно-ціннісний критерій												
абс	54	86	32	12	69	91	59	115	40	58	113	43
%	31,4	50,0	18,6	7,0	40,1	52,9	27,6	53,7	18,7	27,1	52,8	20,1
Знавство-когнітивний критерій												
абс	86	81	5	18	91	63	113	95	6	110	99	5
%	50,0	47,1	2,9	10,5	52,9	36,6	52,8	44,4	2,8	51,4	46,3	2,3
Діяльнісно-комунікативний критерій												
абс	93	76	3	21	102	49	110	99	5	112	96	6
%	54,1	44,2	1,7	12,2	59,3	28,5	51,4	46,3	2,3	52,3	44,9	2,8
Оцінювально-результативний критерій												
абс	73	88	11	17	84	71	94	110	10	95	107	12
%	42,2	51,2	6,4	9,9	48,8	41,3	43,9	51,4	4,7	44,4	50,0	5,6

Високий рівень соціокультурної компетентності студентів експериментальної групи після впровадження авторської моделі формування соціокультурної компетентності при вивченні гуманітарних дисциплін зріс на 25,6% на формувальному етапі; у контрольній групі спостерігається незначне зростання рівня соціокультурної компетентності в 1% студентів (див. рис. 3.6).

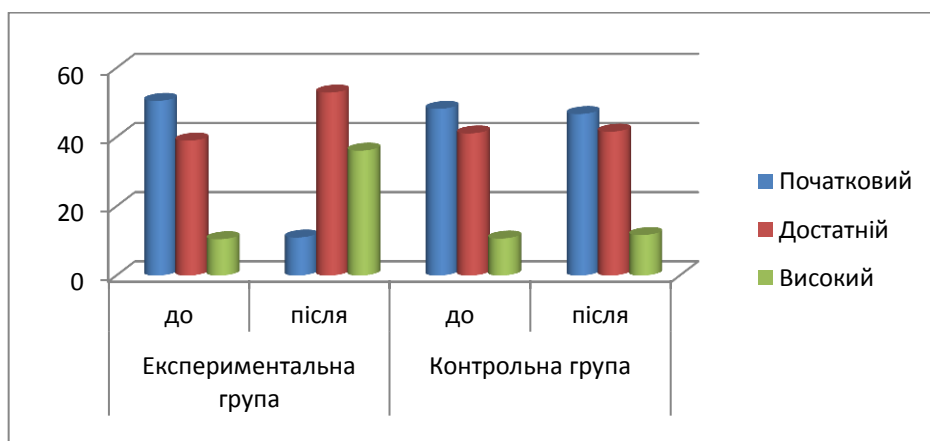

Рис. 3.6. Розподіл студентів експериментальної та контрольної груп за рівнями соціокультурної компетентності на формувальному етапі (% співвідношення)

Достатній рівень сформованої соціокультурної компетентності майбутніх фармацевтів після формувального етапу педагогічного експерименту в експериментальній групі становить 52,9%; у контрольній групі – 41,6%.

Достовірність отриманих результатів перевіримо за допомогою методів математичної статистики (критерій кутового перетворення Фішера ϕ^*). Визначимо гіпотези щодо ефективності проведеної експериментальної роботи:

1. H_0 – кількість студентів-фармацевтів експериментальної групи, які володіють високим і достатнім рівнями сформованої соціокультурної компетентності, після проведення формувального етапу педагогічного експерименту змінилися статистично не значимо;

2. N_1 – кількість студентів-фармацевтів експериментальної групи, які володіють високим і достатнім рівнями сформованої соціокультурної компетентності, після проведення формувального етапу педагогічного експерименту змінилася статистично значимо порівняно з результатами констатувального етапу.

Перевірка гіпотез передбачає розміщення статистичного порівняння результатів у таблиці (див. табл. 3.13.) та подальший обрахунок емпіричного значення φ^*

Таблиця 3.13

Статистичне порівняння результатів експериментальної групи до і після формувального етапу експерименту

Групи	«Є ефект» (високий або достатній рівень соціокультурної компетентності)		«Немає ефекту» (початковий рівень соціокультурної компетентності)		Суми
	Кількість	у %	Кількість	у %	
До експерименту	85	49,5	87	50,5	172
Після експерименту	153	89	19	11	172
Сума	238		106		344

Обчислимо емпіричне значення величини кутів φ для кожної відсоткової частки:

$$\varphi_1(89\%) = 1,9870, (p \leq 0,05)$$

$$\varphi_2(49,5\%) = 2,0086 (p \leq 0,05)$$

Емпіричне значення φ^* визначається за формулою

$$\varphi^* = (\varphi_1 - \varphi_2) \cdot \frac{\overline{n_1 \cdot n_2}}{n_1 + n_2}$$

Отже,

$$\varphi^*_{емп} = (1,9870 - 2,0086) \cdot \frac{\overline{172 \cdot 172}}{172 + 172} = 0,0216 \cdot 9,2736 = 0,2003 ,$$

Отримане емпіричне значення φ^* необхідно порівняти з табличними критичними значеннями:

$$\varphi^*_{кр} \leq 0,07 (p \leq 0,05)$$

Отже, оскільки проведені підрахунки свідчать про переважання емпіричного значення критерію кутового перетворення ($\varphi_{\text{емп}}^* \leq \varphi_{\text{кр}}^*$), то гіпотеза H_0 відхиляється. Приймається H_1 , що кількість студентів експериментальної групи, які володіють високим і достатнім рівнями сформованої соціокультурної компетентності при вивченні гуманітарних дисциплін, після проведення формувального етапу педагогічного експерименту змінилася статистично значимо порівняно з результатами констатувального етапу. Представлені підрахунки підтверджують статистичну вірогідність отриманих результатів педагогічного експерименту для експериментальної групи.

Аналогічні міркування проведемо для контрольної групи:

H_0 – кількість студентів контрольної групи, які володіють високим і достатнім рівнями сформованої соціокультурної компетентності в процесі гуманітарної підготовки, після проведення формувального етапу педагогічного експерименту змінилася статистично не значимо;

H_1 – кількість студентів контрольної групи, які володіють високим і достатнім рівнями соціокультурної компетентності, після проведення формувального етапу педагогічного експерименту змінилася статистично значимо порівняно з результатами констатувального етапу.

Отримані в ході експерименту результати контрольної групи представлено в табл. 3.14.

Таблиця 3.14

Статистичне порівняння результатів контрольної групи до і після формувального етапу експерименту

Групи	«Є ефект» (високий або достатній рівень соціокультурної компетентності)		«Немає ефекту» (початковий рівень соціокультурної компетентності)		Суми
	Кількість	у %	Кількість	у %	
До експерименту	111	51,8	103	48,2	214
Після експерименту	114	53,3	100	46,7	214
Сума	225		203		428

Для кожної відсоткової частки емпіричне значення величини кутів φ становитиме:

$$\varphi_1(53,3\%) = 2,0057 ,$$

$$\varphi_2(51,8\%) = 2,0066 .$$

Таким чином,

$$\varphi_{емп}^* = (2,0057 - 2,0066) \cdot \frac{214 \cdot 214}{214 + 214} = 0,0009 \cdot 10,3441 = 0,00931.$$

Отримане емпіричне значення φ^* необхідно порівняти з табличними критичними значеннями:

$$\varphi_{кр}^* \leq 0,09 \ (p \leq 0,05)$$

Оскільки проведені підрахунки свідчать про переважання емпіричного значення критерію кутового перетворення ($\varphi_{емп}^* \leq \varphi_{кр}^*$), то гіпотеза H_1 відхиляється, приймається H_0 , то кількість студентів експериментальної групи, які володіють високим і достатнім рівнями соціокультурної компетентності після проведення формувального етапу педагогічного експерименту змінилася статистично не значимо порівняно з результатами констатувального етапу.

Отже, отримані результати підтвердили гіпотезу експериментального дослідження: упровадження моделі формування соціокультурної компетентності майбутніх фармацевтів у процесі гуманітарної підготовки дало позитивний результат.

Висновки до розділу III

З метою виявлення ефективності запропонованої моделі формування соціокультурної компетентності майбутнього фармацевта була розроблена й апробована експериментальна програма організації дослідження, яка складалась із чотирьох етапів експерименту: діагностувального, констатувального, формувального та узагальнювального.

Експериментальним дослідженням було охоплено 486 студентів II та III курсів спеціальності «Фармація, промислова фармація» чотирьох закладів вищої освіти України, які здійснюють підготовку фармацевтичних спеціалістів: КВНЗ «Житомирський базовий фармацевтичний коледж» (240 студентів), коледж Харківського національного фармацевтичного університету (120 студентів), Вінницький медичний коледж ім. акад. Д. К. Заболотного (64 студенти), Чортківський державний медичний коледж (62 студенти); 48 викладачів гуманітарних дисциплін та молодих фармацевтів стажистів.

Аналіз результатів констатувального експерименту засвідчив, що в студентів переважає конструктивно-пошуковий рівень сформованості соціокультурної компетентності як загалом (46 %), так і за наступними критеріями: інформаційно-аналітичним (50,2 %), когнітивним (44,4 %) та ціннісно-світоглядним (47,3 %). Результати дослідження довели, що у фармацевтичних закладах вищої освіти процес формування соціокультурної компетентності студентів під час гуманітарної підготовки здійснюється не на належному рівні. Про це свідчить також розрізненість подання науково-навчального матеріалу з гуманітарних дисциплін, слабка міждисциплінарна інтеграція, відсутність комплексної системи формування соціокультурної компетентності, недооцінка важливості фундаментальної соціокультурної складової в процесі підготовки майбутніх спеціалістів фармацевтичного сектору галузі охорони здоров'я.

На констатувальному етапі відповідно до завдань дослідження визначено зміст і структуру моделі формування соціокультурної компетентності майбутніх фармацевтів у процесі гуманітарної підготовки; встановлено критерії, показники та рівні сформованості соціокультурної компетентності майбутнього фармацевта в процесі гуманітарної підготовки; обґрунтовано педагогічні умови, які підсилюють процес формування соціокультурної компетентності майбутніх фармацевтів під час вивчення

гуманітарних дисциплін; обґрунтовано експериментальну методику та проведено аналіз вхідного рівня сформованості соціокультурної компетентності студентів-фармацевтів.

Спираючись на теоретичні положення, викладені в попередніх підрозділах дисертаційної роботи, та отримані діагностичні дані під час констатувального етапу, на формувальному етапі експерименту нами було здійснено експериментальну перевірку змісту, структури та методів ефективності реалізації моделі формування соціокультурної компетентності майбутніх фармацевтів, розроблено методичні рекомендації, уточнено теоретичні положення та висновки, здійснено впровадження результатів дослідження в практику роботи фармацевтичних закладів вищої освіти України, що дозволило підтвердити висунуту нами гіпотезу й підвищити ефективність формування соціокультурної компетентності майбутніх фармацевтів у процесі гуманітарної підготовки в коледжах.

Формувальний етап педагогічного експериментального дослідження організовувався з обов'язковим урахуванням реалізації моделі формування соціокультурної компетентності майбутніх фармацевтів у процесі вивчення таких дисциплін, як «Українська мова (за професійним спрямуванням)», «Англійська мова», «Іноземна мова (за професійним спрямуванням)», «Латинська мова», «Історія та культура України», «Культурологія» та спеціалізованого курсу «Формування соціокультурної компетентності фармацевтів», що передбачало постановку загальної мети – сформувати в майбутніх фармацевтів соціокультурну компетентність.

Проаналізовано рівні сформованості соціокультурної компетентності студентів-фармацевтів у процесі гуманітарної підготовки на основі розробленої системи критеріїв в експериментальних і контрольних групах. Після проведення формувального етапу експерименту середній рівень соціокультурної компетентності студентів-фармацевтів у експериментальній

групі становить 52,9%, а в контрольній групі – 41,6%, що свідчить про суттєве підвищення досліджуваного показника.

На основі проведеного експериментального дослідження якісний рівень соціокультурної компетентності в контрольній групі збільшився на 1,5%, а в експериментальній – на 39,5%, що свідчить про ефективність застосування моделі формування соціокультурної компетентності майбутніх фармацевтів у процесі гуманітарної підготовки в коледжах.

Отже, результати педагогічного експерименту підтвердили правильність висунутої нами гіпотези та ефективність експериментальної методики.

Результати дослідження з питань третього розділу було висвітлено в публікаціях – [214, 215, 223].

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

На основі узагальнення результатів експериментального дослідження сформульовано такі **висновки**:

1. Вивчення й теоретичний аналіз наукової літератури, законодавчих документів, які регламентують освітній процес медичних, фармацевтичних закладів вищої освіти, сучасних тенденцій у викладанні гуманітарних дисциплін засвідчив, що проблема формування соціокультурної компетентності майбутніх фармацевтів потребує комплексного розв'язання.

У результаті категоріального аналізу наукових джерел з'ясовано сутність базових понять дослідження: «соціокультурна компетентність», «соціокультурна компетентність фармацевта», «формування соціокультурної компетентності майбутніх фармацевтів у процесі гуманітарної підготовки». Провідним поняттям у межах дослідження визначено *«Формування соціокультурної компетентності майбутнього фармацевта в процесі гуманітарної підготовки»*, яке розглядається як *процес* розвитку якісної характеристики особистості, що базується на сукупності сформованих під час вивчення гуманітарних дисциплін знань про соціальні та культурні сфери життя, ціннісні орієнтації; *здатність* майбутнього фахівця до продуктивної взаємодії з представниками різних категорій населення в соціокультурному просторі.

Окреслено сутнісне наповнення соціокультурної компетентності в системі гуманітарної підготовки майбутніх фармацевтів у коледжах. Доведено, що вивчення гуманітарних та соціально спрямованих дисциплін сприяє формуванню системи особистісних цінностей, необхідних для виконання ефективної фармацевтичної діяльності, умінь самостійно контролювати й оцінювати власні досягнення, використовувати внутрішні ресурси, необхідні для виконання професійних обов'язків у процесі соціокультурної взаємодії, здатності до лідерства, творчого мислення й

креативності, наполегливості під час виконання різних видів фармацевтичної діяльності.

2. Обґрунтовано основні структурні компоненти соціокультурної компетентності майбутніх фармацевтів, до яких віднесено: мотиваційно-аксіологічний; інформаційно-пізнавальний; поведінково-діяльнісний; особистісно-рефлексивний. Окреслено їх взаємозв'язок та взаємозумовленість. Визначено критерії (мотиваційно-ціннісний, знаннєво-когнітивний, діяльнісно-комунікативний та оцінювально-результативний) і відповідні показники. Охарактеризовано рівні сформованості соціокультурної компетентності майбутнього фармацевта (початковий, достатній, високий).

3. Визначено доцільність реалізації педагогічних умов організації процесу формування соціокультурної компетентності майбутніх фармацевтів: зорієнтованість гуманітарних дисциплін на формування соціокультурної компетентності студентів-фармацевтів; формування позитивної мотивації щодо використання соціокультурного потенціалу змісту дисциплін гуманітарної підготовки; забезпечення наступності аудиторної та позааудиторної роботи з метою розвитку здатності студентів-фармацевтів до соціокультурного розвитку; реалізація інтегрованого підходу до вибору та використання методично доцільних форм і методів формування соціокультурної компетентності студентів-фармацевтів.

Доведено, що визначені педагогічні умови та їх послідовна реалізація забезпечує ефективність формування досліджуваної компетентності за умов інтеграції дисциплін циклу гуманітарної та соціально-економічної підготовки.

4. Розроблено авторську модель формування соціокультурної компетентності майбутніх фармацевтів у процесі гуманітарної підготовки, що включає структурні компоненти (концептуально-цільовий, мотиваційно-

потребовий, змістово-процесуальний, результативний). Визначено їх взаємозв'язок та взаємообумовленість.

Представлено поетапну методику формування досліджуваної компетентності майбутніх фармацевтів у процесі гуманітарної підготовки, яка включала підготовчий, основний та підсумково-корегувальний етапи. Доведено, що основні організаційні форми (лекції-дискусії, міні-конференції, ділові й імітаційні ігри, тренінги тощо) та методи (кейс-метод, моделювання проблемних ситуацій з професійним контекстом, ігрове проектування тощо) сприяють підвищенню рівня сформованості окресленої компетентності.

5. Упровадження авторської моделі здійснено шляхом реалізації поетапної методики формування соціокультурної компетентності майбутніх фармацевтів у процесі вивчення дисциплін гуманітарного циклу, зокрема спецкурсу «Формування соціокультурної компетентності майбутніх фармацевтів».

Результати експериментальної перевірки засвідчили, що впровадження авторської моделі в освітній процес професійної підготовки майбутніх фармацевтів сприяло підвищенню якісного рівня їхньої соціокультурної компетентності, а саме: показники високого рівня збільшилися з 10,5% до 36,1%, достатнього рівня з 39,0% до 52,9%. Кількість студентів, які мали початковий рівень, зменшилась з 50,5% до 11,0%. Показники сформованості досліджуваної компетентності в контрольних групах суттєво не змінилися. Достовірність отриманих результатів перевірено за допомогою методів математичної статистики, зокрема критерію ϕ^* – кутового перетворення Фішера.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів проблеми формування соціокультурної компетентності майбутніх фармацевтів. Перспективними напрямками наукових пошуків можуть бути: обґрунтування механізмів впливу різних соціокультур на особистісну та професійну самореалізацію фахівців фармацевтичної сфери діяльності; зміст, форми,

методи підвищення їхнього соціокультурного рівня; компаративний аналіз вітчизняного та зарубіжного досвіду формування соціокультурної компетентності фахівців різних спеціальностей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Альохіна, Н.В., 2013. Формування комунікативної компетентності майбутніх фахівців. *Проблеми сучасної педагогічної освіти*. Педагогіка і психологія, вип. 40 (2), с. 51-55.
2. Ананьев, Б.Г., 1969. *Человек как предмет познания*. М.: Высшая школа, с. 171.
3. Ананьев, Б.Г., 2001. *О проблемах современного человекознания*. 2-е изд. СПб.: Питер, 272 с.
4. Антонова, О.Є., 2014. *Словник базових понять з курсу «Педагогіка»*: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів: вид. 2-ге, доп. і перероб. Житомир: Вид-во ЖДУ імені Івана Франка, 100 с.
5. Антонова, О.Є., 2011. Європейський вимір компетентнісного підходу та його концептуальні засади. *Професійна педагогічна освіта: компетентнісний підхід*: монографія. В: О.А. Дубасенюк, ред. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, с. 81-109.
6. Ариарский, М.А., 2008. *Социально-культурная деятельность как предмет научного осмысления*: монография. СПб: Арт-студия «Концерт», 792 с.
7. Артёмова, М., Бедь, В., 2011. Компетентнісний підхід в процесі модернізації ВНЗ, [online]. *Український науковий журнал «Освіта регіону. Політологія. Психологія. Комунікація»*, № 5. Режим доступу: <http://www.socialscience.com.ua/> [Дата звернення 30 вересня 2016].
8. Архангельский, С.И., 1980. *Учебный процесс в высшей школе и его закономерные основы и методы*: учеб.-метод. пособ. М.: Высшая школа, 368 с.
9. Атрощенко, Т.О., 2015. Розвиток культури міжнаціонального спілкування майбутніх бакалаврів дошкільної освіти, [online]. *Актуальні*

проблеми соціології, психології, педагогіки, № 3 (2), с. 4-12. Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/apspp_2015_3\(2\)___3](http://nbuv.gov.ua/UJRN/apspp_2015_3(2)___3) [Дата звернення 20 серпня 2016].

10. Ахиезер, А.С., 1997. *Россия: критика исторического опыта*. Новосибирск: Сибирський хронограф, с. 67.

11. Байбородова, Л.В., 2002. *Виховання толерантності у школярів як функція діяльності класного керівника*, [online]. Режим доступу: <<http://teacherjournal.com.ua/артфоліо.doc>> [Дата звернення 11 жовтня 2018].

12. Балл, Г.О., 1996. *Психологічні аспекти гуманізації освіти*: кн. для вчителя. К.: Рівне, с. 80.

13. Барбіна, Є.С., 2008. Ідеї загальнолюдського виховання в поглядах вітчизняних педагогів. *Гуманізація освіти*: навчально-методичний посібник. Херсон: Айлант, 52 с.

14. Барышникова, С.Н., 2005. *Формирование коммуникативной компетенции в системе обучения иноязычной речевой деятельности студентов медицинских вузов*: автореф. дис. кандидата пед. наук. Саратов: Саратовский военно-медицинский институт.

15. Бастун, М.В., 2012. Культурологічний підхід в освіті та його психолого-педагогічне забезпечення. *Горизонты образования*, № 3, т. 2 (36), с. 170-175.

16. Бацевич, Ф.С., 2004. *Основи комунікативної лінгвістики*. К.: Академія, с. 28-29.

17. Безлюдна, Н.В., 2001. *Навчай, розвиваючи*: посіб. для студ. пед. навч. закл. К.: Наук. світ, 93 с.

18. Березюк, О.С., 2004. Дидактичний процес моделювання педагогічних ситуацій в умовах особистісно зорієнтованого навчання. *ВІСНИК Житомирського державного університету імені Івана Франка*, вип. 19, с. 54-57.

19. Березюк, О.С., 2011. *Професійна педагогічна освіта: компетентнісний підхід*: монографія. В: О. А. Дубасенюк, ред. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, с. 267-275.
20. Березюк, О.С., 2015. Методичні засади формування етнокультурної компетентності особистості. *Освітологічний дискурс*, № 3 (11), с. 13-21.
21. Березюк, О.С., Власенко, О.М., 2013. *Формування загальнокультурної компетенції майбутніх фахівців: збірник наукових праць*. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 122 с.
22. Беспалько, В.П., 1989. *Слагаемые педагогической технологии*. М.: Педагогика, 192 с.
23. Бех, І.Д., 1997. Духовні цінності в розвитку особистості. *Педагогіка і психологія*, № 1, с.124.
24. Бех, І.Д., 2009. Теоретико-прикладний сенс компетентнісного підходу в педагогіці. *Педагогіка і психологія*, № 3, с. 26-31.
25. Бех, І.Д., 2012. Особистість: два наукових погляди на виховання та розвиток. *Рідна школа*, №8-9, с. 4-7.
26. Библер, В.С., 1989. Культура. Диалог культур: опыт определения. *Вопросы философии*, № 6, с. 21-43.
27. Библер, В.С., 1997. *На гранях логики культуры*. Книга избранных очерков. М.: Русское феноменологическое общество, с. 207-213.
28. Бібік, Н., 2015. Аналіз суперечностей у запровадженні компетентнісного підходу в шкільній освіті. *Гірська школа Українських Карпат*, № 12-13, с. 44-47.
29. Бібік, Н., 2013. Переваги і ризики запровадження компетентнісного підходу в шкільній освіті. *Гірська школа Українських Карпат*, № 8-30, с. 26-30.
30. Білавич, Г., 1999. *Товариство «Рідна школа» (1881-1939 рр.)*. Івано-Франківськ: Лілея - НВ, 208 с.

31. Білоцерківська, Н.Г., 2009. *Формування соціокультурної компетентності майбутніх учителів у процесі вивчення гуманітарних дисциплін*: автореф. дис. кандидата пед. наук. Харківський нац. пед. ун-т ім. Г.С. Сковороди.
32. Бобаль, Н.Р., 2013. *Формування соціокультурної компетентності майбутніх журналістів у процесі професійної підготовки*. Кандидат наук. Вінницький держ. пед. ун-т імені Михайла Коцюбинського.
33. Бобрук, В.П., 2012. Педагогічні аспекти викладання фармакології та організації економіки фармації із залученням інтегрованого підходу. *Вісник ВНМУ ім. М. І. Пирогова*, т. 16, № 2, с. 460-463.
34. Богданова, Н., 2011. Соціокультурне середовище як визначальний фактор формування культури життєтворчості особистості. *Вісник Інституту розвитку дитини. Серія : Філософія, педагогіка, психологія*: збірник наукових праць. К.: Видавництво НПУ імені М.П. Драгоманова, вип. 14, с. 26-30.
35. Богуш, А.М., 2010. Культурологічний підхід до організації розвивального середовища у вищому навчальному закладі в аспекті спадщини В. Сухомлинського. *Наука і освіта*, № 7, с. 8-11.
36. Божович, Л.И., 2001. Проблемы формирования личности. Избр. психол. тр. под ред. Д.И. Фельдштейна. Рос. акад. образования. Моск. психол.-соц. ин-т, 3-е изд. М.: МПСИ. Воронеж: МОДЭК, с. 342-348.
37. Бойчук, І.Д., Козаченко, Г.В., 2014. Формування здатності до професійної комунікації як складової професійної компетентності фармацевтів, [online]. URL: Режим доступу: <http://college.nuph.edu.ua/wp-content/uploads/2014/05КозаченкоБойчук-фпк.pdf> [Дата звернення 12 вересня 2018].
38. Бойчук, І.Д., 2007. Передумови виникнення та становлення системи підготовки фармацевтів в Україні. *Педагогіка і психологія професійної освіти: наук.-метод. журнал*. Львів, № 4, с. 186-196.

39. Бойчук, І.Д., 2007. Сучасні тенденції професійної підготовки фармацевтів в Україні. В: А. Г. Гудманян ред., *Гуманітарні проблеми становлення сучасного фахівця: матеріали VIII Міжнародної науково-практичної конференції*, Київ, Україна, 22–23 березня 2007 р. Київ: НАУ, с. 144-145.

40. Бойчук, І.Д., 2010. *Педагогічні умови професійної підготовки майбутніх фармацевтів у коледжі*. Кандидат наук. Житомирський державний університет імені Івана Франка.

41. Болина, М.В., 2001. *Формирование социокультурной компетентности будущего учителя*: автореф. дис. кандидата пед. наук. Челябинск: Челябинский государственный университет.

42. Бондар, С.П., 2007. Термінологічний аналіз понять «компетенція» і «компетентність» у педагогіці: сутність і структура. *Освіта і управління*, т. 10, № 3, с. 93-99.

43. Бондар, Н.Д., 2012. Роль гуманітарних дисциплін у формуванні ключових компетентностей майбутніх менеджерів сфери туризму. *Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету «Україна»*, № 5, с. 16-19.

44. Бондар, С.П., 2003. Компетентність особистості інтегрований компонент навчальних досягнень учнів. *Біологія і хімія в школі*, № 2, с. 8-9.

45. Братусь, Б.С., 1988. Аномалии личности. М.: Мысль, 301 с.

46. Буданова, Л.Г., 2015. Моніторинг якості ключових компетенцій майбутніх фармацевтів, [online]. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*, вип. 42. с. 81-86. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pfto_2015_42_13. [Дата звернення 25 листопада 2018].

47. Будник, О., 2013. Соціокультурне виховання учнів як складова соціально-педагогічної діяльності майбутнього вчителя початкових класів.

Вісник Прикарпатського університету. Педагогіка. Івано-Франківськ: Плай, с. 85-91.

48. Буляева, С.А., Решетова, З.А., 1986. Проблемы единства фундаментальных и профессиональных знаний и построение учебных предметов в вузе. *Современная высшая школа*, № 2, с. 205-216.

49. Бусел, В.Т., 2009. *Великий тлумачний словник сучасної української мови*. К.: Ірпінь: ВТФ «Перун», 1736 с.

50. Васянович, Г.П., 2011. Методологічна культура вчителя у наукових пошуках Василя Сухомлинського. *Педагогічний дискурс: Хмельницьк*, вип. 10, с. 92-94.

51. Васянович, Г.П., 2013. Педагог і його полікультурна освіта. *Педагогіка і психологія професійної освіти*, № 1, с. 25-35.

52. Васянович, Г.П., 2013. Професійні якості майбутнього фахівця: науково-методологічні критерії визначення і класифікації. *Педагогіка і психологія професійної освіти*, № 3, с. 9-33.

53. Вебер, М., 1994. *Избранное. Образ общества*. Пер. с нем. М.: Юрист, 704 с.

54. Вітвицька, С.С., 2011. Компетентнісний та професіографічний підходи до побудови професіограми магістра освіти. *Вісник Житомирського державного університету*, вип. 57. Педагогічні науки, с. 52-58.

55. Вітвицька, С.С., 2003. *Основи педагогіки вищої школи: метод. посіб.* Житомир, 232 с.

56. Вітвицька, С.С., 2016. Професіографічний підхід у підготовці майбутніх магістрів освіти в контексті інформаційно-комунікаційних технологій. *Теорія і практика професійної майстерності в умовах цілежиттєвого навчання: монографія*. В: О.А. Дубасенюк, ред. Житомир: Вид-во Рута, с. 192-222.

57. Власова, С., 2001. Взаимодействие естественнонаучного и гуманитарного знания. *Alma mater*, № 12, с. 22-24.

58. Волкова, Н.П., 2002. *Педагогіка: посібник для студентів вищих навчальних закладів*. К.: Видавничий центр «Академія», с. 418.
59. Волкова, Н.П., 2014. Компетентність у здійсненні професійної комунікації майбутнього соціального педагога. *Вісник Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля. Серія: Педагогіка і психологія*, № 2, с. 31-36.
60. Волобуева, Т.Б., 2007. *Методологическая компетентность учителя (учебник педагога-исследователя): методическое пособие*. Донецк: Каштан, 206 с.
61. Воловик, П.М., 1969. *Теорія ймовірностей і математична статистика в педагогіці*: навч. посіб. Київ: Радянська школа, 222 с.
62. Волосовець, О.П., Клоченко, І.В. та ін., 2015. Сучасні завдання вищої медичної освіти та кадрового забезпечення реформування галузі. *Матеріали Всеукраїнської навчально-наукової конференції «Реалізація Закону України «Про вищу освіту» у вищій медичній та фармацевтичній освіті України», 21 – 22 травня 2015 р., Тернопіль*. Тернопіль: ТДМУ, «Укрмедкнига», с. 5-7.
63. Воробйова, І.А., 2003. *Формування соціокультурної компетенції учнів старшої школи засобами іноземної мови*. Кандидат пед. наук. Інститут педагогіки АПН України (м. Київ).
64. Воробйова, І.А., 2003. *Формування соціокультурної компетенції учнів старшої школи засобами іноземної мови: автореф. кандидата. пед. наук*. Київ: Інститут педагогіки АПН України.
65. Выготский, Л.С., 1999. *Мышление и речь*. 5-е. изд., испр. М.: Лабиринт, с. 15.
66. Галицька, М.М., 2014. Міжкультурна комунікація та її значення для професійної діяльності майбутніх фахівців. *Освітологічний дискурс*, № 2, с. 23-32.

67. Гапоненко, Л.П., 2002. Педагогічні умови формування готовності студентів до іншомовного спілкування. *Наукові записки*. Серія: Педагогічні науки. Кіровоград: РВЦ КДПУ ім. В. Винниченка, вип. 45, частина I, с. 77-79.
68. Гапоненко, Л.П., 2003. *Формування готовності студентів вищих педагогічних закладів до іншомовного спілкування*: автореф. кандидата пед. наук. Кривий Ріг: Криворізький державний педагогічний університет.
69. Гершунский, Б.С., 1997. Философия образования для XXI века. М., с. 84-85.
70. Глущенко, О.А., 2010. *Формирование мотивационной основы студентов неязыковых факультетов в процессе развития иноязычной социокультурной компетенции*: автореф. дис. кандидата пед. наук. Санкт-Петербург: ГОУВПО «Российский государственный педагогический университет».
71. Годник, С.М., 2004. *Становление профессиональной компетентности учителя*: учеб. пособ. Воронеж: Воронеж. гос. ун-т, 346 с.
72. Головань, М.С. 2011. Компетентнісний підхід як методологічна основа вищої професійної освіти. *Психологія: реальність і перспективи*. Збірник наукових праць Рівненського державного гуманітарного університету, вип. 1. Рівне: РДГУ, с. 50.
73. Головіна, Н.І., 2014. Філософсько-культурологічні засади дослідження феномену культури. *Філософські обрії*, № 32, с. 36-45.
74. Гончаренко, С.У., 1997. Український педагогічний словник. К.: «Либідь», 376с.
75. Гончаренко, С.У., 1999. *Педагогічний словник*. К.: Вища школа, 568 с.
76. Гончаренко, С.У., 2008. Педагогічні дослідження: *методологічні поради молодим науковцям*. Київ-Вінниця, с. 120.

77. Горошкіна, О., 2010. Підручник як засіб формування соціокультурної компетенції учнів. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка*, № 22, ч II, с. 183-189.

78. Гребенев, И.В., 2007. Теория обучения и моделирование учебного процесса. *Вестник ННГУ им. Н.И. Лобачевского*, № 1, с. 28-32.

79. Громовик, Б.П., 2013. Ролі аптечних фахівців з погляду соціальної фармації. *Актуальні питання фармацевтичної і медичної науки та практики*, № 3, с. 126-128.

80. Грушевський, М., 1993. *Історія України – Русі*: в 11 т. В: Сохань П.С. ред. К.: Наукова думка. (Пам'ятки історичної думки України), т. 3, 592 с.

81. Дахин, А.Н., 2007. Компетенция и компетентность: сколько их у российского школьника? [online]. Режим доступа: <http://www.auditorium.ru/dokuments/otheer/discuss/intro2.html> [Дата звернення 4 квітня 2016].

82. Демура, І.В., 2007. Сутність професійних компетентностей. В: В.І. Сипченко, ред. *Гуманізація навчально-виховного процесу: збірник наукових праць*. Вип. 38. Слов'янськ: Видавництво центр СДПУ, с. 64-71.

83. Докторович, М.О., 2006. Соціальна компетентність: співвідношення наукових категорій. *Матеріали IX між нар. наук.-практ. конф. «Наука та освіта –2006»*, т. 2. Педагогічні науки. Дніпропетровськ, с. 81-89.

84. Долженко, О.В., 2000. Социокультурные предпосылки становления новой парадигмы высшего образования. *Alma mater: Вестник высшей школы*, № 10, с. 24-30.

85. Дрогайцев, О.І., 2009. Складові професійної компетентності майбутнього вчителя в світлі компетентнісного підходу в освіті. *Вісник Черкаського університету*, вип. № 145. Черкаси, с. 25-28.

86. Друзь, Ю.М., 2000. *Педагогічні умови використання ділової гри в підготовці студентів до іншомовного спілкування*: автореф. кандидата пед. наук. Київ: Криворізький державний педагогічний університет.

87. Дубасенюк, О.А. 2008. Акмеологічна концепція професійного становлення майбутнього педагога. *Акмеологічна наука XXI століття: розвиток професіоналізму: матер. Другої міжнар.наук.прак.конф.* Київ: КМПУ, імені Б.Д. Грінченка, с. 101-104.

88. Дубасенюк, О.А., 2010. Проблема полікультурної підготовки студентів у зарубіжній педагогічній науці і практиці. В: Т. Левовицький, І. Вільш, І. Зязюн, Н. Ничкало, ред. *Професійна освіта: педагогіка і психологія: Польсько-український, україно-польський щорічник*, вип. Х. Київ, с. 91-98.

89. Дубасенюк, О.А., Антонова, О.Є., Вітвицька С.С., Сидорчук, Н.Г. та ін., 2006. *Професійно-педагогічна освіта: сучасні концептуальні моделі та тенденції розвитку*: монографія. В: О.А. Дубасенюк, ред. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І.Франка, 322с.

90. Елизарова, Г.В., 2005. Формирование поликультурной личности как требование новой глобальной ситуации. *Языковое образование в вузе: методическое пособие для преподавателей высшей школы, аспирантов и студентов*. СПб.: КАРО, с. 8-20.

91. Елина, И.Е., 1999. *Компетентность как интегральная характеристика профессиональной деятельности государственных служащих*. Кандидат психол. наук. Российская академия государственной службы. Москва.

92. Етичний кодекс фармацевтичних працівників України, [online]. Режим доступу: <http://www.apteka.ua/article/126803> [Дата звернення 20 листопада 2015].

93. Євтух, М.Б., Сердюк, О.П., 2001. Філософські та психолого-педагогічні проблеми формування естетичної культури майбутнього вчителя

в умовах вищої школи. *Наукові записки*. Кіровогр. держ. пед. ун-т ім. В.Винниченка. – Кіровоград, вип. 40, с. 57-63.

94. Євтушенко, Ю.О., 2017. *Формування деонтологічної культури майбутніх лікарів у навчально-виховному процесі медичного ВНЗ*. Кандидат наук. Луганський національний університет імені Тараса Шевченка.

95. Єрмаков, І.Г., 2000. Педагогіка життєтворчості: орієнтири ХХІ століття. *Кроки до компетентності та інтеграції в суспільство*. К.: Контекст, с.14-22.

96. Жежера, Е.А., 2013. *Социокультурная компетентность будущего специалиста: от сущности к технологии формирования*, [online]. Режим доступа: www.sworld.com.ua/konfer30/894.pdf [Дата звернення 01 грудня 2015].

97. Желанова, В.В., 2008. *Теоретико-методологічні аспекти проблеми цінностей особистості*. *Вісник Луганського національного педагогічного університету ім. Т.Шевченка (педагогічні науки)*, № 7, с. 114-119.

98. Желанова, В.В., 2012. Рефлексивна складова професійної компетентності як результативно-цільова основа контекстного навчання майбутнього вчителя початкових класів у ВНЗ. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка*. Педагогічні науки, № 19 (3), с. 247-260.

99. Желанова, В.В., 2017. Розвиток рефлексивної компетентності та суб'єктності як ознак обдарованої особистості майбутнього педагога у ВНЗ. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*, Педагогічні науки, вип. 2(88), с. 118-122.

100. Жукова, Т.А., 2007. *Педагогическая технология формирования социокультурной компетентности будущих учителей*: автореф. дис. кандидата пед. наук. Самара: Самарский государственный педагогический университет.

101. Закір'янова, І.А., 2002. Динаміка соціокультурної компетентності майбутніх педагогів. *Теоретичні питання культури, освіти та виховання*: зб. наук. пр. К.: Вид. центр КДЛУ, вип. 21, с. 183-189.
102. Закір'янова, І.А., 2005. *Формування соціокультурної компетентності у майбутніх учителів іноземної мови в процесі професійної підготовки*: автореф. дис. кандидата пед. наук. Київський інститут вищої освіти АПН.
103. Закон України «Про вищу освіту» від 01.07.2014 № 1556-VII, [online]. Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1556-18> [Дата звернення 15 березня 2016].
104. Закутня, Т.В., 2013. *Формирование социокультурной компетентности будущих педагогов в открытой образовательной среде колледжа*. Кандидат педагогических наук. Новгород. гос. ун-т им. Ярослава Мудрого.
105. Замашна, С.М., 2009. Особливості американської комунікативної поведінки у зіставленні з українською. *Нова педагогічна думка: науково-методичний журнал*. Рівне, вип. 2, с.46-47.
106. Занюк, С.С., 2002. *Психологія мотивації*: навч. посібник. К.: Либідь, 304с.
107. Зеленська, О., 2012. Філософія культури ХХ століття та її вплив на формування культурологічної компетентності у курсантів ВНЗ МВС України. *Молодь і ринок*, № 11, с. 50-55.
108. Зимняя, И.А., 2003. Ключевые компетенции – новая парадигма результата образования. М.: Высшее образование сегодня, № 5, с. 6-14.
109. Зупанец, И.А., 2012. Фармацевтическая опека в Украине: реалии и тенденции. *Провизор*, № 2, с. 8-11.
110. Зязюн, І.А., 2005. Філософія поступу і прогнозу освітньої системи. *Педагогічна майстерність: проблеми, пошуки, перспективи*: монографія. Київ; Глухів: РВВ ГДПУ, с. 10-18.

111. Зязюн, І.А., 2012. Естетичні регулятиви педагогічної майстерності. В: О.А. Дубасенюк, Н.Г. Сидорчук, ред. *Естетичне виховання дітей та молоді: теорія, практика, перспективи розвитку: зб. наук. праць*. Житомир: Вид-во ЖДУ імені І. Франка, с. 14-22.
112. Иванова, Т.В., 2005. *Культурологическая подготовка будущего учителя: монография*. К.: ЦВП, с. 71.
113. Ильенков, Э.В., 2000. *Личность и творчество*. М.: Педагогика, 175 с.
114. Ігнатенко, П.Р., 1997. *Виховання громадянина: психолого-педагогічний і народознавчий аспекти: навчально-методичний посібник*. К.: ІЗМН, 252 с
115. Ігнатенко, П.Р., Руденко, Ю.Д., 1990. Народознавство у школі. Сер. 7 «Педагогічна», № 13. К.: Т-во «Знання» УРСР, 48 с.
116. Ісаєва, О.С., 2017. Значущість соціально-гуманітарної підготовки у медичних вишах. *Педагогіка та психологія*. Вип. 57, с. 93-101.
117. Іщенко, Д.В., 2006. Результати дослідження лінгвосоціокультурної компетентності майбутніх учителів-філологів. *Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету ім. В. Гнатюка: Педагогіка*, № 4, с. 127-134.
118. Кабакчи, В.В., 2009. Язык мой, камо грядеши? Глобализация, «глобанглизация» и межкультурная коммуникация. *Язык в парадигмах гуманитарного знания: XXI век*. СПб., с. 78-97.
119. Каган, М.С., 1988. *Мир общения: проблема межсубъектных отношений*. М.: Политиздат, с. 141-156.
120. Каган, М.С., 1996. *Философия культуры*. СПб: «Петрополис», с. 416.
121. Кайдалова, Л.Г., 2007. Спілкування як складник професійної компетентності випускників вищого фармацевтичного закладу студентів.

Наукові записки НПУ ім. М. П. Драгоманова. Серія: педагогічні та історичні науки: зб. наук. праць. К.: НПУ ім. М. П. Драгоманова, № 69, с. 118-125.

122. Кайдалова, Л.Г., 2009. Професійна компетентність та імідж сучасного викладача. В: С.С. Єрмаков, ред., *Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту*: наук. жур. ХОВНОКУ ХДАДМ, № 1, с. 72-74.

123. Кайдалова, Л.Г., 2010. *Професійна підготовка майбутніх фахівців фармацевтичного профілю у вищих навчальних закладах*: монографія. Х.: НФаУ, 364 с.

124. Кайдалова, Л.Г., 2011. *Теоретичні та методичні засади неперервної професійної підготовки майбутніх фахівців фармацевтичного профілю*: автореф. дис. доктора пед. наук. Запоріжжя: Класичний приватний університет.

125. Кайдалова, Л.Г., 2011. *Теоретичні та методичні засади неперервної професійної підготовки майбутніх фахівців фармацевтичного профілю*. Доктор педагогічних наук. Класичний приватний університет. Запоріжжя.

126. Кайдалова, Л.Г., Альохіна, Н.В., 2009. Психологічна та соціальна компетентності майбутніх фахівців, [online]. *Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту*, № 4, с. 40-43. Режим доступу <http://dspace.nuph.edu.ua/handle/123456789/2929> [Дата звернення 13 серпня 2017].

127. Калінін, В.О., 2003. Особливості формування соціокультурної компетенції майбутнього вчителя іноземної мови в процесі професійно-педагогічної підготовки, [online]. Режим доступу: <http://eprints.zu.edu.ua/814/1/39.pdf> [Дата звернення 15 травня 2016].

128. Калінін, В.О., 2005. *Формування професійної компетентності майбутнього вчителя іноземної мови засобами діалогу культур*. Кандидат пед. наук. Житомирський державний університет імені Івана Франка.

129. Кан-Калик, В.А., 1987. *Учителю о педагогическом общении*: книга для учителя. М.: Просвещение, с. 97-100.

130. Каплінський, В.В., 2017. *Загальнопедагогічна компетентність учителя: особливості, складники, шляхи формування*: монографія. Вінниця: ТОВ «Ніланд ЛТД», с. 65-91.

131. Карпов, А.В., 2003. Рефлексивность как психическое свойство и методика ее диагностики. *Психологический журнал*, Т. 24, № 5, с. 45-57.

132. Квасник, О.В., 2014. *Формування соціокультурної компетентності студентів технічних університетів у процесі вивчення психолого-педагогічних дисциплін*: автореф. дис. кандидата пед. наук. Київ: Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут».

133. Киселева, Т.Г., Красильников, Ю.Д., 1995. *Основы социально-культурной деятельности*. Учебное пособие. Москва, с. 12

134. Клак, І.Є., 2015. *Формування професійної комунікативної компетентності в майбутніх учителів-філологів у процесі вивчення фахових дисциплін*. Кандидат наук. Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна академія ім. Тараса Шевченка.

135. Клепко, С.Ф., 2005. Компетентність як основа успіху і самовдосконалення. *Управління школою*, № 5, с. 5-8.

136. Климов, Е.А., 2010. *Психология профессионального самоопределения*: учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений. Москва: Издательский центр «Академия», 304 с.

137. Коваленко, О., 2006. Політика та практика викладання в умовах соціокультурного розмаїття. *Іноземні мови в навчальних закладах*, № 5, с. 10-12.

138. Ковальчук, В.А., 2002. Соціальна компетентність вчителя як складова професійно-педагогічної компетентності. В: А.Й. Капська, ред. *Соціалізація особистості: збірник наукових праць*, том XVIII. К.: Логос, с. 70-76.

кандидата пед. наук. Тернопіль: Тернопільський нац. пед. ун-т ім. В. Гнатюка.

148. Корольов, І.Р., 2011. Відображення національно-ціннісних орієнтирів у комунікативній поведінці різномовних інтерактантів. *Studia Linguistica*, вип. 5, с. 286-291.

149. Косянчук, С.В., 2011. Формування ціннісно-сміслових орієнтацій учнів старшої школи засобами змісту сучасного підручника. В: Мадзігон В. М., головн. ред., *Проблеми сучасного підручника*: зб. наук. праць. К.: Пед. думка, Вип. 11, с. 107-120.

150. Краевский, В.В., Хуторской, А.В., 2003. Предметное и общепредметное в образовательных стандартах. *Педагогика*, № 3, с. 3-10.

151. Кремень, В.Г., 2008. Енциклопедія освіти. *Академія педагогічних наук України*. К.: Юрінком Інтер, с. 408.

152. Крушельницька, О.В., 2008. *Менеджмент персоналу*. К.: Знання України, с. 254.

153. Кузь, В.Г., 2003. Особистісно орієнтована педагогічна технологія – нова освітня філософія. *Психолого-педагогічні проблеми сільської школи*: зб. наук. праць, вип. 6. Умань: УДПУ ім. Павла Тичини, [online]. Режим доступу:
https://library.udpu.edu.ua/library_files/psuh_pedagog_probl_silsk_shkolu/6/visnuk_1.pdf [Дата звернення 10 червня 2016].

154. Кузьмін, О.Є., Громовик, Б.П. та Гасюк, Г.Д., 2005. *Менеджмент у фармації*. Вінниця: Нова книга, 448 с.

155. Кузьмінський, А.І., Омеляненко, В.Л., 2006. *Педагогіка родинного виховання*: навч. посіб. К.: Знання, с. 108.

156. Курас, І.Ф., 2004. *Етнополітологія. Перші кроки становлення*. К.: Генеза, с. 67.

157. Лапин, Н.И., 2000. *Проблема социокультурной трансформации*. *Вопр. фило.*, № 6, с. 3-17.

158. Легун, О.М., 2010. Роль цінностей і ціннісних орієнтацій у розвитку особистості. В: Максименко С. Д. ред., *Проблеми загальної та педагогічної психології*, зб. наук. пр. інст-ту психології ім. Г. С. Костюка НАПНУ. К. НАПНУ, т. XII, част. 4, с. 241-247.

159. Лейчук, Р.М., 2013. Соціальна компетентність учнів: до проблеми визначення змісту і структури поняття. *Проблеми соціальної роботи: філософія, психологія, соціологія*, № 2, с. 160-166.

160. Леонтьев, А.А., 1979. Деятельность и общение. *Вопросы психологии*, № 1, с. 121-132.

161. Леонтьев, А.А., 2003. *Основы психолингвистики*. 3-е изд. М.: Смысл, СПб: Лань, с. 220.

162. Леонтьев, А.А., 1982. *Деятельность. Сознание. Личность*. М.: Политиздат, с. 304.

163. Лепіхова, Л., 2004. Соціально-психологічна компетентність у психологічній взаємодії, № 11, с. 24-26.

164. Лінєвич, К.А., 2016. Сучасні аспекти формування професійної компетентності майбутніх фармацевтів-бакалаврів. *Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції*. Житомир: КВНЗ «Житомирський базовий фармацевтичний коледж ім. Г.С. Протасевича» Житомирської обласної ради, 15 лютого – 24 березня 2016, с. 141.

165. Лузік, Е.В., 2006. Гуманітарна освіта в процесі підготовки спеціалістів профільних ВНЗ України проблеми та перспективи. *Філософія освіти*, № 2 (4), с. 266-276.

166. Лукашевич, М.П., Рябченко, В.І., 2006. Проблема цілісного сприйняття особистості студента у контексті соціокультурного середовища ВНЗ: соціально-філософський аспект. *Філософія освіти*, № 3 (5), с. 259-265.

167. Ляудис, В.Я., 1994. *Психологические предпосылки проектирования моделей инновационного обучения в школе. Инновационное обучение в школе: стратегия и практика*. М.: ИНИОН, с. 13-32.

168. Максимюк, С.П., 2009. *Педагогіка: Навчальний посібник*. К.: Кондор, 670 с.
169. Мальований, Ю.І., 2008. *Форми навчання*. Енциклопедія освіти. В: В. Г. Кремень, ред. Академія пед. наук України. К.: ЮРІНКОМ ІНТЕР, с. 965-967.
170. Марков А.П., Бирженюк Г.М., 1998. *Основы социокультурного проектирования*. Учебное пособие. СПб, с.31.
171. Маркова, А.К., 1990. Психологический анализ профессиональной компетентности учителя. *Советская педагогика*. № 8, с. 82-88.
172. Мельник, О.Ф., 2018. *Формування професійної компетентності майбутніх техніків-технологів виробництва харчової продукції в процесі вивчення природничих дисциплін*. Кандидат наук. Житомирський державний університет імені Івана Франка.
173. Мельник, Т.В., 2010. Соціокультурна компетентність майбутнього словесника крізь призму суміжних наук. *Вісник Луганського нац. ун-ту ім. Т. Шевченка. Матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції. «Сучасний лінгвістичний і лінгводидактичний дискурсний простір»*, № 22 (209), с. 38-51.
174. Мельничук, С.Г., 1995. *Формування естетичної культури майбутніх вчителів (історико-педагогічний аспект, 1860 – 1970 роки)*. К.: Наукова думка, 198 с.
175. Міляєва, В.Р., 2012. Формування компетентності саморозвитку особистості в умовах реалізації компетентнісного підходу у фаховій справі. *Актуальні проблеми навчання та виховання людей з особливими потребами*. № 9, с. 208-215.
176. Мнушко, З.М., Діхтярьова, Н.М., 2009. *Менеджмент та маркетинг у фармації: підруч. для студ. вищ. навч. закладів*. В: З. М. Мнушко, ред., 2-ге вид., ч. I. Х.: Вид-во НФаУ: Золоті сторінки, с. 405.

177. Мойсеюк, Н., 2003. *Педагогіка: навчальний посібник*. К.: ВАТ «КДНК», с. 153.
178. Моль, А., 2008. *Социодинамика культуры*, 3-е. изд. М.: Издательство ЛКИ, с. 363.
179. Москаленко, В.Ф., Ніженковська, І.В., Вельчинська, О.В., 2011. Формування професійної компетентності майбутнього фармацевта в умовах кредитно-модульної системи освіти. *Матеріали Всеукраїнської наукової навчально-методичної конференції. Нові напрямки впровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу у вищих медичних і фармацевтичних навчальних закладах України III-IV рівнів акредитації*. Медична освіта, № 2, с. 85-87.
180. Москаленко, В.Ф., 2009. *Система професійної безперервної підготовки фахівців для галузі охорона здоров'я України*. К.: Книга плюс, 64 с.
181. *Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року*, [online]. Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/go/344/2013> [Дата звернення 15 березня 2016].
182. Ничкало, Н.Г., 2008. Концепція розвитку професійно-технічної (професійної) освіти України. В: Кремень В.Г., голов. ред., *Енциклопедія освіти; Акад. пед. наук України*. К.: Юрінком, Інтер, с. 422–424.
183. *Новейший словарь иностранных слов и выражений*. М.: ООО "Издательство АСТ", 2001, 976 с.
184. Новиков, А.М., 2000. Текущие проблемы развития базового профессионального образования. *Образование и наука*, № 2 (4), с. 25-31.
185. Новиков, А.М., Новиков, Д.А., 2010. *Методология научного исследования*. М.: Либроком, с. 142-143.
186. Овчарук, О.В., 2003. Компетентності як ключ до оновлення змісту освіти. *Стратегія реформування освіти в Україні: Рекомендації з освітньої політики*. К.: «К.І.С», с. 57-81.

187. Овчарук, О.В., 2004. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи. *Бібліотека з освітньої політики*. К.: «К.І.С», 3-21.

188. Овчарук, О.В., 2004. Розвиток компетентнісного підходу: стратегічні орієнтири міжнародної спільноти. *Бібліотека з освітньої політики*. К.: «К.І.С», с. 6-15.

189. Овчарук, О.В., 2004. Напрями реформування змісту освіти: загальноєвропейські підходи до формування компетентнісно-орієнтованого змісту шкільної освіти. *Відкритий урок*, № 7-8, с. 30-36.

190. Огієнко, О.І., 2013. Соціокультурна компетентність у професійній підготовці майбутнього фахівця, [online]. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*, № 4, с. 368-375 Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pednauk_2013_4_48 [Дата звернення 20 травня 2016].

191. *Оксфордский мед. словарь*. URL, [online]. Режим доступу: <http://www.neuro.net.ru> [Дата звернення 25 травня 2016].

192. Орлов, В.Ф., 2003. *Професійне становлення майбутніх вчителів мистецьких дисциплін: теорія і технологія*: монографія. В: І.А. Зязюн, ред. К.: Наукова думка, 262 с.

193. О'Шонесси, Дж. *Принципы организации управления фирмой*, [online]. Режим доступа: <http://udik.com.ua/books /book-1081//> [Дата звернення 25 листопада 2018].

194. Павленко, Т.Г., 2012. Контроль та оцінювання соціокультурної компетенції студентів. *Матеріали наукової конференції Сумського державного педагогічного університету ім. А. С. Макаренка. Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України, Сумський державний педагогічний університет ім. А. С. Макаренка*. Суми: Видавництво СумДПУ ім. А. С. Макаренка, с. 49-50.

195. Палеха, Ю.І., 2010. *Менеджмент персоналу*. К.: Ліра, с. 41.

196. Пестун, І.В., Бондарєва, І.В. та Мнушко, З.М., 2009. Кількісна оцінка впливу факторів зовнішнього макросередовища на роботу аптечних підприємств: *метод. рек.* Х.: Вид-во НФаУ, 23 с.

197. Петрук, Н.К., 2013. Комунікативні засади професійно-творчого розвитку особистості у процесі педагогічної діяльності. Вісн. Нац. акад. Держ. прикордон. служби України: електрон. наук. фахове вид [online]. Хмельницький, вип. 5. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Vnadps_2013_5_22.pdf. [Дата звернення 15 вересня 2016].

198. Пехота, О.М., 2007. *Особистісно орієнтоване навчання: підготовка вчителя*: навч. метод. посіб. Миколаїв: Іліон, 272 с.

199. Пехота, О.М., Кіктенко, А.З., Любарська, О.М. та ін., 2001. *Навч.-метод. посіб.* В: Пехота О.М., ред. К.: А.С.К., 256 с.

200. Пикельная, В.С., 1993. *Теория и методика моделирования управленческой деятельности (школоведческий аспект)*. Доктор пед. наук. Криворожский педагогический институт, с. 184-260.

201. Пляка, Л.В., 2008. Соціально-психологічний тренінг як засіб розвитку комунікативних здібностей майбутніх провізорів. *Наукові записки Харківського університету Повітряних Сил. Соціальна філософія, психологія*. Харків: ХУПС, вип. 2 (31), с. 165-169.

202. Пляка, Л.В., 2009. Професійна компетентність як фактор формування конкурентоспроможності майбутніх фахівців. *Матеріали VI Міжнародної науково-практичної конференції «Молодіжна політика: проблеми і перспективи»*. Дрогобич, 15-16 травня 2009 р. Дрогобич: Редакційно-видавничий відділ ДДПУ ім. Івана Франка, с. 135-137.

203. Подольська, Є.А., Лихвар, В.Д., 2003. *Культурологія*: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. Х.: Вид: во НФаУ: Золоті сторінки. с. 169.

204. Пометун, О.І., 2004. Дискусія українських педагогів навколо питань запровадження компетентнісного підходу в українській освіті.

В: О.В. Овчарук, ред. *Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи*. К., с. 64.

205. Пометун, О.І., 2004. Теорія та практика послідовної реалізації компетентісного підходу в досвіді зарубіжних країн. В: О.В. Овчарук, ред. *Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики*. К.: «К.І.С.», с. 17.

206. Пономарьов, О.С., 2006. Формування професійної культури фахівців у системі завдань педагогіки вищої школи. *Наукові праці*. Миколаїв: МДГУ ім. П. Могили, т. 46, вип. 33, с. 43-47.

207. Попович, І.С., 2018. Розвиток та становлення особистості у вимірах соціальних очікувань. В: Блинова О.Є., ред., *Соціокультурні та психологічні вектори становлення особистості: [монографія]*. Херсон: Вид-во ФОП Вишемирський В.С., с. 80-107.

208. Похресник, А.К., 2001. Соціокультурні орієнтації студентської молоді трансформаційного суспільства. *Молодь у сучасному світі: морально-естетичні та культурологічні виміри*. К., с. 58-63.

209. Пригодій, М.А., 2014. Визначення теоретичних аспектів змісту комунікаційної компетентності сучасного фахівця. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка*. Чернігів: ЧНПУ, вип. 117, с. 183-185.

210. Приходько, В.М., 2004. Методи формування комунікативної компетенції фахівців. *Проблеми безперервної освіти в сучасних умовах соціально-економічного розвитку України: зб. наук. праць*, с.142-146.

211. *Профессиональная педагогика: учебник для студентов, обучающихся по педагогическим специальностям и направлениям*. В: С.Я. Батышев, А.М. Новиков, ред., изд. 3-е, переработанное, 2009. М.: Из-во ЭГВЕС, 456 с.

212. Процюк, І.Є., 2019. Формування соціокультурної компетентності майбутніх фармацевтів у процесі гуманітарної підготовки в коледжах, *методичні рекомендації*. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 100 с.

213. Процюк, І.Є., 2010. Використання інноваційних технологій під час вивчення англійської мови в процесі підготовки майбутніх фармацевтів. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Педагогічні науки*. Житомир, вип. № 54, с. 108-111.

214. Процюк, І.Є., 2015. До проблеми формування соціокультурної компетентності студентів-фармацевтів в процесі фахової підготовки. *Андрагогічний вісник: науковий електронний журнал*. Житомир, № 6, с. 132-140.

215. Процюк, І.Є., 2015. Мотивація як основний фактор успішного вивчення англійської мови майбутніми фармацевтами. *Формування професійної компетентності майбутнього медичного спеціаліста: збірник матеріалів V Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції*. Сумський медичний коледж. Суми, с. 194-196.

216. Процюк, І.Є., 2016. До проблеми аналізу базових понять соціокультурної компетентності майбутнього фахівця. *Нові технології навчання: наук.-метод. зб.* Інститут інноваційних технологій і змісту освіти МОН України. Київ, вип. № 89, ч. I, с. 178-183.

217. Процюк, І.Є., 2016. Ефективне навчання іншомовному спілкуванню майбутніх фармацевтів з урахуванням соціокультурного аспекту. *Актуальні питання підготовки майбутніх фармацевтичних та медичних фахівців в умовах сучасної освіти: Збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції*. КВНЗ «Житомирський базовий фармацевтичний коледж ім. Г. С. Протасевича» Житомирської обласної ради. Житомир, с. 200-202.

218. Процюк, І.Є., 2016. Родина як соціокультурне середовище виховання дитини. *Інтеграція родинного виховання національних меншин*

Поліського регіону: зб. наук. праць. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. Івана Франка, с. 32-37.

219. Процюк, І.Є., 2016. Формування позитивної мотивації майбутніх фармацевтів до міжкультурної комунікації. *Теорія і практика професійної підготовки фахівців у контексті загальноєвропейських інтеграційних процесів: Збірник Всеукраїнської науково-практичної конференції. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. Івана Франка, с. 289-295.*

220. Процюк, І.Є., 2016. Формування соціокультурної компетентності особистості в науковій літературі. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Педагогічні науки. Житомир, вип. № 3 (85), с. 107-113.*

221. Процюк, І.Є., 2017. Методика формування соціокультурної компетентності майбутніх фармацевтів в процесі фахової підготовки. *Проблеми освіти: зб. наук. праць. Інститут модернізації змісту освіти МОН України. Житомир: Вид. О.О. Євенок, вип. № 87, с. 221-227.*

222. Процюк, І.Є., 2017. Професійно-орієнтоване навчання іноземної мови у вищому навчальному закладі фармацевтичного профілю. *Модернізація змісту професійної освіти – умова підготовки компетентного фахівця нової формації: збірник матеріалів конференції / редкол.: Г. Л. Губарев (голова) [та ін.]. Житомир: вид. О. О. Євенок, с. 64-68.*

223. Процюк, І.Є., 2017. Соціокультурна компетентність майбутнього фармацевта як запорука успішної професійної діяльності. *Проектування розвивального освітнього середовища Полісся: регіональний аспект: зб. наук. праць. за ред. О.С. Березюк, О.М. Власенко. Вид-во ЖДУ ім. Івана Франка, с. 45-49.*

224. Процюк, І.Є., 2017. Формування соціокультурної компетентності майбутніх фармацевтів у процесі фахової підготовки відповідно до вимог нових державних освітніх стандартів вищої освіти. *Якість вищої освіти: сучасний стан та шляхи забезпечення: Збірник Всеукраїнської науково-*

практичної конференції. Харків: Вид-во Харківський коледж національного фармацевтичного університету, с. 195-198.

225. Процюк, І.Є., 2018. Основи морального та етичного виховання в соціокультурному аспекті професійної підготовки майбутнього фармацевта. *Проблеми освіти*: зб. наук. пр. ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти» МОН України. Вінниця: ТОВ «Нілан – ЛТД», вип. № 88, ч. II, с. 154-161.

226. Процюк, І.Є., 2018. Особливості формування соціокультурної компетентності особистості. *Scientific Letters of Academic Society of Michal Baludansky*, № 3, с. 113-18.

227. Процюк, І.Є., 2018. Педагогічні умови формування соціокультурної компетентності майбутніх фармацевтів у процесі фахової підготовки. *Симпозіум українців: мова, література, культура*: наук. зб. Університет ім. Палацького. Оломоуцьк, Чехія, № 8, с. 275-208.

228. Процюк, І.Є., 2019. Сутнісна та структурна характеристика соціокультурної компетентності майбутніх фармацевтів. *Дидактичні основи професійної підготовки майбутніх фармацевтів в умовах інноваційного освітнього процесу*: зб. наук. праць. за ред. О.С. Березюк, О.М. Власенко. Вид-во ЖДУ ім. Івана Франка, с. 48-54.

229. Пустовіт, Л.О., 2000. *Словник іншомовних слів: 23000 слів та термінологічних словосполучень*. К.: Довіра, с. 541.

230. Радзієвська, І.В., 2008. Формування професійної компетентності медичних сестер. *Проблеми освіти*, вип. 57, с. 69-73.

231. Разина, Т.В., 2003. Рефлексия в педагогическом мышлении. В: М.М. Кашапов, ред. *Психология профессионального педагогического мышления*. М.: Институт психологии РАН, с. 233-282.

232. Реан, А.А., Бордовская, Н.В. и Розум, С.И., 2002. *Психология и педагогика*. (Серия «Учебник нового века»). СПб.: Питер, 432 с.

233. Римаренко, Ю., 1996. Права людини та громадянина, права народів, права етнічних меншин. *Український часопис прав людини*, № 3-4, с. 37.
234. Ритцер, Дж., 2002. *Современные социологические теории*. Пер. с англ. А. Бойкова, А. Лисицына, 5-е изд. СПб.: Питер, 688 с.
235. Робак, В.Є., 2006. До питання про розвиток медіапедагогіки у Німеччині. Другий український педагогічний конгрес: зб. матер. конгр. Львів: ТЗОВ Камула, с. 275-286.
236. Роговець, О.В., 2009. Структура громадянської культури підлітків: когнітивний компонент. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді*, 1 (13), с. 317-325.
237. Родигіна, І.В., 2007. Дидактичні умови реалізації компетентнісного підходу в навчанні. *Біологія і хімія в школі*, № 5, с. 7-10.
238. Родигіна, І.В., 2005. Компетентнісно орієнтований підхід до навчання. «Управління школою», вип. 8 (32). Х.: Вид. група «Основа», с. 32-33.
239. Розин, В.М., 2003. *Культурологія: підручник*. 2-е вид., перероб. і доп. М.: Гардаріки, с. 200.
240. Розумна, Т.С., 2010. Діалог як форма інтерактивної взаємодії. *Педагогіка і психологія формування творчої особистості: проблеми і пошуки*: зб. наук. праць. Запоріжжя, вип. 60, с. 280-285.
241. Романовский, А.Г., 2012. Психолого-педагогическая подготовка в свете концепции формирования гуманитарно-технической элиты. *Харьковская школа психологии: наследие и современная наука*. И: Т.Б. Хомуленко, М.А. Кузнецов, ред. Х.: Изд-во ХНПУ имени Г.С. Сковороды, с. 129-139.
242. Ростовцев, Н.Н., 1987. Развитие творческих способностей на занятиях рисованием: учебное пособие для студентов худ.-граф. фак. пед. ин-тов. М.: Просвещение, 176 с.

243. Рубинштейн, С.Л., 2000. Основы общей психологии. Составители, авторы комментариев и послесловия [online]. СПб.: Питер. Режим доступа: [http:// www.psylib.ukrweb.net/books/rubin01/index.htm](http://www.psylib.ukrweb.net/books/rubin01/index.htm). [Дата звернення 20 вересня 2016].

244. Сабатовская, И.С., 2002. Проблема профессиональной культуры в современной отечественной социологической литературе. *Вчені зап. Харк. гуманіт. ун-ту «Нар. укр. акад.»*, т. 9, с. 206-214.

245. Савченко, О.В., 2014. Компетентність особистості на когнітивному рівні. *Проблеми сучасної психології*, вип. 25, с. 413-414.

246. Садикова, О.К., 2012. Розвиток полікультурної компетенції як одна з вимог сучасного виховання. *Педагогічний дискурс*, вип. 12, с. 277-280.

247. Садохин, А.П., 2007. Межкультурная компетентность: понятие, структура, пути формирования. *Журнал социологии и социальной антропологии*, № 1, с. 125-139.

248. Самборська, Н.М., 2017. Визначення основних елементів моделі формування соціально-комунікативної компетентності фахівців зі спеціальності медсестринство у процесі вивчення гуманітарних дисциплін. *Актуальні проблеми іноземної філології та освітній соціокультурний процес: зб. по матеріалах III міжнар. наук.-практ. конф.* Тернопіль, 8-9 грудня 2017, с. 207-209.

249. Самборська, Н.М., 2019. *Формування соціально-комунікативної компетентності майбутніх фахівців зі спеціальності «Медсестринство» у процесі вивчення гуманітарних дисциплін.* Кандидат наук. Житомирський державний університет імені Івана Франка.

250. Сафонова, В.В., 1998. Проблемы социокультурного образования в языковой педагогике. В: В.В. Сафонова, ред., *Культуроведческие аспекты языкового образования: сб. науч. тр.* М.: Еврошкола, с. 27-35.

251. Сафонова, В.В., 1992. *Социокультурный подход к обучению иностранному языку как специальности*. Доктор педагогических наук. Московский институт развития образовательных систем.

252. Селевко, Г.К., 2004. Компетентности и их классификация. *Народное образование*, № 4, с. 138-143.

253. Семиченко, В.А. 2001. *Психологічна структура педагогічної діяльності: навч. посібники*. К.: Видав. поліграф. центр «Київський університет», ч. I., 217 с.

254. Сердюк, О.Д., 2004. *Теорія та практика менеджменту*. К.: Професіонал, с. 136.

255. Сидоренко, В.В., 2017. Розвиток професійної компетентності сучасного педагога в умовах відкритої освіти: кластерний аналіз. *Професійна компетентність педагога в умовах оновленого змісту освіти та вимог ринку праці: III регіональна науково-практична конференція*. Вінниця: Вінницька міська друкарня, с. 8-17.

256. Сисоєва, С.О., 2011. Педагогічна компетентність викладача вищого навчального закладу непедагогічного профілю. *Компетентнісний підхід у сучасній університетській освіті: збірник наукових праць*. Рівне: НУВГП, с. 3-11.

257. Скульський, Р.П., Стельмахович, М.Г., 1995. *Методика викладання народознавства в школі: посібник для вчителів, вихователів, студентів і викладачів педагогічних інститутів та університетів*. В: Р.П. Скульський, ред. Івано-Франківськ, 178 с.

258. Сліпущко, О.М., 1999. *Тлумачний словник чужомовних слів в українській мові. Правопис. Граматика*. К.: Кирилиця, с. 235.

259. Сліпчук, В.Л., 2017. *Професійна підготовка фахівців фармацевтичної галузі в Україні (XX – початок XXI століття): монографія*. В: Я.В. Цехмістер, ред. Київ: Едельвейс, 520 с.

260. Смагіна, Т.М., 2010. Поняття та структура соціальної компетентності учнів як наукова проблема. *Вісник Житомирського державного університету*. Педагогічні науки, вип. 50, с. 138-142.

261. Сметанина, К.А., 2015. Альтруизм в професії фармацевта. *Молодой учёный*, № 10, с. 1527-1530.

262. Сморочинська, О.О., 2011. Соціокультурна компетенція як складова професійної підготовки майбутнього менеджера. *Витоки педагогічної майстерності: збірник наукових праць*. Полтава. с. 277-281.

263. *Советский энциклопедический словарь*, 3-е изд., 1984. М.: Советская энциклопедия, с. 613.

264. Солдатова, Г.У., Макачук, А.В., 2009. *Искусство жить с непохожими людьми: психотехники толерантности*. ГУ МО Издательский дом Московия, 310 с.

265. Солдатова, Г.У., Шайгерова, Л.А., Шарова, О.Д., 2000. *Жить в мире с собой и другими: тренинг толерантности для подростков*. М.: Генезис, 112 с.

266. Сорокин, П.А. 2000. *Социальная и культурная динамика: исследование изменений в больших системах искусства, истины, этики, права и общественных отношений*. СПб: Изд-во РХГИ, 1054 с.

267. Сорокин, П.А., 1992. *Человек. Цивилизация. Общество*. М.: Политиздат, с. 158-218.

268. Сохань, Л.В., 2004. Соціально-психологічна аура особистості: цивілізаційний вимір. *Українське суспільство 1994-2004. Моніторинг соціальних змін*. К.: ІС НАНУ, с. 428-437.

269. Сохань, Л.В., Єрмакова, І.Г., 2003. *Життєва компетентність особистості: наук.-метод. збірник*. К.: Богдана, с. 89.

270. Соціальна фармація: стан, проблеми та перспективи, 2015. *Міжн. наук.-практ. інтернет-конференції, 27–30 квітня 2015 р.* В: А.А. Котвіцька, ред. Х.: Вид-во НфаУ, 325 с.

271. Спіріна, Т.П., 2009. *Формування професійної культури майбутніх соціальних педагогів у навчально-виховному процесі вищого навчального закладу*. Кандидат пед. наук. Київський національний університет імені Тараса Шевченка.

272. Сподін, Л.А., 2001. *Педагогічні умови формування професійної спрямованості особистості студентів вищих аграрних закладів освіти*. Кандидат пед. наук. Київський національний аграрний університет.

273. Стельмахович, М.Г., 1997. *Українська народна педагогіка*. К.: ІЗМН, 227 с.

274. Сулейманова, П.В., 2013. Национально-культурные центры как средство формирования социокультурной компетентности студентов, [online]. *Современные проблемы науки и образования*, № 6. Режим доступа: <https://www.science-education.ru/ru/article/view?id=11137> [Дата звернення 20 липня 2017].

275. Танська, В.В., 2006. *Підготовка майбутнього вчителя біології до екологічної освіти старшокласників*: автореф. дис. кандидата пед. наук. Житомир. Житомирський державний університет імені Івана Франка.

276. Таран, В.О., Зотов, В.М. та Резанова, Н.О., 2009. *Соціальна філософія*. Навч. посіб., т 19. К.: Центр учбової літератури, 272 с.

277. Тараненко, І.М., 1996. *Компетентність – вимога сучасності*. Світло, № 1, с. 57-60.

278. Тер-Минасова, Г.Г., 2000. *Язык и межкультурная коммуникация*: учеб. пособие. Москва: Слово/Slovo, с. 25.

279. Тернопільська, В.І., 2012. Визначення критеріїв сформованості професійної компетентності майбутніх гірничих інженерів. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*, № 31, с. 264-267.

280. *Технологии социальной работы*: учебник, 2001. В: Е.И. Холостова, ред. М.: ИНФРА-М, с. 108-109.

281. Тинкалюк, О.В., 2012. Визначення компонентів та рівнів готовності майбутнього економіста до професійного іншомовного спілкування. *Матеріали звітних наук. конф. кафедри загальної та соціальної педагогіки*. Львів: Видав. центр ЛНУ імені Івана Франка, вип. 11, с. 51-54.

282. Топчій, Л.С., 2014. Формування україномовної соціокультурної компетентності: теоретичні і практичні аспекти. *Молодий вчений*, № 7 (10), с. 170-173.

283. Третяк, О.М., 2014. Професійна культура особистості в психологічній освіті. *Вісник Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. Психологія*. Вип. 48, с. 250-255.

284. Трофімов, Ю.Л., 2008. *Психологія: підручник*. К.: Либідь, 560 с.

285. Тур, О.М., 2014. Професійно-комунікативна компетенція майбутнього спеціаліста: структура, функціональні компоненти та рівні. *Наукові записки Тернопільського нац. пед. ун-ту ім. Володимира Гнатюка*. Серія: Педагогіка. Тернопіль, вип. № 2, с.53-57.

286. Турияница, З.В., 2016. Модель формування готовності до професійного самовдосконалення в майбутніх майстрів виробничого навчання. *Науковий огляд*, т 1, № 22, с. 1-7.

287. Уваркіна, О.В., 2002. Специфіка гуманітарної підготовки студентів вищих медичних закладів освіти. *Освіта і управління*, т. 5, № 2, с. 183-186.

288. *Українська етнопедагогіка: історичний контекст*: навч. посіб. В: К. Лисенко, ред., 2005. Івано-Франківськ, 184 с.

289. Усик, О.Ф., 2010. *Формування соціокультурної компетентності студентів філологічних спеціальностей у процесі вивчення гуманітарних дисциплін*: автореф. дис. кандидата пед. наук. Кривий Ріг: Криворізький державний педагогічний університет.

290. Усик, О.Ф., 2010. Роль і місце соціокультурної компетентності у процесі підготовки майбутніх учителів. *Нова педагогічна думка*. № 3, с. 43-50.

291. Фамілярська, Л.Л., 2017. *Розвиток інформаційно-комунікаційної мобільності педагога в освітньому середовищі післядипломної освіти*. Кандидат наук. Житомирський державний університет імені Івана Франка.

292. Федоренко, Ю.П., 2002. Комунікативна компетенція як найважливіший елемент успішного спілкування. *Рідна школа*. № 1, с. 63-65.

293. Філіпова, Л., 2009. Професійні компетенції фахівців з документальних комунікацій: освітній аспект. *Вісник Книжкової палати*, № 1, с. 25-28.

294. Фільштейн, Л.М., 2016. Професійна культура в аспекті підготовки фахівців, [online]. *Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету*, вип. 29. Кіровоград, с. 12-18. Режим доступу: <http://dspace.kntu.kr.ua/jspui/bitstream/123456789/3914/1/1.pdf> [Дата звернення 15 серпня 2016].

295. Фіцула, М.М., 2002. *Педагогіка: навчальний посібник для студентів вищих педагогічних закладів освіти*. Київ: Видавничий центр «Академія», с. 118-120.

296. Флиер, А.Я., 2000. Культурная компетентность личности: между проблемами образования и национальной политикой. *Общественные науки и современность*, № 2, с. 151-165.

297. Фоменко, Т.М., 2014. Визначення поняття «соціокультурна компетентність» у сучасній парадигмі вищої освіти. В: В.І. Євдокимов, О.М. Микитюк, ред. *Засоби навчальної та науково-дослідної роботи: зб. наук. праць*, вип. 42. Харків: ХНПУ імені Г.С.Сковороди, с. 149-156.

298. Фоменко, Т.М., 2015. Міжпредметні зв'язки соціально-гуманітарних дисциплін як педагогічна умова формування соціокультурної компетентності майбутніх аграріїв. *Педагогічні науки: теорія, історія,*

інноваційні технології, [online]. № 5, с. 414-422. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pednauk_2015_5_52 [Дата звернення 25 серпня 2016].

299. Фоменко, Т.М., 2014. Структура і зміст соціокультурної компетентності майбутніх фахівців-аграріїв. *Гуманітарний вісник ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди»*. Додаток 1 до вип. 5, том V (56): Тематичний випуск «Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору». К.: Гнозис, с. 478-487.

300. Фоменко, Т.М., 2016. Педагогічні умови формування соціокультурної компетентності майбутніх аграріїв (у процесі вивчення гуманітарних дисциплін). *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*, № 7 (61), с. 174-184.

301. Фоменко, Т.М., 2017. Визначення критеріїв сформованості соціокультурної компетентності майбутніх аграріїв. *Педагогіка в системі гуманітарного знання: матеріали III Міжнар. науково-практ. конф.* Херсон: Видавничий дім «Гельветика», с. 92-94.

302. Фридман, Л.М., 1984. *Наглядность и моделирование в обучении*. М.: Знание, с. 25-37.

303. Фролова, И.Т., 1987. *Философский словарь*. М.: Политиздат, 588 с.

304. Фролова, О.О., 2015. *Формування соціокультурної компетенції майбутніх судноводіїв у процесі вивчення професійно орієнтованих дисциплін*: автореф. дис. кандидата пед. наук. Тернопіль: Комунальний вищий навчальний заклад «Херсонська академія неперервної освіти» Херсонської обласної ради.

305. Харламов, И.Ф., 1990. *Педагогика: учеб. пособие*, 2-е изд., перераб. и доп. М.: Высшая школа, 576 с.

306. Хоменко, Н.В., 2011. Соціокультурна компетентність як один з основних аспектів життєдіяльності особистості. *Управління в освіті: збірник*

матеріалів V Міжнародної науково-практичної конференції. Інститут інноваційних технологій і змісту освіти. Львів: Видавництво Львівської політехніки, 14–16 квітня 2011, с. 332-334.

307. Хоружа, Л.Л., 2003. *Етична компетентність майбутнього вчителя початкових класів: теорія і практика*: монографія. К.: Інститут педагогіки АПН України, с. 18.

308. Хуторской, А.В., 2013. *Компетентностный подход в обучении*. Научно-методическое пособие. М.: Издательство «Эйдос» 73 с.

309. Хуторской, А.В., 2002. Ключевые компетенции как компонент личностно-ориентированной парадигмы образования. *Ученик в общеобразовательной школе*. М.: ИОСО РАО, с. 135-157.

310. Цехмістер, Я.В., Лисенко, О.Ю., 2018. Формування професійної компетентності майбутніх провізорів у вищих медичних навчальних закладах. *Fundamental and applied researches in practice of leading scientific schools*, 25 (1), 70-76.

311. Червінська, І. Б., 2015. Соціокультурний концепт підготовки майбутнього вчителя початкових класів до професійної діяльності. *Теорія і методика навчання й виховання дітей дошкільного та молодшого шкільного віку: від історії до інновацій*: [монографія]. Суми: ВВП «Мрія», с. 572-587.

312. Черепанов, В.С., 1989. *Экспертные оценки в педагогических исследованиях*. Москва: Педагогика, 152 с.

313. Черкаський, А.В., 2013. Соціально-психологічні особливості спілкування в процесі спільної групової діяльності. *Актуальні проблеми психології*: збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України. т. X, вип. 25, с. 548-556.

314. Черних, В.П., 2016. *Фармацевтична енциклопедія*. К.: «МОРІОН», с. 1744.

315. Черних, В.П., 2009. Моніторинг якості фармацевтичної освіти в Україні. *Аптека*, № 696, [online]. Режим доступу: <http://www.apteka.ua/article/8881> [Дата звернення 27 травня 2016].

316. Чехова, С.Э., 2003. *Роль и место социокультурной компетентности в подготовке студентов вуза*. Кандидат наук. Волжская гос. инж.-пед. акад.

317. Чиханцова, О.А., 2017. Соціокультурне середовище як чинник розвитку життєстійкості особистості. *Соціокультурні та психологічні виміри становлення особистості*: матеріали Всеукраїнської (із міжнародною участю) науково-практичної конференції. Херсон, 5-6 жовтня 2017 року. Херсон: Видавничий дім «Гельветика», с.152-154.

318. Чумак, Л.В., 2013. Социокультурная компетентность личности: научная интерпретация. *Социальная работа в России: тенденции и перспективы. Сборник материалов II Международной научно-практической конференции*. Часть 1. Таганрог: Изд-ль А.Н. Ступин, с. 62-66.

319. Шандригось, Г.А., 2012. *Можливості моделювання у професійній підготовці майбутнього вчителя фізичної культури*, [online]. Режим доступу: www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Vchdpu/2012_98.../Shand.pdf [Дата звернення 25 вересня 2018].

320. Шахрай, В.М., 2008. Соціальна компетентність особистості в науковій літературі. *Соціальні виміри суспільства: збірник наукових праць*, вип. 11. К.: Інститут соціології НАНУ, с. 352-362.

321. Шварп, Н.В., 2011. Формування професійної поведінки як психологічної складової професійного становлення майбутніх фахівців фармації у процесі викладання психолого-педагогічних дисциплін. *Проблеми трудової та професійної підготовки*: зб. наук. пр. Київ, вип. 10, с. 146-155.

322. Шварп, Н.В., Калашнікова, Л.М., 2018. Формування професійної поведінки викладачів закладів вищої освіти непедагогічного профілю у

системі підвищення кваліфікації фахівців. *«Педагогіка та психологія»*: збірник наукових праць. Харків, вип. 59, с. 230-243.

323. Шейко, В.М., Богуцький, Ю.П., 2005. *Формування основ культурології в добу цивілізаційної глобалізації* (друга половина ХІХ – початок ХХІ ст.): [монографія]. К.: Генеза, 592 с.

324. Шехавцова, С.О., 2009. *Формування соціокультурної компетентності майбутніх учителів іноземної мови у позанавчальній діяльності університету*: автореф. дис. кандидата пед. наук. Луганськ: Луганський національний університет ім. Т.Шевченка.

325. Шинкаренко, В.Г., 2000. Система мотиваційного моніторингу працівників підприємства. *Україна: аспекти праці*, № 4, с. 27-32.

326. Шинкарук, В.І., 2002. *Філософський енциклопедичний словник*. К.: Арбіс, с. 392.

327. Шпиталевська, Г., 2011. Характеристика ключових та предметних компетентностей і компетенцій особистості. *Проблеми підготовки сучасного вчителя*, № 4 (2), с. 220-225.

328. Шупта, О.В., 2005. *Формування готовності до професійної творчої діяльності майбутніх перекладачів*: автореф. дис. кандидата пед. наук. Хмельницький. Хмельницька академія ДПСУ.

329. Щеглова, Е.М., 2005. *Развитие поликультурной компетентности будущих специалистов*. Кандидат наук. Омский государственный педагогический университет.

330. ЮНЕСКО, с. 78-79, [online]. Режим доступу: <http://www.unesco.org.ua/ua/index.html> [Дата звернення 10 червня 2016].

331. Яблоков, С.В., 2016. *Формування загальнокультурної компетентності майбутніх учителів іноземної мови засобами інноваційних технологій*. Кандидат наук. Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського.

332. Ягупов, В.В., 2002. *Педагогіка: навч. посібник*. Київ: Либідь, с. 320-325.

333. Якса, Н.В., 2008. Проблема полікультурності вищої освіти України в аспекті Болонського процесу. В: Н.Г. Сидорчук ред., *Модернізація освіти у контексті євроінтеграційних процесів: історико-педагогічний процес*: [монографія]. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, с. 91-104.

334. Якса, Н.В., 2010. Педагог як суб'єкт полікультурного середовища. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*, 50, с. 64-67.

335. Ярцева, И.К., 2009. *Педагогические условия формирования социокультурной компетенции студентов отделения переводчиков*: автореф. дис. кандидата пед. наук. Воронеж: Воронежский государственный университет.

336. Яцишина, О.В., 2015. Критерії, компоненти, рівні та показники результативності гуманітарної підготовки іноземних студентів – майбутніх лікарів. *Педагогічна освіта: теорія і практика*, вип. 19, ч. 2, с. 244-248.

337. Яцишина, О.В., 2014. Гуманітарна підготовка у працях зарубіжних дослідників. *Матер. XX Всеукр. з міжнар. участю наук.-практ. конф «Сучасна освіта і наука в Україні. Традиції та інновації»*. Одеса, 25-26 жовтня 2014 р. Одеса, с. 116-118.

338. Яцишина, О.В., 2016. *Гуманітарна підготовка іноземних студентів у медичних університетах*. Кандидат наук. Тернопільський національний педагогічний університет.

339. Atkinson, J.W., Raynor, J.O., 1974. *Motivation and Achievement*. Wash D. C

340. Byram, M. and Zarate, G., 1997. *Definitions, objectives and assessment of sociocultural competence*. Strasbourg, France: Council of Europe.

341. Chen, G.M., 1998. *Foundations of intercultural communication*. Boston, MA: Allyn and Bacon, 112 p.

342. Halburn, KV, Halburn, DA., 2008. *Essentials of Cultural Competence in Pharmacy Practice*. Washington, D.C.: American Pharmacists Association.
343. Herzberg, F., 1993. *The Motivation to Work*. New Jersey: Transaction Publishers, 180 p.
344. John, Raven, H.K., Lewis, 1997. *Competence in Modern Society – its Identification, Development and Release*. London.
345. Kidd,W. 2001. *Culture and Identity*. Basingstoke: Palgrave Macmillan,.
346. Kramsh Clare Coulex, 1996. *Culture in Language Teaching*. Oxford, 295 p.
347. Raven, J., 2000. *Psychometrics, Cognitive Ability and Occupational Performance*. Review of Psychology, vol. 7, № 1-2, p. 51-74.
348. Savignon, S.J., 2002. *Communicative Language Teaching: Linguistic Theory and Classroom Practice, Interpreting Communicative Language Teaching*. Yale University Press.
349. Van Ek Jan, 1996. Sociocultural Conference. *Vantage Level, Council for Cultural Cooperation*. Education Committee.
350. Van Ek Jan and John L. M. Trim, 1998. *Threshold 1990*. Cambridge, UK: Cambridge University Press.
351. Van, Ek J.A., Trim J.L.M., 2001. *Vantage*. Cambridge University Press.
352. Westwood, M.J., Mak, A., Barker, M., & Ishuishiyama, F., 2000. Group procedures and applications for developing sociocultural competencies among Immigrants. *International Journal for the Advancement of Counselling*, 22, 317-330.

Додаток А

Структурні компоненти соціокультурної компетентності у авторській інтерпретації

№	Література	Автор	Компоненти, виділені авторами
1.	Баранова Н. В. Социокультурный компонент в содержании обучения немецкому языку / Н. В. Баранова // Иностранные языки в школе. - 2000. - №1. - с. 42 - 45.	Баранова Н. В.	- <i>культурно-когнітивний</i> (знання про свою та іншу культури; знання основ мультикультурної комунікації; вміння вирішення міжкультурних конфліктів тощо); - <i>ціннісно-особистісний</i> (розвинена система гуманістичних цінностей і ціннісних орієнтацій, що відповідають принципам мультикультурності; позитивна етнічна самоідентифікація; толерантність свідомості); - <i>мотиваційно-діяльнісний</i> (сформованість навичок міжкультурної взаємодії)
2.	Білоцерківська Н. Г. Формування соціокультурної компетентності майбутніх учителів у процесі вивчення гуманітарних дисциплін: автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.04 / Н. Г. Білоцерківська ; Харк. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди. – Х., 2009. – 20 с.	Білоцерківська Н.Г.	- <i>когнітивний</i> (наукові знання про людину як об'єкта-суб'єкта соціальних відносин, суспільство та культуру як соціальне середовище соціалізації, власне її процес та його механізми); - <i>процесуально-діяльнісний</i> (вміння здійснення соціокультурної діяльності: інтелектуальні, проектувальні, організаторські, комунікативні, аналітико-рефлексивні); - <i>особистісно-рефлексивний</i> (професійна спрямованість, особистісні професійно значущі якості для соціокультурної діяльності)
3.	Болина М. В. Формирование социокультурной компетентности будущего учителя : автореф. дис. на соискание науч. степени канд. пед. наук : спец. 13.00.08 «Теория и методика профессионального образования» / М. В. Болина. - Челябинск, 2001. -19 с.	Болина М. В.	- <i>мотиваційно-цільовий</i> (створення потреби та мети формувати соціокультурної компетентності та участі в міжкультурній взаємодії); - <i>змістово-процесуальний</i> (наявність блоків загальнопрофесійної та спеціальної підготовки: соціокультурологічної та лінгвістичної); - <i>організаційно-технологічний</i> (визначення методики формування соціокультурної компетентності); - <i>критеріально-рівневий</i> (визначення критеріїв, рівнів сформованості соціокультурної компетентності у студентів)

4.	Зимняя И. А. Ключевые компетенции - новая парадигма результата образования / И. А. Зимняя. - М.: Высшее образование сегодня. - 2003. - № 5. - С. 6-14.	Зимняя И. О.	- <i>когнітивний</i> (знання змісту компетентності);- <i>мотиваційний</i> (готовність до виявлення компетентності); - <i>ціннісно-смісловий</i> (відношення до змісту компетентності);- <i>поведінковий</i> (досвід виявлення компетентності)
5.	Сморочинська О. О. Соціокультурна компетенція як складова професійної підготовки майбутнього менеджера / О. О. Сморочинська // Витоки педагогічної майстерності. Збірник наукових праць. Полтава. - 2011. - С. 277-281.	Кузьменко Ю. В.	- <i>загальнокультурна компетенція</i> (формування у власній свідомості суми знань про нації, народи різних країн, елементи культури та використання отриманих знань при потребі); - <i>лінгвокраїнознавча компетенція</i> (знання особливостей вербальної та невербальної поведінки); - <i>соціолінгвістична компетенція</i> (здатність самостійно робити правильний вибір щодо вербальних засобів спілкування та адекватно застосовувати їх відповідно до умов спілкування, віку, соціальної приналежності, рівня освіти співрозмовника); - <i>культурознавча компетенція</i> (враховування цінностей, традицій, звичаїв, способів життя, менталітету народу та ін.).
6.	¹ Колодзько, Т.М., 2005. Формування соціокультурної компетенції майбутніх учителів іноземних у вищих педагогічних навчальних закладах. Кандидат наук. Національний педагогічний університет ім. М.П.Драгоманова.	Колодзько Т. М.	- <i>країнознавча компетенція</i> (знання про народ-носія мови, національний характер, суспільно-державний устрій, здобутки у галузі освіти, культури, особливості побуту, традиції, звичаї); - <i>лінгвокраїнознавча компетенція</i> (здатність сприймати мову в її культуроносній функції, з національно-культурними особливостями); - <i>соціолінгвістична компетенція</i> (знання особливостей національного мовленнєвого етикету і невербальної поведінки та навички врахування їх у реальних життєвих ситуаціях)
7.	Сафонова В. В. Социокультурный подход к обучению иностранному языку как специальности: Дис...д-ра педагогических наук : 13.00.02 / Московский институт развития	Сафонова В. В.	- <i>соціокультурні знання</i> (відомості про країну, мова якої вивчається; духовні цінності та культурні традиції; особливості національного менталітету); - <i>досвід спілкування</i> (вибір підходящого стилю спілкування, правильне трактування явищ іншомовної культури);

	образовательних систем, 1992. – 528 с.		<ul style="list-style-type: none"> - <i>особистісне ставлення до фактів іншомовної культури</i> (здатність вирішувати соціокультурні конфлікти в спілкуванні); - <i>володіння способами використання мови</i> (правильне використання соціально маркованих мовних одиниць в різних сферах міжкультурного спілкування, сприйнятливість до подібності і розбіжностей між соціокультурними явищами рідної культури та іншомовної)
8.	Сулейманова П. В. Национально-культурные центры как средство формирования социокультурной компетентности студентов [Електронний ресурс] / П. В. Сулейманова. — Режим доступу: www.science-education.ru/113-11137	Сулейманова П. В.	<ul style="list-style-type: none"> - <i>когнітивний</i> (знання з культури, історії, релігії; знання традицій, норм та правил спілкування, взаємодії, етикет; засоби застосування цих знань на основі актуалізації); - <i>мотиваційно-ціннісний</i> (мотиви, які спонукають людину до організації діяльності; мотивація до взаємодії; толерантність; переконання та принципи, якими особистість оперує в процесі спілкування та в поведінці; емоційне ставлення до етнічних груп); - <i>діяльнісно-поведінковий</i> (соціокультурні вміння: регуляція вольової сфери; конкретні мовленнєві дії; досвід спілкування в полікультурному суспільстві).
9.	Фоменко, Т. М., 2014. Визначення поняття «соціокультурна компетентність» у сучасній парадигмі вищої освіти. Засоби навчальної та науково-дослідної роботи. - 2014. - Вип. 42. - С. 149-156.	Фоменко Т. М.	<ul style="list-style-type: none"> – <i>комунікативний</i> (наявність знань, вмінь та навичок щодо правил міжкультурного спілкування); – <i>когнітивний</i> (знання та вміння користуватися невербальними засобами комунікації (міміка, жести мають значення у процесі спілкування, адже незнання цих ознак може призвести до непорозуміння, конфліктів); - <i>мотиваційно-ціннісний</i> (мотивація до взаємодії; здатність до саморозвитку, культурне самовизначення); - <i>діяльнісно-поведінковий</i> (розвиток соціокультурних вмінь та навичок).
10.	Шехавцова, С. О. Формування соціокультурної компетентності майбутніх учителів	Шехавцова С.О.	<ul style="list-style-type: none"> - <i>лінгвокультурна компетентність</i> (знання історико-культурних, країнознавчих особливостей, етнокультурного фону країни, прояв толерантності, поваги та розуміння

	<p>іноземної мови у позанавчальній діяльності університету: автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.04 / С. О. Шехавцова; Луган. нац. ун-т ім. Т.Шевченка. – Луганськ, 2009. – 20 с.</p>		<p>соціокультурних особливостей представників інших культур); - <i>соціолінгвістична компетентність</i> (знання лексичних одиниць з національно-культурною семантикою); - <i>етнопсихологічна компетентність</i> (знання соціокультурних норм поведінки в умовах міжкультурної комунікації, національної ментальності, ціннісно-розумових аспектів духовної культури, способу життя соціокультурних співтовариств); - <i>комунікативна компетентність</i> (здатність до взаємодії в умовах міжкультурної комунікації, знання національно-специфічних моделей комунікативної поведінки представників інших мов та культур).</p>
--	---	--	---

ДІАГНОСТИКА РІВНЯ СФОРМОВАНOSTІ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАРМАЦЕВТІВ ЗА МОТИВАЦІЙНО-ЦІННІСНИМ КРИТЕРІЄМ

Просимо Вас взяти участь в опитуванні, що проводиться з метою вивчення думки студентів стосовно рівня сформованості соціокультурної компетентності майбутніх фармацевтів. Анкета анонімна, тому прізвище вказувати не потрібно. Результати опитування будуть використані лише в узагальненому вигляді.

Оцініть рівень значущості у Вашій майбутній професійній діяльності та рівень сформованості у Вас особисто названих нижче мотивів володіння соціокультурною компетентністю. Висловіть, будь-ласка, Ваші погляди щодо запропонованих нижче мотивів та оцініть їх за п'ятибальною шкалою: оцінка 5 відбиває найбільший ступінь Вашого ставлення, оцінка 1 – найменший.

[illegible]

Додаток Б1

АНКЕТА «МОТИВАЦІЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ»

(методика К. Замфір в модифікації А. А. Реана)³⁷³**Шановний студенте!**

Просимо Вас взяти участь в опитуванні, що проводиться з метою діагностики мотивації професійної діяльності майбутніх фармацевтів.

Анкета анонімна, тому прізвище вказувати не потрібно. Результати опитування будуть використані лише в узагальненому вигляді.

Заздалегідь вдячні за співпрацю!

Інструкція. Прочитайте наведені нижче мотиви професійної діяльності та дайте оцінку їх значимості для Вас за п'ятибальною шкалою.

	1 в дуже незначній мірі	2 в досить незначній мірі	3 в невеликій, але й в немаленькій мірі	4 в досить великій мірі	5 в дуже великій мірі
1. Матеріальне заохочення					
2. Прагнення до просування по роботі					
3. Прагнення уникнути критики з боку керівника або колег					
4. Прагнення уникнути можливих покарань або неприємностей					
5. Потреба в досягненні соціального престижу і поваги з боку інших					
6. Задоволення від самого процесу і результату роботи					
7. Можливість найбільш повної самореалізації саме в даній діяльності					

³⁷³ Реан, А.А., Бордовская, Н.В. и Розум, С.И., 2002. *Психология и педагогика*. (Серия «Учебник нового века»). СПб.: Питер, 432 с.

Додаток Б2

ТЕСТ «ЦІННІСНІ ОРІЄНТАЦІЇ»

(за методикою М. Рокича)

Шановний студенте!

Просимо Вас пройти тест, який проводиться з метою вивчення ціннісно-мотиваційної сфери майбутніх фармацевтів. В даному тесті ми прагнемо визначити змістовну сторону спрямованості Вашої особистості, а саме: Ваше відношення до навколишнього світу, до інших людей, до себе самого тощо.

Тест є анонімним, тому прізвище вказувати не потрібно. Результати опитування будуть використані лише в узагальненому вигляді.

Заздалегідь вдячні за співпрацю!

Інструкція. На аркушах паперу в алфавітному порядку Ви отримаєте два списки життєвих цінностей, принципів (по 18 у кожному). Ваше завдання – розташувати їх у порядку значимості для Вас як принципів, якими Ви керуєтеся у Вашому житті (від найбільш значимого до найменш значимого). Виконуйте тест не поспішаючи й вдумливо. Кінцевий результат повинен відбивати Вашу справжню позицію.

Список А (термінальні цінності)	Список Б (інструментальні цінності)
<ol style="list-style-type: none"> 1. Активна діяльна життя (повнота та емоційна насиченість життя). 2. Життєва мудрість (зрілість суджень і здоровий глузд, що досягаються життєвим досвідом). 3. Здоров'я (фізичне і психічне). 4. Цікава робота. 5. Краса природи і мистецтва (переживання прекрасного в природі і в мистецтві). 6. Любов (духовна і фізична близькість з коханою людиною). 7. Матеріально забезпечене життя (відсутність матеріальних труднощів). 8. Наявність хороших і вірних друзів. 9. Суспільне покликання (повага оточуючих, колективу, товаришів по роботі). 10. Пізнання (можливість розширення своєї освіти, кругозору, загальної культури, інтелектуальне розвиток). 11. Продуктивне життя (максимально повне використання своїх можливостей, сил і здібностей); 12. Розвиток (робота над собою, постійне фізичне і духовне вдосконалення). 13. Розваги (приємне, необтяжливе 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Акуратність (охайність), вміння тримати в порядку речі, порядок у справах. 2. Вихованість (гарні манери). 3. Високі запити (високі вимоги до життя і високі домагання). 4. Життєрадісність (почуття гумору). 5. Старанність (дисциплінованість). 6. Незалежність (здатність діяти самостійно, рішуче). 7. Непримиренність до недоліків у собі та інших. 8. Освіченість (широта знань, висока загальна культура). 9. Відповідальність (почуття боргу, вміння тримати своє слово). 10. Раціоналізм (вміння тверезо і логічно мислити, приймати обдумані, раціональні рішення). 11. Самоконтроль (стриманість, самодисципліна). 12. Сміливість у відстоюванні власної думки, поглядів. 13. Тверда воля (вміння настояти на своєму, не відступати перед труднощами). 14. Терпимість (до поглядів і думок інших, вміння прощати іншим їхні помилки та

<p>проведення часу, відсутність обов'язків).</p> <p>14. Свобода (самостійність, незалежність у судженнях і вчинках).</p> <p>15. Щасливе сімейне життя.</p> <p>16. Щастя інших (добробут, розвиток і вдосконалення інших людей, всього народу, людства в цілому).</p> <p>17. Творчість (можливість творчої діяльності).</p> <p>18. Впевненість у собі (внутрішня гармонія, свобода від внутрішніх протиріч; сумнівів).</p>	<p>омани).</p> <p>15. Широта поглядів (уміння зрозуміти чужу точку зору, поважати інші смаки, звичаї, звички).</p> <p>16. Чесність (правдивість, щирість).</p> <p>17. Ефективність у справах (працьовитість, продуктивність у роботі).</p> <p>18. Чуйність (дбайливість).</p>
---	---

Додаток В

РЕЗУЛЬТАТИ ПРОВЕДЕНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ЩОДО ВИЯВЛЕННЯ МОТИВІВ
ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

(за методикою К. Замфір в модифікації А. А. Реана)

У процесі обробки отриманих результатів дослідження підраховувалися показники внутрішньої мотивації (ВМ), зовнішньої позитивної (ЗПМ) і зовнішньої негативної (ЗНМ) мотивації відповідно до пропонованих в методиці ключів:

$$ВМ = (\text{оцінка пункту 6} + \text{оцінка пункту 7}) / 2$$

$$ЗПМ = (\text{оцінка пункту 1} + \text{оцінка пункту 2} + \text{оцінка пункту 5}) / 3$$

$$ЗНМ = (\text{оцінка пункту 3} + \text{оцінка пункту 4}) / 2$$

Показником сформованості кожного типу мотивації стало число, укладене в межах від 1 до 5 (в тому числі можлива наявність і дробового числа).

На підставі отриманих результатів визначався мотиваційний комплекс майбутнього фармацевта, який являє співвідношення між собою трьох видів мотивації: ВМ, ЗПМ та ЗНМ.

Оптимальним мотиваційним комплексом було обрано наступні два типи поєднання: ВМ > ЗПМ > ЗНМ (високий рівень) та ВМ = ЗПМ > ЗНМ (середній рівень). Найгіршим мотиваційним комплексом визначено: ЗНМ > ЗПМ > ВМ (початковий рівень).

Результати дослідження дозволили розділити загальну вибірку, що складалася з 486 респондентів на дві групи, виходячи з рівня прояву у майбутніх фармацевтів мотиваційних тенденцій. Таким чином, до першої групи увійшли студенти, у яких виявлені домінуючі високі показники внутрішньої мотивації до майбутньої професійної діяльності – 136 (28%) осіб. Другу групу склали респонденти у яких за методикою були виявлені середні показники зовнішньої позитивної мотивації – 255 (52,5%) осіб, а також й ті студенти, яким притаманні високі показники зовнішньої негативної мотивації – 95 (19,5%) осіб.

Отримані результати дослідження представлено у вигляді діаграми (див. рис. 1)

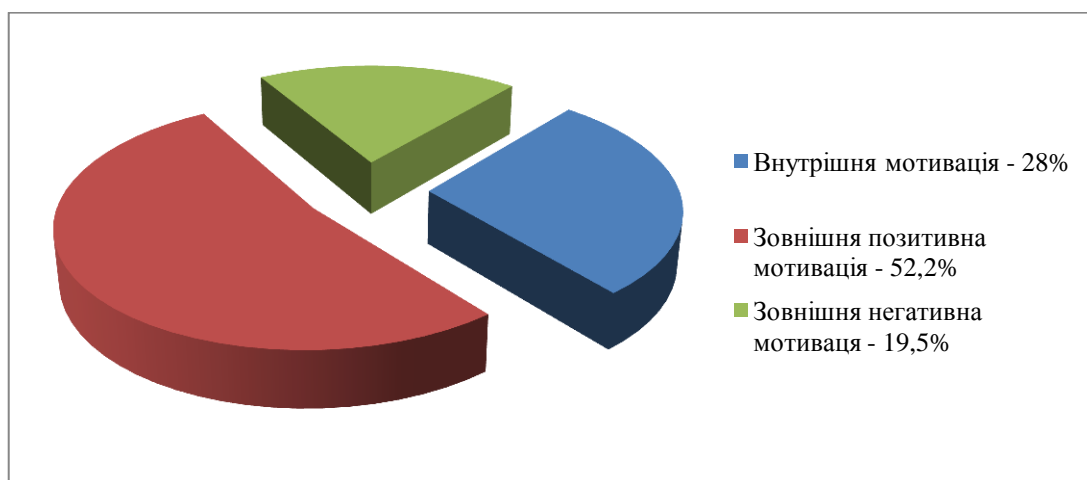

Рис. 1 Мотиваційні комплекси професійної діяльності притаманні майбутнім фармацевтам.

АНКЕТА

**ДІАГНОСТИКА РІВНЯ СФОРМОВАНOSTІ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ
КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАРМАЦЕВТІВ ЗА
ЗНАНЄВО-КОГНІТИВНИМ КРИТЕРІЄМ*****Шановний студенте!***

Просимо Вас взяти участь в опитуванні, що проводиться з метою вивчення думки студентів стосовно рівня сформованості соціокультурної компетентності майбутніх фармацевтів. Анкета анонімна, тому прізвище вказувати не потрібно. Результати опитування будуть використані лише в узагальненому вигляді.

Заздалегідь вдячні за співпрацю!

В ході анкетування дайте відповідь на приведені нижче запитання соціокультурного змісту зокрема у фармацевтичній сфері. Відповіді зафіксуйте.

1. Соціокультурна компетентність особистості, на мою думку, це _____

2. Соціокультурну компетентність фармацевта розумію як _____

3. Бути соціокультурно компетентним для майбутнього фармацевта є необхідною умовою оскільки _____

4. Формування соціокультурної компетентності фармацевта передбачає _____

5. На формування соціокультурної компетентності майбутнього фармацевта впливають наступні чинники _____

6. Засобами ефективної соціокультурної діяльності в галузі фармації, на мою думку, є ____

7. Професійна етика фармацевтичного працівника ґрунтується на принципах (підкреслити найвагоміші):

Законності, милосердя, компетентності, раціональності, об'єктивності, обов'язковості, чесності, партнерства, правдивості, незалежності, конфіденційності, колегіальності, індивідуального підходу до кожного громадянина, науковості, неупередженості, біоетики.

8. Який нормативний документ спрямований на захист гідності та права на охорону здоров'я людини і суспільства в цілому, а також визначає права та моральну відповідальність фармацевтичних працівників ____

9. Фармацевтичний працівник зобов'язаний надавати фармацевтичну допомогу кожній людині незалежно від ____

10. Для кожного фармацевтичного працівника повсякденною нормою має стати ____

Додаток Д

АНКЕТА «ПРОФЕСІЙНА ПОВЕДІНКА МАЙБУТНЬОГО ФАХІВЦЯ ФАРМАЦЕВТИЧНОЇ СФЕРИ»

Діагностика рівня сформованості соціокультурної компетентності майбутніх фармацевтів за діяльнісно-комунікативним критерієм

Шановний студенте!

Просимо Вас взяти участь в опитуванні, що проводиться з метою вивчення думки студентів стосовно рівня сформованості соціокультурної компетентності майбутніх фармацевтів. Анкета анонімна, тому прізвище вказувати не потрібно. Результати опитування будуть використані лише в узагальненому вигляді. Заздалегідь вдячні за співпрацю!

Прочитайте уважно текст анкети й оцініть, будь-ласка, запропоновані у списку твердження. Поставте 2 бали за твердження, яке є найважливішим для Вас та 1 бал – менш важливим.

1. Я вважаю, що фармацевтичний працівник повинен вміти вислухати пацієнта та завжди знаходити з ним порозуміння.
2. На мій погляд, основним завданням професійної фармацевтичної діяльності фахівця галузі є профілактика захворювань, збереження та зміцнення здоров'я людини.
3. Я вважаю, що фахівець фармацевтичної сфери повинен виконувати свої професійні обов'язки сумлінно, зберігаючи свою професійну незалежність.
4. Я впевнений, що зможу спілкуватися з людьми культура яких є незнайомою для мене.
5. Я вважаю, що спілкування – це складний, багатоаспектний процес встановлення контактів між представниками різних культур та соціальних груп, породжений потребою в спільній діяльності.
6. Фармацевтичний працівник зобов'язаний надавати фармацевтичну допомогу кожній людині незалежно від її національності, політичних та релігійних переконань, майнового стану, статі, віку та соціального статусу.
7. Я володію нормами спілкування та міжособистісним стилем вирішення конфліктів як своєї власної, так і інших культур.
8. У сфері фармацевтичної діяльності провідну роль відіграє спілкування.
9. Я усвідомлюю важливість соціокультурних знань, які я використовую при спілкуванні з представниками різних категорій населення.
10. Я усвідомлюю що соціокультурна компетентність забезпечує можливість прогнозувати можливі соціокультурні перешкоди в умовах міжкультурного спілкування і способи їх усунення, адаптуватися до іншомовного середовища.
11. Я постійно збагачую свої власні знання щодо культури різних народів, оскільки в майбутньому це допоможе мені при спілкуванні з представниками різних категорій населення.
12. Я змінюю мою мовну поведінку (акцент, тон, паузи у мовленні, темп мови), коли взаємодію з представниками іншого культурного середовища.
13. При спілкуванні з представниками різних категорій населення я можу адоптувати свою власну невербальну поведінку, жести і міміку, емоції вимогам даного середовища.
14. Я вважаю, що важливим аспектом у взаємовідносинах фармацевтичного працівника і пацієнта є повага до гідності та честі, пріоритет прав та інтересів пацієнта.

15. На мій погляд, при наданні консультацій відвідувачам щодо застосування лікарських засобів фармацевт повинен враховувати їх вік, соціальну та культуру приналежність.

За ступенем важливості кожного твердження, вираженого у балах, робиться висновок про те, наскільки сформований рівень соціокультурної компетентності майбутніх фармацевтів за діяльнісно-комунікативним критерієм:

2-10 – низький рівень сформованості рівня соціокультурної компетентності майбутніх фармацевтів;

11-20 – середній рівень сформованості рівня соціокультурної компетентності майбутніх фармацевтів;

21-30 – високий рівень сформованості рівня соціокультурної компетентності майбутніх фармацевтів.

Додаток Е

МЕТОДИКА «ДІАГНОСТИКА РІВНЯ РОЗВИТКУ РЕФЛЕКТИВНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ФАХІВЦЯ»

(автор А.В. Карпов)³⁷⁴

Шановний студенте!

Просимо Вас взяти участь в опитуванні, що проводиться з метою вивчення думки студентів стосовно рівня сформованості соціокультурної компетентності майбутніх фармацевтів. Анкета анонімна, тому прізвище вказувати не потрібно. Результати опитування будуть використані лише в узагальненому вигляді.

Заздалегідь вдячні за співпрацю!

Інструкція:

Крок І. У нижче поданому бланку в колонці «відповідь» поставте Ваш варіант відповіді згідно пропонувананих варіантів: А – абсолютно неправильно; Б – неправильно; В – швидше неправильно; Г – не знаю; Д – швидше правильно; Е – правильно; Ж – абсолютно правильно.

№	Запитання	Відповідь	Бал
1.	Прочитавши хорошу книгу, я завжди потім довго думаю про неї; хочеться її з ким-небудь обговорити.		
2.	Коли мене раптом несподівано про щось запитують, я можу відповісти перше, що спало на думку.		
3.	Перш ніж зняти трубку телефону, щоб подзвонити по справі, я зазвичай подумки планую майбутню розмову.		
4.	Зробивши якийсь промах, я довго потім не можу відволіктися від думок про нього.		
5.	Коли я розмірковую над чимось або розмовляю з іншою людиною, мені буває цікаво раптом згадати, що послужило початком ланцюжка думок.		
6.	Приставаючи до важкого завдання, я намагаюся не думати про майбутні труднощі.		
7.	Головне для мене – уявити кінцеву мету своєї діяльності, а деталі мають другорядне значення.		
8.	Буває, що я не можу зрозуміти, чому будь-хто незадоволений мною.		
9.	Я часто ставлю себе на місце іншої людини.		
10.	Для мене важливо в деталях уявляти собі хід майбутньої роботи.		
11.	Мені було б важко написати серйозне лист, якби я заздалегідь не склав план.		
12.	Я віддаю перевагу діяти, а не розмірковувати над причинами своїх невдач.		
13.	Я досить легко приймаю рішення щодо дорогої покупки.		
14.	Як правило, щось задумав, я прокручую в голові свої задуми, уточнюючи деталі, розглядаючи всі варіанти.		

³⁷⁴ Карпов, А.В., 2003. Рефлексивность как психическое свойство и методика ее диагностики. *Психологический журнал*, Т. 24, № 5, с. 45-57.

15.	Я турбуюся про своє майбутнє.		
16.	Думаю, що в безлічі ситуацій треба діяти швидко, керуючись першою прийшла в голову думкою.		
17.	Часом я приймаю необдумані рішення.		
18.	Закінчивши розмову, я, буває, продовжую вести її подумки, наводячи все нові і нові аргументи на захист своєї точки зору.		
19.	Якщо відбувається конфлікт, то, розмірковуючи над тим, хто в ньому винен, я в першу чергу починаю з себе.		
20.	Перш ніж прийняти рішення, я завжди намагаюся все ретельно обміркувати і зважити.		
21.	У мене бувають конфлікти від того, що я часом не можу передбачити, якої поведінки чекають від мене оточуючі.		
22.	Буває, що, обмірковуючи розмову з іншою людиною, я як би в подумах повільно веду з ним діалог.		
23.	Я намагаюся не замислюватися над тим, які думки і почуття викликають у інших людей мої слова і вчинки.		
24.	Перш ніж зробити зауваження іншій людині, я обов'язково подумаю, в яких словах це краще зробити, щоб її не образити.		
25.	Вирішуючи важке завдання, я думаю над ним навіть тоді, коли займаюся іншими справами.		
26.	Якщо я з кимось сварюся, то в більшості випадків не вважаю себе винним.		
27.	Рідко буває так, що я шкодую про сказане.		

Крок II. В колонці «Бал» Вам необхідно проставити бали Вашим відповідям за наступною схемою:

- Питанням під номерами 1, 3, 4, 5, 9, 10, 11, 14, 15, 18, 19, 20, 22, 24, 25 відповідають наступні бали:

Відповідь	А	Б	В	Г	Д	Е	Ж
Бал	1	2	3	4	5	6	7

- Питанням під номерами 2, 6, 7, 8, 12, 13, 16, 17, 21, 23, 26, 27 відповідають наступні бали:

Відповідь	А	Б	В	Г	Д	Е	Ж
Бал	7	6	5	4	3	2	1

Крок III. Підрахуйте загальну кількість балів.

Від 80 до 113 балів – низький рівень здатності до рефлексії;
Від 114 до 147 балів – середній рівень здатності до рефлексії;
Від 148 до 172 балів – високий рівень здатності до рефлексії.

АНКЕТА

**«ВИЯВЛЕННЯ ЗНАЧУЩОСТІ ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ ФОРМУВАННЯ
СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАРМАЦЕВТІВ У
ПРОЦЕСІ ГУМАНІТАРНОЇ ПІДГОТОВКИ»**

Шановні викладачі!

Просимо Вас оцінити рівень значущості педагогічних умов при формуванні соціокультурної компетентності майбутніх фармацевтів у процесі гуманітарної підготовки.

Кожна з педагогічних умов оцінюється за 5-ти бальною шкалою, де 5-високий рівень важливості умови; 4-достатній; 3-середній; 2-низький; 1- дана умова не значуща і не важлива для Вас при формуванні соціокультурної компетентності у процесі гуманітарної підготовки.

№ з/п	ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ	Важливість				
		1	2	3	4	5
1.	Організація освітнього процесу викладання гуманітарних дисциплін фармацевтичних закладів вищої освіти на формування соціокультурної компетентності студентів.					
2.	Забезпечення єдності аудиторної та позааудиторної роботи в фармацевтичному закладі вищої освіти з метою розвитку здатності студентів до міжкультурної комунікативної взаємодії.					
3.	Забезпечення єдності гуманітарних знань, емоційно-ціннісних суджень і практичних дій майбутніх фармацевтів.					
4.	Використання зарубіжного досвіду навчання майбутніх фармацевтів.					
5.	Створення ефективного навчально-методичного забезпечення, яке б сприяло формуванню соціокультурної компетентності студентів у процесі гуманітарної підготовки.					
6.	Спрямованість гуманітарних дисциплін на формування у студентів загальної соціокультури, соціокультурної поведінки, розвитку соціокультурних компетенцій, професійних здібностей, власної творчої діяльності.					
7.	Застосування інтегрованого підходу до вибору та використання методично доцільних форм і методів формування соціокультурної компетентності студентів у процесі гуманітарної підготовки.					
8.	Застосування різних видів групової діяльності під час					

	вивчення гуманітарних дисциплін.					
9.	Забезпечення спрямованості навчальної та позааудиторної діяльності студентів-фармацевтів на формування соціокультурної компетентності.					
10.	Професійна спрямованість гуманітарних дисциплін.					
11.	Демократичний стиль викладання дисциплін гуманітарного циклу.					
12.	Формування позитивної мотивації щодо використання соціокультурного потенціалу змісту дисциплін гуманітарної підготовки студентами-фармацевтами.					
13.	Вибір завдань, що створюють проблемні ситуації в структурі навчальної діяльності.					
14.	Внесення корекції у зміст навчального матеріалу предметів гуманітарного циклу та в організацію освітнього процесу					
15.	Впровадження інноваційних методик викладання гуманітарних дисциплін в освітній процес фармацевтичних закладів вищої освіти.					
16.	Підготовка викладачем наочного матеріалу на кожне практичне заняття.					
17.	Виконання навчально-пізнавальних завдань соціокультурної спрямованості у процесі вивчення гуманітарних дисциплін.					
18.	Інтеграція традиційних методів з активними.					
19.	Створення сприятливих психологічних умов для формування соціокультурної компетентності під час гуманітарної підготовки.					
20.	Взаємодія викладача та студента на рівні співробітництва					

Дякуємо за участь в дослідженні!

АНКЕТА

«РОЛЬ ГУМАНІТАРНОЇ ПІДГОТОВКИ В ФОРМУВАННІ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ФАРМАЦЕВТА»*Шановні студенти!*

Просимо Вас надати відповіді на наступні запитання:

1. Чи необхідно студенту-фармацевту вивчати такі дисципліни, як: «Іноземна мова» та «Українська мова» (за професійним спрямуванням), «Культурологія», «Філософія», «Соціологія», «Правознавство», «Історія сучасного світу», «Історія і культура України»?

1. Так.
2. Ні.
3. Важко відповісти.

2. Які, на вашу думку, пріоритетні цілі та завдання перерахованих в першому запитанні дисциплін? _____

3. На Вашу думку, чи впливають зазначені в попередніх питаннях дисципліни на формування соціокультурної компетентності майбутніх фармацевтів?

1. Так.
2. Ні.
3. Важко відповісти.

4. Мені подобається вивчати іноземну мову (за професійним спрямуванням), українську мову (за професійним спрямуванням), культурологію тому, що _____

5. Гуманітарні дисципліни забезпечують можливість усвідомлення сутнісних характеристик суспільства.

1. Так.
2. Ні.
3. Важко відповісти.

6. Дисципліна «Іноземна мова (за професійним спрямуванням)» забезпечує розвиток творчого потенціалу, мовленнєвої компетентності, мобільності випускників на міжнародному фармацевтичному ринку праці.

1. Так.
2. Ні.
3. Важко відповісти.

7. Які з перелічених нижче навчальних дисциплін забезпечують здатність до прогнозування та врахування соціальних, економічних, духовно-культурних аспектів майбутньої професійної діяльності?

- Філософія
- Математика
- Право
- Фармакогнозія
- Соціологія
- Історія сучасного світу
- Ботаніка
- Фізика

8. Чи є правильним твердження, що гуманітарні предмети є засобом розвитку професійно-етичної культури майбутніх фармацевтів. Поясніть Вашу думку. _____

9. Чи є вивчення гуманітарних дисциплін у фармацевтичних закладах вищої освіти невід'ємною складовою при підготовці студентів до майбутньої соціокультурної взаємодії в професійній діяльності? Обґрунтуйте Вашу відповідь. _____

10. Чи замислювалися Ви над тим як вплине на процес та результат Вашої професійної діяльності сформовані знання з гуманітарних дисциплін?

1. Так.
2. Ні.
3. Не було потреби.

ПРОГРАМА СПЕЦКУРСУ**«ФОРМУВАННЯ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАРМАЦЕВТІВ»**

Актуальність розробки даного спецкурсу визначена умовами реформування системи підготовки фахівців фармацевтичного сектору галузі охорони здоров'я України та зумовлена глобальними змінами на європейському ринку праці, прогресом світової фармацевтичної та медичної науки, змінами в соціальному, культурному, економічному, правовому та освітянському просторі.

Оскільки професія фармацевта є соціально важливою та спрямована на збереження і зміцнення здоров'я населення, попередження і профілактику захворювань і має свої власні характерні особливості важливим постає питання створення адекватних соціально-педагогічних умов щодо якісного навчання майбутніх фармацевтів.

Однією з найважливіших складових діяльності фармацевтів є соціокультурна діяльність, яка передбачає певну працю, активність, поведінку під час виконання професійних обов'язків. Таким чином, підготовка майбутнього фармацевта до соціокультурної діяльності є засобом поглиблення його професійної компетентності. Відповідно, виникає потреба у розробці загальних принципів підготовки майбутніх фармацевтів до соціокультурної діяльності, у розбудові конкретної системи заходів та врахуванні впливових чинників щодо формування їх соціокультурних якостей.

Суттєво, що у фармацевтичних закладах вищої освіти здійснюється підготовка майбутніх фармацевтів до їх професійної діяльності, що передбачає володіння не лише спеціальними (фаховими, предметними) компетентностями, але й загальними (знання соціокультурних реалій, здатність до усної та письмової міжкультурної комунікації державною мовою та однією з іноземних мов, здатність діяти соціально відповідально з урахуванням культурних традицій свого народу та ін.)

Соціокультурна підготовка майбутніх фармацевтів зумовлює певні завдання педагогічного характеру, які потребують наукового обґрунтування та дослідження, що впливає із суперечностей між практикою і теорією професійної підготовки майбутніх фармацевтів. Сьогодні важливим є не тільки впровадження новітніх технологій, а й наявність умінь використовувати інформаційно-комунікаційні технології для ефективного розв'язання професійних завдань, розв'язувати проблеми та конфлікти соціокультурного характеру, досягати порозуміння між фармацевтом та хворою людиною, налагоджувати важливі контакти з іноземними фармацевтичними фірмами та організаціями, ефективно взаємодіяти в професійній та соціальній діяльності, забезпечувати високу ефективність організації професійної діяльності.

І. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА НАВЧАЛЬНОГО СПЕЦКУРСУ «ФОРМУВАННЯ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАРМАЦЕВТІВ»

Структура та зміст програми спецкурсу орієнтовані на індивідуальний підхід до планування та проведення занять викладачами та продуктивний характер освітньої діяльності студентів фармацевтичних закладів вищої освіти. При розробці змісту програми спецкурсу враховано, що студенти повинні оволодіти необхідним рівнем соціокультурних знань, вміннями та навичками застосовувати отримані знання в подальшій професійній діяльності.

Зміст програми спецкурсу «Формування соціокультурної компетентності майбутніх фармацевтів» ґрунтується на знаннях та вміннях сформованих у процесі

вивчення гуманітарних дисциплін; закладає навички та вміння використовувати отримані соціокультурні знання у повсякденному житті та професійній сфері; сприяє соціокультурному розвитку студентів; закладає соціально-психологічні основи мовної культури; закладає навички адекватної соціокультурної взаємодії з представниками різних культур та соціальних груп; сприяє здійсненню рефлексії своєї соціокультурної поведінки.

Програма спецкурсу «Формування соціокультурної компетентності майбутніх фармацевтів» передбачає лекційні та практичні заняття, а також самостійну роботу студентів.

Теоретична частина спецкурсу містить перелік тем, які висвітлюються в лекційному курсі, окремо виділено теми для самостійного опрацювання студентами. Теоретичний блок передбачає ознайомлення студентів з аспектами, що висвітлюють основні відомості стосовно теми вивчення (поняття, визначення, умови реалізації тощо).

Практична частина спецкурсу містить визначені теми практичних занять, перелік проблемних питань, передбачених для розгляду та список рекомендованих джерел для опрацювання. Основне завдання даної частини спецкурсу – закріплення й поглиблення теоретичних знань, вироблення умінь застосовувати здобуті знання на практиці.

Контроль та корекцію теоретичних знань рекомендується проводити на практичних заняттях різними методами, у тому числі методом об'єктивного тестування з використанням комп'ютерної техніки; оцінювання продемонстрованих студентами результатів навчання – під час модульного контролю.

Частина програмового матеріалу виноситься на самостійну роботу студентів. Контроль за самостійною роботою студентів, а також облік її виконання ведеться на практичних заняттях шляхом індивідуального опитування кожного студента, розв'язуванням проблемно-ситуаційних задач, тестових завдань, під час модульного контролю знань.

Організація освітнього процесу здійснюється за кредитно-модульною системою відповідно до освітньо-професійної програми спеціальності 226 Фармація, оцінювання – за модульно-рейтинговою системою.

Програма спецкурсу «Формування соціокультурної компетентності майбутніх фармацевтів» містить 1 модуль, який в свою чергу поділяється на 2 змістових модулі:

Модуль 1. Соціокультурна компетентність фармацевтичного працівника.

Змістові модулі:

1. Теоретичні засади формування соціокультурної компетентності фахівця фармацевтичного сектору.

2. Значущі аспекти формування соціокультурної компетентності фармацевта.

II. НАВЧАЛЬНА ПРОГРАМА СПЕЦКУРСУ «ФОРМУВАННЯ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАРМАЦЕВТІВ»

2.1. Пояснювальна записка

У сучасних умовах реформування системи освіти України та з урахуванням стрімкого розвитку міжнародних і міжнаціональних контактів, що обумовлює багатопланові зміни в нашому суспільстві набула актуальності проблема формування соціокультурної компетентності саме серед фармацевтичних працівників, оскільки сьогодні, студенти фармацевтичних закладів вищої освіти мають широкий спектр можливостей професійного обміну з представниками інших культур, мають змогу у іншомовному спілкуванні зі своїми однолітками з країн, мова яких вивчається. Отже, необхідність формування соціокультурної компетенції майбутніх фармацевтів у процесі гуманітарної підготовки обумовлює соціальний запит. Розв'язання даної проблеми полягає у відродженні українським суспільством національної ідеї, відкритості зарубіжному досвіду, утіленні перспективних технологій розвитку, навчання, викладання у закладах вищої освіти. У цьому процесі особливої актуальності та визначального значення набувають методика, методи та технології формування соціокультурної компетентності у студентів-фармацевтів.

2.2. Метою спецкурсу є формування у студентів на основі засвоєння теоретичних знань та емпіричних досліджень, глибокого усвідомлення того, що володіння соціокультурною компетентністю для майбутніх фармацевтів є необхідною професійною нормою, оскільки в сучасному суспільстві значно зростає попит у висококваліфікованих фахівцях фармацевтичної галузі, здатних стати конкурентоспроможними, різнобічно розвиненими особистостями, які володітимуть навичками самопізнання, самовдосконалення, толерантного ставлення до представників різних країн, культур та стилів життя. Опанування спецкурсу забезпечує підготовку майбутнього фармацевтичного фахівця нової генерації з чітко сформованою соціокультурною компетенцією, яка дає змогу грамотно застосовувати здобуті знання у майбутній професійній діяльності.

2.3. Завдання спецкурсу

- полягає в тому, щоб:
- створити у студентів широку теоретичну базу обґрунтованих уявлень про соціокультурну компетентність фахівців фармацевтичного сектору галузі охорони здоров'я;
 - ознайомити студентів із сучасними прогресивними підходами щодо формування соціокультурної компетентності майбутніх фармацевтів;
 - ознайомити студентів із сутністю і роллю соціокультурної компетентності у професійній діяльності майбутнього фармацевта;
 - сформувати соціально-психологічні основи мовної культури студентів – фармацевтів;
 - сформувати у студентів систему знань та навичок, вміння застосовувати здобуті соціокультурні знання в подальшій професійній діяльності.

2.4. Навчальною стратегією програми передбачено тісний зв'язок теоретичного курсу з практикою. В лекційному курсі і на практичних заняттях студенти матимуть змогу ознайомитися як з загальноприйнятими теоретичними положеннями, що висвітлюють основні відомості стосовно теми вивчення (поняття, визначення, умови реалізації тощо), так і з новими дискусійними ідеями щодо формування соціокультурної компетентності майбутніх фармацевтів. На практичних заняттях студенти зможуть закріпити й поглибити

теоретичні знання, виробити уміння застосовувати здобуті знання на практиці, оволодіють здатністю застосовувати здобуті соціокультурні знання у практичних ситуаціях та здатністю до адаптації у соціокультурному та професійному середовищі, навчаться розуміти сутність та соціальну значущість майбутньої професійної діяльності, отримають навички щодо ефективної міжособистісної та міжкультурної взаємодії в професійній діяльності та соціальній діяльності, набудуть здатність діяти соціально-відповідально та громадянсько-свідомо з урахуванням історичної спадщини та культурних традицій свого народу та інших народів світу.

Спецкурс стимулює студентів-фармацевтів до критичного підходу до наукової літератури та вміння знайти методологічно вірне вирішення теоретичних питань, тобто допомогти студенту самому аналізувати матеріал, ставити і розв'язувати запропоновані проблеми, послідовно застосовувати теоретичні положення на практиці. Курс повинен допомагати студентам правильно аналізувати, осмислити та систематизувати набуті ними уміння та навички, сприяти цілеспрямованому, свідомому і систематичному засвоєнню нових знань про соціокультурну компетентність майбутнього фармацевта.

Спецкурс спрямований на формування соціокультурної компетентності майбутніх фармацевтів. Його спрямованість полягає у виробленні в студентів відповідних соціокультурних знань, умінь і навичок.

Після опанування спецкурсу «Формування соціокультурної компетентності майбутніх фармацевтів» відповідно до освітньо-професійної програми спеціальності 226 Фармація **студенти повинні бути здатними (наявність загальних та спеціальних компетентностей)**: застосовувати набуті знання у практичних ситуаціях; розуміти предметну область та розуміння професії; використовувати інформаційні і комунікаційні технології; до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел; вчитися і бути сучасно навченим; адаптуватися та діяти в новій ситуації; оцінювати та забезпечувати якість професійної діяльності; виявляти, ставити та вирішувати проблеми; до міжособистісної взаємодії; діяти соціально відповідально та громадянсько свідомо; приймати обґрунтовані рішення; до адаптації та дії в новій ситуації; застосовувати на практиці принципи фармацевтичної етики та деонтології, розуміти соціальні наслідки професійної діяльності.

Відповідно до освітньо-професійної програми після опанування спецкурсу «Формування соціокультурної компетентності майбутніх фармацевтів» **очікується, що студент повинен бути готовим продемонструвати наступні результати навчання:** демонструвати знання сучасних інформаційних технологій для вирішення соціокультурних завдань у сфері професійної діяльності; встановлювати контакти з іншими людьми з метою налагодження взаєморозуміння між учасниками професійної діяльності та досягнення діалогу і результату спілкування; відповідати вимогам постійного професійного розвитку для покращення поточної та майбутньої діяльності; оволодівати певною роллю при входженні в нову ситуацію оточуючого середовища, розуміючи елементи соціальної адаптації; застосовувати в процесі професійної діяльності всі наявні стандартні процедури з дотриманням чинних нормативних вимог з метою забезпечення якості надання послуг; дотримуватись норм міжособистісного спілкування у професійній взаємодії; використати історичну спадщину та культурні традиції свого народу для професійного зростання, саморозвитку, самовдосконалення; вдосконалювати професійний та особистісний розвиток протягом усього життя; аналізувати, аргументувати, приймати рішення при розв'язанні складних соціокультурних задач у професійній фармацевтичній діяльності; імплементувати принципи фармацевтичної етики та деонтології у професійну діяльність, розуміти соціальні наслідки.

Після опанування спецкурсу «Формування соціокультурної компетентності майбутніх фармацевтів» **студент повинен продемонструвати наступні програмні**

результати навчання: застосовувати соціокультурні знання для ефективного розв'язання професійних завдань; здійснювати безконфліктне спілкування з представниками інших культур та соціальних груп; виявляти, ставити та вирішувати соціокультурні проблеми; ілюструвати навички усної та письмової ділової комунікації державною та іноземною мовою; оформлювати свою мову інтонаційно правильно; використовувати інформаційно-комунікаційні технології у професійній діяльності; здійснювати міжособистісну та міжкультурну взаємодію; бути критичним та самокритичним; володіти в суспільстві відповідними соціальними ролями; взаємодіяти у передаванні та сприйманні інформації, налагодження взаєморозуміння між учасниками комунікації і досягнення діалогу та результату спілкування з представниками різних категорій населення; взаємодіяти з соціокультурним середовищем у відповідності з нормами права; орієнтуватися в ситуаціях спілкування, розуміння мотивів, стилів поведінки представників різних категорій населення; обґрунтовувати роль соціокультурної компетентності в загальній концепції підготовки сучасного фахівця; розв'язувати складні соціокультурні задачі та практичні проблем в професійній діяльності; застосовувати знання про історичну спадщину та культурні традиції свого народу та народів світу для професійного зростання, саморозвитку, самовдосконалення; адекватно сприймати оточуюче соціокультурне середовище; використовувати соціокультурні знання за ситуативно зумовлених обставин; володіти знаннями про причинно-наслідкові зв'язки розвитку суспільства, що сприяють загальній культурі та соціалізації особистості; дотримуватися соціально-комунікативних норм, зразків поведінки, соціальних ролей.

2.5. Міждисциплінарні зв'язки.

Пропонований спецкурс має міждисциплінарний характер, оскільки розкриває аспекти, що належать до культурології, іноземної мови, української мови, філософії, соціології, психології, педагогіки, соціальної історії. Теоретичне підґрунтя спецкурсу становлять передові дослідження науковців з питання формування соціокультурної компетентності як ключового компонента в становленні особистості та майбутнього фахівця фармацевтичної сфери.

Заняття розроблені для даного спецкурсу відбуватимуться у формі лекцій та практичних занять, із залученням сучасних методик інтерактивного навчання (дискусії, групові та індивідуальні проекти, інтелектуальний штурм, дебати, кейси, аудіо-та відеоматеріали), обов'язковим є попереднє самостійне опрацювання студентами рекомендованої літератури до теми.

2.6. Зміст тем спецкурсу.

Тема 1. Зміст, структура та основні функції соціокультурної компетентності майбутніх фармацевтів.

Зміст соціокультурної компетентності. Структура соціокультурної компетентності. Функції соціокультурної компетентності.

Тема 2. Сутність і роль соціокультурної компетентності у професійній діяльності фармацевта.

Соціокультурна складова модернізації підготовки фармацевтів. Соціокультурна динаміка. Діалог культур.

Тема 3. Культура фармацевта як складне соціокультурне явище.

Фармацевтична культура. Культура діяльності фармацевта. Використання культурних реалій (особливості культури) різних народів.

Особистість у світі культури. Відмінні риси сучасної професійної фармацевтичної культури: комп'ютеризація та інформатизація діяльності фармацевтичних працівників. Культура оформлення ділових паперів пов'язаних із фахом. Інтеграція сучасної фармацевтичної культури.

Тема 4. Міжкультурна соціокомунікація майбутніх фармацевтів у контексті діалогу культур.

Культура спілкування й етикет. Види спілкування. Діловий етикет спілкування. Особливості спілкування з іноземцями (організація та підтримка розмови).

Засоби вербальної та невербальної комунікації з врахуванням особливостей носія культури. Вираження основних мовних функцій (схвалення, підтвердження, заперечення, погодження, рекомендація тощо).

Тема 5. Професійні якості особистості фармацевта у взаємодії з соціокультурною компетентністю.

Фармацевтичний працівник у сучасному суспільстві. Етичні аспекти професійної діяльності фармацевтів. Моральні принципи фармацевтичного працівника.

Соціально значущі якості фармацевта. Взаємовідносини фармацевтичного працівника і пацієнта. Взаємовідносини фармацевтичного працівника з представниками інших сфер системи охорони здоров'я. Фармацевтичний працівник і науковий прогрес.

Тема 6. Моделювання професійно-зорієнтованих соціокультурних ситуацій, ділових та рольових ігор.

Орієнтування у соціокультурних ситуаціях. Професійно-рольові ігри. Ділові ігри.

Тема 7. Тренінг взаємодії і комунікації фармацевта в професійній діяльності.

Конфлікт. Види конфліктів. Регулювання конфліктів толерантним шляхом. Використання культурологічних знань при соціальній взаємодії (дипломатичність у спілкуванні). Розширення можливостей встановлення контакту в різних соціокультурних ситуаціях спілкування. Відпрацьовування навичок розуміння інших людей, себе, а також взаємин між людьми. Опанування навичок ефективного слухання та розширення діапазону творчих здібностей. Рефлексія, емпатія.

III. РОБОЧА НАВЧАЛЬНА ПРОГРАМА СПЕЦКУРСУ «ФОРМУВАННЯ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАРМАЦЕВТІВ»

3.1. Структурований план спецкурсу

Структура навчальної дисципліни	КІЛЬКІСТЬ ГОДИН із них:				Вид контролю
	Загальна кількість годин (кредитів)	Аудиторних		Самостійна робота студентів	
		Лекції	Практичні заняття		
	30/1	4	14	12	
Модуль 1 Змістових модулів 2	30/1	4	13	12	Тестовий контроль знань, пошуково-дослідницька робота, реферати
Підсумковий контроль			1		Модульна контрольна робота

3.2. Тематичний план спецкурсу

Модуль, № теми (заняття)	Модулі, змістові модулі, теми занять	Розподіл часу (кількість годин)			
		за галь на	лекці йних	ауди тор них	сам. рабо та
1	2	3	4	5	6
МОДУЛЬ 1.					
Соціокультурна компетентність фармацевтичного працівника.					
Змістовий модуль 1.					
Теоретичні засади формування соціокультурної компетентності фахівця фармацевтичного сектору.		12	4	4	4
1.1	Тема: Зміст, структура та основні функції соціокультурної компетентності майбутніх фармацевтів.	6	2	2	2
1.2	Тема: Сутність і роль соціокультурної компетентності у професійній діяльності фармацевта.	6	2	2	2
Змістовий модуль 2.					
Значущі аспекти формування соціокультурної компетентності фармацевта.		18	-	10	8
1.3	Тема: Культура фармацевта як складне соціокультурне явище.	5	-	2	3
1.4	Тема: Міжкультурна соціокомунікація майбутніх фармацевтів у контексті діалогу культур.	4	-	2	2
1.5	Тема: Професійні якості особистості фармацевта у взаємодії з соціокультурною компетентністю.	5	-	2	3
1.6	Тема: Моделювання професійно-зорієнтованих соціокультурних ситуацій, ділових та рольових ігор.	2	-	2	-
1.7	Тема: Тренінг взаємодії і комунікації фармацевта в професійній діяльності.	1	-	1	-
	Модульний контроль.	1	-	1	-
Загальна кількість годин		30	4	14	12

3.3. Тематика та зміст лекцій та практичних занять спецкурсу.

МОДУЛЬ I. СОЦІОКУЛЬТУРНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ФАРМАЦЕВТИЧНОГО ПРАЦІВНИКА.

Змістовий модуль 1: *Теоретичні засади формування соціокультурної компетентності фахівця фармацевтичного сектору.*

Тема 1. Зміст, структура та основні функції соціокультурної компетентності майбутніх фармацевтів.

Мета: оволодіння студентами базовими знаннями щодо змісту, структури та основних функцій соціокультурної компетентності фармацевта; розширити та поглибити знання про зміст, структуру та функції соціокультурної компетентності особистості, як

важливої складової професіоналізму майбутнього фахівця фармацевтичної сфери галузі охорони здоров'я.

Очікувані результати:

- розуміння і усвідомлення сутності та особливостей соціокультурної компетентності особистості в контексті соціокультурної взаємодії;
- володіння знаннями про причинно-наслідкові зв'язки розвитку суспільства, що сприяють загальній культурі та соціалізації особистості;
- здатність продемонструвати знання, що пов'язуються з формуванням соціокультурної компетентності особистості;
- здатність оцінювати і коригувати власну соціокультурну компетентність та безперервно її підвищувати;
- уміння бути критичним та самокритичним;
- здатність ефективно працювати з інформацією: добирати необхідну інформацію з різних джерел, критично аналізувати й інтерпретувати її, впорядковувати, класифікувати й систематизувати;
- здатність формулювати результати навчальної діяльності;
- уміння застосовувати соціокультурну інформацію у професійній діяльності.

Основні поняття теми: соціокультурна компетентність особистості, гуманітарна підготовка, студент-фармацевт, структура соціокультурної компетентності, функції соціокультурної компетентності, соціокультурна взаємодія.

Форми роботи: лекції з елементами бесіди, практичні заняття, диспути, самостійна робота студентів.

Теми для обговорення на занятті:

1. Вступ. Завдання спецкурсу.
2. Сутність та особливості соціокультурної компетентності в контексті соціокультурної взаємодії.
3. Теоретичні основи формування соціокультурної компетентності особистості.
4. Структура та основні функції соціокультурної компетентності особистості.

Завдання для самостійної роботи.

1. Розробити критерії оцінювання рівня сформованості власної соціокультурної компетентності. Сформулювати твердження про особливості соціокультурної компетентності у професійній діяльності фармацевта, оформивши кожне твердження на окремій картці.
2. На основі вивчення літератури з рекомендованого списку пояснити, особливість соціокультурної компетентності як важливої складової професіоналізму майбутнього фахівця.
3. Підготувати доповідь на тему: «Соціокультурний контекст підготовки майбутніх фармацевтів»

Рекомендована література:

1. Бех, І.Д., 1997. Духовні цінності в розвитку особистості. *Педагогіка і психологія*. № 1, с 124.
2. Білоцерківська, Н.Г. 2009. *Формування соціокультурної компетентності майбутніх учителів у процесі вивчення гуманітарних дисциплін*: автореф. дис. канд. пед. наук. Харк. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди.

3. Бобаль, Н.Р., 2013. *Формування соціокультурної компетентності майбутніх журналістів у процесі професійної підготовки*. Кандидат наук. Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського.

4. Бондар, С., 2003. Компетентність особистості інтегрований компонент навчальних досягнень учнів. *Біологія і хімія в школі*, № 2, с. 8–9.

5. Долженко, О., 2000. Социокультурные предпосылки становления новой парадигмы высшего образования. *Вестник высшей школы*, № 10, с. 24–30.

6. Дубасенюк, О.А., 2013. Андрагогічні принципи навчання дорослих крізь призму соціально-особистісного досвіду та компетентності. *Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи*, Вип. 7, с. 89–100.

7. Процюк, І.Є., 2018. Особливості формування соціокультурної компетентності особистості. *Scientific Letters of Academic Society of Michal Baludansky*, № 3, с. 113 – 118.

8. Процюк, І.Є., 2016. Формування соціокультурної компетентності особистості в науковій літературі. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Педагогічні науки*. Житомир, вип. № 3 (85), с. 107 – 113.

9. Фоменко, Т. М., 2014. Визначення поняття "соціокультурна компетентність" у сучасній парадигмі вищої освіти. *Засоби навчальної та науково-дослідної роботи*. Вип. 42. с. 149-156. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znphnpu_zntndr_2014_42_17.

10. Хоменко, Н.В., 2011. Соціокультурна компетентність як один з основних аспектів життєдіяльності особистості. *Управління в освіті: збірник матеріалів V Міжнародної науково-практичної конференції, 14–16 квітня. Інститут інноваційних технологій і змісту освіти*. Львів: Видавництво Львівської політехніки, с. 332–334.

Тема 2. Сутність і роль соціокультурної компетентності у професійній діяльності фармацевта.

Мета: розкрити сутність і вагому роль соціокультурної компетентності у професійній діяльності фармацевта; розширити та поглибити знання щодо сутності та ролі соціокультурної компетентності у професійній діяльності фармацевта; сприяти усвідомленню майбутніми фармацевтами необхідності формування власної соціокультурної компетентності, яка сприятиме здійсненню ефективної професійної діяльності.

Очікувані результати:

- розуміння предметної області та розуміння професії;
- здатність до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел;
- здатність вчитися і бути сучасно навченим;
- здатність виявляти, ставити та вирішувати соціокультурні проблеми;
- здатність приймати обґрунтовані рішення;
- готовність відповідати вимогам постійного професійного розвитку для покращення поточної та майбутньої діяльності;
- уміння обґрунтовувати роль соціокультурної компетентності в загальній концепції підготовки сучасного фахівця;
- уміння адекватно сприймати оточуюче соціокультурне середовище;

Основні поняття теми: соціокультурна компетентність, професійну діяльність фармацевта, сутність і роль соціокультурної компетентності, формування соціокультурної компетентності, майбутній фармацевт.

Форми роботи: проблемні лекції, лекції з обговоренням конкретних ситуацій, практичні заняття, семінари-конференції, диспути, бесіди, індивідуальні завдання, самостійна робота студентів.

Запитання для обговорення на занятті:

- Що таке соціокультурна компетентність?
- Як ви розумієте поняття «соціокультурна компетентність фармацевта»?
- Яке значення для фармацевта має соціокультурна компетентність?
- Яким чином соціокультурна компетентність впливає на професійну діяльність фармацевта?
- На Вашу думку, що передбачає розвиток соціокультурної компетентності фармацевта?
- Чи погоджуєтеся ви з тим, що соціокультурна компетентність досягається протягом довгого часу і розвивається зі зміною навколишнього середовища, тобто вона являє собою безперервний процес оцінки і навчання?
- Що таке соціокультурна фармацевтична діяльність?
- Які соціокультурні знання та вміння допоможуть майбутньому фармацевту стати успішним в його професійній діяльності?
- Чи є формування соціокультурної компетентності майбутнього фармацевта способом забезпечення успішного працевлаштування?
- Яка роль освітнього закладу в формуванні у студентів соціокультурної компетентності?

Завдання для самостійної роботи.

Вирішити наступні проблемні питання: вважається, що формування соціокультурної компетентності майбутніх фармацевтів є актуальним тому, що Україна зміцнює ділові стосунки й зв'язки з європейськими й світовими державами у галузі охорони здоров'я. Але що ж означає соціокультурна компетентність фармацевта? Яка її сутність і роль у професійній діяльності фармацевта? Чи погоджуєтеся ви з думкою про те, що для того щоб фахівці фармацевтичного сектору галузі охорони здоров'я нашої країни сприймалися іншими націями як висококваліфіковані, культурно зрілі, високоосвічені та соціокультурно обізнані особистості, необхідно формувати в них не лише необхідні професійні компетенції, але й знання про країни світу, уміння вести конструктивний діалог із представниками інших культур (носіями інших цінностей і світосприйняття), навички міжкультурного взаєморозуміння.

Рекомендована література:

1. Бойчук, І.Д., 2007. Передумови виникнення та становлення системи підготовки фармацевтів в Україні. *Педагогіка і психологія професійної освіти*: наук.-метод. журнал. Львів, № 4, с. 186–196.
2. Жежера, Е.А., 2013. Социокультурная компетентность будущего специалиста: от сущности к технологии формирования [online]. Режим доступу: www.sworld.com.ua/konfer30/894.pdf
3. Кайдалова, Л.Г., 2010. *Професійна підготовка майбутніх фахівців фармацевтичного профілю у вищих навчальних закладах*: монографія. Х.: НФаУ, 364 с.
4. Кайдалова, Л.Г., 2009. Професійна компетентність та імідж сучасного викладача. *Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту*: наук. журн. Х.: ХОВНОКУ ХДАДМ, № 1, с. 72–74.
5. Кайдалова, Л.Г., Альохіна, Н.В., 2009. Психологічна та соціальна компетентності майбутніх фахівців. *Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту*. № 4, с. 40–43.
6. Процюк, І.Є., 2015. До проблеми формування соціокультурної компетентності студентів-фармацевтів в процесі фахової підготовки. *Андрагогічний вісник*: науковий електронний журнал. Житомир, № 6, с. 132 – 140.

7. Процюк, І.Є., 2017. Соціокультурна компетентність майбутнього фармацевта як запорука успішної професійної діяльності. *Проектування розвивального освітнього середовища Полісся: регіональний аспект*: зб. наук. праць. за ред. О.С. Березюк, О.М. Власенко. Вид-во ЖДУ ім. Івана Франка, с. 45 – 49.

8. Процюк, І.Є., 2017. Формування соціокультурної компетентності майбутніх фармацевтів у процесі фахової підготовки відповідно до вимог нових державних освітніх стандартів вищої освіти. *Якість вищої освіти: сучасний стан та шляхи забезпечення*: Збірник Всеукраїнської науково-практичної конференції. Харків: Вид-во Харківський коледж національного фармацевтичного університету, с. 195 – 198.

Змістовий модуль 2. Значущі аспекти формування соціокультурної компетентності фармацевта.

Тема 3: Культура фармацевта як складне соціокультурне явище.

Мета: розширити та поглибити знання щодо специфіки професійної культури фармацевтичного працівника; виховувати інтерес до майбутньої професії, мотиваційно-ціннісне ставлення до професійної культури.

Очікувані результати:

- відповідати вимогам постійного професійного розвитку для покращення поточної та майбутньої діяльності;
- імплементувати принципи фармацевтичної етики та деонтології у професійну діяльність, розуміти соціальні наслідки;
- адекватно сприймати оточуюче соціокультурне середовище;
- бути критичним та самокритичним;
- взаємодіяти у передаванні та сприйманні інформації, налагодження взаєморозуміння між учасниками комунікації і досягнення діалогу та результату спілкування з представниками інших культур та соціальних груп;
- використовувати соціокультурні знання за ситуативно зумовлених обставин;
- дотримуватися соціально-комунікативних норм, зразків поведінки, соціальних ролей.

Основні поняття теми: професійна культура фармацевтичного працівника, фармацевтична культура, моральна поведінка, соціальні та культурні цінності.

Форми роботи: практичні заняття, семінари-конференції, диспути, ділові ігри, індивідуальні завдання, самостійна робота студентів.

Теми для обговорення на занятті:

- Особистість у світі культури.
- Фармацевтична культура.
- Культура діяльності фармацевта.
- Використання культурних реалій (особливості культури) різних народів.
- Відмінні риси сучасної професійної фармацевтичної культури: комп'ютеризація та інформатизація діяльності фармацевтичних працівників.
- Культура оформлення ділових паперів пов'язаних із фахом.
- Інтеграція сучасної фармацевтичної культури.

Завдання для самостійної роботи.

Дати відповіді на наступні питання: Що таке культура фармацевта? У чому вона виявляється? Чи є фармацевтична етика сукупністю неформальних норм моральної

поведінки фармацевтичних працівників під час виконання обов'язків по відношенню до суспільства або пацієнта. Які особисті якості фармацевта допомагають встановлювати міжособистісні відносини з представниками інших культур? Чи має значення для майбутнього фармацевта оволодіння знаннями щодо національної культури та культури інших народів? Чи впливають власні соціальні та культурні цінності і переконання фармацевта на співпрацю з представниками як українського культурного середовища так і іноземного?

Рекомендована література:

1. Богданова, Н., 2011. Соціокультурне середовище як визначальний фактор формування культури життєтворчості особистості. *Вісник Інституту розвитку дитини*. Серія : Філософія, педагогіка, психологія: збірник наукових праць. К.: Видавництво НПУ імені М.П. Драгоманова, вип. 14, с. 26–30.
2. Булатов, М., Табачковський, В., Хамітов, Н., 2003. *Філософія. Світ людини*: курс лекцій. К.: Либідь, 432 с.
3. Глушик, С.В., Дияк, О.В., Шевчук, С.В. 2009. *Сучасні ділові папери*: Навчальний посібник. К.: Арій.
4. Гречко, В.А., Чорний, І.В., Кушнерук, В.А., 2002. *Історія світової та української культури*: підручник для вищ. закл. освіти. К.: Літера ЛТД, 464 с.
5. Етичний кодекс фармацевтичних працівників України, 2010. Х:НФаУ: Золоті сторінки, 16с.
6. Кордон, М.В., 2003. *Українська та зарубіжна культура*: курс лекцій. К.: ЦУЛ, 508 с.
7. Кормич, Л.І., Багацький, В.В., 2002. *Культурологія (історія світової культури ХХ ст.)*: навч. посіб. Х.: Одиссей, 304 с.
8. Котвіцька, А.А., 2014. Ретроспективний огляд формування моральних принципів медичної та фармацевтичної етики. *Менеджмент та маркетинг у складі сучасної економіки, науки, освіти, практики: матеріали II Міжнар. наук.-практ. Internet-конф. 27-28 берез.* Х.: Вид-во НФаУ. с. 101–103.
9. Малий, В.В., Сафіуліна, З.Р., Кобець, М.М., 2017. *Етика та деонтологія у фармації*: навчальний посібник. Х.: НФаУ: Золоті сторінки, 246 с.
10. Мнушко, З.Н., Сафіуліна, З.Р., Пестун, І.В., Оккерт І.Л., 2011. Знання професійної етики і деонтології – составляющая успеха в деятельности провизора. *Провизор*. № 6, с. 30–35.
11. Носик, О.М., 2015. Вплив корпоративної культури на ефективність функціонування підприємства. *Професійний менеджмент в сучасних умовах розвитку ринку: матеріали доп. IV наук.-практ. конф. з міжнар. участю*, м. Харків, 3 листопада, с. 22-23.
12. Процюк, І.Є., 2017. Формування соціокультурної компетентності майбутніх фармацевтів у процесі фахової підготовки відповідно до вимог нових державних освітніх стандартів вищої освіти. *Якість вищої освіти: сучасний стан та шляхи забезпечення*: Збірник Всеукраїнської науково-практичної конференції. Харків: Вид-во Харківський коледж національного фармацевтичного університету, с. 195 – 198.
13. Процюк, І.Є., 2018. Основи морального та етичного виховання в соціокультурному аспекті професійної підготовки майбутнього фармацевта. *Проблеми освіти*: зб. наук. пр. ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти» МОН України. Вінниця: ТОВ «Нілан – ЛТД», вип. № 88, ч. II, с. 154 – 161.
14. Тюрменко, І.І., 2005. *Культурологія: теорія та історія культури*: навч. посіб., 2-ге вид. К.: Центр навч. л-ри, 368 с.
15. *Українська і світова культура*: підручник, 2002. К.: Україна, 333 с

16. Хоменко, В.Я., 2002. *Українська та зарубіжна культура*: навч. посіб., 3-тє вид. К.: Знання, КОО, 557 с.

Тема 4: Міжкультурна соціокомунікація майбутніх фармацевтів у контексті діалогу культур.

Мета: Сприяти усвідомленню змісту поняття «міжкультурна комунікація» та її значення для професійної діяльності майбутніх фахівців фармацевтичного сектору галузі охорони здоров'я. Практикуватися у встановленні взаєморозуміння, взаємоприйняття між учасниками професійної діяльності. Вчити коректно висловлювати власну точку зору.

Очікувані результати:

- застосовувати на практиці принципи фармацевтичної етики та деонтології, розуміти соціальні наслідки професійної діяльності;
- дотримуватись норм міжособистісного спілкування у професійній взаємодії;
- застосовувати соціокультурні знання для ефективного розв'язання професійних завдань;
- здійснювати безконфліктне спілкування з представниками інших культур та соціальних груп;
- ілюструвати навички усної та письмової ділової комунікації державною та іноземною мовою;
- оформлювати свою мову інтонаційно правильно;
- орієнтуватися в ситуаціях спілкування, розуміння мотивів, стилів поведінки представників власної та інших культур;
- взаємодіяти у передаванні та сприйманні інформації, налагодження взаєморозуміння між учасниками комунікації і досягнення діалогу та результату спілкування з представниками інших культур та соціальних груп.

Основні поняття теми: міжкультурна комунікація, міжособистісне спілкування, культура спілкування, діловий етикет спілкування, фармацевтична етика, взаєморозуміння, взаємоприйняття.

Форми роботи: практичні заняття, семінари-конференції, диспути, ділові ігри, індивідуальні завдання, самостійна робота студентів.

Теми для обговорення на занятті:

- Культура спілкування й етикет у професійній діяльності фармацевта.
- Діловий етикет спілкування фармацевтичного працівника.
- Особливості спілкування з іноземними партнерами (організація та підтримка розмови).
- Засоби вербальної та невербальної комунікації з врахуванням особливостей носія культури.
- Вираження основних мовних функцій (схвалення, підтвердження, заперечення, погодження, рекомендація тощо).

Завдання для самостійної роботи.

1. Організувати ситуацію-бесіду з представником закордонної фармацевтичної фірми, в якій розглянути питання щодо критичної ситуації з доступністю лікарських засобів його фірми для населення України, де можна вжити питання: «Як ви зробили такий висновок?», «Яка ваша думка з цього приводу?», «Чому Ви вважаєте ці заходи недостатніми?», «Чи не вважаєте Ви, що ... ?», «Чи згодні Ви з тим, що ... ?»

2. Спробуйте пом'якшити ситуацію: «До Вас звернувся відвідувач, який хоче придбати Еуфілін в таблетках, але його вже немає у продажу, але є Неофілін (теофілін пролонгованої дії у формі таблеток). Пацієнт звик до Еуфіліну і ви очікуєте на стандартний вираз: «Ні, дайте мені лише Еуфілін, тільки він мені допомагає!» Запропонувати найоптимальніші шляхи розв'язання даної ситуації.

3. Розв'язати ситуативну задачу. До провізора звернувся торговий представник фармацевтичної фірми з проханням надати йому інформацію про обсяг лікарських засобів конкуруючої фірми, які є в продажу в аптеці. Провізор у грубій формі відмовив йому в проханні. Оцінити тактику провізора.

Рекомендована література:

1. Бабич, Н.Д., 2005. *Культура фахового мовлення*: навчальний посібник. – Чернівці: Книги – ХХІ,
2. Гриценко, Т.Б., 2003. *Українська мова та культура мовлення*: Навчальний посібник. Вінниця: Нова книга,
3. Гриценко, Т.Б., 2007. *Етика ділового спілкування*: навч. посібник. К.: Центр учбової літератури, 344 с.
4. Занковский, А.Н., 2008. *Психология деловых отношений: учебно-методический комплекс*. М.: Изд. центр ЕОАИ, 384 с.
5. Кисіль, Г.Г., 2010. *Культура мовлення медика*: навч. посібник. Здоров'я, 464 с.
6. Кисіль, Г.Г., 2012. *Професійне мовлення медиків*: навч. посібник. К.: ВСВ «Медицина», 440 с.
7. Ковалинська, І.В., 2014. *Невербальна комунікація*. К.: Вид-во «Освіта України», 289 с.
8. Мацько Л.І., Кравець Л.В. *Культура фахової мови*: навч. посіб. – К.: ВЦ «Академія», 2007.
9. Палеха Ю. І. *Етика ділових відносин* / Ю. І. Палеха : навчальний посібник. – К.: Кондор, 2008. – 356 с.
10. Процюк, І.Є., 2016. Ефективне навчання іншомовному спілкуванню майбутніх фармацевтів з урахуванням соціокультурного аспекту. *Актуальні питання підготовки майбутніх фармацевтичних та медичних фахівців в умовах сучасної освіти*: Збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції. Житомир: КВНЗ «Житомирський базовий фармацевтичний коледж ім. Г. С. Протасевича» Житомирської обласної ради, с. 200–202.
11. Процюк, І.Є., 2016. Формування позитивної мотивації майбутніх фармацевтів до міжкультурної комунікації. *Теорія і практика професійної підготовки фахівців у контексті загальноєвропейських інтеграційних процесів*: Збірник Всеукраїнської науково-практичної конференції. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. Івана Франка. с. 289–295.
12. Радевич-Винницький, Я. 2006. *Етикет і культура спілкування*: навчальний посібник. К.: Знання.
13. Солощук, Л.В., 2006. *Вербальні і невербальні компоненти комунікації в англомовному дискурсі* [монографія]. Харків: Константа, 300 с.
14. Хміль Ф.І. *Ділове спілкування*: навчальний посібник. – К.: «Академвидав», 2004.
15. Шевчук, С.В., 2008. *Ділове мовлення для державних службовців*: навчальний посібник. К.: Арій, 424 с.
16. Ягупов, В.В., 2010. Бар'єри спілкування між представниками різних національностей. *Збірник наукових праць Національної академії Прикордонних військ України*, № 53, с. 149–152.

Тема 5: Професійні якості особистості фармацевта у взаємодії з соціокультурною компетентністю.

Мета: сприяти усвідомленню основ професійної етики, моральних принципів та соціально значущих якостей фармацевтичного працівника, формувати установку на відповідальну професійну поведінку і професійне самовдосконалення.

Очікувані результати:

- оцінювати та забезпечувати якість професійної діяльності;
- готовність до міжособистісної взаємодії;
- виявляти, ставити та вирішувати соціокультурні проблеми;
- діяти соціально відповідально та громадянсько свідомо;
- взаємодіяти з соціокультурним середовищем у відповідності з нормами права, усвідомлення власної причетності до держави з відстоюванням соціальної справедливості;
- відповідати вимогам постійного професійного розвитку для покращення поточної та майбутньої діяльності;
- вдосконалювати професійний та особистісний розвиток протягом усього життя.

Основні поняття теми: професійна етика, моральні принципи, соціально значущі якості, фармацевтичний працівник, професійні якості, відповідальна професійна поведінка, професійне самовдосконалення, особистість фармацевта, соціокультурна компетентність.

Форми роботи: практичні заняття, семінари-конференції, диспути, ділові ігри, індивідуальні завдання, самостійна робота студентів.

Теми для обговорення на занятті:

- Фармацевтичний працівник у сучасному суспільстві.
- Етичні аспекти професійної діяльності фармацевтів.
- Моральні принципи фармацевтичного працівника.
- Соціально значущі якості фармацевта.
- Взаємовідносини фармацевтичного працівника і пацієнта.
- Взаємовідносини фармацевтичного працівника з представниками інших сфер системи охорони здоров'я.

Завдання для самостійної роботи.

1. Охарактеризувати основні функції моралі та вказати цінності, які формують професійну мораль фармацевта. Зробити висновок.

2. Підготувати проект «Образ фармацевтичного працівника у сучасному суспільстві»

3. Розв'язати ситуативні задачі:

а) В аптеку прийшла літня жінка зі скаргами на біль голови і попросила поміряти артеріальний тиск. Обличчя червоно-синюшне, шкіра покрита потом. Фармацевт відмовив їй у послугі, зіславшись на велику чергу. Оцініть ситуацію.

б) До провізора звернувся представник міжнародної фірми з проханням викласти на вітрині аптеки ОТС-препарати його фірми згідно з правилами мерчендайзінгу. Однак провізор відмовив у проханні, зіславшись на відсутність керівника. Оцініть дії провізора.

Рекомендована література:

1. *Етичний кодекс фармацевтичних працівників України*, 2010. Х:НФаУ: Золоті сторінки, 16с.

2. Кайдалова, Л.Г., Пляка, Л.В., 2011. *Психологія спілкування*: навчальний посібник. Х.: НФаУ, 132 с.
3. Котвіцька, А.А., Чмихало, Н.В., 2014. Ретроспективний огляд формування моральних принципів медичної та фармацевтичної етики. *Менеджмент та маркетинг у складі сучасної економіки, науки, освіти, практики: матеріали II Міжнар. наук.-практ. Internet-конф. 27-28 берез.* Х.: Вид-во НФаУ, с. 101–103.
4. Малий, В.В., Сафіуліна, З.Р., Кобець, М.М., 2017. *Етика та деонтологія у фармації*: навчальний посібник. Х.: НФаУ: Золоті сторінки, 246 с.
5. Міжнародні етичні принципи фармацевтів. Режим доступу: <http://www.apteka.ua/article/11824>.
6. Мнушко, З.Н., Сафіуліна, З.Р., Пестун, И.В., 2011. Знання професійної етики и деонтології – составляющая успеха в деятельности провизора. *Провизор.* № 6. с. 30–35.
7. Наказ МОЗ України від 30.05.2013 № 455 "Про настанову ВООЗ та МФФ "Належна аптечна практика: Стандарти якості аптечних послуг"
8. Носик, О.М., 2015. Вплив корпоративної культури на ефективність функціонування підприємства. *Професійний менеджмент в сучасних умовах розвитку ринку: матеріали доп. IV наук.-практ. конф. з міжнар. участю, м. Харків, 3 листопада*, с. 22–23.
9. Пономаренко, М.С., 2004. Морально-етичні засади надання фармацевтичних послуг аптечними працівниками. *Фармацевтичний журнал*, № 1, с. 28–32.
10. Фармацевтичні кодекси. Режим доступу: <http://www.pharmencyclopedia.com.ua/article/331/farmaceutichni-kodeksi>.
11. Філоненко, М.М., 2008. *Психологія спілкування*. К: Центр учбової літератури, 224с.

Тема 6: Моделювання професійно-зорієнтованих соціокультурних ситуацій, ділових та рольових ігор.

Мета: сприяти формуванню умінь адаптуватися та адекватно діяти в професійно-зорієнтованих соціокультурних ситуаціях, використовувати соціокультурні знання за ситуативно зумовлених обставин.

Очікувані результати:

- адаптуватися та діяти в новій ситуації;
- оволодівати певною роллю при входженні в нову ситуацію оточуючого середовища, розуміючи елементи соціальної адаптації;
- застосовувати в процесі професійної діяльності всі наявні стандартні процедури з дотриманням чинних нормативних вимог з метою забезпечення якості надання послуг;
- аналізувати, аргументувати, приймати рішення при розв'язанні складних соціокультурних задач у професійній фармацевтичній діяльності;
- виявляти, ставити та вирішувати соціокультурні проблеми;
- оформлювати свою мову інтонаційно правильно;
- володіти у суспільстві відповідними соціальними ролями.

Основні поняття теми: професійно-зорієнтована соціокультурна ситуація, елементи соціальної адаптації, професійна діяльність, нормативні вимоги до професійної фармацевтичної діяльності, якість надання фармацевтичних послуг, соціокультурні проблеми, соціальні ролі.

Форми роботи: практичні заняття, семінари-конференції, диспути, ділові ігри, індивідуальні завдання, самостійна робота студентів.

Теми для обговорення на занятті:

- Орієнтування у соціокультурних ситуаціях.
- Професійно-рольові ігри.
- Ділові ігри.

Завдання для самостійної роботи.

Розробити, організувати та провести ділову гру на соціокультурну тематику, яка б сприяла актуалізації та глибшому формуванню соціокультурної компетентності.

Рекомендована література:

1. Галіцина, Л., 2005. *Ігри дорослих. Інтерактивні методи навчання*. К.: Ред. загальнопед. газ., 128 с.
2. Дворецкий, Л.И., Абакарова, П.Р., Алексеева, Н.С., 2007. Рациональная фармакотерапия. *Справочник терапевта: рук. для практикующих врачей*. М.: Литтерра, 976 с.
3. *Етичний кодекс фармацевтичних працівників України*. Х:НФаУ: Золоті сторінки, 2010, 16 с.
4. Загорий, Г.В., Пономаренко, Н.С. и Чертков, Ю.И., 2012. *Аптечная машина продаж*. Киев: Издательский дом “Агентство медицинского маркетинга”, 488 с.
5. Зупанець, І., Черних, В., Попов, С., 2018. *Фармацевтична опіка: практичний посібник*. Київ: Фармацевт Практик, 224 с.
6. Кічук, Н.В. 2005. Ігрове проектування як інтерактивна дидактична технологія підготовки фахівців. *Наука і освіта*, № 3–4, с. 61–65.
7. Кондратець, І.В., 2017. Професійні забавки дорослих: рольові ігри як засіб фахового навчання. *Дошкільне виховання*, № 12, с. 13–17.
8. Макаров, В.І., 2005. *Нетрадиційні форми виховної роботи з студентською молоддю*. К.: Навчально-методичний центр УКОО Освіта, 112 с.
9. Малий, В.В., Сафіуліна, З.Р., Кобець, М.М., 2017. *Етика та деонтологія у фармації: навчальний посібник*. Х.: НФаУ: Золоті сторінки, 246 с.
10. Манолова, Є.П., 2004. Ділова клінічна гра як спосіб активного засвоєння навичок професійної діяльності майбутнього лікаря. *Український медичний альманах*, т. 7, № 3, с. 84–85.
11. Мнушко, З. М., Діхтярьова, Н. М., 2010. *Менеджмент та маркетинг у фармації: підручник для студентів ВНЗ. 2-ге вид., доповнене. та перероблене*. Х. : НФаУ: Золоті сторінки, 512 с.
12. Фармацевтическая опека: Курс лекций для провизоров и семейных врачей / И.А. Зупанец, В.П. Черных, С.Б. Попов и др.; Под ред. В.П. Черных, И.А. Зупанца, В.А. Усенко–Х.: Мегаполис, 2014. – 608 с
13. Чертков, Ю.И., 2016. PharmContinuum. *Золотые скрипты аптечных продаж*. Киев: ИД «Медицинский Маркетинг», 432 с.
14. Щербань П.М. Навчально-педагогічні ігри у вищих навчальних закладах // Щербань П.М. : навч. посібник. – К. : Вища шк., 2004. – 207 с.

Тема 7: Тренінг взаємодії і комунікації фармацевта в професійній діяльності.

Мета: сприяти формуванню умінь адекватної взаємодії та комунікації фармацевта в професійній діяльності, відпрацювання навичок розуміння інших людей, себе, а також взаємин між людьми, формування комунікативних якостей.

Очікувані результати:

- застосовувати набуті знання у практичних ситуаціях;
- виявляти та вирішувати соціокультурні проблеми;
- здійснювати міжособистісну та міжкультурну взаємодію;
- розв'язувати складні соціокультурні задачі та практичні проблем в професійній діяльності;
- дотримуватися соціально-комунікативних норм, зразків поведінки, соціальних ролей.

Основні поняття теми: тренінг, професійна діяльність фармацевта, адекватна взаємодія, професійна комунікація фармацевта, комунікативні якості, соціально-комунікативні норми.

Форми роботи: практичні заняття, тренінги, ділові ігри, індивідуальні завдання, самостійна робота студентів.

Теми для обговорення на занятті:

- Регулювання конфліктів толерантним шляхом.
- Використання культурологічних знань при соціальній взаємодії (дипломатичність у спілкуванні).
- Розширення можливостей встановлення контакту в різних соціокультурних ситуаціях спілкування.
- Відпрацьовування навичок розуміння інших людей, себе, а також взаємин між людьми.
- Опанування навичок ефективного слухання та розширення діапазону творчих здібностей.

Завдання для самостійної роботи:

Підготувати та провести тренінг на тему: «Майстерність фармацевта в аптеці». При складанні програми та завдань тренінгу врахувати наступні питання:

1. Що означає індивідуальне обслуговування або обслуговування екстра-класу в аптеці.
2. Відвідувач аптеки - хто він? Типи покупців і їх очікування.
3. Навіщо люди йдуть в аптеку?
4. З чого в аптеці починається сервіс?
5. Особливості обслуговування покупця з рецептом і без. Явні і приховані, усвідомлені і неусвідомлені потреби відвідувача аптеки – особливості обслуговування.
6. Очікування відвідувача. Імідж фармацевта і його вплив на рішення пацієнта щодо придбання необхідних лікарських засобів.
7. Довіра відвідувача аптеки, його вплив на процес вирішення його проблеми.
8. Правила консультативного обслуговування в аптеці. Фармацевт, як авторитетний експерт для відвідувача аптеки.
9. Основні острахи покупців при відвідуванні аптеки.
10. Можливі помилки фармацевтів при виконанні професійних обов'язків.

Рекомендована література:

1. Агрессию и гнев погасите спокойствием, 2004. Мистер Блестер, № 6, с. 22–23.
2. Анатомия конфликта, 2004. *Фармацевт практик: Научно-популярный та станова-побутовий журнал.* № 3, с. 80.

3. Бевз, В., Главник, О., 2005. *Основні положення щодо проведення тренінгів*. [online]. Режим доступу: <http://ru.osvita.ua/school/method/technol/598/>
4. Волкова, Н.П., 2006. *Професійно-педагогічна комунікація*: Навчальний посібник. К.: ВЦ «Академія», 256 с.
5. Гарская, Л.В., 2002. Социокультурный аспект коммуникации: этнолингвистическая и лингводидактическая проблемы. *Вестник ВГУ. Серия лингвистика и межкультурная коммуникация*. № 1, с. 93–102.
6. Горелова, Л.Е., 2002. Высокая миссия фармацевта. *Рос. мед. журн.*, т. 10, № 6
7. *Консультация пациента в аптеке*, 2004. *Провизор*. № 9, с. 3–4.
8. Максименко, С.Д., 2005. *Технологія спілкування (комунікативна компетентність учителя: сутність і шляхи формування*. К.: Главник, 112 с.
9. Максимум услуг за минимум часу, 2006. Фармацевт практик: *Науково-популярний та станово-побутовий журнал*, № 2, с.74.
10. *Психология игры, или как проиграть, чтобы выиграть*, 2004. Мистер Блистер, № 5. с. 10–11, 14–15.
11. Тренінг із формування комунікативних умінь і навичок [online]. Режим доступу: <http://osnova.com.ua/news/734>
12. Усенко, В.А., 2000. Фармацевтический маркетинг, политика фармацевтических фирм по продвижению продукции. *Провизор*, № 9.
13. Филонов, Л.Б., 1982. Психологические аспекты установления контактов между людьми: *Методика контактного взаимодействия*. Пушино, 40 с.
14. Чертков, Ю.И., 2016. *PharmContinuum. Золотые скрипты аптечных продаж*. Киев: ИД «Медицинский Маркетинг», 432 с.

Додаток К

БРЕЙН – РИНГ З АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ: «SPOTLIGHT ON GREAT BRITAIN»

Актуальність заходу

Сучасна концепція іншомовної освіти будується на інтегрованому навчанні мови та культури країн, мова яких вивчається та на використанні при цьому національного компонента, який базується на знаннях про рідну країну та країну, мова якої вивчається, її культуру, історію, традиції, звичаї тощо, тобто на діалозі рідної та іноземної культури. Головна мета такої освіти – навчання мови через культуру.

Тобто, навчання іноземної мови невід’ємне від ознайомлення з культурою країн, де спілкуються цією мовою, з особливостями побуту та менталітету їх громадян, їхнього способу життя, звичаїв, традицій.

Країнознавство збагачує культурну обізнаність студентів про країну, мова якої вивчається; розширює усвідомлення культурних відмінностей, тобто національних традицій, особливості поведінки; розвиває уміння здобувати факти іншомовної культури самостійно й використовувати їх у реальному спілкуванні та уміння брати участь в обговоренні різних аспектів життя іншомовних країн та національностей.

Даний захід покликаний систематизувати, узагальнити та розширити знання про країну, мова якої вивчається, розширити ознайомлення студентів з країнознавчим матеріалом про культуру, історію, літературу та традиції Великої Британії.

Цілі заходу

- ✓ розширити знання студентів про культуру, історію, літературу та традиції Великої Британії;
- ✓ зацікавити студентів культурним та історичним спадком країни, мова якої вивчається;
- ✓ розвивати комунікативні вміння, ерудицію студентів, абстрактне та логічне мислення;
- ✓ виховувати розуміння важливості володіння іноземною мовою як засобу спілкування;
- ✓ розвивати увагу, пам'ять, уяву, мовну здогадку;
- ✓ навчити студентів застосовувати отримані знання та вміння на практиці;
- ✓ навчити учнів сприймати та розуміти іншомовне мовлення на слух;
- ✓ розвивати пізнавальний інтерес студентів;
- ✓ розширювати світогляд студентів, викликати інтерес до країни, мова якої вивчається;
- ✓ виховувати ввічливість, взаєморозуміння у стосунках між людьми та толерантне ставлення до думок інших людей.

Plan of the contest

Organizational moment

Teachers: Good afternoon, dear guests, jury and our teams! You're welcome to the intellectual English contest «Brain – Ring».

The topic we'd like to touch on is «Spotlight on Great Britain». It means, we will talk about the United Kingdom of Great Britain and the Northern Ireland and we will find out what our students know about this country.

Our aim is to provide students with the means to explore not only Great Britain, its Geography, History, Literature, Culture and Music but also to show their ability to communicate in a particular situation, understand foreign language and react adequately at the crucial moment.

So, we would like to introduce our contest presenter to you – Zlata Cherniuk!

Contest presenter: Nice to meet you dear friends! Are you ready to see the coming battle?! So, it's high time to start!

The rules are simple. Our contest consists of 8 competitions. The jury will estimate the answers and give points to the teams. At the end of the contest dear jury will sum up the points and we will find out who is the best connoisseur of Great Britain.

But first of all I'd like to introduce our jury.....

I know they will judge our competition fairly. And now our teams. Let's find out the names of the teams and who are the captains.....OK.

Let's the contest start!

Competition № 1

«Warming up»

C. P: Our first competition is «Warming up». This competition consists of 4 blocks. Each block has 10 questions. Each of them includes some questions dealing with some general information on Great Britain, some facts on geographical position, history and London. Each correct answer costs 1 point.

So, the first block is «General questions». It will be the questions about the UK. Ready? Let's start.

Block 1 « General questions »

1. The official name of Britain is ...

(The United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland)

2. What does the word “Albion” (poetic name of GB) mean?

(White)

3. How many countries does the UK consist of? Name them.

(England, Scotland, Wales, Northern Ireland)

4. Name the capitals of England, Scotland, Wales and Northern Ireland.

(London, Edinburgh, Cardiff and Belfast)

5. What are the main colours of the flag of the United Kingdom?

(Blue, red and white)

6.What is the symbol of England?

(A red rose)

7. Official currency of Great Britain is:

(Pound)

8. What is the population of the United Kingdom?

(Over 56 million people)

9. Who is the present monarch in Great Britain?

(Queen Elizabeth II)

10. What is a favourite topic of conversation in the United Kingdom?

(Weather)

C. P: Thank you for your answers and the second block of questions deals with the geographical position of Great Britain. Be active.

Block 2 «Geographical position»

1. What two large islands form a group of the British Isles?

(Great Britain and Northern Ireland)

2. What component of the United Kingdom is the smallest?

(It is Northern Ireland.)

3. What channel lies between Britain and the continent of Europe?

(The English Channel)

4. What is Great Britain washed by in the west?

(The Atlantic Ocean and the Irish Sea)

5. Where is England situated?

(In the southern and central part of Great Britain)

6. What is the surface of Scotland?

(Mountainous)

7. What is the highest mountain of Great Britain?

(Ben Nevis)

8. What is the longest river of the UK?

(The Severn)

9. What river is the deepest of all British rivers?

(The Thames)

10. What is the most famous lake in Scotland?

(Loch Ness)

C. P: Thanks teams for their answers and the third block of questions deals with the history of Great Britain. Be attentive please.

Block 3 «History»

1. When did the Romans come to Great Britain?

(In 55BC)

2. From what countries did Anglo- Saxons come to Britain?

(Germany, Denmark and the Netherlands)

3. From what century did Vikings raid Britain?

(From the 8th century)

4. What is *the Anglo-Saxon Chronicle*?

(It is the first written history of England)

5. What were the centers of education before the 12th century?

(Monasteries)

6. Which famous document eventually led to the formation of Parliament in England?

(The Magna Carta ("the Great Charter"))

7. How was the huge epidemic of the plague in the 14th century called?

(The Black Death)

8. How was the war between the House of Lancaster and the House of York representatives of which had roses in their coat of arms called?

(The War of the Roses)

9. Which monarch established the Church of England?

(King Henry VIII)

10. Who dissolved the Parliament and became the Lord Protector of England?

(Oliver Cromwell)

C. P: Excellent. It was a hard block of questions but you were doing great. The fourth block of questions will be about London. Get ready.

Block 4 «London»

1. How many parts does London consist of? Name them.

(Three parts. The City, the East End, the West End)

2. What part is the heart of London?

(The City of London)

3. What part of London is the symbol of wealth and culture?

(The West End)

4. What is the population of London?

(More than 8 million people)

5. The political centre of London is ...

(Westminster)

6. What is the main square in London?

(Trafalgar Square)

7. What London library is the biggest one?

(The British Museum Library)

8. Which great London cathedral was built by Sir Christopher Wren?

(St Paul's Cathedral)

9. How is the underground railway in London called?

(The Tube)

10. What kind of transport does London not have nowadays?

(Trams)

C. P: Thank you for your hard work guys. The first competition is finished and now the jury should count the points of the teams and say us the first results.

So, the score is ...

C. P: Thank you. And our next competition is «Video contest»

Competition № 2

«Video contest»

C. P: In this competition you have to look through the short videos and name the event that takes place. Each correct answer costs 1 point. Look at the screen.

- Video “Coronation of Elizabeth II”.
- Video “Changing the Guard at Buckingham Palace”.
- Video “Opening Ceremony of London 2012 Olympic Games”.
- Video “Wedding of Prince William and Kate Middleton”.

C. P: Great! And the points after the second competition are... Thank you dear jury. Our next competition is «Britain quiz».

Competition № 3

«Britain quiz»

C. P: In this competition each team gets one minute to answer the questions about Great Britain. Each correct answer costs 1 point. You will try to get as many points as you can in one minute! So, the first team, wake your body! Wake your mind! Be quick and let's start!

Questions for the first team

1. The symbol of this country is a thistle, its patron saint is St Andrew.

(It is Scotland)

2. What is the national instrument of Scots?

(Bagpipes)

3. Where does the Queen live?

(In Buckingham Palace)

4. Whose statue stands on the column in the middle of Trafalgar Square?

(Lord Admiral Nelson)

5. How many chambers does the British Parliament consist of?

(Two)

6. Who is the current Prime Minister?

(David Cameron)

7. What are the two famous university towns in England?

(Oxford and Cambridge)

8. Who lived in Sherwood forest?

(Robin Hood)

9. What colour are London's buses?

(Red)

10. Which of the four parts of the country is not represented on the flag of the UK?

(Wales)

11. When is Halloween celebrated?

(On October, 31)

12. The British often say they have no climate but only ...?

(Weather)

13. How many letters are there in the English alphabet?

(26)

14. What is the name of a flag of the UK?

(The Union Jack)

15. What is the popular nickname of the London policeman?

(Bobby)

16. What is the famous airport in London?

(Heathrow)

17. What bird is the national symbol of Britain?

(A robin)

18. The British say "As stubborn as a ..."

(Mule)

19. What is the dialect of English spoken in the East End of London?

(Cockney)

20. What number is never seen on the buses and cars on the British streets?

(666)

C. P: Very good! And now questions and one minute for the second team. Be quick and attentive. Ready! Steady! Go!

Questions for the second team

1. What flower is the symbol of Wales?

(The daffodil)

2. What is the Scottish national costume?

(Kilt)

3. What is the second largest city in the UK after London?

(Birmingham)

4. What river does London stand on?

(The Thames)

5. What Houses does the English Parliament consist of?

(The House of Lords and the House of Commons)

6. What is the name of the street where the Prime Minister lives?

(Downing Street)

7. Which is the most popular drink in Britain?

(Tea)

8. Who is the famous British criminal female writer?

(Agatha Christie)

9. What is the name of the famous detective who lived in Baker Street?

(Sherlock Holms)

10. What is the double-decker?

(Bus)

11. What is the Roman name for Scotland?

(Caledonia)

12. On what day sweethearts say beautiful and pleasant words to each other? (*On St. Valentine's Day*)

13. Where were "The Beatles" born?

(In Liverpool)

14. How many vowels are there in the English alphabet?

(6)

15. What colours are the British post-boxes and telephone boxes?

(Red)

16. What is the English word for Scottish "loch"?

(A lake)

17. Where are the Highlands situated?

(Scotland)

18. The British say "As busy as a ..."

(Bee)

19. Where is the biggest Christmas tree situated in London every year?

(Trafalgar Square)

20. What does abbreviation MP stand for?

(Member of Parliament)

C. P: Thank you teams for your answers and the score after the third competition is...
Thanks you jury and our next competition is musical.

Competition № 4

«Musical contest»

C. P: In this competition you have to listen to the samples of the British music and name the singer or group and the track. Each correct answer costs 1 point. If you name only the singer or only the song than you get half a point. So, listen carefully. Let's start.

- Sounds sample of the song «YELLOW SUBMARINE» THE BEATLES
- Sounds passage of the song «THE WALL» PINK FLOYD
- Sounds sample of the song «SHAPE OF MY HEART» STING
- Sounds sample of the song «CAN YOU FEEL THE LOVE TONIGHT» ELTON JOHN
- Sounds sample of the song «FOREVER YOUNG» ONE DIRECTION

C. P: Excellent! Our teams have showed great knowledge of British music. And the score after the fourth contest is ...

Our next competition will connect with the places of interest of Great Britain.

Competition № 5

«Places of interest»

C. P: In this competition you have to listen to the description of the most famous British places of sightseeing and name them. Each correct answer costs 1 point. Be attentive. Look at the screen.

1. You can see it from the river Thames. It's very old. This place has a long and cruel history. It isn't just one building. It has a history of blood – the blood of men, women and children. Now the Kings and the Queens of Britain don't live there. (*the Tower of London*)

2. It's the place where British kings and queens live when they are in London. When the Queen is inside you can see the flag over it. Important visitors often go to this place. They meet Queen Elizabeth and the royal family there. A lot of tourists go to visit this place. They stand outside and see the Changing of the Guard.

(*Buckingham Palace*)

3. It's one of the famous bridges across the Thames. It was built in 1894. It's next to the Tower of London. It opens and ships go up and down the river Thames. (*Tower Bridge*)

4. This park is the property of the royal family. It is famous for its outdoor entertainments and its Speaker's Corner. On a Sunday morning you can make a speech about something you believe to be very important.

(*Hyde Park*)

C. P: Just great! The score after the fifth contest is ...

And our next competition will deal with the famous Britons.

Competition № 6

«Personalities»

C. P: In this competition you have to guess the famous personalities of Great Britain. Each correct answer costs 1 point. Be quick and exact. Look at the screen.

1. A great invention in medicine (*penicillin*) was made in 1929 by an English microbiologist. He is known as “the father of antibiotics”. Who is this scientist?

(*Alexander Fleming*)

2. This man is best known for his courageous leadership as Prime Minister for Great Britain when he led the British people from the danger of defeat to victory during the Second World War.

(*Winston Churchill*)

3. One of the most adored members of the British royal family. Princess that was adored for her charity work as well as for her style. She was killed in a car crash in Paris in 1997. People called her “The Queen of Hearts”.

(*Diana, Princess of Wales*)

4. This person devoted all his life to scientific experimentation. He was highly honored by his countrymen. In 1703 he was elected President of the Royal Society. His greatest discovery was certainly the Law of Universal Gravitation. He was buried in Westminster Abbey.

(*Isaac Newton*)

5. British naval commander, Vice Admiral. He received several victories over the French and Spanish fleets the most famous at Abukir and Trafalgar. He supported maneuver tactics and decisive actions. Admiral, whose name became a symbol of naval power of England.

(*Horatio Nelson*)

6. This woman is one of the most recognized and influential designers of the late twentieth century. She is an English fashion designer and businesswoman, largely responsible for bringing modern punk and new wave fashions into the mainstream.

(*Vivienne Westwood*)

7. She became the first woman in European history to be elected Prime Minister. She brought long-needed changes to British government and society. She was known as *the Iron Lady* because of her strict control over her cabinet and the country's economic policies.

(*Margaret Thatcher*)

8. A British novelist best known as the author of the fantasy series about the boy wizard. The books have gained worldwide attention, won multiple awards, and sold more than 400 million copies. They have become the best-selling book series in history. The author is the first person to become a billionaire (U.S. dollars) by writing books.

(Joan Rowling)

C. P: You are doing just great! Thanks for your answers and the score after the sixth competition is... . Our next competition will be literary.

Competition № 7
«Literature contest»

C. P: This competition is the competition of captains. So, captains, please come here. As this is a literature contest so you have to show your knowledge in British literature. You have to answer 7 questions in turn. If you fail to answer the question, the captain of the other team has a chance to answer the same question. Each correct answer costs 1 point. Be attentive! Good luck to you!

Questions for the captain of the first team

1. Who was born in Stratford – on – Avon?

(William Shakespeare)

2. Who wrote the crime novel "Ten Little Niggers"?

(Agatha Christie)

3. Name one of the most favourite children's adventure story-teller who wrote "Treasure Island".

(Robert Louis Stevenson)

4. Many of his poems were devoted to Ukrainian hetman I. Mazepa. Who is this poet?

(G. G. Byron)

5. What was the native town of Romeo and Juliet?

(Verona)

6. Name the book which opens with the line "All children, except one grew up"?

("Peter Pan")

7. Read the extract and name the book and the author:

«The old king didn't know what to do. He just stayed at the gates of the castle. Then he saw his two elder daughters again. He tried to speak to them but they didn't let him speak. They laughed at him and called him an old fool. Nearly all his knights and his servants left him»

("King Lear" by William Shakespeare)

C. P: Very good! And now questions for the captain of the second team. Be attentive. Let's start.

Questions for the captain of the second team

1. An English writer who was born in India, in 1865?

(Joseph Rudyard Kipling)

2. Who wrote the book "The Adventures of Sherlock Holmes"?

(Arthur Conan Doyle)

3. Who was the author of the famous storybook "Alice's Adventures in Wonderland"?

(Lewis Carroll)

4. "Jane Eyre" was written by which Bronte sister?

(Charlotte Bronte)

5. The name of the theatre which was founded by Shakespeare?

(The Globe)

6. “To be or not to be” who told these words?

(Hamlet)

7. Read the extract and name the book and the author:

«When I opened my eyes, the storm was over. There was no wind and the sea was calm. Not far from the shore I saw the ship on the rocks. I decided to swim to it and try to get some clothes and food. I took off my coat and shoes and swam to-wards the ship. When I reached it I climbed on board. First of all I saw ship’s dog and two cats»

(“Robinson Crusoe” by Daniel Defoe)

C. P: Thank you captains for your answers. The score after the seventh competition is...And now it will be our last competition.

Final part

C. P: Ladies and gentlemen it was our last contest. Thank you teams for your work and answers. You show the great knowledge of a country whose language you are learning, you show us the great language skills. Now it’s time to finish our competition. It is interesting to know who is the winner today. Dear jury, what is the total score? Who is the leader?..

Rewarding the winners.

C. P: Our time is over. Thanks to our jury and teams for their work. You have done your best today. It is time to say good-bye!

APPENDIX

«English proverbs and idioms»

C. P: In this competition you have to finish the English proverbs and idioms and translate them. Each correct answer costs 1 point. Let’s start. Look at the screen.

1. There is no smoke ... (without fire). – Немає диму без вогню.

2. The devil is not so black ... (as he is painted). – Не такий страшний чорт, як його малюють.

3. Don’t trouble trouble until ... (trouble troubles you). – Не буди лиха, поки воно спить.

4. Never put off till tomorrow ... (what you can do today). – Не відкладай на завтра те, що можеш зробити сьогодні.

5. A great ship asks ... (deep waters). – Великому кораблю - велике плавання.

6. Two heads are better ... (than one). – Одна голова добре, а дві - краще.

7. All is well that ... (ends well). – Все добре, що добре закінчується.

8. There is no place ... (like home). – В гостях добре, а вдома краще.

9. A friend in need ... (is a friend indeed). – Друзі пізнаються в біді.

10. Better late ... (than never). – Краще пізно, ніж ніколи.

Додаток Л

**МЕТОДИЧНА РОЗРОБКА ВІДКРИТОГО ІНТЕГРОВАНОГО ПРАКТИЧНОГО
ЗАНЯТТЯ – СЕМІНАРУ**

**з дисциплін «Організація та економіка фармації», «Іноземна мова (за професійним
спрямуванням)»**

на тему: «ОРГАНІЗАЦІЯ РОБОТИ БЕЗРЕЦЕПТУРНОГО ВІДДІЛУ АПТЕКИ»

І. Актуальність теми

У зв'язку із зростанням витрат на охорону здоров'я (внаслідок переважання хронічних хвороб, старіння населення, збільшення кількості «захворювань бідності», несприятливих екологічних причин тощо), навіть в економічно розвинених країнах, велике значення надається безрецептурному відпуску лікарських засобів і пов'язаних з ним самолікуванню та фармацевтичній опіці.

Безрецептурні препарати – це лікарські засоби, для одержання яких не потрібен рецепт лікаря. Прийнято вважати, що препарати безрецептурного відпуску придатні для самолікування і навряд чи здатні викликати будь-які серйозні побічні дії у разі їх правильного застосування. Однак, як і всі інші медикаменти, вони можуть справляти небажану дію при неналежному прийманні. Відомо, що два з п'яти пацієнтів, яким призначено препарат, приймають його неправильно або не приймають зовсім. Причинами цього є нерозуміння або не запам'ятовування інструкції по застосуванню, страх побічних ефектів, недостатня мотивація до лікування і, нерідко – зникнення симптомів захворювання.

Безрецептурний відпуск лікарських засобів населенню тісно пов'язаний з відповідальним самолікуванням і самопрофілактикою. В той же час на недостатність інформації про дію ліків, можливі побічні ефекти і протипоказання вказують дві третини опитаних відвідувачів аптеки. Також, за результатами цих самих опитувань, аптечні фахівці посідають лише п'яте місце серед основних джерел інформації стосовно безрецептурних препаратів. Тому питання щодо володіння професійних знань, досвіду, розуміння організації безрецептурного відпуску лікарських засобів та їх обліку, застосування норм професійної медичної та фармацевтичної етики і деонтології, доброзичливе ставлення фармацевта до хворого і відповідальне – до своїх обов'язків, залишаються одними з актуальних та важливих питань в системі якісної фахової підготовки спеціалістів.

Крім того, зважаючи на те, що реальністю сьогодення є розширення міжнародних зв'язків України та її інтеграція до світової фармацевтичної спільноти підвищується мотивація студента – майбутнього фахівця щодо вивчення іноземної мови як складової професійної підготовки, оскільки при відпуску безрецептурних препаратів у фармацевта може виникнути необхідність спілкування зі споживачем не тільки державною мовою, а й мовою міжнародного спілкування.

Сучасному фармацевту доводиться працювати в умовах ринкової економіки, при розширенні зовнішньоекономічних зв'язків та значному збільшенні видань спеціальної фармацевтичної літератури іноземною мовою, тому практична мета даного заняття в т.ч. передбачає опанування студентами мовленнєвих вмінь на рівні, достатньому для іншомовного спілкування у сферах професійної діяльності. Ця мета на даному занятті досягається за допомогою конкретного матеріалу, що стосується майбутньої професії та місця роботи.

Студенти матимуть змогу навчитись вести монологи та діалоги з професійної теми; диференціювати обов'язки штатних одиниць в аптеці, зможуть спілкуватись з іноземцями як в ролі фармацевта, так і відвідувача. Залучення до навчального процесу нових форм

оптимізації навчання таких як відеозаписи, мультимедіа, робота з комп'ютерними засобами в повній мірі забезпечуватиме мовну підготовку студентів відповідно до європейських якісних професійно-орієнтованих вимог та характеристик.

II. ЦІЛІ ЗАНЯТТЯ:

НАВЧАЛЬНІ:

- ознайомлення з поняттями «відповідальне самолікування», «безрецептурний відпуск лікарських засобів», «міжнародна непатентована назва, торгівельна назва», «препарати групи ОТС», «парафармацевтичні товари», з критеріями віднесення лікарського препарату до безрецептурної групи, з організацією роботи безрецептурного відділу аптеки;
- замовлення товарно-матеріальних цінностей та здійснення їх приймання в безрецептурному відділі аптеки;
- повернення товарно-матеріальних цінностей назад до відділу запасів аптеки в окремих випадках;
- складання місячного товарного звіту у безрецептурному відділі аптеки;
- формування навичок монологічного та діалогічного мовлення з відвідувачами аптеки в разі відпуску безрецептурних препаратів;
- удосконалення навичок інформативно-пізнавального письма, фонематичного слуху та тренування фонематичної пам'яті під час перегляду відеосюжетів;
- систематизація й узагальнення отриманої інформації з теми заняття для використання в практичній діяльності.

РОЗВИВАЮЧІ:

Розвиток:

- умінь логічно викладати думки;
- комунікативних вмінь та ерудиції студентів;
- вмінь творчо підходити до вирішення проблемних завдань;
- мовної здогадки, уваги, різних видів пам'яті та швидкості мовленнєвої реакції.

ВИХОВНІ:

формування у студентів:

- зацікавленості до обраної спеціальності;
- потреби в оволодінні практичними навичками;
- професійного мислення;
- відповідальності та розуміння значущості ролі фармацевта в організації медикаментозного забезпечення населення;
- точності, акуратності;
- соціокультурної компетентності, культури спілкування та толерантного ставлення до співрозмовника.

МЕТОДИЧНІ:

- застосування діалогових, колективних та професійно-тренінгових технологій навчання;
- застосування сучасних інтерактивних засобів навчання;
- формування вмінь та навичок як спосіб наближення до ідеї особистісно і практично-орієнтованої підготовки майбутнього фахівця;

- використання відеофільму – одного з ефективних сучасних засобів навчання іноземній мові: реалізація видів мовленнєвої діяльності через візуально-слухове сприйняття та систему вправ, пов'язаних з відеофільмом.

СТУДЕНТ ПОВИНЕН:

ЗНАТИ	УМІТИ
<p>поняття «відповідальне самолікування», «фармацевтична опіка», «препарати групи ОТС», «парафармацевтичні товари» як українською мовою так і англійською; законодавчі акти, що регламентують безрецептурний відпуск лікарських засобів в Україні;</p> <p>критерії віднесення лікарських засобів до групи безрецептурних препаратів;</p> <p>організацію роботи безрецептурного відділу аптеки, його завдання, оснащення, обладнання;</p> <p>основні принципи розміщення безрецептурних препаратів в залі обслуговування населення;</p> <p>існуючі назви лікарських засобів (міжнародна непатентована назва, торгівельна назва, патентована назва, умовно-міжнародна назва);</p> <p>організацію замовлення та приймання товарно-матеріальних цінностей відділом безрецептурного відпуску;</p> <p>організацію повернення товарно-матеріальних цінностей в окремих випадках назад до відділу запасів;</p> <p>організацію місячної звітності відділу безрецептурного відпуску аптеки;</p> <p>необхідний лексичний матеріал з англійської мови (слова і словосполучення) для опису приміщення аптеки та обов'язків фармацевта;</p> <p>англійські мовні штампи для ведення діалогічного мовлення з теми.</p>	<p>орієнтуватися в нормативно-правових актах стосовно безрецептурного відпуску лікарських засобів з аптек;</p> <p>замовляти необхідні товарно-матеріальні цінності для відділу безрецептурного відпуску;</p> <p>організовувати приймання товарно-матеріальних цінностей у відділі безрецептурного відпуску;</p> <p>документально оформлювати повернення товару назад до відділу запасів аптеки в окремих випадках;</p> <p>складати місячний товарний звіт відділу безрецептурного відпуску</p> <p>розуміти відповідальність і значущість ролі фармацевта при відпуску населенню препаратів безрецептурної групи;</p> <p>усно описувати англійською мовою обов'язки фармацевта при відпуску безрецептурних лікарських препаратів;</p> <p>складати та інсценізувати діалоги англійською мовою з теми заняття.</p>

ОСНАЩЕННЯ ТА ОБЛАДНАННЯ:

Навчально-методичне забезпечення:

1. Методична розробка до відкритого практичного заняття.
2. Інструкції і завдання до практичного заняття.
3. Дидактичне забезпечення у вигляді бланків необхідних документів, нормативно-правових актів.
4. Зразки упаковок лікарських засобів на вітринах навчальної аптеки.
5. Реєстратор розрахункових операцій представлений комп'ютерно-касовою системою.
6. Тестові завдання.

Комп'ютерне забезпечення практичного заняття:

1. Мультимедіа.
2. Тематичні відеосюжети.
3. Ноутбуки, нетбуки для пошуку через відповідні сайти необхідної інформації у вигляді нормативно-правової бази та роботи з нею.

III. МІЖДИСЦИПЛІНАРНА ІНТЕГРАЦІЯ

ДИСЦИПЛІНА	ЗНАТИ	УМІТИ
МАТЕМАТИКА	Загальні розрахункові операції, пов'язані із множенням, додаванням, відніманням, діленням.	Застосовувати основні математичні прийоми для розрахунку сум, загальних сум товарно-матеріальних цінностей, а також визначення сум надходження, витрати та залишку товару.
ФАРМАКОЛОГІЯ	Фармакологічні групи лікарських засобів. Фармакологічну дію лікарських засобів.	Орієнтуватися в особливостях споживання лікарських засобів з урахуванням загальних ознак застосування для діагностики, профілактики та лікування захворювань
ФАРМАЦЕВТИЧНА ОПІКА	Поняття, роль, значення та основні принципи фармацевтичної опіки.	Вибудовувати алгоритми бесід з відвідувачами аптеки. Розуміти значення ролі фармацевта під час фармацевтичної консультації та рекомендації.
ОСНОВИ МЕНЕДЖМЕНТУ ТА МАРКЕТИНГУ У ФАРМАЦІЇ	Поняття мерчандайзингу.	Використовувати принципи комунікаційних заходів, спрямованих на збільшення обсягів продажу лікарських засобів.
ПСИХОЛОГІЯ	Психологічні характеристики різних типів людей.	Спілкування з різними психотипами, аналізувати їх поведінку.
КУЛЬТУРОЛОГІЯ	Культурні особливості представників різних соціальних груп.	Розуміти комунікативну поведінку представників різних культурних співтовариств й адекватно використовувати набуті знання та уміння в процесі продуктивної взаємодії з ними.

IV. ВНУТРІШНЬОДИСЦИПЛІНАРНА ІНТЕГРАЦІЯ

ТЕМА	ЗНАТИ	УМІТИ
Аптека як заклад охорони здоров'я, підприємство та майбутнє місце роботи студента-фармацевта.	Організаційну структуру аптекних закладів, основні завдання, функції відділів аптеки.	Визначати відділи аптек відповідно до їх функцій та завдань. Вести діалогічне мовлення з використанням спеціальної фармацевтичної термінології відповідно до заданої ситуації.
Організація замовлення товарно-матеріальних цінностей відділами аптеки та структурними підрозділами.	Існуючі способи замовлення товарно-матеріальних цінностей у відділу запасів іншими відділами аптеки та її структурними підрозділами.	Замовляти товарно-матеріальні цінності у відділу запасів у письмовій формі.
Організація відпуску товарно-матеріальних цінностей з відділу запасів до інших відділів аптеки та структурних підрозділів.	Порядок відпуску товарно-матеріальних цінностей з відділу запасів, особливості відпуску наркотичних, психотропних лікарських засобів та прекурсорів.	Документально оформляти відпуск товарно-матеріальних цінностей з аптекного складу.
Застосування реєстраторів розрахункових операцій під час готівкової реалізації лікарських засобів.	Порядок застосування РРО під час реалізації товарно-матеріальних цінностей за готівку. Дотримання касової дисципліни.	Реалізовувати товарно-матеріальні цінності із застосуванням реєстраторів розрахункових операцій.
Звітність аптеки та її структурних підрозділів.	Порядок складання місячної внутрішньогосподарської звітності аптеки.	Складати місячні товарні звіти відділів аптеки та її структурних підрозділів.
Ліки. Види лікарських форм.	Правила написання та вимови лікарських форм.	Писати, вимовляти назви.
Обов'язки фармацевта.	Лексичні одиниці та мовні зразки до теми.	Розповідати про обов'язки фармацевта.

V. ПЛАН ТА ОРГАНІЗАЦІЙНА СТРУКТУРА ПРАКТИЧНОГО ЗАНЯТТЯ

№ з/п	Основні етапи заняття, їх функції та зміст	Навчальні цілі в рівнях	Методи контролю і формування вмінь і навичок	Матеріали методичного забезпечення заняття	Час у хв.
I. 1.1	ПІДГОТОВЧИЙ ЕТАП <i>Організація заняття:</i> рапорт чергового про стан підготовки студентів до заняття; контроль медичної форми, наявності наочності; аналіз навчальної заборгованості; контроль стану навчальної документації студентів.	II		Див. п. I „Актуальність теми” п. II „Навчальна мета заняття”	15 хв.
1.2	<i>Визначення навчальної мотивації.</i>				
II. 2.1	ОСНОВНИЙ ЕТАП <i>Рольове проектування за запитаннями:</i> Суть і значення відповідального самолікування. Роль фармацевтичної опіки у безрецептурному відпуску ліків (дискусія). Законодавчі акти, що регламентують безрецептурний відпуск лікарських засобів в Україні. Критерії віднесення препаратів до безрецептурних. Препарати безрецептурного відпуску, поняття про ОТС-препарати. Назви лікарських засобів (міжнародна непатентована, торговельна, патентована). Організація роботи відділу безрецептурного відпуску лікарських засобів: завдання, функції, обладнання, оснащення. Обов'язки працівників відділу. Основні принципи розміщення безрецептурних препаратів в залі обслуговування населення. Поняття мерчандайзингу. Супутні (парафармацевтичні) товари, які мають право придбавати та продавати аптечні заклади.	IV	Проблемно-ситуаційне навчання, інтерактивні технології навчання (технології колективно-групового навчання, ситуативного моделювання)	Пошуково-дослідницькі роботи, відеосюжети	120 хв

2.2	<p><i>Формування професійних вмінь і навичок:</i></p> <p>складання вимоги до відділу запасів аптеки на замовлення товарно-матеріальних цінностей для відділу безрецептурного відпуску лікарських засобів; одержання товарно-матеріальних цінностей у відділі безрецептурного відпуску аптеки; повернення товарно-матеріальних цінностей з відділу безрецептурного відпуску назад до відділу запасів аптеки; складання місячного товарного звіту відділу безрецептурного відпуску.</p>	III	Професійний тренінг із використанням технічних засобів навчання.	Індивідуальні папки із інструкціями до практичного заняття, завданнями, зразками документів; відеосюжети; робота з комп'ютерними засобами	
2.3	<p><i>Навчальна ділова гра.</i></p>			Зразки упаковок лікарських засобів, реєстратор розрахункових операцій, представлений комп'ютерно-касовою системою	
III.	ЗАКЛЮЧНИЙ ЕТАП				
3.1	Контроль і корекція рівня професійних вмінь і навичок: оцінка засвоєння професійних вмінь і навичок та правильності оформлення результатів по виконанню професійного тренінгу.	II	Контроль рівня знань, пов'язаний з проблемним навчанням, тестовий контроль знань	Практичні щоденники з виконаними завданнями, індивідуальні тестові картки	15 хв.
3.2	Підведення підсумків.				
3.3	<p>Домашнє завдання:</p> <p>Тема: «Організація роботи аптекних пунктів».</p> <p>Література: Б.П. Громовик «Організація роботи аптек» Вінниця, Нова книга, 2007 р., с. 61-62, 92-105.</p> <p>Б.П. Громовик, С.І. Терещук, І.Л. Чухрай «Організація та економіка фармації», 2009 р., с. 180-181.</p> <p>Організація завершення заняття: контроль стану робочих місць.</p>				

VII. МАТЕРІАЛИ НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАНЯТТЯ

Інструкція до практичного заняття

ТЕМА: ОРГАНІЗАЦІЯ РОБОТИ БЕЗРЕЦЕПТУРНОГО ВІДДІЛУ АПТЕКИ.

МЕТА: оволодіння практичними навичками з організації безрецептурного відпуску з аптек.

ЛІТЕРАТУРА: Б.П. Громовик “Організація роботи аптек” Вінниця, Нова книга, 2007 р., с. 61-62, 92-105.

Б.П. Громовик, С.І. Терещук, І.Л. Чухрай «Організація та економіка фармації», 2009р. с. 141-159.

ПЛАН ЗАНЯТТЯ:

1. Ознайомлення з роботою, обладнанням, оснащенням безрецептурного відділу аптечного закладу.
2. Ознайомлення з асортиментом та порядком зберігання лікарських засобів, виробів медичного призначення та супутніх товарів в безрецептурному відділі.
3. Документальне оформлення руху товару в безрецептурному відділі аптечного закладу.

СТУДЕНТ ПОВИНЕН ЗНАТИ:

1. Організацію роботи безрецептурного відділу аптеки.

СТУДЕНТ ПОВИНЕН УМІТИ:

1. Оформляти документи на одержання товарно-матеріальних цінностей з аптеки, їх реалізацію та списання.
2. Скласти місячний товарний звіт безрецептурного відділу аптеки.

ПИТАННЯ ПОВТОРЕННЯ ТА ЗАКРІПЛЕННЯ ТЕМИ ДОМАШНЬОГО ЗАВДАННЯ:

1. Сутність концепції відповідального самолікування.
2. Роль фармацевтичної опіки як комплексної програми взаємодії фармацевт-пацієнт під час безрецептурного відпуску лікарських засобів.
3. Нормативно-правові акти, що регламентують безрецептурний відпуск лікарських засобів в Україні.
4. Препарати безрецептурного відпуску. Критерії віднесення медикаментів до категорії лікарських засобів, що відпускаються з аптек без рецепта. Поняття «ОТС-препарати».
5. Назви лікарських засобів (міжнародна, непатентована, торговельна, патентована).
6. Організація роботи відділу безрецептурного відпуску лікарських засобів: завдання, функції, обладнання, оснащення, обов'язки працівників відділу.
7. Характеристика асортименту товарів відділу безрецептурного відпуску. Основні принципи розміщення безрецептурних препаратів в залі обслуговування населення. Поняття мерчандайзингу.
8. Супутні (парафармацевтичні) товари, які мають право придбавати та продавати аптечні заклади.

9. Порядок забезпечення відділу безрецептурного відпуску лікарських засобів товарно-матеріальними цінностями, облік надходження цих товарів.
10. Зміст місячного товарного звіту безрецептурного відділу аптеки.

ХІД ПРАКТИЧНОГО ЗАНЯТТЯ:

За індивідуальними завданнями виконати наступні операції з організації безрецептурного відпуску:

1. Замовити у відділі запасів аптеки для відділу безрецептурного відпуску необхідні лікарські засоби та вироби медичного призначення.
2. Оформити накладну на відпуск товарно-матеріальних цінностей з відділу запасів аптеки до відділу безрецептурного відпуску.
3. Оформити видаткову накладну на повернення товарно-матеріальних цінностей з відділу безрецептурного відпуску до відділу запасів аптеки.
4. Скласти місячний товарний звіт відділу безрецептурного відпуску аптеки.

ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ:

ТЕМА: Організація роботи аптекних пунктів.

ЛІТЕРАТУРА: Б.П. Громовик “Організація роботи аптек” Вінниця, Нова книга, 2007 р., с. 61-62, 92-105.

Б.П. Громовик, С.І. Терещук, І.Л. Чухрай «Організація та економіка фармації», 2009 р., с. 180-181.

ХІД ТА ЗМІСТ ЗАНЯТТЯ

T 1: Good morning everybody! Glad to see you in a good health and mood! As you've noticed, today we have an unusual class of Organization and Economy of Pharmacy during of which we will broaden your knowledge about the over-the-counter pharmacy department, pharmaceutical care and self-treatment. Also we should practice your English listening, speaking, reading and writing skills through various creative activities, will develop the lexical skills by different exercises, work in groups and pairs (interactive forms), you will watch a piece of video and express your own opinions and views on the topic. But at first, let us start with our usual procedure.

T 2: So, the person on duty, make a report please.

(Student on duty makes a report)

Thank you! And now as for your debts ... Try to do your best and apply yourself to studies.

T 1: It's high time to get the ball rolling. But where do we begin?

T 2: Yes, you are right. I think that it would be beneficial to give exclusive attention to a responsible self-treatment of a human being. So, I would like to invite (*student's name*) to explore this topic.

(Student delivers the report)

T 1: Thank you! You may take your place and we will continue.

Viewing Activities

T 2: Now, we would like to offer you to watch the first part of the video about the role of a pharmacist in dispensing OTC drugs. This video will be interesting for you because you will hear the speech and see the practical training of future pharmacists who are not native-speakers.

T 1: But before we will start, you will get some tasks. First of all you should be attentive. Also, you will get the cards with the questions which will help you to display the acquired information. You should make notes at your cards while watching the first part of the video.

QUESTION	ANSWERS
1. Where did the action take place?	
2. Who are the main characters of this fragment?	
3. What question did the patient ask?	
3. What was the pharmacist expected to do? And how did he help the patient with his problem?	
4. Was the patient satisfied? What did he do?	
5. What mistakes did the pharmacist do? If any, try to correct them.	

(Students suggest their ideas)

T 1: Good work, guys! But now let's watch the second part of this video where the teacher improves the pharmaceutical skills of his student by correcting all the mistakes that were done while dispensing drugs. Check your notes to make it clear that you've done your task in a proper way and be ready to discuss the both fragments.

(Students check their notes)

T 1: So, how many mistakes have you found? Who is getting warm?

(Students share their views)

Good job, I should say! And now, let's watch the third part of the video and this time your task will be to find out did the student his best or not.

(Students watch the video and answer the question "Did the student his best or not?")

Theoretically-Practical Part

T 2: Thank you for active work! As you have noticed the action in our film took place at the over-the-counter department. Do you know according to what criteria some medications refer to over-the-counter drugs?

(Students deliver the report)

T 1: Thank you girls. Now we know the difference between two groups of medications. I mean over-the-counter drugs and prescription medicines.

T 2: However, there are some special aspects in drug naming. And I think our students can shed light upon this question. So, (student's name), will you be so kind to share your views.

(The student shares her views)

T 1: Thank you (student's name). You may take your seat. I should say that we have already learned a lot of new and difficult for understanding information for this moment. That's why I want you to have a minute of relaxation and dream a little bit. Have you ever thought about the way modern pharmacies can look like, (teacher's name)?

T 2: Yes, I had some thoughts. And I would like to share them with pleasure!

(Video – "The Pharmacy of Future")

T 2: I think that you put feet up and could imagine your own pharmacy but we should continue our work. This time our task will be to study the information about the "over the counter" department work organisation. I'd like to ask (student's name) to share her views with us.

(The student shares her views)

T 1: Thank you Nastia. Take your seat. And now it's high time to start our practical part. Will you be so kind (*teacher's name*) to explain what our students should do?

T 2: Yes, you are right. But for better understanding I will do it in Ukrainian. Don't you mind?

(Студенти слухають та виконують завдання щодо замовлення та одержання товару (№1, 2))

T 1: Now I see that our students know how correctly to order and receive different kinds of medications. But it was always interesting for me to get to know the main approaches in-store organisation and window display of OTC drugs

T 2: Good question! There is such notion as merchandising which has its special meaning. I think that our students have some information about it and can help us to discover this question too. I'll ask (*students' name*) to share their views.

(Students share their views)

T 1: Thank you girls for interesting information. Now everything is clear for me. But there is another question. According to what category do all beauty and hygienic products belong? In what way can we characterise them?

T 2: Our students are very active today. So, they can help you here too. (*students' name*) you are welcome!

(Students share their views)

T 2: Thank you girls. Good job you may take your place. Now, we should do our practical tasks in purpose to improve your acquired knowledge. And again I will give you the task in Ukrainian.

(Студенти слухають та виконують завдання щодо оформлення накладної та товарного звіту (№3,4))

T 1: I should say that our theoretically-practical part is almost over but we want to check your knowledge learned through our class by doing a test.

Role Play

T 1: I see that you are tired after a hard work. So, I would like to offer you to play a little bit. I will divide you in some pairs and each pair will get its own task on the card.

Card 1

One of you is a pharmacist and the other is a customer. The customer has got a terrible sore throat and seeks an advice as for his problem. The pharmacist should help the customer to make the right choice of medicines and consult him as for their usage and safety.

Card 2

One of you is a pharmacist and the other is a customer. The customer stuffed up. The pharmacist should help the customer to make the right choice of medicines and consult him as for their usage and safety.

Card 3

One of you is a pharmacist and the other is a customer. The customer has a terrible headache, a little faint and vomiting. Moreover he/she has a toothache and his/her relative has a diarrhea. The pharmacist's task is to help the customer to make the right choice of medicines and consult him as for their usage and safety.

МАТЕРІАЛИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОСНОВНОГО ЕТАПУ ПРАКТИЧНОГО ЗАНЯТТЯ

Завдання для практичного виконання.

Завдання 1. Заовити у відділі запасів аптеки для відділу безрецептурного відпуску 7-8 найменувань лікарських засобів та виробів медичного призначення із запропонованого переліку (зверніть увагу та запам'ятайте правила написання найменувань лікарських засобів та виробів медичного призначення англійською мовою):

1) Аевіт капсули м'які № 10	Aevitum soft capsules No. 10
2) Алое сік 50 мл	Aloe vera juice 50 ml
3) Азицин таблетки 0,25 № 6	Azicin tablets 0,25 No. 6
4) Алмагель суспензія 170 мл	Almagel suspension 170 ml
5) Алохол таблетки п/о № 50	Allochol por.tbl.flm. No. 50
6) Амізон таблетки п/о 0,25 № 20	Amizon por.tbl.flm. 0,25 No. 20
7) Верошпирон таблетки 25мг № 20	Veroshpiron tablet 25mg No. 20
8) Вермокс таблетки 100 мг № 6	Vermox tablet 100 mg No. 6
9) Грамокс – А капсули 0,5 № 20	Gramox – A capsules 0,5 No. 20
10) Долобене гель 50,0	Dolobene gel 50,0
11) Ібупрофен капсули 300 мг №12	Ibuprofen tablet 300 mg No. 12
12) Лінекс капсули 280 мг № 16	Linex capsules 280 mg No. 16
13) Мікосептин мазь 30,0	Mykoseptin ung. 30,0
14) Нітрогліцерин таблетки сублінгвальні 0,5 № 40	Nitroglycerin tablet sublingual 0,5 No. 40
15) Соннат таблетки п/о 0,0075 № 10	Sonnat por.tbl.flm. 7,5 mg No. 10
16) Цитрамон - Дарниця таблетки № 6	Citramon D tablet No. 6
17) Бинт медичний н/с 5м x 10см	Medical bandage (non-sterile) 5m x 10cm
18) Грілка гумова тип А 3	Hot-water bag type A 3
19) Катетер в/в ІГАР 20 g	Catheter i.m. 20 g
20) Судно підкладне гумове	Bed-pan
21) Презервативи Mikado Ultra Thin упак. № 3	Contraception sheath Mikado Ultra Thin pack No. 3
22) Вата медична гігроскопічна н/ст. 100,0	Medical absorbent cotton (non-sterile) 100,0

Завдання 2. Оформити накладну на відпуск товарно-матеріальних цінностей з відділу запасів аптеки до відділу безрецептурного відпуску (за даними завдання №1).

№ з/п	Найменування товару	Од. вим.	Замовлено	Відпущено	Ціна роздр.
1.	Аевіт капсули м'які № 10	уп.	8	8	11,86
2.	Алое сік 50 мл	фл.	5	5	51,55
3.	Азицин таблетки 0,25 № 6	уп.	3	3	62,40
4.	Алмагель суспензія 170 мл	фл.	5	4	45,41
5.	Алохол таблетки п/о № 50	уп.	15	10	32,93
6.	Амізон таблетки/о 0,25 № 20	уп.	10	8	47,69
7.	Верошпирон таблетки 25мг № 20	уп.	5	5	103,34
8.	Вермокс таблетки 100 мг № 6	уп.	5	4	49,51

9.	Грамокс – А капсули 0,5 № 20	уп.	5	5	84,50
10.	Долобене гель 50,0	уп.	8	7	83,11
11.	Ібупрофен табл. 200 мг №50	уп.	10	10	11,84
12.	Лінекс капсули № 16	уп.	5	5	76,70
13.	Мікосептин мазь 30,0	уп.	5	3	78,55
14.	Нітрогліцерин таблетки сублінгвальні 0,5 № 40	уп.	15	15	6,00
15.	Соннат таблетки п/о 7,5 мг № 10	уп.	8	6	36,35

No	Product list	Unit of measurement	On-order	Dispensed	Retail price
1.	Aevitum soft capsules No. 10	pack	8	8	11,86
2.	Aloe vera juice 50 ml	medicine bottle	5	5	51,55
3.	Azicin tablets 0,25 No. 6	pack	3	3	62,40
4.	Almagel suspension 170 ml	medicine bottle	5	4	45,41
5.	Allochol por.tbl.flm. No. 50	pack	15	10	32,93
6.	Amizon por.tbl.flm. 0,25 No. 20	pack	10	8	47,69
7.	Veroshpiron tablet 25mg No. 20	pack	5	5	103,34
8.	Vermox tablet 100 mg No. 6	pack	5	4	49,51
9.	Gramox – A capsules 0,5 No. 20	pack	5	5	84,50
10.	Dolobene gel 50,0	pack	8	7	83,11
11.	Ibuprofen tablet 200 mg No. 50	pack	10	10	11,84
12.	Linex capsules No. 16	pack	5	5	76,70
13.	Mykoseptin ung. 30,0	pack	5	3	78,55
14.	Nitroglycerin tablet sublingual 0,5 No. 40	pack	15	15	6,00
15.	Sonnat por.tbl.flm. 7,5 mg No. 10	pack	8	6	36,35

Завдання 3. Оформити видаткову накладну на повернення товарно-матеріальних цінностей з відділу безрецептурного відпуску до відділу запасів аптеки (за даними завдання № 2 – 2-3 найменування; 1-2 упаковки товару).

Завдання 4. Скласти місячний товарний звіт відділу безрецептурного відпуску аптеки за запропонованим завданням.

№ з/п	Назва операцій /Job name/	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
1	<i>Залишок товару на початок місяця / stock in trade for beginning of a month</i>	20800	16200	15000	19200	20800	15000	16200	20800	15000	19200	20800	19200
2	<i>Одержано товару за / received goods according to:</i> накладною № 56 / delivery note No. 56	3500	4100	2500	2800	3500	2500	4100	3500	2500	2800	3500	2800
3	накладною № 64 / delivery note No. 64	2800	2700	3200	3200	2800	3200	2700	2800	3200	3200	2800	3200
4	накладною № 70 / delivery note No. 70	5200	3400	4600	4500	5200	4600	3400	5200	4600	4500	5200	4500
5	<i>Повернено товару до аптеки / returned goods to the pharmacy</i>	Згідно завдання № 3											
6	<i>Реалізовано товару населенню / realized goods</i>	11590	15800	5095	17895	11585	5090	15600	11590	5050	17890	115890	17800

НАКЛАДНА № _____

Від “ _____ ” _____ 20 ____ р.

Відпущено _____

Через кого _____

За довіреністю: Серія _____ № _____ “ _____ ” _____ 20 ____ р.

№ з/п	Найменування	Од. вим.	Кількість	Ціна	Сума
				Всього:	
				ПДВ:	
				Разом з ПДВ:	

Разом: _____
(сума прописом)у тому числі ПДВ _____
(сума прописом)

Завідувач аптечного закладу _____ Гол. бухгалтер _____

Відпустив _____ Прийняв _____

Pharmaceutical Enterprise _____

Pharmacy _____

DELIVERY NOTE № _____

“ _____ ” _____ 20 ____ р.

(Date)

Dispensed _____

Goods Receiver's Name _____

By a proxy: Series _____ № _____ “ _____ ” _____ 20 ____ р.

No.	Product List	Unit of measurement	Quantity	Price	Sum of Money
				Total sum:	
				VAT:	
				Total sum with VAT:	

Total sum: _____
(amount expressed in words)**Total sum with VAT:** _____
(amount expressed in words)

Pharmacy director _____ Chief accountant _____

Dispensed by _____ Received by _____